

Stowarzyszenie Woldenberczyków
Urząd Miejski w Dobiegniewie

OFLAG II C WOLDENBERG – TO BRZMI JAK TAJEMNICA

Praca zbiorowa pod redakcją Wiesława Dembka

Dobiegniew 2017

Autorzy rozdziałów:

- Edward Cadler – wiceprezes Oddziału Stowarzyszenia Elektryków Polskich w Gorzowie Wlkp.
- Wiesław Dembek – prezes Stowarzyszenia Woldenberczyków, syn jeńca
- Andrzej Grzybowski – członek Zarządu Stowarzyszenia Woldenberczyków, siostrzeniec jeńca
- Zdzisław Izdorcak – członek Stowarzyszenia Woldenberczyków, zięć jeńca
- Dariusz Jałoszyński – członek Stowarzyszenia Woldenberczyków, nauczyciel historii w Gimnazjum im. Olimpijczyków Ziemi Przelewickiej w Przelewicach
- Andrzej Kuczyński – członek Stowarzyszenia Woldenberczyków, kierownik Referatu Funduszy Europejskich, Promocji i Współpracy Zagranicznej UM w Dobiegniewie
- Michał Listkiewicz – członek Stowarzyszenia Woldenberczyków
- Anna Matuchniak-Krasuska – członek Stowarzyszenia Woldenberczyków, wnuczka jeńca
- Witold Młodziejowski – syn jeńca
- Andrzej Pazda – wiceprezes Stowarzyszenia Woldenberczyków, syn jeńca
- Tomasz Rogoziński – prezes Fundacji Woldenberczyków, syn jeńca
- Dariusz Stawicki – członek Zarządu Stowarzyszenia Woldenberczyków, syn jeńca
- Piotr Szymczak – prezes Zarządu Głównego Stowarzyszenia Elektryków Polskich
- Leszek Waloch – wiceprezes Stowarzyszenia Woldenberczyków, Burmistrz Dobiegniewa

Projekt okładki – Zdzisław Izdorcak

Ilustracje na okładce:

- awers – Pomnik Woldenberczyka w Dobiegniewie, proj. Zbigniewa Wilmy
- rewers – widok obozu z czasów wojny, autor nieznany

Konsultacje redakcyjne – Halina Jankowska-Huflejt

Redakcja i korekta – Iwona Ornoch

Skład, łamanie – Elżbieta Golubiewska

Korekta techniczna zdjęć – Jan Mystkowski

ISBN 978-83-931577-1-6

Copyright © 2017 by Authors and Stowarzyszenie Woldenberczyków

Copyright © 2017 Urząd Miejski w Dobiegniewie

**Wydano nakładem Urzędu Miejskiego w Dobiegniewie
z udziałem środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego**

Urząd Miejski w Dobiegniewie

66-520 Dobiegniew, ul. Dembowskiego 2; www.dobiegniew.pl

Stowarzyszenie Woldenberczyków

66-520 Dobiegniew, ul. Dembowskiego 2 lok. 1B; www.woldenberczycy.pl

Zalecane sposoby cytowania:

- *Oflag II C Woldenberg – to brzmi jak tajemnica*. 2017. Pr. zbior. Red. W. Dembek. Stowarzyszenie Woldenberczyków; Urząd Miejski w Dobiegniewie ss. 261.
- Izdorcak Z. 2017. *Ewakuacja i wyzwolenie*. W: *Oflag II C Woldenberg – to brzmi jak tajemnica*. Pr. zbior. Red. W. Dembek. Stowarzyszenie Woldenberczyków; Urząd Miejski w Dobiegniewie s. 90–96.

SPIS TREŚCI

1. Wstęp – <i>L. Waloch; W. Dembek</i>	5
2. Czym był obóz?	7
2.1. Powstanie obozu – <i>W. Dembek</i>	7
2.2. Kim byli jeńcy – <i>W. Dembek</i>	10
2.3. Organizacja obozu – <i>W. Dembek</i>	12
2.4. Warunki bytowe i życie codzienne jeńców – <i>W. Dembek</i>	17
2.5. Kontakty oficjalne ze światem – <i>A. Grzybowski</i>	22
3. Za drutami	28
3.1. Informacja i konspiracja – <i>Z. Izydorczak</i>	28
3.2. Ucieczki – <i>Z. Izydorczak</i>	39
3.3. Plastyka – <i>A. Pazda</i>	43
3.4. Muzyka – <i>W. Młodziejowski</i>	49
3.5. Literatura – <i>A. Matuchniak-Krasuska</i>	52
3.6. Teatry – <i>A. Matuchniak-Krasuska</i>	58
3.7. Książka, edukacja, nauka – <i>W. Dembek</i>	66
3.8. Działalność Koła Elektryków – <i>E. Cadler; P. Szymczak</i>	72
3.9. Życie religijne – <i>A. Pazda</i>	75
3.10. Sport – <i>D. Stawicki; M. Listkiewicz</i>	79
3.11. Poczta obozowa – <i>T. Rogoziński, W. Dembek</i>	87
4. Na wolności	90
4.1. Ewakuacja i wyzwolenie – <i>Z. Izydorczak</i>	90
4.2. Pamięć i groby – <i>D. Jałoszyński</i>	97
4.3. Woldenberczycy na wolności – <i>W. Dembek, A. Pazda</i>	102
4.4. Rodzina woldenberska od 2013 roku – <i>W. Dembek</i>	107
4.5. Muzeum Woldenberczyków – <i>W. Dembek</i>	112
5. Gmina Dobiegniew na mapie kraju – <i>A. Kuczyński</i>	119
6. Podsumowanie i wizja przyszłości	126
7. Statut Stowarzyszenia Woldenberczyków	129
8. Materiały źródłowe	134
9. Skorowidz nazwisk – <i>D. Stawicki</i>	136
10. Spis rycin	140
11. Lista jeńców Oflagu II C Woldenberg – <i>A. Pazda</i>	142

1. WSTĘP

Książka niniejsza jest wspólną inicjatywą Stowarzyszenia Woldenberczyków oraz władz gminy Dobiegniew, pomyślaną jako kompendium wiedzy o Oflagu II C Woldenberg, który był największym skupiskiem polskich oficerów wziętych do niewoli w czasie kampanii wrześniowej 1939 r. oraz Powstania Warszawskiego.

Książkę napisali honorowo (jak to określano w obozie) członkowie Stowarzyszenia, a jej wydanie sfinansowała gmina Dobiegniew.

Na temat Oflagu II C powstała na przestrzeni lat ogromna ilość opracowań i publikacji. Literatura ta ma niepodważalny atut autentyzmu, bowiem w ogromnej większości stworzyli ją byli jeńcy obozu, wśród których było mnóstwo wybitnych twórców, badaczy i nauczycieli. Ponieważ literatura ta nie jest obecnie powszechnie dostępna, powstała potrzeba napisania przystępnego kompendium wiedzy o obozie.

Po agresji sowieckiej (17 września 1939 r.), wiążącej znaczne siły polskie, 20 września kapituluje kluczowy dla walk z Wermachtem front środkowy, a oddziały polskie i ich dowódcy dostają się do niewoli niemieckiej. 28 września poddaje się Warszawa masakrowana nalotami dywanowymi. Tego samego dnia Polska zostaje oficjalnie podzielona pomiędzy Niemcy i ZSRR. Do 29 września broni się Modlin, do 2 października Hel. 6 października, po ostatniej batalii kampanii – bitwie pod Kockiem – składają broń oddziały Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Polesie”.

Stygłą działa, gdy do niewoli sowieckiej idzie około 230 tysięcy żołnierzy, w tym kilkanaście tysięcy oficerów. Z tych ostatnich przeżyje bardzo niewielu. Do niewoli niemieckiej dostaje się około 400 tysięcy żołnierzy polskich, w tym ok. 19 tysięcy oficerów.

Niemcy zakładają dla wziętych do niewoli polskich oficerów 23 obozy. Ich nazwa – oflag – od skrótu słowa *Offizierslager*, na trwałe wchodzi do języka polskiego. W ciągu kilku lat wojny Niemcy będą zmniejszać liczbę obozów, koncentrując jeńców tak, że w roku 1944 pozostały tylko cztery duże oflagi. Największym z nich był opisywany w tej książce Oflag II C Woldenberg.

Nie istnieją możliwości pełnego odtworzenia warunków i atmosfery panujących w małych, przejściowych oflagach, ani nawet w we wspomnianych wyżej oflagach docelowych, zlokalizowanych w Gross Born (obecnie Borne Sulinowo), Murnau i Dossel. Nie ma także możliwości godnego upamiętnienia obozów jenieckich w Kozielsku czy Ostaszkowie. Jedynym takim miejscem jest Dobiegniew – dawny Woldenberg. Oflag II C jest jedynym obozem jenieckim przeznaczonym dla polskich oficerów, który udało się w dużej części zagospodarować jako miejsce pamięci narodowej. Nad pamięcią tą czuwają władze gminy Dobiegniew, aktywnie działające Stowarzyszenie Woldenberczyków, Fundacja Woldenberczyków, a przede wszystkim gminne muzeum, w którym od 30 lat są gromadzone bezcenne pamiątki obozowe o znaczeniu ogólnonarodowym.

Fenomenu tego obozu nie należy rozważać w aspekcie militarnym ani martyrologicznym. Przebywający tu oficerowie stanowili znaczącą część elit inteligenckich

II Rzeczypospolitej. Stłoczeni za drutami i skazani na bezczynność stworzyli unikatowy ośrodek kulturalny i naukowy, m.in. z własnym uniwersytetem, którego dyplomy były uznawane po wojnie. Pozostawili po sobie utwory literackie i wyroby artystyczne na tak wysokim poziomie, że mówi się o celowości zgłoszenia niektórych eksponatów na Listę Światowego Dziedzictwa Ludzkości. Wszystko to powstało w warunkach panującego w obozie głodu i braku elementarnych udogodnień bytowych.

Z upływem czasu coraz bardziej oczywiste jest, że Oflag II C Woldenberg był ewenementem w skali międzynarodowej w kontekście potencjału kulturalnego i naukowego jako podstawy przetrwania w warunkach zniewolenia. Wobec nieopisanych strat, jakie poniosła polska inteligencja w wyniku wojny, powrót do społeczeństwa ocalonych jeńców oflagów miał nieocenione znaczenie.

Trzeba tutaj podkreślić, że znajdujące się w książce uwagi krytyczne wobec administracji niemieckiej obozu pochodzą z przekazów pozostawionych przez jeńców i odzwierciedlają nieuchronnie antagonistyczną relację: więźniowie – nadzorcy, w żaden natomiast sposób nie są one związane ze współczesnymi odczuciami autorów w stosunku do narodu niemieckiego. W książce nie eksponowano tragicznych niekiedy sytuacji konfliktowych, odnotowując jednocześnie fakty humanitarnych gestów w stosunku do jeńców, jak chociażby piękny przykład katoliczek ze Strzelec Krajeńskich (wówczas Friedeberg), które przypłaciły więzieniem dostarczanie komunikantów jeńcom, czy postawy laborantki w pracowni rentgenologicznej w Woldenbergu, która potajemnie wykonywała zdjęcia dentystyczne jeńcom. Autorzy mają m.in. świadomość, że przynajmniej część konwojentów eskortujących jeńców w czasie dramatycznej ewakuacji obozu miała przekonanie, że ratuje ich w ten sposób od nieuchronnej śmierci z rąk nadciągających bolszewików.

Siła moralna i intelektualna Oflagu II C Woldenberg pozwala także odczuć i ocenić ogrom straty, jaką poniósł naród polski w wyniku eksterminacji oficerów w obozach jenieckich pozostających w strefie sowieckiej. W tamtych obozach mogłoby być podobnie; przebywali tam przecież bliscy niekiedy koledzy Woldenberczyków.

2. CZYM BYŁ OBÓZ?

2.1. Powstanie obozu

Aby zrozumieć genezę powstania Oflagu II C Woldenberg należy rozpocząć od naświetlenia hitlerowskiego systemu administrowania rzeszami pojmanych jeńców wojennych.

Organizacja niemieckiego systemu jenieckiego została bardzo szczegółowo opracowana jeszcze przed wybuchem wojny, a później konsekwentnie realizowana. Wszyscy jeńcy wojenni podlegali władzom wojskowym III Rzeszy. Żołnierzy wziętych do niewoli w latach 1939–1941 kierowano do jenieckich punktów zbornych. Z tych punktów przemieszczano ich do obozów przejściowych, tzw. dulagów. Tu dzielono jeńców na dwie grupy: oficerów oraz podoficerów, chorążych, podchorążych i szeregowców. Oficerów kierowano do tzw. oflagów (Offizierslager). Trafiała tam również niewielka część jeńców niższych szarż w charakterze ordynansów i pracowników obsługi.

W planach zarządzania jeńcami wojennymi bardzo ważnym elementem było wykorzystanie ich do pracy, w miejsce obywateli niemieckich powołanych do wojska. Było to rozwiązanie bardzo efektywne, bowiem jeńcy stanowili grupy rozpoznane, skoncentrowane, izolowane oraz poddane dozorowi praktycznie więziennemu. Jednak zgodnie z konwencją genewską, pojmanych oficerów nie wolno było wykorzystywać w ten sposób, przez co – z punktu widzenia zwycięzców – stali się oni najbardziej uciążliwą i bezużyteczną, a jednocześnie niebezpieczną grupą. Nie można było liczyć, szczególnie w przypadku jeńców polskich, na uczynienie z nich sojuszników politycznych. Postawiono więc na ich ścisłą izolację i doprowadzenie, poprzez bezczynność, do rozkładu fizycznego i moralnego. Taka strategia wiele tłumaczy, jeśli chodzi o sposób traktowania oficerów w oflagach. Traktowanie to nie polegało na aktach siły, bo Niemcy musieli się mimo wszystko liczyć z opinią międzynarodową, lecz na systematycznych próbach osłabiania morale jeńców poprzez stwarzanie im warunków bytowania na granicy egzystencji.

Trzeba w tym miejscu podkreślić, że w odniesieniu do jeńców wojennych nie stosowano i nie stosuje się do dzisiaj pojęcia „więźnia”. Takie określenie kwalifikowałoby bowiem jeńców do kategorii przestępców, a oflag do kategorii zakładu karnego. Było to szczególnie ważne w okresie wojny wobec poczynań ministra spraw wewnętrznych III Rzeszy Heinricha Himmlera, który m.in. był szefem państwowej struktury policyjnej (a więc nie wojskowej), jaką było Gestapo. Heinrich Himmler dokonywał parokrotnych prób wyłączenia polskich jeńców wojennych spod jurysdykcji wojskowej i osłony konwencji genewskiej, motywując to faktem likwidacji państwa polskiego. Oznaczałoby to rozesłanie jeńców do obozów koncentracyjnych i ich rychłą eksterminację. Na szczęście dowództwo wojskowe Rzeszy nie podjęło tej inicjatywy, zdając sobie zapewne sprawę, że imienna z konieczności zgoda oznaczałaby udokumentowany udział w ludobójstwie.

Początkowo Niemcy zastosowali wobec wziętych do niewoli oficerów system małych, izolowanych od siebie obozów, rozproszonych na terenie III Rzeszy i ziemiach przez nią zdobytych. Wykorzystywano w tym celu opuszczone koszary, twierdze, zamki itp. Każdy oflag miał swój kod oznaczany liczbą rzymską, dużą literą alfabetu oraz nazwą miejscowości, w której się znajdował.

Ryc. 2.1-1. Oficerowie polscy w Oflagu XVIII B Wolfsberg w Austrii; wiosna 1940 r.
Później przeniesieni do Oflagu II C Woldenberg

Szybko okazało się, że duża liczba obozów jest kłopotliwa i kosztowna w utrzymaniu, bowiem każdemu z nich trzeba było zapewnić odpowiednią obsługę i nadzór. Liczbę oflagów systematycznie więc zmniejszano, aby pod koniec wojny sprowadzić ją do czterech: Oflagu VII A Murnau, Oflagu II D Gross Born, Oflagu VI B Doessel i największego z nich – Oflagu II C Woldenberg.

Już 28 września 1939 r. w Woldenbergu zorganizowano obóz jeniecki Stalag II C dla polskich podoficerów oraz szeregowców. W Stalagu II C Woldenberg zamknięto 15 tys. szeregowych i podoficerów. Przebywali oni tam od września 1939 r. do czerwca 1940 r. Żołnierze ci byli zakwaterowani w namiotach, na otoczonym kolczastym drutem polu. Następnie 14,5 tys. żołnierzy polskich skierowano do pracy w majątkach junkrów pruskich, a 500 pozostawiono do budowy przyszłego oflagu. Miejsce wybrano w sposób przemyślany – 1 km od miasteczka Woldenberg (obecnie Dobiegniew) i tamtejszego dworca kolejowego. Od szosy dzieliło je kilkaset metrów. Obóz leżał na płaskim wzgórzu, na terenie otoczonym polami. Wokół rozciągały się rozległe lasy i jeziora. Region był słabo zaludniony i pozbawiony dużych ośrodków miejskich. Jeśli nawet komuś udałoby się wydostać poza druty, to przedostanie się na tereny polskie było wyzwaniem niezmiernie trudnym ze względu na odległość, przeszkody terenowe i zamieszkanie regionu przez ludność niemiecką.

Pierwszą grupę polskich oficerów przywieziono do Woldenbergu 28 maja 1940 r. Główna koncentracja jeńców trwała do listopada 1940 r. Najwyższy stan osobowy 6740 jeńców osiągnął oflag w kwietniu 1942 r., kiedy to przywieziono do niego 800 jeńców z Oflagu X C Lubeka.

Ryc. 2.1-2. Baraki Oflagu II C – prawdopodobnie w fazie budowy

2.2. Kim byli jeńcy?

Według zestawienia liczbowego wykonanego przez jeńców, w dniu 31 grudnia 1943 r. w obozie byli zarejestrowani następujący oficerowie:

generał	1
pułkownicy	26
podpułkownicy	72
majorowie	210
kapitanowie	832
porucznicy	1 157
podporucznicy	3 607
chorążowie i aspiranci	59
<u>razem</u>	<u>5 964</u>

Stan osobowy jeńców wg pozostałych stopni zestawiono poniżej:

podchorążowie	134
starsi sierżanci	18
sierżanci	20
plutonowi	31
kaprale	151
starsi szeregowcy	72
szeregowcy	302
<u>razem</u>	<u>733</u>

Stan liczbowy jeńców wynosił więc w wymienionym dniu łącznie 6697 osób.

Rzucającą się w oczy cechą charakterystyczną społeczności obozowej był największy udział podporuczników, którzy – wraz z porucznikami – stanowili prawie 80% liczby oficerów. Oficerowie rezerwy stanowili 64,2% liczby oficerów. Średnia wieku ogółu oficerów wynosiła 37,3 lat, a najliczniejszej grupy podporuczników – 34,2 lat. Według rodzajów broni przeważali oficerowie piechoty – 58,2% oraz artylerii – 19,6%. Kawalerzyści stanowili 7,2%. Wyższym wykształceniem legitymowało się 21% oficerów, przy czym wśród oficerów rezerwy wskaźnik ten wzrastał do 28,8%. Zdecydowana większość oficerów miała pochodzenie mieszczańskie i inteligenckie. Wśród inteligencji pochodzącej ze wsi duży odsetek stanowili nauczyciele. Nauczyciele stanowili aż 15% ogółu oficerów.

52,8% oficerów było żonatych, a 37% ich ogółu miało dzieci.

Jak widać więc, Oflag II C Woldenberg był obozem bardzo młodym kadrowo, w którym dominowali inteligeneci niezwiązani na co dzień ze służbą wojskową. Niemal nie było w nim dowódców najwyższych stopni. Jak się okazało, taka właśnie struktura socjologiczna zadecydowała o jego intelektualnym potencjale i dokonaniach twórczych, o czym będzie mowa w dalszych rozdziałach. Na fotografii (ryc. 2.2-1) widzimy baterię artylerii polowej w Wołyńskiej Szkole Podchorążych Rezerwy Artylerii im. Marcina Kątskiego we Włodzimierzu Wołyńskim. To przyszli podporucznicy, którzy w 1939 r. trafili do obozów jenieckich.

Ryc. 2.2-1. Bateria artylerii polowej w Wołyńskiej Szkole Podchorążych Rezerwy Artylerii im. Marcina Kątskiego we Włodzimierzu Wołyńskim

Aby przekazać wiernie atmosferę obozu, należy dodać, że akcja ewidencyjna została przeprowadzona bardzo metodycznie, wielkim nakładem pracy, przez uczestników zajęć ze statystyki, prowadzonych na tzw. Uniwersytecie Woldenberskim. Co więcej, akcja była zakonspirowana, bowiem Niemcy byliby zdecydowanie przeciwni niepożądanemu przedostaniu się na zewnątrz tak szczegółowych informacji o obozie. O pieczołowitości organizatorów świadczyć może fakt, że metodykę spisu i opracowania danych uzgodniono uprzednio ze specjalistami przebywającymi na wolności, którzy przed wojną wykładali na Uniwersytecie Poznańskim. Można wyobrazić sobie, jak skomplikowanej korespondencji wymagały te uzgodnienia, aby nie zwróciły one uwagi cenzury pocztowej.

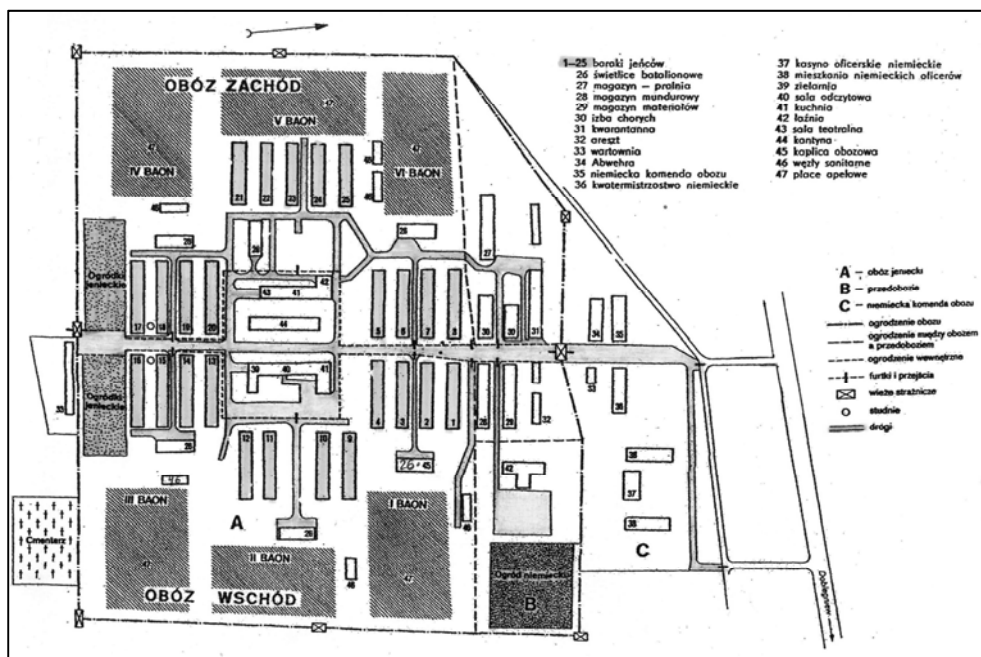
2.3. Organizacja obozu

Infrastruktura

Obóz został pomyślany jako ośrodek całkowicie zamknięty i odizolowany od kontaktów z otoczeniem. Nie było możliwe nawiązanie kontaktu głosowego ani wzrokowego z osobami postronnymi. Hermetyczność obozu była tak duża, że wielu jeńców przez cały 5-letni okres pobytu nie miało okazji zobaczyć ani usłyszeć kobiety lub dziecka!

Obóz otaczały tereny otwarte, a jego obszar był pieczołowicie pozbawiony drzew i krzewów, co rzuca się w oczy na archiwalnych fotografiach. Od miasteczka oddzielał go pas lasu, na skutek czego nie było ono z obozu widoczne.

Na rycinie 2.3-1 widzimy plan obozu wg szkicu Jerzego Kondrackiego, zmodyfikowanego przez Zdzisława Izydorcza.

Ryc. 2.3-1. Plan obozu wg szkicu Jerzego Kondrackiego

Obóz, o łącznej powierzchni ok. 25 ha, składał się z trzech zasadniczych części: komendantury niemieckiej, przedobozia i obozu właściwego, oddzielonych od siebie ogrodzeniami. Wszystkie budynki były parterowe, bez sstrychów i podpiwniczeń, wymurowane z cegły ceramicznej bez ocieplenia. W skład części niemieckiej wchodziło 7 baraków, w których funkcjonowały: komenda obozu, Abwehra (wywiad i kontrwywiad wojskowy), kwatermistrzostwo, wartownia, kasyno i mieszkania dla oficerów. Przedobozie obejmowało 8 baraków, w których mieściły się: izba chorych, magazyn mundurowy, magazyn materiałowy, łaźnia, areszt i punkt kwarantanny.

Ogrodzenie zewnętrzne obozu znajdowało się w odległości 175 m od szosy. Część największą i najdalej położoną od szosy, a więc najbardziej izolowaną, stanowił właściwy obóz jeniecki. Jego obwód wynosił ok. 1700 m, a powierzchnia – 17,5 ha. Znajdowało się tu 25 baraków mieszkalnych oraz kilkanaście budynków socjalnych i gospodarczych mieszczących świetlice batalionowe, kuchnie, kaplicę, kantinę, salę odczytową, salę teatralną i zielarnię.

Teren obozu właściwego był ogrodzony podwójnym, wysokim na 2,5 m ogrodzeniem z drutów kolczastych. Pomiędzy rzędami drutów ułożono zwoje drutu kolczastego. Co 50 m zainstalowano aparaty podsłuchowe, mające za zadanie wykrywanie podkopów. W linii ogrodzeń ustawiono 8 drewnianych wież strażniczych obsadzonych przez silnie uzbrojonych wachmanów z karabinami maszynowymi, ruchomymi reflektorami i aparatami telefonicznymi. Od zmierzchu do świtu wzdłuż kolczastego ogrodzenia świeciły gęsto rozmieszczone lampy elektryczne. W odległości 5 m przed ogrodzeniem właściwym ustawiono płotek z napisami „Jeńce wojenne stoj”, którego przekroczenie upoważniało strażników do otwarcia ognia. Przez całą dobę między wieżami krążyły dwuosobowe patrole.

Obóz właściwy dzielił się organizacyjnie na Obóz Wschód i Obóz Zachód. W strukturze każdego z tych dwóch obozów znajdowały się po trzy bataliony liczące po ok. 1 tys. jeńców, te zaś dzieliły się na kompanie – po dwie w każdym baraku. Kompania liczyła około 100 osób, tak więc w każdym baraku przebywało ok. 200 ludzi.

Administracja niemiecka

Niemiecka obsada obozu liczyła 400–500 osób, w większości wojskowych niezdolnych do służby liniowej, z czego ponad 2/3 stanowili strażnicy. Na czele stali komendant i jego zastępca. Choć formalnie komendantowi podlegała także jednostka Abwehry, to jednak to jej dowódca miał największy wpływ na losy i sposób traktowania jeńców. W skład tej placówki wchodziła „opiekunowie” batalionów, cenzorzy listów, kontrolerzy paczek, tłumacze i specjaliści od rewizji. Abwehra decydowała o rewizjach baraków lub jeńców, zezwoleniu na różnorakie kursy, spektakle lub odczyty, o udostępnianiu jeńcom listów i paczek. Prowadziła także agenturalną działalność wywiadowczą i podsłuchową wśród jeńców w celu uniemożliwienia działań konspiracyjnych, w tym ucieczek. Abwehra realizowała bieżącą linię polityczną Führera i utrzymywała ciągły roboczy kontakt z Gestapo. Była więc aparatem kontroli i represji w stosunku do jeńców. Faktycznie także nadzorowała funkcjonowanie komendanta obozu, którego realna rola sprowadzała się do czynności reprezentacyjnych i standardowych działań administracyjnych. O ile komendanci zachowywali wobec jeńców ramowe formy protekcyjnej poprawności, o tyle stosunek funkcjonariuszy Abwehry do Polaków był zdecydowanie wrogi i ukierunkowany na stwarzanie różnorakich szyszan. Kształtowano także i kontrolowano nastroje w garnizonie wartowniczym, eliminując z niego strażników przejawiających sympatię do jeńców.

W skład administracji niemieckiej wchodziła także służba kwatermistrzowska, której zadaniem było wyżywienie jeńców, wypłacanie im żołdu oraz dbanie o stan infrastruktury technicznej. Jeśli potrzebne było wykonanie prac rzemieślniczych, cywilni wykonawcy pracowali pod eskortą strażników.

Do administracji obozu należała także komórka medyczna, składająca się z lekarza i sanitariuszy. Zajmowali się oni przede wszystkim załogą niemiecką, pozostawiając opiekę nad jeńcami polskim lekarzom – także jeńcom.

Samorząd jeniecki

Zgodnie z konwencją genewską internowani oficerowie mieli prawo ustanowienia męża zaufania, określanego jako Najstarszy Obozu. Konwencja wymagała, aby był to każdorazowo oficer najstarszy stopniem i wiekiem. Nie wszyscy jednak starsi wiekiem i stopniem oficerowie zgadzali się na przyjęcie tej godności, ponieważ była ona niezwykle trudna i niewdzięczna, wymagająca wielkiego talentu dyplomatycznego. Najstarszy Obozu musiał reprezentować interesy jeńców wobec władz niemieckich, te natomiast usiłowały go wykorzystywać do dyscyplinowania jeńców.

Biuro Najstarszego Obozu mieściło się w prymitywnie wyposażonym pomieszczeniu o wymiarach 4 x 4 m. Praktyczną zasadą było generowanie w biurze jak najmniejszej liczby dokumentów, aby nie dawać podstaw stronie niemieckiej do kontroli życia jenieckiego. Stały personel biura składał się z dwóch zastępców reprezentujących obozy Wschód i Zachód, szefa sztabu, tłumacza – prawnika i znawcy konwencji genewskiej w jednej osobie oraz kancelisty znającego dobrze język niemiecki. Najstarszy Obozu powoływał zastępców oraz dowódców batalionów, ci zaś powoływali dowódców kompanii. Wszystkie te nominacje musiały być zatwierdzone przez komendanturę niemiecką. Najstarszy Obozu mógł wyznaczać poszczególnych oficerów do pełnienia różnorodnych obowiązków, np. zajmowania się kwestiami poczty, dziennika obozowego, darów społecznych etc. Ci oficerowie kontaktowali się osobiście z komendanturą niemiecką i Abwehrrą w zakresie swoich obowiązków.

Do bardzo ważnych kompetencji Najstarszego Obozu należała gospodarka społecznymi finansami, pochodzącymi ze składek jeńców, którym wypłacano żołd oraz z dochodów pochodzących m.in. z imprez obozowych. Pieniędźmi tymi wspomagano tych jeńców, którym żołd nie przysługiwał, a więc przede wszystkim jeńców nieposiadających statusu oficerów. Funkcjonował także Fundusz Wdów i Sierot, wspierający rodziny w Polsce, znajdujące się w szczególnie trudnej sytuacji. Tylko do listopada 1942 r. Fundusz ten przesłał do kraju zapomogi w wysokości ok. jednego miliona marek! Po delegalizacji przez Niemców Funduszu, jego działanie przejęli wyznaczeni jeńcy, przejmujący i przesyłający społeczne pieniądze do kraju pod pozorem korespondencji prywatnej. Tego typu akcji charytatywnych było więcej.

Do zwyczajowych powinności biura Najstarszego Obozu należało poszukiwanie na terenie okupowanego kraju zaginionych rodzin jeńców oraz przekazywanie o nich informacji, często tragicznych. Należy pamiętać, że w obozie funkcjonował tzw. barak żydowski, z mieszkańcami, których sytuacje rodzinne były szczególnie dramatyczne wobec szalejącej na terenie kraju eksterminacji obywateli polskich pochodzenia żydowskiego.

Oprócz smutnych danych Stanisław Mastalski (szef sztabu Najstarszego Obozu) przytacza także anegdotę z życia obozowego, kiedy to Najstarszy Obozu odebrał od komendanta niemieckiego kategoryczne żądanie podania liczby kotów zamieszkujących obóz. Gdy nie pomogło wyjaśnienie, że koty przebywające w obozie stanowią mienie niemieckie i nie mogą być przez jeńców inwentaryzowane, podano ich liczbę 72 z sugestią ewentualnego zweryfikowania tej informacji przez komendanturę.

Faktycznie jednak Najstarszy Obozu wywierał największy wpływ na jego życie poprzez koordynowanie prac poszczególnych komisji obozowych, o czym będzie mowa w kolejnych rozdziałach książki.

Chociaż książka niniejsza nie jest w założeniu pracą dokumentalną, podajemy poniżej dane oficerów polskich pełniących funkcję Najstarszego Obozu oraz okresy ich urzędowania.

płk Stanisław Engel	V 1940–VI 1940
płk Ignacy Misiąg	VI 1940–XII 1941
płk Stefan Biestek	XII 1941–VIII 1942
płk Wacław Szalewicz	VIII 1942–III 1944
płk Wacław Młodzianowski	IV 1944–I 1945

Jak widać, najdłużej funkcjonującym Najstarszym Obozu był, cieszący się dużym zaufaniem jeńców, płk Wacław Szalewicz (ryc. 2.3-2).

Ramowa organizacja życia jeńckiego

Rytm życia jeńców wyznaczały obowiązkowe punkty dnia. Pobudka, w zależności od pory roku, następowała w godzinach 5.30–6.30. Po sprzątaniu, toalecie, gimnastyce i śniadaniu następował apel połączony ze sprawdzaniem stanu jeńców, stojących kompaniami na batalionowych placach apelowych. W trakcie apelów przedstawiano zarządzenia i doraźne polecenia administracji niemieckiej. Trzeba też wspomnieć o organizowanych, mniej więcej raz w tygodniu, rygorystycznych apelach „numerkowych”. Polegały one na sprawdzaniu stanu wybranej kompanii wg listy jeńców oraz osobistego znaczka rozpoznawczego, który każdy z jeńców musiał mieć zawsze przy sobie i okazywać na każde żądanie wartowników. Poza nimi częste były apele karne, związane z rewizjami baraków lub jeńców, w czasie których dochodziło do różnych nadużyć lub konfiskaty mienia. Apele należały do najbardziej upokarzających dla jeńców elementów życia obozowego, ponieważ stanowiły bezpośrednią i niemożliwą do uniknięcia manifestację układu: zwycięzcy i pokonani.

Od apelu aż do obiadu o godz. 12.30 jeńcy dysponowali czasem wolnym. Podobnie po obiedzie, aż do apelu wieczornego. Po godzinie 17.00 jeńcy mieli obowiązek znaleźć się w barakach, które zamykano. O godz. 17.15 dawano sygnał trąbką, oznaczający koniec spacerów i powrót do baraków. O godz. 17.30 drugi sygnał trąbki oznaczał dla przebywających na dworze ryzyko utraty życia, bowiem po nim strażnicy mieli prawo strzelać do jeńców. Cisza nocna i gaszenie światła obowiązywały od godz. 22, praktycznie jednak jeńcy zazwyczaj szli spać około godziny 24. Czas wieczorny był porą wymiany informacji, lektur i kameralnych zajęć.

Zbliżony rozkład dnia podany jest w tonie żartobliwym przez ppor. Wacława Dembka – ojca autora rozdziału – w liście do narzeczonej:

Ryc. 2.3-2. Pułkownik Wacław Szalewicz, Najstarszy Obozu w latach 1942–1944

- godz. 7 – pobudka i gimnastyka, której „/.../ od 2 lat nie przerwały nawet 25° mrozy”
- godz. 8 – śniadanie
- godz. 9 – wykłady „/.../ bez liku – uniwersytety całego globu – szczeniak”
- godz. 12 – obiad
- godz. 13 – wykłady
- godz. 17 – kolacja
- godz. 22 – spanie

Ze względu na cenzurę w rozkładzie dnia brak jest wzmianki o apelach. O wyżywieniu jeńców będzie mowa w rozdziale poświęconym warunkom bytowym. Trzeba tu jedynie zaznaczyć, że pomimo istnienia kuchni, w obozie nie funkcjonowały stolówki. Oficerowie dyżurni pobierali z kuchni posiłki i zanosili je do baraków.

Jeńcy mieli prawo do otrzymywania paczek, w początkowym okresie niewoli o wadze do 0,25 kg, a później znacząco większej, przy czym ich liczba była ograniczona do dwóch na miesiąc. Każdy z jeńców dysponował na ten okres dwiema nalepkami, które wysyłał w liście do dowolnie wybranych darczyńców – najczęściej rodziny. Paczka nadana do obozu musiała być opatrzona przez nadawcę tą nalepką. Do obozu przychodziły też paczki „społeczne”, nieadresowane indywidualnie. Znajdujące się w nich dobra rozdzielały komisje, powołane specjalnie w tym celu w każdym baraku. Przy podziale nie brano pod uwagę stopni wojskowych.

Jeńcy oficerowie otrzymywali też żołd, równy – zgodnie z konwencją genewską – analogicznemu żołdowi wypłacanemu oficerom armii przeciwnika. Żołd ten był zróżnicowany zależnie od stopnia i wypłacany w walucie obozowej – tzw. lagermarkach. Z tego uposażenia potrącano niewielkie kwoty na rzecz podoficerów, podchorążych i szeregowców. Jeśli lagermarki zostały wysłane poza obóz, można je było wymienić na marki obiegowe.

Opisując oficjalną organizację życia jenieckiego należy wspomnieć, że jeńcom przysługiwała opieka lekarska ze strony komendantury niemieckiej. Władze obozu traktowały tę powinność bardzo zdawkowo, w związku z czym opiekę nad chorymi jeńcami przejęli lekarze polscy, rekrutujący się spośród jeńców. Główną bolączką izby chorych był brak wyposażenia medycznego oraz lekarstw, tym niemniej duże znaczenie miała możliwość zapewnienia chorym nieco lepszych warunków mieszkalnych i aprowizacyjnych. Należy też przyznać, że w szczególnych przypadkach władze niemieckie kierowały chorych do okolicznych szpitali. W ten sposób np. ojciec autora rozdziału przeszedł operację usunięcia wrzodów żołądka, co zapewne uratowało mu życie. Jeńcy wspominali też humanitarną postawę niemieckiej laborantki w pracowni rentgenologicznej znajdującej się w miasteczku. Doprowadzanym na standardowe prześwietlenie jeńcom robiła ona nieformalnie zdjęcia rentgenowskie zębów, co bardzo ułatwiało ich leczenie polskim dentystom pracującym w obozie.

2.4. Warunki bytowe i życie codzienne jeńców

Nie można zrozumieć atmosfery panującej w Oflagu bez znajomości warunków bytowych jeńców. Zaczniemy więc od opisu warunków mieszkalnych.

Jak już napisano wcześniej, jeńcy zostali zakwaterowani w 25 barakach o lekkiej konstrukcji, wymurowanych z cegły. Ceglane były także podłogi. Jeśli by odnieść ich konstrukcję do współczesnych standardów, to można je porównać do prowizorycznych magazynów. Na zdjęciu z czasów wojny (ryc. 2.4-1), wykonanym z wieży strażniczej, widzimy baraki obozowe, pomiędzy którymi widoczne są sylwetki jeńców.

Ryc. 2.4-1. Widok obozu z czasów wojny

Baraki nie posiadały żadnej termoizolacji ani sufitów i były wyposażone w pojedyncze ramy okienne, co powodowało, że w zimie były bardzo chłodne, a w lecie gorące. Baraki miały w planie kształt prostokątów o wymiarach 10 x 60 i 10 x 75 m. Dawało to średnią powierzchnię 675 m². Po obu stronach baraków znajdowały się nocne ubikacje, bowiem po zamknięciu baraków o zmroku nie wolno było korzystać z latryn znajdujących się na zewnątrz. Baraki dzieliły się na dwie połowy – A i B (zaznaczane w adresach pocztowych jeńców), rozdzielone prymitywną umywalnią z 4 betonowymi korytami oraz kranami, w których często niestety brakowało wody. Do umywalni przylegały z każdej strony małe pomieszczenia kuchenne.

Na tej powierzchni przebywało 200 ludzi. Po odliczeniu 75 m² na pomieszczenia gospodarcze, na jedną osobę przypadały średnio 3 m². Oczywiście nie sposób było na takim metrażu rozstawić normalnych łóżek, jeńcy spali więc na trzypiętrowych drewnianych pryzkach. Prycze te były wyposażone w „materace” – płóciennne worki wypełnione wełną drzewną, ścinkami papieru (!) i niekiedy słomą. Baraki były wyposażone w otwarte szafki drewniane, kilka stołów oraz ław.

W każdej części mieszkalnej znajdowały się 3 piece. Znikoma ilość dostarczanego do nich paliwa oraz konstrukcja baraków sprawiały jednak, że podczas mrozów w barakach panowała temperatura od +4 do +6°C. Nad ranem w naczyniach zamrażała woda. Każdy jeńiec otrzymywał dwa koce, jedno prześcieradło oraz poszewkę. W takich temperaturach koce były dalece niewystarczające, więc powszechne było spanie w ubraniu. W tych warunkach plagą były pchły i pluskwy, których – wobec niedostatku środków dezynfekcyjnych – nie udawało się wytępić. Indywidualna dbałość jeńców o higienę powodowała jednak, że nie było problemów z wszami, powszechnymi w warunkach frontowych.

2.4-2. Ruiny kantyny obozowej, stan w 2005 r.

Gorąco w lecie potęgował fakt, że w nocy nie wolno było otwierać okien. W warunkach tak dużego stłoczenia baraki były silnie zawilgocone, co potęgowały ceglane podłogi chłoneące wodę. Na mikroklimat baraków składał się dodatkowo dym papierosowy, który zapewne odczuwali najbardziej posiadacze górnych prycz. Trzeba zaznaczyć, że po zamknięciu okien obowiązywał zakaz palenia, który nie dotyczył jednak umywalni i kuchenek.

Niewątpliwie największą uciążliwością dla jeńców było ogromne stłoczenie i niemożność jakiegokolwiek izolacji i intymności. Trzeba pamiętać, że większość jeńców przebywała w tych warunkach przez 5 lat! Sprzyjało to powstawaniu różnego rodzaju nerwic czy wręcz chorób umysłowych, określanych ogólnie „chorobą drutów kolczastych”.

W barakach przebywali także jeńcy przewlekłe chorzy, w tym cierpiący na gruźlicę lub choroby umysłowe, dla których brakowało miejsc w izbie chorych. Stan tych drugich starano się zatajać przed władzami obozu w obawie przed eksterminacją, ale powodowało to sytuacje trudne dla ich kolegów.

Drugim czynnikiem, mającym decydujący wpływ na warunki bytowe jeńców, było wyżywienie, a mówiąc wprost – głód. Jak podaje Stefan Nalepa, w wojsku polskim dzienna porcja wyżywienia w czasie pokoju wynosiła 3476 kalorii. W polskim więzieniu wojskowym przysługiwało osadzonemu 2998 kalorii. W wojsku niemieckim porcja najuboższa, tzw. mała racja pokojowa, zawierała 2700 kalorii.

Wartość kaloryczna dziennego wyżywienia jeńca woldenberskiego wynosiła natomiast 1100–1200 kalorii!

Dodatkowo na dietę tę składały się produkty bardzo słabej jakości. Na śniadanie jeniec otrzymywał pół litra substytutu herbaty – naparu z nieokreślonych ziół, często wykorzystywanego do porannej toalety z braku ciepłej wody. Na obiad składało się najczęściej pół litra zupy bez naturalnych przypraw, z minimalną ilością końskiego mięsa. W menu pojawiały się niekiedy suszone dorsze. Wieczorem dostarczano ciemny chleb (200–300 g), 10 g margaryny, 20 g marmolady z buraków na sacharynie,

niekiedy zamiennie 15 g końskiej kiełbasy lub innej wędliny zbliżonej jakości. Z tej porcji jeniec musiał wygospodarować sobie śniadanie.

Ograniczanie się do takiego wyżywienia musiało nieuchronnie doprowadzić do wycieńczenia głodowego. W połączeniu z opisanymi wcześniej warunkami mieszkalnymi sprawiało to, że we wspomnieniach jeńców okres niewoli określany był dosadnie: czas głodu i chłodu. Jeśli w dalszych rozdziałach będzie mowa o dumnych, twórczych dokonaniach polskich oficerów trzeba pamiętać o tym, w jakich warunkach były one realizowane.

Co charakterystyczne, okresy największego głodu w obozie były związane z okresami zwycięstw wojennych III Rzeszy. W miarę pogarszania się jej sytuacji na frontach, stan aprowizacji obozu ulegał poprawie dzięki rozluźnianiu ograniczeń w dostawie paczek, zarówno indywidualnych, jak i pochodzących od instytucji charytatywnych – głównie Czerwonego Krzyża.

W sytuacji powtarzających się okresów głodowych duża część aktywności jeńców była związana z próbami poprawy warunków żywieniowych. Podstawowym sposobem uzupełniania diety obozowej było organizowanie sobie paczek żywnościowych z zewnątrz, o których wspomniano już w rozdz. 2.3. Jeniec miał prawo do dwóch paczek miesięcznie, na które otrzymywał specjalne nalepki, które wysyłał ofiarodawcom. Najczęściej paczki pochodziły od rodziny pozostającej na wolności. Oczywiście w większości przypadków możliwości te były ograniczone niedoborem reglamentowanej żywności w okupowanym kraju. Wielu jeńców utraciło swoje rodziny w wyniku wojny i prowadzonej przez hitlerowców eksterminacji wśród podbitych narodów. Ponieważ byli jeńcy, którzy nie mieli do kogo wysyłać nalepek, w obozie wytworzył się wewnętrzny handel nalepkami, nabywanymi za różne poszukiwane dobra. Szczególnie zaradni posiadacze wielu nalepek wysyłali je ze stosownymi listami do przeróżnych osób i instytucji, wśród których podobno znaleźli się papież i Greta Garbo. W proceder ten, jako nielicujący z godnością oficera, musiała w końcu ingerować starszyzna obozowa.

2.4-3. „Przy kociołku” drzeworyt ppor. Mariana Sępnia

W paczkach indywidualnych przeważały produkty wymagające gotowania, takie jak kasza, groch czy zupy w proszku. Wieczorami umywalnie barakowe zamieniały się więc w prowizoryczne kuchnie, gdzie jeńcy w różnoraki sposób przygotowywali sobie posiłki, wykorzystując m.in. słynne „kręciołki” – wynalezione w obozie kuchenki z puszek po konserwach, zaopatrzone w dmuchawkę. Łatwiejsze w wykorzystaniu były tzw. paczki „społecznościowe”, zawierające produkty nadające się do bezpośredniego spożycia, jak na przykład konserwy, lub do rozpuszczenia w wodzie – mleko w proszku lub kawa. Swego rodzaju rarytasem w paczkach była cebula, co wobec szerzącej się w obozie awitaminozy było oczywiste. Bardzo cenione były papierosy. Najwyżej cenionym i poszukiwanym produktem oraz najlepszą walutą był jednak w obozie napój intelektualistów – czarna kawa!

Szczególnie upokarzające dla jeńców były dwukrotne w ciągu dnia apele, podczas których trzeba było oddawać honory wojskowe oraz złożyć raport w języku niemieckim przedstawicielowi komendantury. Czas od śniadania do obiadu był spędzany rozmaicie. Większość jeńców udawała się wówczas na zajęcia edukacyjne. Wędrówki te odbywano z własnymi stołkami, o ile nie chciano uczestniczyć w zajęciach na stojąco. Pokazał to na drzeworycie ppor. Zygmunt Pazda, tytułując obraz: „Po strawę duchową” (ryc. 2.4-4).

Popularny był także „wielki krąg”, czyli przejście całego obwołu ogrodzenia obozowego. Wiele jeńców poświęcało się uprawie maleńkich działek ogrodniczych, których

plody stanowiły urozmaicenie ubogiej diety. Praca na działkach miała przede wszystkim ogromne znaczenie terapeutyczne dla znękanich psychicznie jeńców, stanowiąc namiastkę normalnego życia poza drutami.

Zmora jeńców były nasilające się w różnych okresach rewizje, obejmujące poszczególne baraki, a niekiedy całe bataliony. Zakłócały one precyzyjnie zaplanowany rozkład zajęć edukacyjnych, wyczerpywały jeńców zmuszonych do wystawiania na dworze i demolowały ich dobytek, przeszukiwano i często niszczone przez Niemców.

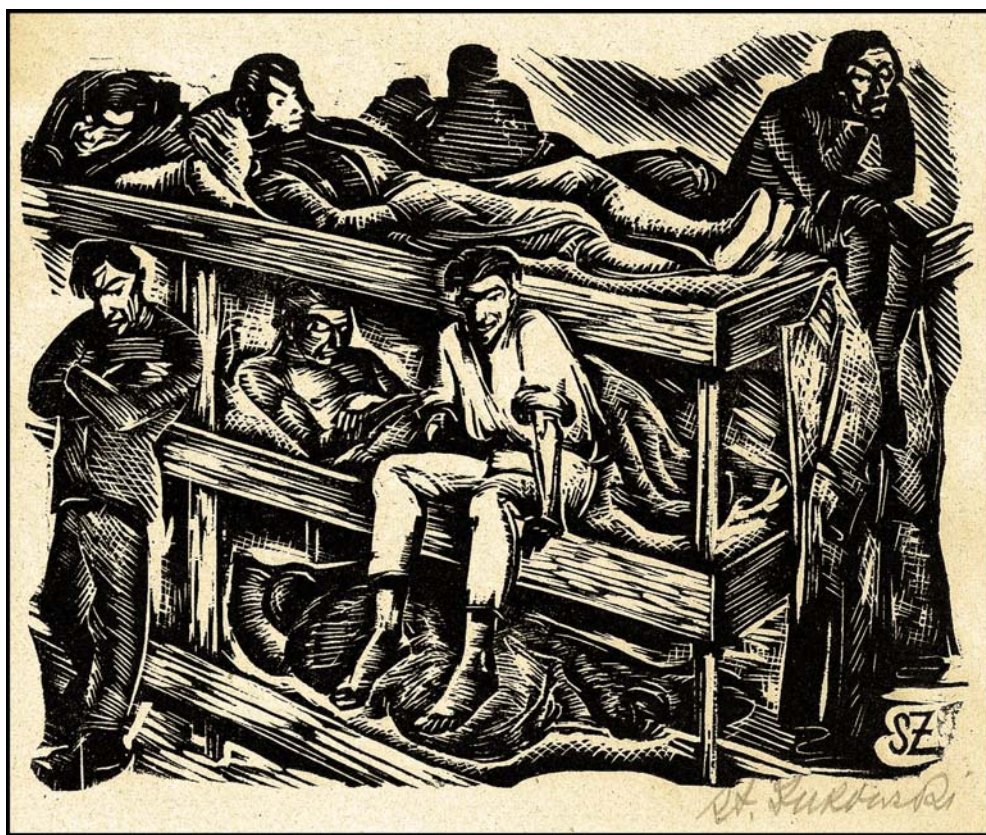
W porze zimowej jeńcy byli zmuszeni spędzać w zamkniętych i przepelnionych barakach od 12 do 16 godzin. Sąsiedztwo 200 towarzyszy niedoli o różnorodnych upodobaniach i zachowaniach wymagało ogromnego wysiłku psychicznego. Warunki te opisał sugestywnie Marian Brandys w swej książce „Wy-

Ryc. 2.4-4. „Po strawę duchową” drzeworyt ppor. Zygmunta Pazdy

prawa do Oflagu”: Pamiętam, jak kiedyś po dłuższym pobycie w izbie chorych – krańcowo wyczerpany głodem i chorobą – stanąłem po raz pierwszy w drzwiach naszego baraku i nieco odwykłym, jakby odświeżonym spojrzeniem przyjrzałem się jego wnętrzu. Zobaczyłem długą, obmierzłą izbę, ciemną od dymu, zastawioną rusztowaniami trzypiętrowych prycz, wśród których tłoczył się, mიაтаł, napierał na siebie tłum dziwacznych, pstrokatych zjaw jakby wyciętych z najbardziej fantastycznych *Caprichos* Goyi. Doznanie było tak ostre, że gardło zdławił mi lęk, a na czoło wystąpił pot. Zrozumiałem, że jeżeli natychmiast nie uda mi się wyzwolić spod sugestii tego obrazu – mogę na zawsze stracić panowanie nad nerwami.

Przygnębiającą atmosferę i zatłoczenie baraków świetnie oddaje drzeworyt ppor. Stanisława Żukowskiego pt. „Prycze” (ryc. 2.4-5).

2.4-5. „Prycze” drzeworyt ppor. Stanisława Żukowskiego

2.5. Kontakty oficjalne ze światem

Obozy jenieckie według konwencji genewskiej, podpisanej także przez Niemcy już po objęciu władzy przez Hitlera, nie miały być karą ani aktem zemsty, lecz chwilową niewolą pozbawioną wszelakiego charakteru karnego. Sprawy dotyczące pobytu jeńców w obozach niemieckich podlegały specjalnej komórce w Naczelnym Dowództwie Wehrmachtu, a od 1943 r. – generalnemu inspektorowi do spraw jeńców wojennych. Tam właśnie tworzone, a później wprowadzane w życie przepisy i zarządzenia mające całkowicie odizolować jeńców od świata zewnętrznego. Twórców tych „praw” przyświecał jasny cel – moralne wyniszczenie jeńców. Trafnie ujął to jeńiec Oflagu II C, pisarz Marian Brandys: *W Woldenbergu ludzie nie ginęli pod obcasami SS-manów jak w Oświęcimiu. Terapia woldenberska polegała na doprowadzeniu ludzi do obłędu.*

Niemiecka komendantura obozu usiłowała zachować pozory przestrzegania konwencji, jednak w praktyce wyglądało to różnie. Przykładowo, jeńcy nie mieli przewidzianego w konwencji państwa opiekuńczego, od kiedy w 1940 r. Niemcy pozbawiły, jednostronną notą, tej funkcji Szwecję. Podobnie dopiero na przełomie lat 1941/1942 niemiecka administracja musiała zgodzić się na ograniczone kontakty ze światem zewnętrznym, którym były cykliczne wizytacje przedstawicieli towarzystw opiekuńczych: Międzynarodowego Czerwonego Krzyża (MCK) oraz Związku Chrześcijańskiej Młodzieży Męskiej YMCA. Jeńcy mogli przedstawiać swoje postulaty towarzystwom opiekuńczym za pośrednictwem Najstarszego Obozu i jego szefa sztabu. Spis tematów i teksty musiały być ustalane z komendą niemiecką obozu. Nie pozwalano na bezpośrednie kontakty dwustronne. Jedyny przypadek, kiedy udało się wręczyć raport bezpośrednio przedstawicielowi Międzynarodowego Czerwonego Krzyża miał miejsce w trakcie wizytacji w kwietniu 1943 r. Wizytacja ta była wynikiem powiadomienia władz MCK o tragicznych wydarzeniach w obozie, będących wynikiem niemieckiej prowokacji w dniu 5 lutego 1943 r., kiedy otwarto ogień do jeńców z wież strażniczych. Ciekawy był sposób przesłania wiadomości do Genewy. Jeńcy, oficerowie pochodzenia żydowskiego, oficjalną pocztą wysyłali prywatne listy do znajomych w Szwajcarii. W korespondencji, używając do tego celu pięciu nazwisk bohaterów opowieści żydowskich, powiadomili o masakrze polskich oficerów. Wśród trafnie odczytujących te wiadomości był podobno przyszły premier Izraela Ben Gurion. Pozwoliło to na spotkanie z komisją „w cztery oczy” i doprowadziło do zmiany komendanta obozu.

W kontaktach ze światem szczególnie pozytywnie zapisał się duński pastor Christian Christiansen, który – opierając się na zapisach konwencji genewskiej o pomocy humanitarnej jeńcom wojennym, zapoznany ze specyfiką oraz możliwościami YMCA – rozpoczął pracę na przełomie zimy i wiosny 1942 r. Christiansen w swoich raportach pisał, że obóz w Woldenbergu wyróżniał się dobrze zorganizowaną działalnością kulturalną, podtrzymującą na duchu i rozwijającą aktywność jeńców. Pozwalało to na postrzeganie jeńców obozu Woldenberg w kategorii „*fenomeny społeczno-kulturowego, wytworzonego w specyficznych uwarunkowaniach życia w odosobnieniu*”.

Wizytacje pastora Christiansena w obozach odbywały się raz na kwartał i trwały od dwóch do pięciu dni. Wizytacja obozu odbywała się w towarzystwie przedstawiciela starszyny obozowej i strony niemieckiej. W trakcie wymiany informacji pastor był powiadamiany o stanie spraw bytowych jeńców, o zamierzeniach kulturalnych itp. Na

tej podstawie wysyłał raport dla centralnego biura konwencji w Genewie, zawierający listę potrzeb, takich jak: mapy, książki, instrumenty muzyczne, papier itp. Realizacja próśb następowała zazwyczaj w przeciągu trzech miesięcy. Były to darowizny pochodzące od osób prywatnych i instytucji oraz organizacji współdziałających z YMCA. Z każdej wizyty pastor wywoził pliki maszynopisów, paczki z obrazami i rzeźbami, projektami, lokując je początkowo w berlińskim oddziale YMCA, a później w nowej siedzibie organizacji w miejscowości Sagan (obecny Żagań). Christiansen odwiedził Oflag II C dwanaście razy. Ostatnią wizytę w obozie jenieckim w Woldenbergu złożył w czasie świąt Bożego Narodzenia 1944 r. Wspominając swoje działania, pastor Christiansen wygłosił piękną homilię podczas nabożeństwa rocznicowego Woldenberczyków w Dobiegniewie w dniu 8 września 1995 r.

Jedynym oficjalnym kontaktem ze światem był ograniczony obrót pocztowy, który dawał możliwość wysyłania i przyjmowania przesyłek w formie kartek pocztowych, listów i paczek. Oczywiście, zgodnie z wytycznymi swoich przełożonych, niemiecka administracja Oflagu II C stosowała wszelkie możliwe środki, nie zawsze zgodne z konwencją genewską, aby praktycznie żaden jeniec nie mógł nawiązać jakiegokolwiek kontaktu z tym światem, poza ograniczoną i ściśle cenzurowaną korespondencją. Reguły były ściśle określone dla wszystkich obozów jenieckich.

Po pierwszej rejestracji w obozie jeniec otrzymywał specjalny druk karty pocztowej z napisem w języku niemieckim i w polskim tłumaczeniu: *"Jestem zdrowy – lekko ranny – dostałem się do niewoli niemieckiej jako jeniec wojenny i czuję się dobrze..."*. Poza nazwiskiem, stopniem, jednostką nic nie podawać. Wyraźne pismo i podpis. Później dostarczono jeńcom specjalne druki kart PCK z formułą: *"Jestem zdrow (ranny, chory), znajduję się w obozie jeńców wojennych (szpitalu) w Podpis"*. Korespondencja ta, przekazywana z obozów do oddziałów PCK, trafiała do rodzin jeńców. W pierwszym okresie wojny, w latach 1939–1940, lokalizacja obozów jenieckich stanowiła tajemnicę wojskową. Dotyczyło to również korespondencji jenieckiej. Adres jeńca zawierał wówczas tylko rodzaj i numer obozu podany szyfrem, bez jego lokalizacji. Zgodnie z postanowieniem konwencji genewskiej z 27 lipca 1929 r., do obrotu pocztowego dopuszczono następujące przesyłki jenieckie: karty pocztowe, listy, paczki i przekazy pocztowe. Przesyłki te zwalniano z opłat pocztowych, umieszczając na stronie adresowej napisy: „Kriegsgefangenenpost” (poczta jeniecka) lub „Kriegsgefangensendung” (przesyłka jeniecka).

Czym były dla jeńców listy, mówi nam najlepiej wiersz jeńca obozu Andrzeja Siły-Nowickiego pt. „Kriegsgefangenenpost”:

*Piszę wciąż do Ciebie najróżniej
Przez te najdziwniejsze w życiu moim dnie,
Listy, jak zgubieni podróżni
Błąkają się gdzieś nie wiadomo gdzie.
Może wiatr je jesienny niesie jesienią,
Może listy jak liście po świecie gna!
Zresztą – Boże – cóż listy zmienia,
Jeśli ciągle, ciągle jeszcze trwa:
Kriegsgefangenenpost – to brzmi, jak tajemnica,
Kriegsgefangenenpost – to pociągów daleki świst.
Kriegsgefangenenpost – to Twój dom, numer, ulica*

*Kriegsgefangenenpost – to czekanie na Twój list.
 Krieg – rozumiesz – to wojna,
 Gefangene – jeniec – to ja...
 Czy jesteś już spokojna,
 Gdy znasz te słowa dwa?
 Kriegsgefangenenpost – to brzmi, jak tajemnica,
 To pociągów daleki świst,
 To czekanie na Twój list.
 Nie wiem nawet, czy na mnie czekasz,
 Nie wiem, czy powracać warto będzie znów -
 Wołam, wołam Ciebie z daleka
 Tym najdziwniejszym spośród wszystkich słów!*

Na autentycznej fotografii z tamtych lat (ryc. 2.5-1) widzimy smutną młodą kobietę czytającą list od narzeczonego z Oflagu II C (widać charakterystyczny kształt arkusza listowego), siedzącą za jego opuszczonym biurkiem, na którym stoi jego fotografia w mundurze podchorążego.

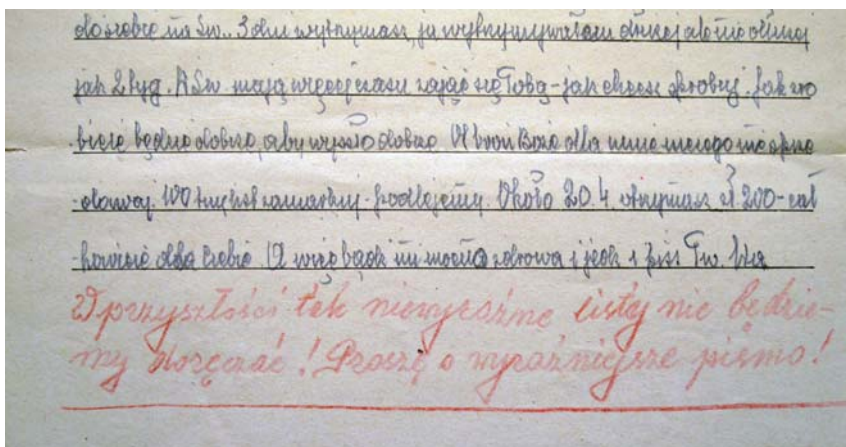
Korespondencja jeniecka podlegała kontroli przez cenzurę, którą tworzyli urzędnicy niemieckiej administracji obozowej. Oprócz urzędników wojskowych funkcję cenzorów pełnili również pozyskani do służby niemieckiej cywile. Fakt przeprowadzenia cenzury był oznaczony na każdej przesyłce czy liście znienawidzoną przez

Ryc. 2.5-1. Narieczona jeńca czytająca list z obozu

jeńców pieczętą z napisem „Gepfrut” (sprawdzono). Często oprócz pieczętki obozowej kontroli widniała na korespondencji okrągła pieczęć komendy obozu. Był to znak dodatkowej, wyrywkowej kontroli. Miała ona na celu sprawdzenie prawidłowości pracy cenzorów oraz wykrywanie tajnych kontaktów jeńców z ośrodkami w kraju lub zagranicą, a także sondowanie nastrojów panujących wśród jeńców. Interwencja cenzury wyrażała się poprzez zamazywanie w korespondencji jenieckiej wyrazów lub całych zdań, jak również niszczenie listów, jeżeli zawierały one informacje naruszające tajemnice obozowe lub wojenne. Korespondencję zawierającą informacje o racjach żywnościowych jeńców konfiskowano, a jeńców pociągano do odpowiedzialności. Na fotografii (ryc. 2.5-2) widać przykład interwencji cenzora, który – niezadowolony

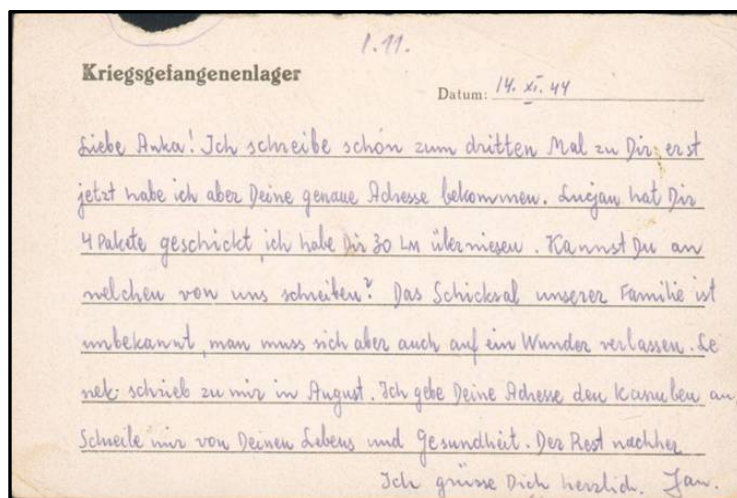
z politycznych akcentów w liście – napisał ostrzegawczo czerwonym ołówkiem na dole: *W przyszłości tak nieczytelne listy nie będziemy doręczać! Proszę o wyraźniejsze pismo!*

Ryc. 2.5-2. Interwencja cenzora w liście jeńca z obozu

Doręczaniem przesyłek adresowanych do jeńców, jak i zbieraniem korespondencji do wysyłki zajmowali się w obozach łącznicy pocztowi wybierani spośród jeńców.

Przykładem korespondencji obozowej jest oryginalna karta pocztowa, wysłana w październiku 1944 r. z Oflagu II C przez jeńca, kapitana marynarki, Jana Busiakiewicza do siostry Anny Busiakiewicz, osadzonej w obozie koncentracyjnym Ravensbrück (ryc. 2.5-3). Tekst liczący przepisowe siedem linijek, został ocenzone, o czym

Ryc. 2.5-3. List jeńca Oflagu II C do siostry osadzonej w obozie koncentracyjnym Ravensbrück

Ryc. 2.5-4. Przekierowanie listu jeńca Oflagu II C do siostry przeniesionej z KL Ravensbrück do KL Oranienburg

mówi pieczęć przybita przez cenzora. W korespondencji do niemieckich obozów koncentracyjnych obowiązywał język niemiecki. Adresatka została we wrześniu 1944 r. przeniesiona do innego obozu koncentracyjnego w Oranienburgu, o czym nie wiedział brat, nadawca. Karta, jak widać, została przez administrację niemiecką przeadresowana i doręczona adresatce (ryc. 2.5-4). Los sprawił, że w tym samym obozie koncentracyjnym, w lutym 1945 r. znalazł się nadawca kartki, Jan Busiakiewicz, komendant baraku 15B w Oflagu II C, który w grupie 10 innych oficerów (głównie funkcyjnych i tzw. lektorów) został w listopadzie 1944 r. przekazany bezprawnie przez obozową placówkę Abwehry do dyspozycji Gestapo.

Kontakty ze światem zewnętrznym odbywały się nie tylko poprzez słowo pisane, a więc opisane już kartki i listy, które niewiele by pomogły w fizycznym przetrwaniu oficerom osadzonym w Oflagu II C. Głodowe racje żywnościowe i zniszczone mundury były główną bolączką wszystkich jeńców. Zgodnie z konwencją genewską, jeńcom przysługiwało prawo otrzymywania paczek. Początkowo waga paczek, zwłaszcza tych przesyłanych z terenów przyłączonych do Rzeszy, była ograniczona do 250 g, później dopuszczalna waga paczki wzrosła do 5 kg. Jeniec oflagu musiał zgłaszać się osobiście po odbiór paczki, której zawartość była dokładnie kontrolowana przez podoficerów niemieckich, którzy – wypełniając ściśle rozkazy swoich przełożonych – często pod pretekstem poszukiwania przedmiotów zakazanych, niszczyli nadsyłaną żywność. Na fotografii (ryc. 2.5-5) widzimy niemiecką instrukcję dotyczącą paczek dla jeńców. Zanotowanie zawartości przesyłki przez nadawcę umożliwiało późniejsze sprawdzenie w korespondencji z odbiorcą, czy nic nie zaginęło. Kochająca nadawczyni paczki dodała do chleba, fasoli i boczku cukierki i dwie róże.

Jeńcy otrzymywali nie tylko paczki od rodzin czy znajomych, ale także od organizacji niosących pomoc internowanym. Przykładowo, każdy jeńiec oflagu otrzymywał przez dwa lata (1942–1944), raz w miesiącu, amerykańską paczkę żywnościową, jednolitej wagi 4 kg, wysyłaną przez Międzynarodowy Czerwony Krzyż. Oprócz paczek dla indywidualnych odbiorców, na adres obozu nadchodziły przesyłki konserwowych

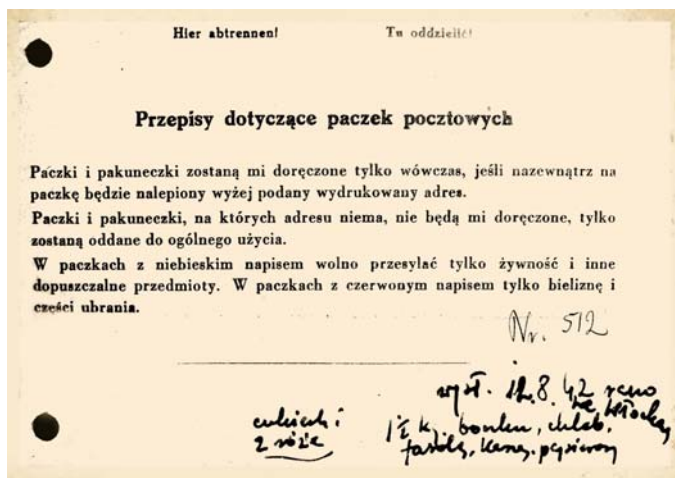
artykułów żywnościowych. Od roku 1943 państwa sojusznicze, głównie Wielka Brytania i USA, przysyłały mundury polowe, ciepłą bieliznę oraz wojskowe buty na gumowych podeszwach. Masowy napływ umundurowania w roku 1944 miał ogromny wpływ na samopoczucie jeńców. Był znakiem, że świat o nich nie zapomniał. Niemalży wpływ na morale jeńców miały także masowe przesyłki książek

i innych materiałów do obozowych bibliotek, które liczyły kilkadziesiąt tysięcy tomów, zarówno w języku polskim, jak i językach obcych. Na terenie obozu działały biblioteki ogólne i biblioteki poszczególnych kół naukowych. Na przykład Koło Nauczycielskie dysponowało specjalistyczną biblioteką pedagogiczną, liczącą około 1000 tomów. Oddzielną bibliotekę miał także Woldenberski Uniwersytet, a dzieła do niej sprowadzano m.in. ze Szwajcarii.

Przesyłane, głównie od roku 1942, indywidualne paczki, zawierające od 800 do 1000 papierosów, dla różnych grup oficerów od ich kolegów z Anglii były później przedmiotem handlu wymiennego lub sprzedaży za tzw. lagermarki, które były środkiem płatniczym na terenie obozu. Kontakt ze światem, który w ograniczonym zakresie (nielegalnym) zapewniał jeńcy bez stopni oficerskich, wychodzący na zewnątrz obozu do pracy, pozwalał na handel z mieszkańcami Woldenberga.

Łatwo sobie wyobrazić, jak wielką dolegliwością było okresowe wstrzymywanie wydawania korespondencji i paczek, często doprowadzające do psucia się ich zawartości, głównie produktów żywnościowych. Każda taka kara, niedozwolona konwencją genewską, była oczywiście oprostowywana przez samorząd obozowy, lecz skutków takiej działalności administracji obozowej nie dało się już odwrócić.

Na koniec warto zwrócić uwagę, że nie tylko świat zewnętrzny pomagał jeńcom. Do 1942 r., kiedy to władze obozowe wydały zakaz, prowadzono w obozie akcję humanitarną skierowaną do wdów i sierot po poległych w 1939 r. i zmarłych bądź zabitych w obozach jenieckich. Środki na ten cel pochodziły z różnych źródeł, między innymi ze sprzedaży znaczków poczty wewnętrznej, działającej na terenie obozu. Na współczesnych aukcjach filatelistycznych niektóre takie znaczki osiągają astronomiczne ceny. Nasuwa się refleksja: szkoda, że to dziś a nie 70 lat temu.

Ryc. 2.5-5. Niemiecka instrukcja, dotycząca paczek dla jeńców, z adnotacjami nadawczyni o zawartości wysłanej paczki

3. ZA DRUTAMI

3.1. Informacja i konspiracja

Od początków istnienia obozu strukturom organizacyjnym przewodził tzw. Najstarszy Obozu. Był on oficjalnym przedstawicielem jeńców wobec niemieckiej komyndy oraz międzynarodowych organizacji opiekuńczych. Większość jego działań była jawna i wykonywana za zgodą Niemców. W całym okresie trwania obozu pełniło tę funkcję pięciu oficerów.

W czerwcu 1942 r. gen. Władysław Sikorski nakazał, drogą konspiracyjną, wszystkim obozom jenieckim założenie tajnej organizacji wojskowej. Rozkaz zaczynał się od słów: *Nie kłóćcie się! Czytajcie „Księgi Pielgrzymstwa Polskiego”*. Powstanie i funkcjonowanie konspiracyjnego dowództwa wojskowego i szkolenia wojskowego w obozie było więc oczywiste i zrozumiałe. Na początek specjalny sztab założył cztery scenariusze likwidacji obozu.

1. Obozowi zagraża likwidacja z rąk Niemców – należy podjąć walkę zbrojną. Dowództwo w tym wariancie miał objąć płk Stanisław Sztarejko.
2. W Niemczech panuje rewolucja i chaos – trzeba iść trzema kolumnami za Łabę na zachód. Dowódcą miał być płk Wacław Szalewicz.
3. Obóz zajmuje Armia Radziecka – pozostajemy na miejscu, tworząc własną obsadę i porozumiewamy się z dowództwem radzieckim. Dowódca – płk Stefan Zielke.
4. Kapitulacja Niemiec, nie ma żadnego sojusznika w pobliżu – przejść i zamknąć obóz, zapewnić wyżywienie i łączność radiową z dowództwem i sojusznikami. Dowódca – płk Stefan Zielke.

Powyższe warianty były dokładnie opracowywane przez oddzielne ekipy zaprzysiężonych oficerów. Znamienne jest, że żaden z wariantów nie przewidywał rzeczy najbardziej oczywistej, to jest ewakuacji i marszu do kraju! Uznano, że najtrudniejszy będzie wariant nr 1, ze względu na niewielką ilość broni – pistoletów, granatów i noży ukrytych pod podłogą kantyny i w ulach pszczelich.

Inicjatorem konspiracyjnej działalności i jej pierwszym dowódcą był płk Ignacy Misiąg, ówczesny Najstarszy Obozu. Już w lipcu 1940 r. podjęto tajne próby organizacji zebrania i opracowania referatów analizujących kampanie w Polsce i Francji, a także analizę ówczesnej sytuacji militarnej na świecie.

Po śmierci płk. Misiąga rozdzielono funkcje Najstarszego Obozu i dowódcy konspiracyjnej organizacji wojskowej. Kolejnymi dowódcami konspiracyjnej organizacji wojskowej byli: płk dypl. Stefan Iwanowski, płk Józef Werobej, a od czerwca 1942 r. aż do końca istnienia Oflagu II C – gen. bryg. Jan Chmurowicz. Wtedy utworzono też stanowisko jego zastępcy, którym do końca istnienia obozu został płk Józef Werobej.

Konspiracyjną łączność z rządem londyńskim, Komendą Główną AK i innymi obozami jenieckimi, a także z partyzantką, utrzymywano poprzez paczki, listy i drogą radiową, wykazując w tej dziedzinie wiele inwencji i pomysłowości. Tą drogą dotarły do obozu rozkazy, długości fal radiowych i godziny nadawania polskich audycji radiowych z Anglii. Dotarł też spis pseudonimów konspiracyjnych komendantów obozów jenieckich, a także szyfry i rota przysięgi, którą składali pracujący w konspiracji obozowej.

Odtworzono w obozie przedwojenną strukturę wojskową. Pominęto istniejące oficjalne obozowe bataliony i kompanie – baraki. Powołano dowództwa przedwojennych dużych jednostek wojskowych, takich jak dywizje i pułki, których przedstawiciele byli w obozie. Powołano też dowódców rodzajów broni. Byli nimi najstarsi stopniem oficerowie tych wojsk. Wszyscy ci oficerowie wchodzili w skład konspiracyjnego dowództwa obozu. Skład personalny większości kierownictwa konspiracyjnego nie jest jednak znany, gdyż – z oczywistych powodów – nie prowadzono ewidencji ani żadnej dokumentacji. Odtworzenie składu utrudniały również bardzo częste zmiany osobowe, szczególnie po śmierci gen. Sikorskiego, gdy z powodów politycznych usunięto jego aktywnych zwolenników.

Na przełomie lat 1944/1945 dokonano ostatnich zmian w konspiracji wojskowej. Utworzono dwa nowe stanowiska dla broni szybkich, obsadzając je starszymi oficerami Komendy Głównej AK, którzy trafili do obozu po upadku Powstania Warszawskiego.

Przyjęto, że dla sprawnego działania konspiracji należy zorganizować:

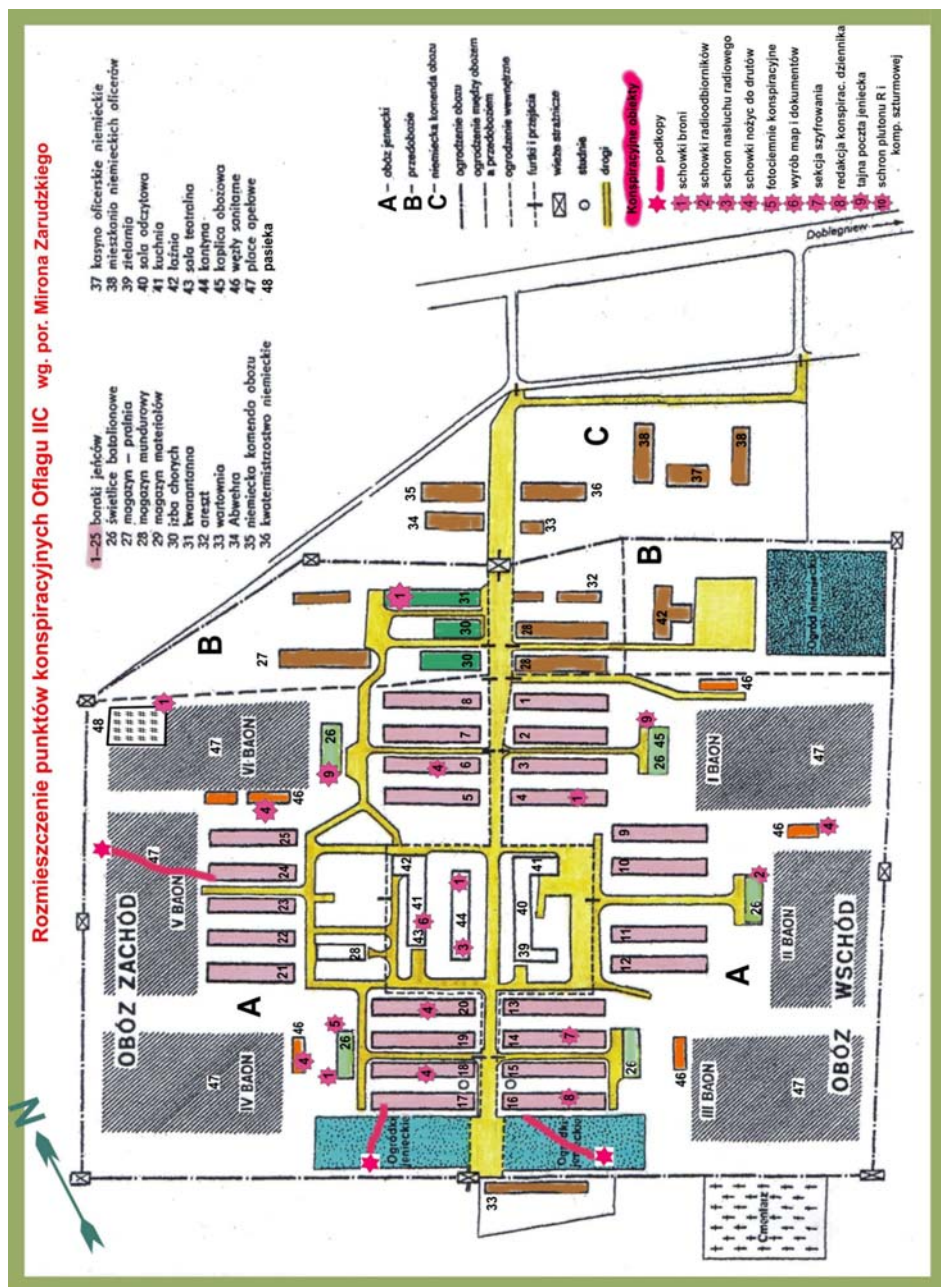
- szkolenie wojskowe,
- bojowy oddział ucieczkowy i kompanię szturmową,
- uzbrojenie, mapy i inne wojskowe akcesoria,
- obozowy wywiad „dwójkę”,
- wydawanie ulotek i nielegalny dziennik,
- utrzymywanie kontaktów organizacyjnych z konspiracją w kraju i innymi obozami jenieckimi oraz prowadzenie nasłuchu radiowego,
- prowadzenie akcji antyniemieckich,
- gromadzenie nielegalnych funduszy obozowych.

Działalność ta była dziedziną życia jenieckiego skrzętnie ukrywaną zarówno przed niemiecką władzą obozu, jak i przed ogółem jeńców. Podstawowe dziedziny konspiracji pozostawały tajne przez cały okres niewoli. Było to konieczne ze względu na zachowanie bezwzględnej tajemnicy. Do dziś stanowi to niemały kłopot w opracowaniu zagadnień konspiracji w obozie, choćby w takich kwestiach jak: szczegółowe dane o składzie osobowym, rola konspiracyjnego dowództwa wojskowego, rola wywiadu – tzw. obozowej „dwójki”. Na ilustracji 3.1-1 przedstawiono plan obozu z nanieśionymi miejscami prowadzenia działalności konspiracyjnej.

Szkolenie wojskowe

Szkoleniową pracę wojskową rozpoczęto zimą 1940/1941 r. Zainicjowały ją wykłady płk. dypl. Stanisława Roli-Arciszewskiego o rozwoju myśli wojskowej. Autor pracy „Sztuka dowodzenia na Zachodzie Europy” wyładał zawodowym wojskowym w sposób jasny i przekonujący wiedzę o nowych trendach. Drugim prelegentem był kpt. Józef Kuropieska, po wojnie generał Wojska Polskiego. Organizatorom chodziło głównie o to, aby zawodowi wojskowi dowiadywali się o zmianach zachodzących w sztuce wojennej, ale też by nie oddalali się od zawodowych zainteresowań.

Podczas studiów nad zmianami na polu walki poświęcano dużo uwagi przebiegowi kampanii wrześniowej w Polsce i późniejszej kampanii we Francji. Większość oficerów rezerwy stroniła od tej tematyki, ale w gronie oficerów zawodowych analizowano rozwój i postęp strategii militarnych, taktyki i uzbrojenia. Już po napaści Niemiec na Związek Radziecki studiowano wszelkie materiały ze źródeł legalnych i niele-

Ryc. 3.1.-1. Plan obozu z naniesionymi miejscami działalności konspiracyjnej

galnych, umożliwiających śledzenie wydarzeń na froncie wschodnim. Otrzymywano z kraju materiały do szkolenia wojskowego i niemieckie tygodniki ilustrowane, a także – co ciekawe – niemiecki periodyk wojsk pancernych.

W celu należytego wykorzystania tych materiałów utworzono specjalną tajną komórkę naukowo-wojskową. W jej skład wchodził dyplomowani oficerowie. Jednym z ważnych aspektów pracy tej komórki były dokładne opracowania z zakresu rodzajów wojsk, ich współdziałania oraz ustalania składu i wyposażenia. Opracowano zasady użycia i działania tzw. grup szturmowych. Zasady te wykorzystano do szkolenia obozowych grup ucieczkowych i grup bojowych.

W trakcie szkolenia wojskowego odbywano seminaria z zagadnień gospodarczych, które miałyby wpływ na obronność kraju. Omawiano więc problemy surowców energetycznych, gospodarki wodnej i leśnej kraju, szczególnie na ziemiach Śląska, Pomorza i Mazur, a także ważny aspekt obronności, tj. szlaki komunikacji drogowej i kolejowej. We wrześniu 1943 r., z inicjatywy ppłk. int. dypl. Mieczysława Udzieli, powstał specjalny kurs dla oficerów żywnościowych, materiałowych i płatników. Utworzono też kurs naukowy dla zastępców dowódców ds. gospodarczych – kwatermistrzów.

W 1943 r. rozpoczęto zorganizowane szkolenia wojskowe w dużych grupach, po 20–25 oficerów. Był to kurs przygotowawczy do Wyższej Szkoły Wojennej i miał odpowiadać podobnym kursom sprzed 1939 r. w Centrum Wyszczolenia Piechoty w Rembertowie. Powstało 7 takich grup, ale ze względów konspiracyjnych nie tworzono żadnych dokumentów ewidencyjnych.

Zabezpieczenie tajności szkolenia było priorytetem i działało doskonale. Nie było żadnych przypadków zaskoczenia wykładowców wojskowych przez Niemców, wpadki materiałów czy przerwania zajęć na skutek podejrzenia ich nielegalności. Pilność, punktualność i ścisła realizacja poleceń wykładowców, w tym wykonywanie materiałów pozorowanych były wzorowe. Rozkład zajęć planowano w układzie tygodniowym. Ich zapis miał postać wąskiego paska papieru. Miejsca i godziny zajęć dla danej grupy pochodziły z oficjalnego obozowego rozkładu. Do tej oficjalnej siatki zajęć dostosowano grafik zajęć wykładowców wojskowych. Każdy z nich wiedział, jaki jest jego kolor i w jakich izbach są grupy szkolne. Kierownik grupy i wykładowca otrzymywali takie same siatki zajęć.

Metodyka zajęć szkoleniowych opierała się na układzie – wykład i ćwiczenie na mapach. Zapoczątkowywał je wykład kpt. dypl. Ignacego Morżkowskiego na temat zmian taktyki i uzbrojenia na polu walki od 1939 r. W dalszych wykładach omawiano to szczegółowo dla różnych rodzajów wojsk. Wszystkie przygotowania wstępne do szkolenia wojskowego, przygotowania założeń i zajęć odbywały się w baraku 22B, gdzie wśród oficerów panowały dyscyplina, koleżeńskość i ofiarność.

Oprócz tych „zawodowych” zajęć kursowych, samorzutnie organizowały się grupy szkoleniowe w zespołach dywizyjnych i pułkowych, odświeżając wiedzę wojskową nabytą przed wojną.

Szkolenie zawodowe prowadzone w Kole Starszych i Dyplomowanych Oficerów prowadziło nieraz do poważnych dyskusji i ostrych polemik. Przykładem był problem motoryzacji sił lądowych. Starsi oficerowie kwestionowali potrzebę pełnej mechanizacji sił lądowych, czym powodowali ostry sprzeciw młodych oficerów dyplomowanych. Efektem sporu było prowadzenie szkoleń w odrębnych zespołach.

Bojowy oddział ucieczkowy i kompania szturmowa

Na wypadek ewentualnego wyprowadzania jeńców z obozu szkolono grupy bojowe, na podstawie materiałów tajnej komórki. Bojowym oddziałem ucieczkowym dowodził kpt. Zdzisław Pacak-Kuźmirski. Cenne materiały komórki naukowo-wojskowej wykorzystywano do praktycznego szkolenia grup ucieczkowych, np. jak pokonywać przeszkody z drutów kolczastych.

Wśród materiałów tajnej komórki ważną część stanowiły odbitki map, kalkowane z map oryginalnych. Ona też dostarczyła do obozu mapy w skali 1:300 000 i 1:100 000. Z kalki przenoszono je na matryce gumowe, wykonane przez świetnych fachowców i tłoczono mapy na prasie, która oficjalnie służyła do produkcji obozowych znaczków pocztowych. Niektóre finezyjnie kolorowano! Dla terenów bliskich obozowi, obejmujących obszar od Bydgoszczy po Odrę, stosowano dokładną skalę. Im dalej od obozu, tym skala była większa – nanoszono zarysy wsi, miasteczek, lasów, linii kolejowych i szos. Służyły one nie tylko grupom ucieczkowym, ale i do ćwiczeń taktycznych w ramach szkolenia wojskowego w grupach. Cenne mapy pieczołowicie przechowywano, np. między dwoma arkuszami tektury wstawionej w okno!

Na początku 1944 r. dowództwo konspiracji wojskowej, realizując rozkaz Komendy Głównej AK, rozpoczęło szkolenie kompanii szturmowej. Najważniejszym zadaniem tej grupy miała być obrona jeńców przed zagładą lub wywózką do obozów koncentracyjnych. Miała też współdziałać z ewentualnym alianckim desantem w pobliżu obozu. Słuszność powołania takiej grupy szturmowej nie budziła zastrzeżeń, ale jego realizacja i skuteczność działania były wątpliwe. Nawet po roku od utworzenia kompanii nie stanowiła realnej siły. Co prawda, jej dowódca por. Miron Zarudzki twierdził, że w obozie było ok. 50 pistoletów i 60 granatów, a także kilkadziesiąt nożyc do cięcia drutów, ale czy mogło to wystarczyć do obrony 7000 jeńców? Prawdopodobnie można by było jedynie zdobyć przez zaskoczenie bramę obozową i jedną z wież strażniczych. Pierwszymi żołnierzami kompanii szturmowej byli jeńcy ze ściśle zakonspirowanego plutonu „R”, czyli nasłuchu radiowego. Stan osobowy kompanii stale się powiększał o młodych i sprawnych oficerów zawodowych, tak że pod koniec istnienia obozu liczyła ona około 100 osób.

Placem ćwiczeń praktycznych były kolczaste zasieki i płoty rozdzielające całość obozu na tzw. bataliony i bloki. Wykonano analizę „martwych pól”, niebędących pod obserwacją naziemnych posterunków niemieckich, i tam prowadzono ćwiczenia i organizowano łączność między barakami, także w nocy. Cięte w tajemnicy druty kolczaste były potem ponownie łączone. Różne pomocne akcesoria, jak deski z prycz, wycieraczki i nakładki, były odnoszone na miejsce, a trawa i chwasty na miejscach ćwiczeń przywracane do stanu poprzedniego.

Pozaobozowe kontakty konspiracyjne

Aż do drugiej połowy 1941 r. Oflag II C Woldenberg nie miał kontaktów organizacyjnych z zewnętrznymi ośrodkami dyspozycyjnymi, tak więc do tego czasu konspiracyjne dowództwo i jego działania były inicjatywą jeńców. Tym niemniej Komenda Główna ZWZ od połowy 1940 r. starała się organizować komórki konspiracyjne w obozach jenieckich i wśród skupisk Polaków wywiezionych na roboty. W drugiej połowie 1941 r. oficerowie ze specjalnie powołanego wydziału ZWZ o kryptonimie IKO nawiązali konspiracyjne kontakty ze wszystkimi:

- „kurnikami”, tzn. obozami oficerskimi;
- „gołębnikami” – większością obozów żołnierskich;
- „mrowiskami” – polskimi ośrodkami robotników przymusowych znajdującymi się w III Rzeszy.

Posługiwano się szyfrowanymi listami i paczkami specjalnie oznakowanymi, które odbierano na pocztę poza cenzurą. W późniejszym czasie nawiązywano łączność drogą radiową w sposób jednostronny, wysyłając wiadomości. Do oflagów trafiały nie tylko rozkazy, biuletyny, ale też specjalne pismo „Głos Ojczyzny”. Dotarły też odbiorniki radiowe w podzespołach, marki i dolary, krótka broń i amunicja. Wreszcie mapy i plany terenów przyobozowych, mające wielkie znaczenie w czasie uciezek. W tych kontaktach poszczególne oflagi miały kryptonimy:

- „Waldemar” – Oflag II C Woldenberg,
- „Maks” – Oflag VII A Murnau,
- „Gracjan” – Oflag II D Gross Born itd.

Obozy oficerskie wyposażano w wielolampowe odbiorniki na baterie o małych wymiarach 5 x 14 x 20 cm, co na tamte czasy było sporym osiągnięciem. Były co prawda problemy z bateriami, ale i te jakoś pokonywano.

Komenda główna ZWZ-AK przekazywała zalecenia organizowania konspiracyjnych komórek dowódczych i prowadzenia prac szkoleniowo-wojskowych. Do lipca 1944 r., za zgodą sztabu Naczelnego Wodza, wydano 5 instrukcji Komendanta Głównego ZWZ-AK, formułujących zadania jednostek konspiracyjnych w zależności od etapu wojny.

- Instrukcja nr 1, wydana w 1941 r., wzywała do utrzymania jedności jenieckich szeregów, zachowania żołnierskiej postawy i utrzymania odporności psychicznej i fizycznej. Chciano, by jak najszybciej powrócili do kraju.
- Instrukcja nr 2, ze stycznia 1942 r., nakazywała pracę konspiracyjną i określała ogólne jej zasady. Głównym celem władz konspiracji miało być zapewnienie powrotu jeńców do kraju i wykorzystanie ich do odtworzenia Wojska Polskiego. Zakładano, że jeńcy z obozów położonych na wschód od Łaby będą mogli wrócić do kraju i wziąć udział w walce wyzwolenczej.
- Instrukcję nr 3, z 30 września 1943 r., podpisał gen. Bór-Komorowski wg wytycznych gen. Grota-Roweckiego. Zawierała ona zasady ogólne dla jeńców i robotników przymusowych oraz instrukcje szczegółowe rozładowania obozów jenieckich z wyznaczeniem marszrut i miejsc docelowych w Polsce.
- Instrukcja nr 4 z czerwca 1944 r., oparta na instrukcji nr 3, mówiła, że gdy Armia Czerwona wyzwoli Polskę, to powrót polskich jeńców i robotników przymusowych do kraju jest bezcelowy i niepożądany, więc odtworzenie Wojska Polskiego i punkty zborne dla jeńców będą usytuowane w Europie Zachodniej.
- Instrukcja nr 5, z lipca 1944 r. podała szczegóły łączności radiowej na wypadek rozpoczęcia walki w kraju i przerwania dotychczasowej korespondencji.

15 sierpnia 1944 r., w czasie trwania Powstania Warszawskiego, gen. Bór-Komorowski przekazał Sztabowi Naczelnego Wodza wszystkie sprawy dotyczące jeńców i robotników polskich w Niemczech. Londyn powiadomił o tym obozy jenieckie 28 sierpnia 1944 r. drogą radiową. Zmieniono też koncepcję rozładowania obozów jenieckich i skupisk robotników, szczególnie tych na wschodzie, które mogą być „zagrożone” wyzwoleniem przez Armię Czerwoną. Wtedy miały się one ewakuować na za-

chód i akceptować zarządzenia niemieckie zmierzające do wywiezienia ich w głąb Niemiec.

W końcu stycznia 1945 r. Londyn skierował do kierownictwa konspiracji Oflagu II C ważny zaszyfrowany rozkaz, o treści: *niech Waldemar odbuduje Pomnik i Parcele*. Był to rozkaz spowodowany sugestiami gen. Bora-Komorowskiego. Próbowano kilkakrotnie złamać opór gen. Chmurowicza wobec tezy, że walkę o władzę w Polsce należy prowadzić nie na emigracji, lecz w kraju. Miało to swoje znaczenie, gdy ewakuowano bataliony woldenberskie. Ale wykonanie tych rozkazów i instrukcji okazało się niemożliwe z przyczyn niezależnych od nikogo.

Wywiad i kontrwywiad

Ważnym odcinkiem pracy konspiracji wojskowej była komórka kontrwywiadu, czyli obozowa „dwójka”, istotne ogniwo w pracy polskich władz obozowych. Powstała razem z utworzeniem struktury organizacyjnej Oflagu II C podległej Najstarszemu Obozu i dowództwu struktury konspiracyjnej. Obie te funkcje pełnił wówczas płk Misiąg. Miała ona zapobiegać próbom kolaboracji i ujawniać niemieckie agentury wśród jeńców. Równie ważnym zadaniem było rozpoznawanie zamierzeń komendy niemieckiej i chronienie poczynań jenieckich, które musiały być tajemnicą. Tak więc były to działania obronne przeciwko posunięciom niemieckiej komendy obozu.

Od początku 1942 r., po nawiązaniu kontaktów z KG AK i przybyciu do oflagu gen. Chmurowicza, komórka kontrwywiadu zaczęła tracić swój obronny i wyłącznie antyniemiecki charakter. Zlecono jej podjęcie innych prac, takich jak formowanie kompanii szturmowej i nasłuchu radiowego. Doszło do śledzenia jenieckich szeregów pod kątem działalności komunistycznej, wyrotowej i antypaństwowej, a nawet krytyki przedwojennej Polski. Zastępca kierownika komórki kontrwywiadu opracował obszerną listę jeńców „nieprawomyślnych”, w celu rozliczenia się z nimi po wojnie. Fakt sporządzania jakichkolwiek list świadczył o braku odpowiedzialności. Co by się bowiem stało, gdyby ten osobliwy „dokument” dostał się w ręce niemieckie?!

Te praktyki oficerów obozowej „dwójki” powodowały powszechną podejrzliwość, przejawy „sądomanii” i napiętą atmosferę polityczną. *Zmieniały w małe piekło to getto, żyjące niby pod zaszczytnym znakiem Orła Białego, a właściwie pod ciężkim psychicznym naciskiem klosza niewoli i w zatrutej atmosferze kwitnących wszelkich ludzkich przywar* jak zapisał z goryczą płk Rzepecki.

Wszystkie te działania ingerowały w uprawnienia Najstarszego Obozu – płk. Szalewicz i w końcu, 4 kwietnia 1944 r., doprowadziły go do rezygnacji ze stanowiska. Odtąd obowiązki Najstarszego Obozu pełnił płk Wacław Młodzianowski i jego szef sztabu mjr Stanisław Żwirski. Jak twierdził Jan Olesik, byli oni całkowicie podporządkowani gen. Chmurowiczowi. Mimo tych kontrowersyjnych działań, komórka kontrwywiadu zasłużyła sobie na uznanie za skuteczne wykrywanie agentów Abwehry w obozie. Miała tu pełne poparcie społeczności jenieckiej, która zgłaszała swym dowódcom podejrzanе zachowania kolegów. Tych, którym udowodniono współpracę z Abwehrą, ogłaszano wrogami narodu polskiego i karano całkowitą izolacją, milczeniem i bojkotem towarzyskim. Takich zdemaskowanych agentów było jednak zaledwie kilku.

Najgroźniejszym ujawnionym agentem był ppor. Karol Seeman, który – będąc kierownikiem instytutu języka niemieckiego – spowodował jego zawieszenie, ale co gor-

sza – udaremnił wykonanie podkopu sprzed baraku 14B. Wykrył także prace nad podkopem z baraku 24B. Wystąpiono więc z wnioskiem do Najstarszego Obozu o likwidację agenta. Egzekucję miało przeprowadzić trzech oficerów za pomocą uderzenia żelaznym prętem, po czym wrzucić ciało do latryny. Niestety, cios został zadany zbyt słabo i Seeman zdołał zaalarmować wartowników i schronić się pod ich opiekę. Pomógł mu w tym nieświadomy sytuacji, a obdarzony dużą siłą fizyczną jeńiec, który stał się przypadkowym świadkiem dramatu i – przekonany, że Seeman jest ofiarą napadu – uwolnił go od napastników. Ta nieudana akcja miała tragiczne następstwa, gdyż Seeman został przez Niemców skierowany z obozu na Śląsk, gdzie w nimbie oficera i uciekiniera z oflagu został dowódcą Obwodu V Śląskiego Armii Ludowej, po czym wydał w ręce Gestapo całe jego kierownictwo i podwładnych, paraliżując praktycznie konspirację lewicową w tym regionie.

Z zamachem na Seemana wiąże się tragikomiczna historia reakcji komendantury niemieckiej. Najstarszy Obozu został wezwany przed oblicze rozwścieżonego komendanta, który poinformował go o ataku na obywatela niemieckiego i zapowiedział najsurowsze konsekwencje, gdyby taka historia się powtórzyła. Najstarszy Obozu wydał więc polecenie zadeklarowania przez każdego jeńca jego narodowości, w celu zapewnienia właściwej ochrony Niemcom. Oczywiście agenci niemieccy nie mogli się zdekonspirować, a deklarując inną narodowość pozbawiliby się ochrony przed zamachem. W ten sposób awantura bardzo szybko została wyciszona.

Prasa

Potrzebę posiadania prasy, zarówno oficjalnej, jak i własnej nielegalnej, widziano od samego początku niewoli. Własna prasa była opracowywana i kolportowana w tajemnicy przed komendą obozu i placówką Abwehry. Ze względu na słabą znajomość języka niemieckiego szeregowców, podoficerów i podchorążych Niemcy zezwolili na wydawanie oficjalnego obozowego dziennika po polsku dla sześciu kompanii – półbaraków. Dziennik ten wydawała grupa redaktorów, tłumaczy, techników i kolporterów z Komisji Kulturalno-Oświatowej, pod kierunkiem kpt. Henryka Łukowskiego. Oczywiście jest, że ekipa ta stanowiła kadre wydającą później konspiracyjną, tajną prasę.

„Dziennik Obozowy – Wiadomości Prasowe” wydawany był codziennie, początkowo dla szeregowców, a później dla reszty jeńców. Początkowo Dziennik był przepisywany ręcznie przez kalkę, a w okresie późniejszym – pisany na maszynie i powielany z matrycy na powielaczu. Zawierał wiadomości tłumaczone z niemieckich gazet. Niektórych tłumaczeń, niewygodnych dla Niemców, cenzorzy nie akceptowali i wówczas potajemnie przepisywano je na bibułkach, które należało po przeczytaniu zniszczyć.

Takie przemycanie wiadomości stanowiło jedno z ważniejszych zadań redakcji, choć było to niebezpieczne. Egzemplarze pisma, oznaczone przez cenzurę pieczęcią „Geprüft”, przejmowali kolporterzy barakowi. Były one, wieczorem przy kolacji, czytane przez oficera prasowego z górnego piętra pryczy. Ale lektor przy okazji uzupełniał je wiadomościami niecenzurowanymi przyniesionymi z redakcji.

Potrzeba otrzymywania rzetelnych wiadomości skłoniła zespół redakcyjny do stałego wydawania prasy konspiracyjnej. Wiązało się to z zachowaniem ostrożności i koniecznością zorganizowania ochrony posterunków obserwacyjnych. Materiały

czepano ze źródeł nielegalnych, najczęściej z kraju (głównie z KG AK) i z nasłuchu radiowego. Dominowały w nich artykuły publicystyczne, referaty i komentarze. Każdy numer był pisany ręcznie przez grupę oficerów i ukazywał się raz w tygodniu. Kolportowano je tą samą drogą co legalną ocenowaną prasę. Treści pisma były tak formułowane, aby nie zdradzić źródeł pochodzenia ani ich autorów. Wiadomo, że wśród nich byli np. płk Rzepecki i kpt. Kuropieska. Warto dodać, że nielegalna prasa zamieszczała bezstronne wiadomości dotyczące frontów wojennych i sytuacji politycznej na świecie.

Oprócz wymienionej prasy, sporadycznie wydawane były własne gazetki przez grupy i osoby indywidualne, ale kończyło się na jednym egzemplarzu lub kilku numerach. Jak wspomniano wyżej, łączność z zewnętrznymi ośrodkami decyzyjnymi utrzymywano za pomocą paczek i szyfrowanych listów. Wysyłano korespondencję do 5 skrzynek kontaktowych w Warszawie, Krakowie i Katowicach. Jej szyfrowaniem i deszyfrowaniem zajmował się kpt. Silkowski, który zawiadamiał oficerów z paczkarzni o nadejściu przesyłki. Przemycano ją do obozu i – w obecności gen. Chmurowicza i ppłk. Brayczewskiego – otwierano i rozdzielano właściwym komórkom.

Nasłuch radiowy

Najważniejszą chyba formą łączności ze światem zewnętrznym była droga radiowa. Tą drogą odbierano rozkazy, instrukcje i różne audycje, a zajmował się tym pluton „R”. Możliwe stało się zdobywanie wiarygodnych informacji o aktualnej sytuacji politycznej i militarnej w świecie. Przeciwdziałano przez to niemieckiej propagandzie.

Najważniejszym zadaniem było posiadanie odpowiedniego radioodbiornika. Marynarze z Helu posiadali stary odbiornik, który dość szybko uległ awarii. Zresztą pod koniec niewoli wpadł on w ręce Niemców, co było dla komendy niemieckiej przykrym zaskoczeniem, a dla konspiratorów jedyną taką wpadką. Radioodbiornik przez cały czas musiał być maksymalnie zabezpieczony, tak przed Niemcami, jak i przed ciekawością jeńców. Nawet obsługujący nasłuch nie wiedzieli o wszystkim, bo tak było bezpieczniej.

Wiosną 1942 r. dowództwo wojskowe zleciło kpt. dypl. Jerzemu Mizerskiemu powołanie plutonu „R” do nasłuchu radiowego i zakup radioodbiornika. Początkowo pluton „R” liczył ponad 20 osób i był podzielony na 3 sekcje: techniczną, ubezpieczenia wewnętrznego i ubezpieczenia zewnętrznego. Członkowie plutonu znali tylko jego kierownictwo.

W kwietniu kpt. Mizerski kupił od Niemców sieciowy, pięciolampowy, dwuzakresowy odbiornik „Voelcksempfaenger” i przekazał go por. Zarudzkiemu, który ukrył go w obozowej kantynie. Stała się ona, po kilku koniecznych modyfikacjach, pierwszym i stałym miejscem nasłuchu. Starano się przy tym, aby członkowie plutonu mieli oficjalne powody do przebywania w kantynie. Potem przybyły jeszcze trzy inne odbiorniki, ale były używane sporadycznie lub były rezerwą na wypadek konfiskaty głównego odbiornika przez władze niemieckie.

W kantynie prowadzono stały i regularny nasłuch trzy razy dziennie, po 20 minut. Depesze szyfrowe dla Oflagu II C poprzedzone były melodią Walca Francois lub hasłem „nadajemy komunikat dla Waldemara”, bo taki kryptonim – jak napisano już wcześniej – posiadał obóz.

Było kilka zamaskowanych punktów odbioru radiowego. Punkt odbioru początkowo ukryto w ścianie szczytowej, zakrywając go wieszakiem z kołkami. Obracając kołkami „łapano” stacje dostrajając się do nich na falach średnich. Słuchawki wtykano w otwory wieszaka. Nie było to wygodne i zimą 1942/1943 r. zaczęto budowanie w kantine podziemnego schronu, który ukończono w lipcu (ryc. 3.1-2). Znajdował się on pod podłogą pracowni zegarmistrzowskiej. Wielkim problemem było usunięcie ziemi ze schronu o kubaturze 10 m³ tak, aby nikt tego nie zauważył. Wejście do schronu umieszczono pod obracającym żelaznym piecem. Do schronu tego dwaj oficerowie schodzili kilka razy w ciągu dnia, odbierając obowiązkowo 3 zasadnicze stacje alianckie: Londyn – BBC, Waszyngton – Głos Ameryki oraz Moskwę, a ponadto: Paryż, Madryt, Ankarę, Genewę, Zurych, Sztokholm, Goeteborg i sporadycznie Warszawę, Kraków, Katowice – zmieniające częstotliwość. W pewną noc sylwestrową, gdy trwał właśnie odbiór programu z przemówieniem de Gaulle'a, do obozowej kantyny weszli wachmani z tropiącym psem. Pies wywęszył ludzi w schronie, lecz podpici wachmani zlekceważyli jego zachowanie.

Ryc. 3.1-2. Ekspozycja w Muzeum Woldenberczyków poświęcona plutonowi „R”. Na zdjęciu widoczna makieta schronu radiowego w kasynie; poniżej niej schowek na radio wykonany w belce stropowej

Niecodzienną rolę w zabezpieczeniu nasłuchu w kantine pełnili dwaj wyznaczeni oficerowie. Całymi godzinami grali na ustawionym tam pianinie, pełniąc rolę pierwszego zabezpieczenia. Gdy pojawiała się osoba niepożądana, naciskali umieszczony w ścianie przycisk alarmowy zapalający w schronie czerwoną lampkę.

Drugi odbiornik był pięciolampowy, trzyzakresowy na baterie. Umieszczono go w schowku wydrążonym w belce stropowej świetlicy II batalionu. Wiosną 1944 r. pozyskano trzeci odbiornik i ulokowano go w magazynie obozowej kawiarni. Obsługiwali go zupełnie inni jeńcy, nieznani innym członkom plutonu „R”. Gdy uzyskano czwarty odbiornik, stanowił on rezerwę na wypadek konfiskaty innych odbiorników przez Niemców i nie był nigdy zainstalowany. Nigdy też nie zrealizowano pomysłu KG AK, aby zaopatrzyć obóz w stację nadawczo-odbiorczą. Zrezygnowano z niej ze względu na możliwość wykrycia przez niemieckie pelengatory.

Odbierany przez nasłuch serwis informacyjny przepisywano w trzech egzemplarzach: jeden dla gen. Chmurowicza, drugi dla redakcji „Dziennika Obozowego”, trzeci do własnego użytku plutonu „R”. Wszystkie następnie były niszczone. Pierwszy taki komunikat z nasłuchu wydano 20 marca 1942 r. Następne wydawano regularnie, aż do końca trwania obozu, zwykle dwa razy dziennie. Ogółem wydano około 1400 komunikatów z nasłuchu kilku tysięcy audycji. Przez cały okres istnienia nasłuchu nie było żadnego przypadku dekonspiracji. Wszystkie sekcje plutonu „R” sumiennie wypełniały swoje obowiązki, a w końcu 1943 r. pluton otrzymał rozkaz pochwalny dowódcy ruchu oporu za osiągnięcia techniczne. Drugi pochwalny rozkaz pluton otrzymał pod koniec 1944 r. Przyczynili się do tego oficerowie kontrwywiadu AK przybyli do obozu po Powstaniu Warszawskim, chcący zapoznać się z pracą plutonu „R”. Gdy nie uzyskali pozwolenia, sami próbowali zlokalizować nasłuch, ale nic nie wskórali. To świadczyło najlepiej o znakomitej jakości pracy plutonu „R”.

3.2. Ucieczki

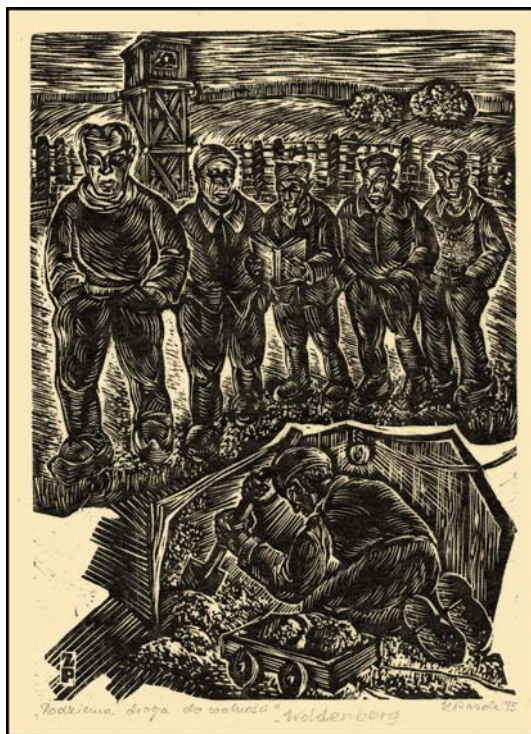
Jeńcy, szczególnie młodzi, boleśnie odczuwali wyłączenie z walki zbrojnej z wrogiem. Najodważniejsi z nich podejmowali w związku z tym próby ucieczek. Decyzje te wynikały z najszlachetniejszych motywów: miłości do ojczyzny, tęsknoty za krajem, rodzinami i najbliższymi, a także z prostego żołnierskiego obowiązku. Ucieczki niweczyły niemieckie wysiłki propagandowe, a każda z nich – szczególnie udana, była powodem do dumy dla całego obozu. Cieszono się zwłaszcza wtedy, gdy uciekinierom udało się ująć pogoni, a ci, których ujęto i wracali do obozu cieszyli się estymą i specjalnymi względami społeczności obozowej.

Czynnikiem wspomagającym ucieczki była postawa każdego kolejnego Najstarszego Obozu oraz Komendanta AK – gen. Stefana Grota-Roweckiego. Mimo że nikt nikogo nie nakłaniał do ucieczek, to uciekający zawsze mógł liczyć na pomoc kolegów i polskiej administracji obozu. Od początku trwania obozu płk. Misiąg udzielał wsparcia takim dążeniom i z jego inicjatywy powstał w obozie pierwszy konspiracyjny ucieczkowy oddział bojowy, liczący 48 osób, w większości oficerów. Jego dowódcą został kpt. Zdzisław Pacak-Kuźmirski. Zorganizował on kilka ucieczek, które w większości były uwieńczone sukcesem. Ten oddział zaprojektował i wykonał jedyne w dziejach obozu dwa podkopy, jednak oba zostały zadenuncjowane przez niemieckiego agenta – ppor. Karola Seemana.

Ogółem ucieczek z Oflagu II C zanotowano 23. Na pewno dokonanych zarejestrowano 17, a prawdopodobnych 6. Za prawdopodobne uznano te, o których wspominają pojedyncze źródła. Najwięcej, bo aż 8, przypada na rok 1942. Brało w nich udział 49 jeńców, w tym 30 na pewno i 16 prawdopodobnie. Trzech jeńców uciekało dwukrotnie. Dla 15 jeńców ucieczka skończyła się powodzeniem na pewno, a dla 7 prawdopodobnie.

Z liczby 17 rzeczywistych ucieczek z obozu, 5 skończyło się śmiercią jeńców na drutach płotu. Były to ucieczki jeńców psychicznie chorych lub znajdujących się w ciężkiej depresji.

Należy też wspomnieć, że Niemców od marca 1944 r. obowiązywał tzw. Kugel-Erlass (dekret o kulkach) – tajny rozkaz szefa Gestapo Heinricha Müllera, aby zbiegłych z niemieckich obozów jeńceckich ofice-

Ryc. 3.2-1. „Podziemna droga do wolności”
drzeworyt Z. Pazdy

rów lub wyższych rangą podoficerów, po ich pojmaniu, przekazać Sicherheitspolizei (Policji Bezpieczeństwa), a następnie wysłać do obozu koncentracyjnego Mauthausen-Gusen i tam rozstrzelać. Wyjątek miało stanowić schwytanie oficerów brytyjskich oraz amerykańskich, o których losie miało decydować Naczelne Dowództwo Wehrmachtu. Rozkaz ten naruszał konwencję genewską o traktowaniu jeńców wojennych, która w razie ucieczki jeńca wojennego przewidywała jedynie kary dyscyplinarne.

Pierwsza ucieczka, i to udana, miała miejsce już 28 czerwca 1940 r. Dwaj oficerowie – kpt. Jan Mickunas i ppor. Jerzy Fularski, wykorzystując miękką ziemię przy ścieku kanalizacyjnym i pod drutami ogrodzenia, wydostali się o zmroku za druty i po miesiącu dotarli do Warszawy. Podporucznik Fularski wrócił jednak w 1943 r. do obozu, złapany w Turcji, gdy zmierzał do polskich wojsk na Bliskim Wschodzie.

Druga, także udana ucieczka miała miejsce w lipcu 1940 r. – ppor. art. Jan Gajkowski, w przebraniu robotnika z kielnią, dołączył do grupy robotników budujących baraki i wyszedł z nimi na wolność.

W sierpniu 1940 r. trzecią, na poły udaną ucieczkę, zorganizowali kpt. Pacak-Kuźmirski i ppor. Julian Głuszek. Po odwróceniu uwagi wartowników, doczołgali się do drutów i po ich przecięciu uciekli. Niestety kpt. Pacak-Kuźmirski został ujęty i wrócił do obozu.

Kolejną, czwartą ucieczkę 15 lipca 1941 r. podjęło trzech oficerów: kpt. Żarczyński, ppor. Kotański i ppor. Okuszek. Wyjechali poza obóz ukryci w wozie niemieckiego gospodarza. Ujęto ich już na terenie Polski i po powrocie do obozu ukarano trzytygodniowym aresztem.

Dwie kolejne ucieczki były dziełem ppor. Grymaszewskiego. 13 stycznia 1942 r., po sforsowaniu drutów, został ujęty po kilku godzinach. Ponowił ucieczkę po 2 miesiącach 27 marca, lecz zakończyła się ona tragicznie. Po pokonaniu ogrodzeń został postrzelony i zmarł na polu z wpływem krwi, pozostawiony bez pomocy medycznej.

Siódmą i najbardziej pomysłową ucieczkę zorganizowano 20 marca 1942 r. Wzięła w niej udział grupa 5 oficerów: kpt. Pacak-Kuźmirski, por. Madej, por. Nowosławski, ppor. Kleczkowski i ppor. Siekierski. Postanowili użyć fortelu, udając transport jeńców do szpitala lub sądu na rozprawę. Rolę srogiego konwojenta pełnił znający dobrze język niemiecki ppor. Siekierski. Wszystkie akcesoria dla niego, takie jak buty, mundur, furażerkę i drewnianą atrapę karabinu wykonano w rekwizytorni teatralnej. O godzinie 5 rano w śnieżnej zawierusze opuścili obóz i nie zatrzymywani dotarli do lasu i dalej do stacji kolejowej w Drezdenku. Pociągiem dotarli przez Bydgoszcz do Torunia. Tam wsiedli do „Urlaubzugu” i bezpiecznie dotarli do Sochaczewa – byli wolni! Wszyscy włączyli się do konspiracyjnej walki z okupantem i zginęli, za wyjątkiem kpt. Pacaka-Kuźmirskiego. Paradoksalnie – gdyby ucieczka się nie udała, prawdopodobnie przeżyliby wojnę.

Już dwa miesiące później, bo 8 maja 1942 r., uciekła z obozu kolejna grupa jeńców, będąca częścią bojowej grupy ucieczkowej kpt. Pacaka-Kuźmirskiego. Byli to: por. Stanisław Bes, kpr. Brożek, por. Drzyzga, ppor. Uniejewski. Dołączyli oni do kolumny szeregowców idących do pracy i początkowo dopisywało im szczęście. Gdy dotarli do Wroniek natknęli się na obławę niemiecką i dzięki ofiarnej postawie ciężko rannego por. Besa, zdołali uciec. Por. B. Drzyzga od grudnia 1942 r. dowodził dywersyjnym oddziałem „Zagra-Lin” i na terenach niemieckich organizował i wykonywał akcje za-

machowe w odwecie za terror i masowe egzekucje. Szczęśliwie przeżył wojnę, co nie udało się ppor. Uniejewskiemu, który zginął rozstrzelany przez Gestapo.

Dziwiącą ucieczkę przedsięwziął ppor. rez. inż. Antoni Borkowski z 6 na 7 lipca 1942 r. Podczas transportowania go do sądu specjalnego w Warszawie wyskoczył z pociągu w okolicach Poznania. Niestety po kilku dniach marszu został ujęty i pobity przez ludność niemiecką. Przekazany został do Gestapo, skąd nigdy nie powrócił do Oflagu II C.

Bohaterami dziesiątej, ryzykownej i szaleńczej ucieczki w nocy z 5 na 6 sierpnia 1942 r. byli ppor. Ciarkowski i ppor. Nałkowski. Z założenia miała ona polegać na pokonaniu drutów kolczastych przez jednego z nich, podczas gdy drugi miał odwrócić uwagę wartowników. Akcja się udała, ale ppor. Ciarkowski stracił życie zastrzelony przy drutach. Ppor. Nałkowski walczył potem w Powstaniu Warszawskim i po jego klęsce dostał się do niewoli. Do końca wojny przebywał w obozie Sandbostel X A.

26 grudnia 1942 r., ok. godz. 18.15, trzech oficerowie dokonali brawurowej ucieczki. Kapitan Jan Szatowski, por. Karol Żywociński i ppor. Zdzisław Kuraś uciekli z obozu przez wycięte w płotach otwory. Pokonali dwa rzędy drutów i – biegnąc w ciemnościach pod ostrzałem Niemców – zdołali uciec. Niestety, ppor. Kuraś nie zdołał umknąć pogoni i schwytany wrócił do obozu 12 stycznia 1943 r. Ukarano go 14-dniowym aresztem.

W dwunastej, częściowo udanej ucieczce, 21/22 czerwca 1943 r. wzięło udział dwóch jeńców: ppor. Leszek Szopski i ppor. Władysław Mossakowski. Ukryci w koszach na pace samochodu, opuścili obóz, ale już na terenie Polski wpadli w obławę. Podporucznik Szopski, ogłuszony kolbą karabinu, musiał powrócić do obozu, a ppor. Mossakowskiemu udało się zbiec.

Trzynastą, pomysłową próbę ucieczki przedsięwziął kpt. mar. Zbigniew Przybyśzewski – 21 lipca 1943 r. ukrył się w zbiorniku na drewno w samochodzie na gaz drzewny. Wpadł niestety po kilku kilometrach, gdy kierowca, chcąc uzupełnić paliwo, wykrył zbiega i dostarczył do obozu.

Ostatnią, zbiorową i niefortunną ucieczkę podjęli 24 lutego 1944 r. kpt. Bolesław Żarczyński i ppor. Zbigniew Szymański. Wykonali oni skrytkę w beczkowiezie do wywożenia nieczystości i w niej zamierzali wydostać się z obozu. Niestety, po chwili ścianka skrytki nie wytrzymała naporu i fekalia zaczęły zalewać niefortunnych uciekinierów. Nie mieli wyjścia i musieli wzywać pomocy.

Trzy ostatnie próby uciezek indywidualnych były dziełem jeńców chorych psychicznie lub będących w depresji. I tak 19 marca 1944 r. por. mar. B. Gonera rzucił się na druty i został zastrzelony, mimo okrzyków współtowarzyszy w kierunku wartowników, że to umysłowo chory. Tak samo zabito ppor. Dominika Gorzelanego 6 maja 1944 r. Trzeci taki przypadek wydarzył się 6 października 1944 r. nocą, gdy kpt. Albert Kossobudzki, przebywający na izbie chorych, uciekł z niej i przy próbie pokonania drutów został ciężko ranny. Zmarł 5 dni później.

Podsumowując, najbardziej pomyślny bilans uciezek miał oddział bojowy kpt. Pacaka-Kuźmierskiego, gdyż były one dobrze przygotowane i nikt z tego oddziału nie zginął. Problem uciezek można by zamknąć, gdyby nie fakt, że w kronikach jenieckich i indywidualnych przekazach są wiadomości o jeszcze 6 ucieczkach. Na przykład w kronikach ppor. Bohatkiewicza i ppor. Kotarskiego są relacje o pięciu z nich. Mając na uwadze rzetelność i wiarygodność kronikarzy, na pewno ucieczki te miały miejsce.

Pierwsza z nich miała być zrealizowana już w czerwcu 1940 r. przez 7 oficerów w trakcie transportu jeńców do Oflagu II C. Wiemy o niej ze źródeł niemieckich.

Pozostałe 5 ucieczek z Oflagu II C było nieudanych. 31 października 1940 r. uciekł oficer NN, który wyszedł za bramę razem z niemieckimi robotnikami, ale został szybko ujęty. W czerwcu 1941 r. uciekło czterech szeregowców, których z pomocą psów szybko złapano. Trzecią próbę podjął w sierpniu 1942 r. ppor. Jan Serwatowski, który – wykorzystując zamieszanie z okazji wizyty niemieckiego generała – wyszedł spokojnie za bramę. Został ujęty i ukarany 7-dniowym aresztem.

Czwarty jeńiec, por. Henryk Choroszczak, usiłował we wrześniu 1942 r. uciec z pociągu, którym jechał ze szpitala, ale został schwytany dość szybko.

Piąta i ostatnia ucieczka miała miejsce w drugiej połowie października 1943 r. z robót polowych poza oflagiem. Uciekło dwóch szeregowców, których schwytano po kilku dniach i doprowadzono do obozu.

Jak widać, ucieczki organizowano przez cały okres trwania obozu, a nawet nasiliły się pod jego koniec. Dla Niemców ucieczki były poważnym problemem, ponieważ zmuszały ich do stałego angażowania funkcjonariuszy aparatu państwowego, a w obozach – do utrzymywania licznej kadry dozoru. Ponadto ucieczki zbiorowe odrywały od pracy ludność cywilną, używaną do tropienia zbiegów. Niekiedy w obławach brało udział kilkadziesiąt tysięcy osób, gdy teren poszukiwań był większy niż jeden obwód wojskowy.

3.3. Plastyka

Tragedia krótkiego i przegranego wojowania 1939 r., a jednocześnie specyficzna atmosfera niewoli, ujawniły potrzebę określenia swojego stosunku do życia w sytuacji szczególnej – kompletnej izolacji, narzuconej bezczynności, pomyślanej jako element systemu mającego doprowadzić do zniszczenia morale i degeneracji jeńców – oficerów tragicznego września.

Społeczność jeniecka Oflagu II C, licząca niespełna siedem tysięcy oficerów i kilkuset podchorążych, to polska inteligencja, rekrutująca się z różnych profesji. Byli to oficerowie zawodowi oraz – stanowiący większość, bo ok. 64% społeczności jenieckiej – oficerowie rezerwy, reprezentujący szeroki przekrój zawodowy, przypisany niejako tzw. inteligencji pracującej.

Ze względu na to, a także z uwagi na wiek i kondycję osadzonych w obozie oficerów, nierealne było, by przyjęli oni bierną postawę jeńca i bezwólnie czekali końca wojny, tym bardziej, że nadzieja jeńców na odzyskanie wolności i bycie przydatnym ojczyźnie była wielka.

Jedną z pierwszych dziedzin, która została „zagospodarowana”, to plastyka. Plastyka była bowiem wspaniałą formą pozwalającą na spełnianie tego, co dziś nazywamy „zamówieniem społecznym”, dając wszystkim, niekoniecznie profesjonalistom w tym obszarze, możliwość uczestniczenia w powstawaniu dzieł sztuki, twórcom świadomość potrzeby tworzenia, a jednym i drugim piękne przeżycia. Warto tu przytoczyć słowa znanego w powojennej Polsce architekta, także jeńca, prof. Jerzego Hryniewieckiego: *Była to sztuka jak najbardziej czysta a jednocześnie jak najbardziej „użytkowa”. Sztuka paradoksów, metafor i przenośni. Jak najbardziej abstrakcyjna w swoim realizmie i jak najbardziej realistyczna w swojej abstrakcji.* Właśnie owo zapotrzebowanie społeczne spowodowało niespotykany rozwój sztuk użytkowych. Wielorakie formy życia obozowego wyzwoliły całą gamę poszukiwań wartości, form i technik na miarę ograniczonych jednocześnie możliwości materiałowych i narzędzi niezbędnych twórcom do uprawiania swego warsztatu.

Wśród twórców obozowych, mniej lub bardziej już wtedy znanych, byli artyści malarze: ppor. Jarosław Konarzewski, ppor. Janusz Łoniski, ppor. Edmund Czarnecki, ppor. Stanisław Żukowski; rzeźbiarze: ppor. Stanisław Horno-Popławski; graficy: ppor. Eugeniusz Pichell, ppor. Marian Puchalski, ppor. Bronisław Zygfryd Nowicki, czy też młodzi stażem, lecz o szerokich zainteresowaniach plastycznych: ppor. Zygmunt Pazda i ppor. Mikołaj Sasykin. Wśród architektów był to wspomniany już ppor. Jerzy Hryniewiecki, a także ppor. Jan Knothe, ppor. Stanisław Michalski, ppor. Jerzy Staniszkis.

Wymienić także należy oficerów zawodowych, którzy swój talent i zamiłowanie do sztuk plastycznych odkryli i rozwinęli w obozie i zostali temu wierni po odzyskaniu niepodległości. Należą do nich: por. Sławomir Lindner – rzeźbiarz i aktor oraz ppor. Marian Stępień – plastyk i architekt.

Życie obozowe, a dokładniej jego potrzeby wynikające z rozbudowanej i szerokiej działalności – naukowej, społecznej, teatralnej, sportowej czy zwyczajnie towarzyskiej – rozwinęły w sposób niespotykany pewne dziedziny plastyki. Dotyczyło to przede wszystkim grafiki, dającej się powielać w sposób niezbyt skomplikowany, nawet jak na warunki obozowe. Taką techniką okazał się przede wszystkim drzeworyt, mający

zresztą piękne tradycje w przedwojennej Polsce. Technika ta uprawiana była i przetrwała do końca obozu głównie za przyczyną oczywistej potrzeby wynikającej z warunków życia obozowego. Nie byłoby to jednak możliwe bez twórców, którzy się tej technice oddali. Godzi się tu wymienić poruczników: Mariana Stępnia, Mariana Puchalskiego, Mikołaja Sasykina, Jana Knothe, Stanisława Michalskiego, Bronisława Z. Nowickiego, Zygmunta Pazdę.

Poza działalnością twórczą prowadzili oni działalność edukacyjną, skierowaną do oficerów odkrywających w sobie drzemiące talenty. Wartość i znaczenie tej działalności była ogromna. Trudno byłoby ją przecenić.

Nieocenione zasługi w działalności edukacyjnej mieli także artyści malarze: Stanisław Żukowski, człowiek niezwykle skromny, koleżeński i wymagający przede wszystkim w stosunku do siebie, Edmund Czarnecki, wspaniały technik, mistrz rysunku, czy rzeźbiarz prof. Stanisław Horno-Popławski, znakomity artysta – wymagający, ale pełen taktu i uroku osobistego.

Uzupełnieniem studiów i pracy edukacyjnej plastyków były wykłady z dziedziny architektury i historii sztuki, prowadzone przez egiptologa prof. Kazimierza Michałowskiego, jednego z założycieli tzw. Uniwersytetu Woldenberskiego, prof. Mieczysława Wallisa oraz znanych architektów – Jerzego Hryniewieckiego i Jana Bogusławskiego. Zarówno wykłady, jak i rozmowy i dyskusje, prowadzone w niecodziennej scenerii obozowej, pozwoliły w wprowadzić w świat sztuki tak twórców, jak i liczne szeregi miłośników sztuki, a jednocześnie współtowarzyszy jenieckiej niedoli.

Twórczość plastyków obozowych

Trudno znaleźć miejsce, gdzie integracja różnych dziedzin sztuki byłaby tak zaawansowana, jak na terenie obozu. Sztuka przez duże i małe „S” powstawała na co dzień, w bezpośredniej styczności ze sobą. Tutaj twórcy byli zdani na siebie, tutaj konfrontowali swoje dzieła, tutaj współpracowali każdego dnia. Tutaj powstało wiele dzieł, pełniących w najlepszym znaczeniu tego słowa – rolę służebną.

Takie znaczenie miały rzeźby prof. Stanisława Horno-Popławskiego „Madonna obozowa”, „Syrena walcząca”, płaskorzeźby kaplicy obozowej czy malarstwo ścienne kaplicy obozowej autorstwa ppor. Edmunda Czarneckiego. Tę służebną rolę pełniły wszystkie wystawy plastyki, plakaty anonsujące imprezy, rocznice i inne uroczystości.

Działalność wystawiennicza była przeglądem twórczości wszystkich artystów tworzących w obozie, prezentacją wszystkich technik i tendencji. Pierwsza wystawa została zorganizowana już w grudniu 1940 r. Przedstawiono na niej portrety autorstwa Stanisława Żukowskiego, Jerzego Pańkowskiego, grafiki Eugeniusza Pichella, Jana Knothe i Mariana Stępnia.

Najpopularniejszą jednak dziedziną twórczości, częścią codziennego życia, wręcz artykułem pierwszej potrzeby, stał się wspomniany już drzeworyt. Drzeworyt propagował różne dziedziny życia obozowego, zarówno kulturalnego, jak i fizycznego, służył celom praktycznym – stanowił znaczki poczty obozowej, zastępował pieniądze, występował w formie okolicznościowych adresów, zaproszeń i dyplomów.

Swego rodzaju prekursorem i inicjatorem techniki drzeworytniczej był wspomniany już tutaj niejednokrotnie ppor. Eugeniusz Pichell. W jego ślady poszli podporucznicy: Stanisław Żukowski, Marian Puchalski, Janusz Łonicki, Jan Knothe, Edmund

Czarnecki, Stanisław Michalski, Bronisław Z. Nowicki, Zygmunt Pazda, Mikołaj Sasykin, Jerzy Staniszkis i Marian Stępień.

Pierwsze prace, wykonane prymitywnymi środkami, zwykłymi szczyrykami na deskach ze skrzynek lub pudełek od cygar, a więc z zupełnie nieodpowiedniego drewna, odbijane na niewłaściwych papierach, o bibułkach nie wspominając, i z użyciem przypadkowych farb, nie wróżyły sukcesu i właściwie mogły zniechęcić twórców. W sukurs przyszły jednak PCK, YMCA, a także rodziny przysyłając deski z olchy i gruszy, farby drukarskie, odpowiednie bibułki i wreszcie, co niezmiernie dla twórcy ważne, rylce. Na posiadanie tych ostatnich trzeba było mieć zgodę komendy obozu.

Z tęsknot, marzeń i obserwacji życia obozowego powstawały prace będące antidotum na jałowość i nudę, histerię, chorobę drutów kolczastych i szaleństwo. Wyzwalały ambicje i pozwalały zachować godność.

Wobec tych stwierdzeń godzi się przywołać tutaj choć kilku twórców, a także ich prace, które zachowały się w zbiorach Muzeum Woldenberczyków, czy też w rodzinnych archiwach. Przywołajmy zatem wspomnianego prekursora techniki drzeworytniczej – Eugeniusza Pichella. Był on autorem pierwszego znaczka obozowego, ale też bodaj jedynym, który podjął tematykę walki o Warszawę i trwającej wojny („Ranni”, „Pożar zamku” – ryc. 3.3-1).

Spółka autorska Jan Knothe i Stefan Michalski z niezwykłą starannością zaopatrywała kolegów w dyplomy, zaproszenia i kartki pocztowe. Ich dziełem są m.in. albumy poświęcone sztukom teatralnym teatru obozowego, karta tytułowa albumu YMCA, czy Teki Leśnej (ryc. 3.3-2)

Marian Stępień, jedyny oficer zawodowy wśród grafików, dał się poznać jako utalentowany drzeworytnik podejmujący różnorodne tematy, tchnące nastrojową ekspresją. Jego dzieła to m.in. „Tropy” (ryc. 3.3-3), „Pomorska pogoda”, „Człowiek z psem”.

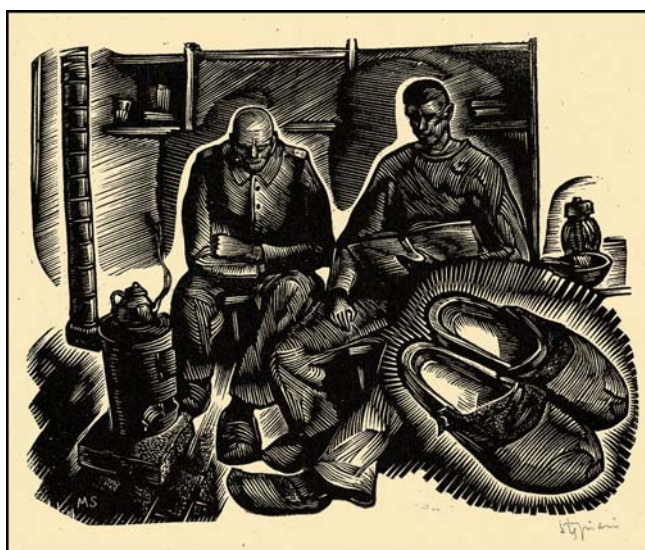
Bronisław Zygfryd Nowicki był szczególnie aktywny jako grafik-literat, autor wielu pomysłowych plakatów najrozmaitszych treści, był także twórcą drzeworytów na których uwieczniał martwą naturę (ryc. 3.3-4) i sceny teatru kukiełkowego. Jest autorem bardzo ciekawych ekslibrisów.

Ryc. 3.3-1. „Pożar zamku” drzeworyt E. Pichella

Ryc. 3.3-2. Album „Teka leśna” drzeworyty J. Knothe, S. Michalskiego, M. Stępnia, S. Żukowskiego

Ryc. 3.3-3. „Trep” drzeworyt M. Stępnia

Ryc. 3.3-4. „Kwiat”
drzeworyt B.Z. Nowickiego

Ryc. 3.3-5. „Kościół św. Anny”
drzeworyt Z. Pazdy

Zygmunt Pazda, pedagog. W obozie wykonał wiele prac malarskich, jednak najlepiej czuł się w grafice piórkiem i drzeworycie. „Kościół Św. Anny” (ryc. 3.3-5), „Autoportret” (ryc. 3.3-6) czy też znaczki obozowe o tematyce architektonicznej świadczą o wrażliwości autora.

Twórczość Mikołaja Sasykina to widoczna ucieczka od rzeczywistości obozowej. Z pełną prostotą wrażliwością ilustrował życie i obyczaje swoich rodzinnych Kujaw („Przy ognisku”, „W karczmie”, „Pierwszy snopek” – ryc. 3.3-7).

Tematykę obozową podejmował Stefan Żukowski. Był swego rodzaju dokumentalistą, zarówno codziennego życia obozowego („Prycze” – ryc. 2.4-5, „Spacer” – ryc. 3.5-1, „Cisza”, „Brydż”), jak i tego, które było efektem aktywności pozwalającej przeżyć koszmar 6 lat niewoli („Teatr” – ryc. 3.6-4, „Mecz” – ryc. 3.10-2). Jego drzeworyty zamieszczone zostały w innych miejscach książki.

Godzi się także przywołać tutaj pracownię rzeźbiarską Stanisława Horno-Popławskiego. Pod

Ryc. 3.3-6. „Autoportret”
drzeworyt Z. Pazdy

jego kierownictwem m.in. Jan Dymitrowski, Mieczysław Sabliński, Konstanty Lach wykonali kaplicę obozową, w której połączono tematykę sakralną z ludową. Sam Horno-Popławski w czasie swego pobytu w obozie stworzył wiele rzeźb, w tym słynną Madonnę Obozową i Syrenę Walczącą Warszawy w płaszczu żołnierskim z mieczem i w hełmie. Niestety wszystkie prace zaginęły. Więcej w rozdziale „Życie religijne”

Twórczość plastyczna w Obozie II C Woldenberg odgrywała nieocenioną rolę w życiu obozowej społeczności. Jej wartości kulturalne i rozrywkowe rozszerzały krąg zainteresowań i pobudzały do myślenia. Nie do przecenienia są też jej atuty moralne i społeczne. To one wzruszały, wskazywały ludzkie wartości, pobudzały patriotyczne myślenie o okupowanej ojczyźnie. Dzięki tym wartościom artyści tworzący w obozie przyczyniali się do przetrwania niewoli w formie fizycznej i moralnej pozwalającej na aktywne włączenie się w życie i odbudowę wyzwolonego spod jarzma okupanta zniszczonego kraju.

Ryc. 3.3-7. „Pierwszy snopek” drzeworyt M. Sasykina

3.4. Muzyka

Był pierwszy dzień czerwca 1940 r. Po długiej tułaczce kolejowymi wagonami kilka tysięcy Polaków w oficerskich mundurach wysiadało grupami na śródleśnej stacji z napisem – Woldenberg. Pod lufami niemieckich karabinów ruszali szosą, z miasteczka ku barakom otoczonym drewnianymi wieżami strażniczymi i bezkresną linią kolczastych drutów. Przekraczając wysoką bramę, stali się więźniami Oflagu II C.

Od Niemców usłyszeli, że muszą przywyknąć do utraty wolności i absolutnego posłuszeństwa. Nie wiedzieli jak długo w tej klatce pozostaną i przede wszystkim – czy zdołają przeżyć wojenny koszmar. Bali się oczywiście, lecz czuli, że za drutami muszą czynić coś pożytecznego, by nie stracić nadziei i nie zwariować.

Chyba się nie mylę „słysząc”, jak w tłumie oficerów ustawionych na apelowym placu ktoś intonuje świętą dla Polaków pieśń. W dławiącej ciszy nieruchomieją uzbrojeni strażnicy, ale stojący najbliżej odważnego koledzy podejmują średniowieczną nutę i rozbrzmiewają kolejne słowa *...Bogiem sławiona Maryja... Za moment pierwszy szereg, za nim drugi, trzeci, wreszcie absolutnie wszyscy śpiewają wielkim głosem „Bogurodnicę”!* Nie opowiadam bajki. Ojciec mój, wspominając o tym spontanicznym epizodzie jenieckim, powiedział przed wielu laty coś, co zawsze pamiętam: *W takim chórze nigdy przedtem i nigdy potem nie śpiewałem....*

Dzień ów dał w obozie sygnał ku prawdziwie pospolitemu ruszeniu. Blisko 7 tysięcy polskich jeńców z tragicznych i nierównych bitew II wojny światowej postanowiło w niewoli kształcić się wszelkimi sposobami. Byli wszak wnukami naszych światłych pozytywistów. Prus, Reymont, Bożnańska, Kurpiński, Kolberg, Gloger, Wyspiański, Tetmajer, Karłowicz – kłaniali się zapewne Woldenberczykom z podziwem i dumą. Racjonalizm i koleżeństwo były bowiem za tamtymi drutami nadzwyczajnym zwyczajem.

Oficerowie poczęli czytać wytrzaśnięte skądś cudem książki, uczyć się wspólnie, studiować, malować, rzeźbić, recytować, kreślić architektoniczne projekty, rozwiązywać matematyczne i fizyczne łamigłówki, „podróżować” na mapach i globusach, wyżywać się w sportowej rywalizacji. Kto do czegoś tam przejawiał talent, albo choćby tylko ochotę, ciągnął do „swojej” grupy. Wszelako wszystkie owe grupy jednoczyły się, gdy przyszło razem tworzyć obozową muzykę, w którym to określeniu mieściło się także jej słuchanie.

Zaczęło się naturalnie od prostego śpiewu, choć może dokładniej od ...trąbki. To ona każdego dnia o szóstej rano budziła polskich jeńców. W ciągu dwóch godzin musieli uporać się z myciem i goleniem, co – w ciasnych barakach i jeszcze ciasniejszych łaźniach – stało się dla tysięcy ludzi okropieństwem. O godzinie ósmej druga trąbka (niestety nie bachowska i nie haendłowska!) wzywała wszystkich na apel, co także było paskudne. Ludzie znoszą jednak gorsze rzeczy niż charczące koszarowym dźwiękiem żelastwo i nawet trzypiętrowe prycze z siennikami... Żołnierze zamykali się w swoich małych światach, a właśnie muzyka pomagała im w tych „ucieczkach”.

Woldenberg śpiewał przy różnych okazjach, ale przede wszystkim podczas nabożeństw pod gołym niebem. Wówczas „Bogurodzica” niosła się daleko po okolicznych polach, aż do miasteczka, zwiastując jakby powrót dawnej polskiej nazwy – Dobiegniew.

W Oflagu II C powstały trzy chóry. Zyskały od początku wielkie uznanie jeńców, bo przenosiły ich w bezpieczną krainę muzyki. Chórem „Lech” dyrygował Lech Bursa,

Chórem „Harfa” – Stefan Sauter, a „Echem” – Jerzy Młodziejowski. Początkowo brakowało naturalnie materiałów chóralnych, tzn. rozpisanych na pięcioliniach nut. Każdy z dyrygentów sprowadzał więc, przez obozową pocztę, głosy i partytury z okupowanego kraju. W ciągu kilku miesięcy obozowe chóry śpiewały coraz bogatsze w formie pieśni, które gromadziły setki słuchaczy na polowych koncertach. Każdy z zespołów preferował oczywiście inne utwory, choć najczęściej były one dziełami kompozytorów polskich. „Lech” Bursy wykonywał pieśni patriotyczne (Ogiński, Kurpiński, Moniuszko), „Harfa” Sautera (członka warszawskiej „Harfy”) prezentowała tzw. „Kanarejki”, cieszące się przed wojną powodzeniem w stolicy, „Echo” pod batutą Młodziejowskiego sięgało chętnie po utwory Bolesława Wallek-Walewskiego i Feliksa Nowowiejskiego. Z biegiem czasu młody porucznik z Poznania począł opracowywać dla swego zespołu łacińskie motety. Łatwe to nie było, bo przecież w obozie brakowało sopranów i altów. Całą harmonię wzięły na siebie tenory, barytony i basy i po Woldenbergu „Echo” poniosło takie średniowieczne perełki jak „Już się zmierzcha” Wacława z Szamotuł, motety Orlando di Lasso i Mikołaja Zieleńskiego, psalmy Mikołaja Gomółki czy „Stabat Mater” sławnego Palestriny.

Wszystkie chóry oklaskiwano najgoręcej, gdy na Boże Narodzenie przyszło śpiewać polskie kolędy. Niejedna wówczas łąza połała się z żołnierskich oczu... Nic dziwnego, że chórzyści zaczęli w swych barakach dawać osobne lekcje śpiewu. Chętnych było coraz więcej.

Przyszła wreszcie czas, gdy zespoły wokalne mogły występować z... orkiestrami. Jak obozowi instrumentalisci zdobywali dla siebie instrumenty, skąd i za co? Odpowiedzi mogłyby się stać kanwą scenariusza frapującego filmu. Fakty były zdumiewające. Obozowa brać sprowadzała pocztowymi paczkami lub kupowała za żołd od Niemców używane: skrzypce, altówki, wiolonczele, flety, trąbki, oboje, fagoty, klarnety, puzony, ba – nawet fortepiany. Zaczęli na tym wszystkim grać przedwojenni muzycy (z reguły nauczyciele szkół muzycznych), a także utalentowani i wytrwali samoukowie (porucznicy Wesołowski i Mroczkiewicz). W małej „Rzeczypospolitej za drutami” to już była prawdziwa niemal filharmonia.

Orkiestrę w Woldenbergu założył i prowadził porucznik Józef Klonowski, wiolonczelista, przed wojną kapelmistrz wojskowy w Lesznie. W 1944 r. jego zespół liczył 60 członków. Grali z początku popularne fantazje operowe i walce Straussa. Potem porwali się na trzy pierwsze symfonie Beethovena i „Niedokończoną” Symfonię Szuberta. Dobrze czuli się w popularnych uwerturach, a nade wszystko w „Wełtawie” Smetany.

Obozową orkiestrą dyrygowali także pozostali kapelmistrzowie, z chóralnymi włącznie, grając w niej również jako instrumentalisci. Wszystkim wyszło to na dobre, a entuzjazm słuchaczy tylko dopingował do nowych propozycji w repertuarze. Mój Ojciec cieszył się bardzo, że mógł, dyrygując orkiestrą i chórmi, zaprezentować pierwszy obraz ze „Strasznego Dworu” Moniuszki i fragmenty sławnej „Aidy” Verdiego. Zebrał wraz z muzykującymi kolegami masę gratulacji, a listy z podziękowaniami dostawał jeszcze długo po wojnie. Był nimi niezwykle wzruszony. Podobnym obozowym entuzjazmem cieszył się zasłużenie puzonista i akordeonista – Stanisław Gajdeczka, szefujący ogromnie popularnej wśród jeńców orkiestrze jazzowej. Lech Bursa zbierał gromkie oklaski za swe koncerty muzyki popularnej, a Stefan Sauter miał bardzo liczne grono wielbicieli utworów romantycznych i religijnych (Moniuszko, Niewiadomski).

W ciepłych miesiącach, po południowym apelu, odbywały się „Audycje dobrej muzyki”. Dawały je z solistami kameralne kwartety, sekstety, septyety... Odbyło się tych audycji dokładnie 86. Miały zawsze swoje afisze, wykonane pięknie przez jednego z plastyków obozowych – Bronisława Zygfryda Nowickiego z Bydgoszczy.

Wszystko działało nadzwyczaj sumiennie i sprawnie. Próby – trzy razy w tygodniu. Koncerty – regularnie według konkretnego planu. Repertuar – decydowała o nim specjalna komisja, uwzględniająca życzenia słuchaczy i pilnująca zasady liczenia się z... czasem. Dłużyzny i „sieczka” są wszak zawsze największą groźbą dla muzyki, muzyków i słuchaczy. Nawet w obozie jenieckim.

Muzycy z Woldenbergu obsługiwali także akademie obozowe (np. ku czci generała Władysława Sikorskiego). Wystawiali z przejęciem „Piszę Wielkopiątkową” z recytacjami Janusza Ziejewskiego i muzyką motetową z XVII wieku. Wykonali także z powodzeniem „Pastorałkę staropolską” Bolesława Wallek-Walewskiego. To był w styczniu 1945 r. ostatni obozowy koncert. W kilka dni później przyszedł czas oswobodzenia.

Cóż dzisiaj zostało z tamtych muzycznych pasji Polaków uwięzionych w Woldenbergu? Niewiele. Ludzie się wykruszyli, nuty dawno poginęły, nagrań – rzecz prosta – nie było wcale. Pamięć już tylko się tli... Może więc jedynym kamieniem niezapomnienia pozostała zwyciężczyni jenieckiego konkursu na piosenkę obozową? Słowa do niej napisał Edward Fiszer, muzykę skomponował Albin Rybkowski – nauczyciel szkoły powszechnej z Wejherowa. Dawniej można ją było jeszcze usłyszeć w radio, potem – zapomniana – zniknęła zupełnie. W 2014 r., przed Muzeum Woldenberczyków w Dobiegniewie, zaśpiewał ją na żywo Chór Chłopięcy i Męski Filharmonii Poznańskiej „Poznańskie Słowiki”. Miła i zgrabna piosenka z panienką, która miała wyjść *przed sień, wojsko wróci lada dzień*. To była owa „Ania”. Wojsko wróciło!

Niestety, już odeszło...

Ryc. 3.4-1. Orkiestra obozowa – zespół akordeonistów

3.5. Literatura

Twórczość literacka w niewoli

Twórczości literackiej nie sprzyjała niewola: trudne warunki lokalowe w barakach – stłoczenie na niewielkiej przestrzeni, zimno, wilgoć, niedostateczne oświetlenie, hałas wynikający ze stałej obecności setek współtowarzyszy niedoli, monotonia życia obozowego, głód, niewygody, niepokój o los własny i najbliższych. Niemniej jednak, na przekór sytuacji, dla zachowania sprawności intelektualnej i siły ducha, w Oflagu II C Woldenberg powstawały wiersze, piosenki, komedie, utwory prozatorskie (nowele, opowiadania), przekłady literackie, sztuki sceniczne. Warto zauważyć, że były to raczej utwory krótkie, symptomatyczny jest brak powieści. Ponadto, ze względu na aktywność pisarzy i poetów profesjonalnych oraz licznych amatorów, mniej lub bardziej utalentowanych, obozowa twórczość literacka była zróżnicowana pod względem artystycznym.

Jak pisze Juliusz Pollack w pracy „Jeńcy polscy w hitlerowskiej niewoli”: *Szczególnie bujnie rozwijała się w obozach jenieckich liryka. W wierszach pisanych w oflagach i stalagach jeńcy dawali wyraz tęsknocie za utraconą wolnością, za krajem ojczystym, za najbliższymi. Tematem wielu wierszy powstałych w niewoli są przeżycia wojenne, które choć krótkotrwałe, pozostawiły trwałe ślad w duszach jeńców. Klęska Polski, śmierć towarzyszy broni, zniszczenie Warszawy przeżywane były bardzo mocno. Znaczna część wierszy powstałych w obozie poświęcona jest codziennemu życiu w obozie. Liczne są również wiersze pisane na „zamówienie społeczne” na użytek obozowego teatru, na uroczystości organizowane z okazji świąt narodowych, rocznic historycznych, świąt pułkowych.*

W Oflagu II C w Woldenbergu najbardziej znanymi twórcami byli: Stefan Flukowski, Andrzej Siła-Nowicki, Jan Knothe, Władysław Milczarek, Henryk Rostworowski, Edward Fiszer, Antoni Paprocki, Aleksander Bem, Ludwik Natanson, Lew Sapieha, Marian Brandys. Warto przytoczyć tytuły i fragmenty ich wierszy, omawianych we wspomnieniach byłych jeńców, opracowaniach historycznych, a dostępnych w publikowanych i niepublikowanych zbiorach poezji obozowej, zachowując neutralny, alfabetyczny układ prezentacji. Są to utwory o różnej tematyce i zróżnicowanej formie – liryczne, refleksyjne, modlitewne, opisowe, satyryczne.

Porucznik Aleksander Bem jest autorem wierszy „Nike zwycięska”, „Ojczy nasz”, „Nam nie wolno zapomnieć”, „Erotyk”, „Żale lingwisty”. A oto fragment wiersza „Nam nie wolno zapomnieć”, który, podobnie jak *Testament* A. Paprockiego i J. Hryniewieckiego, zawiera przesłanie dla potomnych:

*Może Bóg Wszechmogący odpuścić im raczy,
Zmaże ich występki, zapomni przewiny,
Nam nie wolno zapomnieć, nie wolno przebaczyć
Tych krzywd i upokorzeń, które dziś cierpimy.*

Podporucznik Edward Fiszer, autor wielu wierszy („List”, „Zielona konstytucja”, „Pieśń o trampie”) i sztuk scenicznych („Hotel ludzi dobrej woli”, „Ludzie spod krzyża”, „Czarna bandera”, „Zaczarowana studnia”, „Śliczna krakowianka”) jest najbardziej znany jako autor tekstu piosenki „Ania”, do której melodię skomponował Stanisław Rybarczyk lub ppor. Albin Rybkowski (pierwsza informacja za J. Pollack, druga za

M. Wadecki), która stała się hymnem obozowym, tak popularnym, że aż zakazanym przez Niemców z uwagi na słowa:

*Aniu, Aniu, wyjdź przed sień,
Wojsko wróci lada dzień.
I we dwoje znów pod ręce
Pójdzie mundur przy sukience.*

Podporucznik Stefan Flukowski, to autor powieści „Urlop bosmana Jana Kłębu-cha”, tomu wierszy „Dębem rosnę”, wierszy m.in. „Życie Kościuszki”, „Tyran legenda”, utworów scenicznych „Tęsknota za Julią”, „Gwiazda zachodnich horyzontów”, „Chwila królewskiej niemocy”, tłumacz literatury pięknej z rosyjskiego, francuskiego, angielskiego, organizator życia kulturalnego w obozie.

Podporucznik Jan Knothe – architekt, plastyk i poeta był prawdziwym człowiekiem renesansu, wszechstronnie uzdolnionym. Jak pisze współtowarzysz niewoli Marian Wadecki: *Tematykę czerpał ze starożytności („Śmierć Odyseusza”, „Modlitwa olimpijska”) i od wschodnich narodów („Opowieść o mądrym starcu i o tym, jak łucznik arcychanowy sam siebie zwyciężył”, „Legenda dżungarska o wielkim chanie Dżyngisie, złotej kiachcie i królownie z Lao-Lamu”).* Stworzył też parafrazę eposu „Ramajana” ilustrowaną 24 gwaszami; niestety dzieło zaginęło podczas ewakuacji obozu w styczniu 1945 r. Czytelnicy uznali to za najpiękniejszy utwór powstały w oflagu woldenberskim. Pisał też o swojej ojczyźnie (m.in. wiersz „Łazienki”).

Podchorąży Władysław Milczarek był autorem tomików wierszy „Wieża Babel” i „Liryzm Podola”, a także wiersza „Wielka nienazwana”, napisanego w 1944 r., poświęconego ojczyźnie i stolicy: *Musisz pozostać w sercu jedną krwawiącą raną / o Ty najdroższa na ziemi, Ty wielka Nienazwana.*

Podporucznik Andrzej Siła-Nowicki przed wojną był znany jako jeden z założycieli czasopisma satyrycznego „Szpilki”. W Oflagu II C pisał wiersze o życiu jeńców oddając realia życia obozowego w satyrycznych fraszkach („Insekty”, „Tropy”, „Izba chorych”, „Import i eksport”, „Sport”, „Spacer”), ilustrowanych grafikami Jana Knothea, Stefana Michalskiego, Mariana Stępnia i Stanisława Żukowskiego. To znakomite przedsięwzięcie artystyczne i edytorskie jest wyrazem współpracy obozowych artystów plastyków i poetów, istniejącej nie tylko w teatrze. Andrzej Nowicki pisał też utwory refleksyjne, jak znany wszystkim wiersz o pocście jenieckiej „Kriegsgefangenenpost”, przywołany w tytule niniejszego opracowania i przytoczony w rozdziale 2.5. Zaraz po wojnie wydał zbiory wierszy powstałych w latach 1939–1945 zatytułowane: „Podróż do świętej ziemi” i „Warsztat”. W obozie wspominał też rodzinną Warszawę w wierszach: „Moja Ojczyzna”, „O wąskich uliczkach”, „Mostowa”, „Rycerska”, „Kamienne schodki”, „Kanonina”, „Rynek”. Marian Brandys w swojej „Wyprawie do oflagu” przytacza szczególnie przejmujący wiersz Andrzeja Siły-Nowickiego „Moja Ojczyzna”:

*Gdy o Ojczyźnie mojej myślę,
Myślę: Aleje, Zjazd, Powiśle.
Tobie Ojczyzna: wioska, ruczaj,
Mnie – Mokotowska, Bracka, Krucza.*

*Nie las, nie łąka, nie łąn zboża,
A Krzywe Koło, Wspólna, Hoża,
A kiedy bierze mnie tęsknota,
To myślę: Chmielna... Marzę: Złota...*

*Jeśli mam zginąć – dobry Boże,
To za spalone domy Hożej.
Jeśli mam zginąć – niech mnie zniszczą
Za Nowy Świat podobny zgłiszczom.*

*Za Świętokrzyską zrujnowaną
Za Dobrą, Twardą i Drewnianą
Lecz przedtem daj mi ujrzeć latem
Księżyc – idący Mariensztatem.*

Podporucznik Antoni Paprocki pisał wiersze o tematyce obozowej, o modlitwie, głodzie, refleksjach, grach: „Litania do polskiego Jezusa”, „Chleb”, „Gwiazdy”, „Imienny”, „Brydzyk”, które są recytowane przez młodzież na konkursach poezji woldenberskiej. Jest znany jako współautor poematu „Testament”, którego fragment jest wyryty na tablicy pod Pomnikiem Woldenberczyka w Dobiegniewie.

*Mimo wszystkie wasze wady
W sercach waszych tyle wiary
Taki ogień, takie granie,
Że z upadku, klęsk i nocy,
Zawsze przyjdzie budowanie.*

Podporucznik Henryk Rostworowski napisał m.in. wiersze: „Karnawał”, „List z Warszawy”, „Piosenka o weskach”, „Repeta”, a ich treść, podobnie jak tytuły, dobrze oddają realia życia jenieckiego. Warto zestawzić fragmenty dwóch wierszy wyżej wymienionych autorów, ujmujących problem głodu doskwierającego wszystkim jeńcom przez lata niewoli.

*Ach repeto, twój smak jest twą zaletą,
każdy marzy, żeby repeciarzem zostać,
w misę dostać jakąkolwiek twoją postać.
Ach repeto, bo i z tobą jak z kobietą
Trzeba umieć postępować tak,
By spać twój czar i smak.
(H. Rostworowski, „Repeta”)*

*Gdy dzisiaj kraję chleb niewolnika,
czarnego jedną piątą bochenka,
głaszcze mnie cicho i niewidzialnie
pełna współczucia matczyzna ręka.
(A. Paprocki, „Chleb”)*

Organizacja życia literackiego

Poeci i pisarze byli twórcami, ale także organizatorami i uczestnikami obozowego życia literackiego: klubów, stowarzyszeń, konkursów, odczytów. Historia aktywności społeczno-literackiej jest opisana przez bohatera tych wydarzeń – por. Andrzeja Bukowskiego, który zredagował sprawozdanie z działalności Koła Literackiego w Obozie Oficerskim II C Woldenberg w okresie od lata 1940 do końca 1943 r. i opublikował je w książce pt. „Za drutami oflagów. Dziennik oficera 1939–1945”.

Jesienią 1940 r., z inicjatywy ppor. Lwa Sapiehy, powstał Klub Literacki zrzeszający cnielicznych autorów i czytelników. W tym gronie znaleźli się: Andrzej Siła-Nowicki, Stefan Flukowski, Jan Knothe, Jerzy Hryniewiecki, Jerzy Michałowski, Antoni Paprocki, Andrzej Bukowski, Wilder, Ludwik Natanson, Aleksander Wallis. Cotygodniowe zebrania odbywały się na dworze lub w lamusie przy kancynie, potem w kącie kuchni baraku 2, następnie w boksie baraku 19 b, a dopiero od wiosny 1941 r. – w obozowej świetlicy. Były poświęcone dyskusjom literackim, prezentacjom obozowej twórczości, pomysłom na nowe utwory, w tym rewię sylwestrową 1940/1941.

Wiosną 1941 r. istniejąca wcześniej sekcja teorii i historii literatury przekształciła się w Koło Literackie prowadzone przez A. Bukowskiego. Zajmowano się twórczością, samokształceniem oraz pracą społeczno-oświatową. Wygłoszono kilkadziesiąt prelekcji otwartych dla wszystkich (gromadząc każdorazowo około 100 słuchaczy), na różne tematy dotyczące literatury i sztuki (m.in. o teorii literatury, noweli, liryce, wersyfikacji, stylach w sztuce, architekturze, historii literatury polskiej, w tym dwudziestolecia międzywojennego, filozofii, teatrze). Zorganizowano też, bardziej uroczyste niż wykłady, poranki literackie, związane z rocznicami historycznymi – pierwszy 24 listopada 1940 r. poświęcony był Stefanowi Żeromskiemu, kolejne: Kazimierzowi Przerwa-Tetmajerowi, Janowi Kochanowskiemu, Łukaszowi Górnickiemu i ks. Piotrowi Skardze, poezji barokowej, poezji rycerskiej XVII wieku, poezji Sejmu Czteroletniego, Julianowi Ursynowi Niemcewiczowi, Adamowi Mickiewiczowi, Juliuszowi Słowackiemu, Cyprianowi Kamilowi Norwidowi, a także poetom obozowym.

Koło Literatów współpracowało z innymi zrzeszeniami obozowymi, jak Koło Nauczycielskie, Koło Leśników, Koło Naukoznawcze, Rada Biblioteczna, a przede wszystkim z obozowym teatrem, pisząc sztuki sceniczne. Spowodowało to zmiany organizacyjne; dotychczasowy Klub został wkrótce wchłonięty przez rozwijający się teatr obozowy.

Na początku 1942 r. część poetów utworzyła nowy klub „Zaułek”, kierowany przez Stefana Flukowskiego. Wydane zostały „Arkusze poetyckie” z utworami Andrzeja Nowickiego, Jana Knothe, Henryka Rostworowskiego, Edwarda Fiszer, Władysława Milczarka, w ciekawej formie – przepisane ręcznie w kilkunastu egzemplarzach i ozdobione winietami wykonanymi przez obozowych plastyków.

W Oflagu II C Woldenberg organizowano też konkursy poetyckie i prozatorskie.

Jesienią 1940 r. ogłoszono „Konkurs nowelistyczny”. Dnia 21 grudnia 1940 r. sąd konkursowy pod przewodnictwem płk. Witolda Morawskiego wydał oświadczenie oceniające 13 prac. W związku z krytyczną oceną formy, tematyki, a zwłaszcza wartości ekspresyjnych utworów (w większości uznanych za zbyt sentymentalne), nikt nie zdobył pierwszego miejsca. Przyznano natomiast dwie nagrody za miejsce drugie (por. Mojkowski za nowelę „Ludzie” i ppor. Marian Brandys za nowelę „Inwalidzi”) oraz dwie za miejsce czwarte (ppor. Lew Sapieha za nowelę „Trzy listy” i por. Stanisław Mojkowski za nowelę „Biedna matka”, a także jedną za miejsce trzecie (kpt. Jaro-

sław Sobieszczański za opowiadanie „Działonowy karnej baterii”). Warto przypomnieć, że w innych konkursach Komisji Kulturalno-Oświatowej nagrody otrzymali Marian Brandys za nowelę „Imponderabilia”, ppor. Tadeusz Górecki za utwór „Ludzie”, ppor. Lew Sapieha za „Listy”.

Wielką popularnością cieszył się konkurs na wiersz o tematyce sportowej zorganizowany z okazji Igrzysk Olimpijskich w Oflagu II C w 1944 r. Jury pod przewodnictwem ppor. Stefana Flukowskiego, spośród 48 utworów zgłoszonych przez 36 autorów, przyznało pierwszą nagrodę ppor. Janowi Knothe za „Modlitwę olimpijską” (oraz wyróżnienie za opowieść „O chanowym łuczniku, który zwyciężył sam siebie”), drugą – ppor. Edwardowi Fiszerowi za „Pieśń o trampie”, a trzecią – pchor. Władysławowi Milczarkowi za „Łuczniczkę”. Warto zauważyć, że doceniono wiersze o łucznictwie – dyscyplinie sportowej zakazanej w obozie.

W Oflagu II C Woldenberg znalazło się nie tylko wielu pisarzy, poetów, tłumaczy literatury pięknej, zarówno zawodowych, jak i utalentowanych amatorów-debiutantów, ale także kilku dokumentalistów piszących pamiętniki, dzienniki i wspomnienia, których przeżywano „Kadłubkami”. Najbardziej znane są dzienniki ppor. rez. Józefa Bohatkiewicza liczące 800 stron, a opublikowane w wersji skróconej do 200 stron w książce pod redakcją Wojciecha Lewickiego „Dzienniki jenieckie polskich oficerów w niewoli Wehrmachtu”, zawierającej też zapiski trzech innych oficerów: płk. dypl. Adama Lewickiego, mjr. Jerzego Żuromskiego, por. rez. Stefana de Lendorff-Koszowicza, opisujących życie w kilkunastu oflagach. Po wojnie Józef Bohatkiewicz opisał życie w obozie w najkrótszej książeczce zatytułowanej po prostu „Oflag II C Woldenberg”. Późniejszy profesor filologii polskiej i autor kilkuset opracowań – por. Andrzej Bukowski opublikował swoje wspomnienia w książce „Za drutami oflagów. Dziennik oficera 1939–1945”, poświęcając obszerną część obozowi woldenberskiemu. Autorzy ukrywali nieocenzurowane zapiski, niemniej jednak podczas licznych rewizji trafiały one w ręce Niemców, którzy zapoznawali się z sekretami obozowymi, dotyczącymi np. ukrywania radia, budowania podkopów czy planowania uciezek. W kręgu Woldenberczyków znana jest też historia Jerzego Fularskiego, opisana w książce „Według gwiazd na wschód”. Władysław Milczarek był redaktorem cennego zbioru historii obozowych zatytułowanego „Oflag II C Woldenberg. Wspomnienia jeńców”. Marian Brandys jest znany jako autor jednej z najbardziej popularnych książek o obozie woldenberskim pt. „Wyprawa do oflagu”, napisanej dziesięć lat po wyzwoleniu i wydanej w 1955 r., której reprint został wydany staraniem Stowarzyszenia Woldenberczyków w 2016 r.

Instytucje kulturalne zapewniające społeczny obieg literatury łączą twórców i czytelników. W Oflagu II C Woldenberg działały trzy biblioteki (żołnierska, beletrystyczna i naukowa), liczące około 30 tysięcy pozycji. Funkcjonowaniem bibliotek obozowych kierował kpt. Tadeusz Makowski – po wojnie pierwszy dyrektor Centralnej Biblioteki Wojskowej w Warszawie. Ten przykład, jeden z wielu, pokazuje udział Woldenberczyków w organizowaniu życia kulturalnego, oświatowego, naukowego w Polsce. Wszyscy jeńcy oflagu przez długie lata niewoli czekali na wyzwolenie, a ich sytuację i nastroje dobrze oddaje czterowersz autorstwa Andrzeja Siły-Nowickiego pt. „Spacer”, towarzyszący grafice Stanisława Żukowskiego (ryc. 3.5-1).

*Za obozem „dwa ce” pola, łąki, wolność –
A my tu na spacer tuż przy drutach, wolno
Czasem ktoś przystanie, pomilczy, popatrzy
Jak pan myśli, panie? Za rok, Za dwa? Za trzy?*

Ryc. 3.5-1. „Spacer” drzeworyt S. Żukowskiego

3.6. Teatry

Funkcje teatru

Konwencja genewska z 27 lipca 1929 r. (art. 17) zapewniała jeńcom wojennym prawo do prowadzenia działalności kulturalnej, oświatowej, sportowej. Działalność kulturalna była organizowana oddolnie przez samych jeńców, a także przez polskie władze obozowe. Komisja Kulturalno-Oświatowa, której pierwszym przewodniczącym był płk. Mieczysław Wilczewski, prowadziła cztery wydziały: Kursów i Kół Naukowych, Imprez Artystycznych, Bibliotek, Wychowania Fizycznego i Sportu.

Teatry obozowe pełniły liczne funkcje estetyczne i społeczne. Zgromadzeni w oflagach oficerowie byli przedstawicielami polskiej inteligencji. Teatr umożliwiał twórczość artystom profesjonalnym, a odbiorcom – kontakt z kulturą. Literaci obozowi pisali sztuki, wiersze, utwory prozą, dokonywali tłumaczeń i adaptacji literatury. Plastycy tworzyli nie tylko piękne obrazy, rysunki, drzeworyty, ale także plakaty, legitymacje, dyplomy oraz dekoracje i kostiumy teatralne. Muzycy zapewniaли oprawę muzyczną imprez religijnych, patriotycznych, rozrywkowych oraz spektakli teatralnych. Teatr oddziaływał też na szeroką publiczność: kształtował gusty, umożliwiał sensowne spędzanie czasu, podtrzymywał na duchu, przeciwdziałał „chorobie drutów kolczastych”, dawał wyzwolenie w niewoli i z niewoli. „Pokrzepieniu serc” sprzyjał też humor, a nie tylko recytacje i pieśni patriotyczne, więc w repertuarze był teatr rozrywki (komedia, rewia, kabaret) i teatr artystyczny (dramat, klasyka). Cały zespół teatralny pracował za darmo, a widzowie płacili za wejście lagermarkami lub papierosami. Teatr pełnił też funkcje ekonomiczne (zbiórka pieniędzy na potrzeby teatru oraz na Fundusz Wdów i Sierot) oraz konspiracyjne (ukrywanie radia pod sceną teatralną, zdobywanie materiałów budowlanych na podkopy, do ucieczek).

W Oflagu II C w Woldenbergu, gromadzącym około 7000 jeńców „za drutami”, działały trzy teatry (dramatyczne i kukiełkowy), trzy orkiestry (orkiestra symfoniczna prowadzona przez zawodowego kapelmistrza por. Józefa Klonowskiego, orkiestra jazzowa, kierowana przez por. Stanisława Gajdeczkę i zespół mandolinistów kpt. mar. Jana Dobrzańskiego) oraz trzy chóry („Echo” ppor. Jerzego Młodziejewskiego, „Lech” ppor. Lecha Bursy i „Harfa” por. Stefana Senty). W teatrze dramatycznym wystawiono 24 sztuki, niektóre z nich wielokrotnie: „Cyrulika sewilskiego” – 36 razy, „Zemstę” – 34. Teatr kukiełkowy przygotował 14 sztuk. Na scenie występowali znani aktorzy – Kazimierz Rudzki, Janusz Ziejewski, Jan Koecher – oraz wielu utalentowanych amatorów, jak Sławomir Lindner, późniejszy aktor zawodowy. Teatr wymagał współpracy specjalistów z wielu dziedzin sztuki i techniki, pełnił zatem funkcje integrujące środowisko jenieckie.

Pierwsze widowiska wiosną 1940 r. odbyły się w plenerze (sławny „Cyrk Neumanna”), potem przerobiono jadalnię na salę teatralną mieszczącą 700 widzów. Sala koncertowa miała około 400 miejsc, zawsze wykorzystanych przez publiczność. W okresie letnim orkiestry i chóry koncertowały na powietrzu.

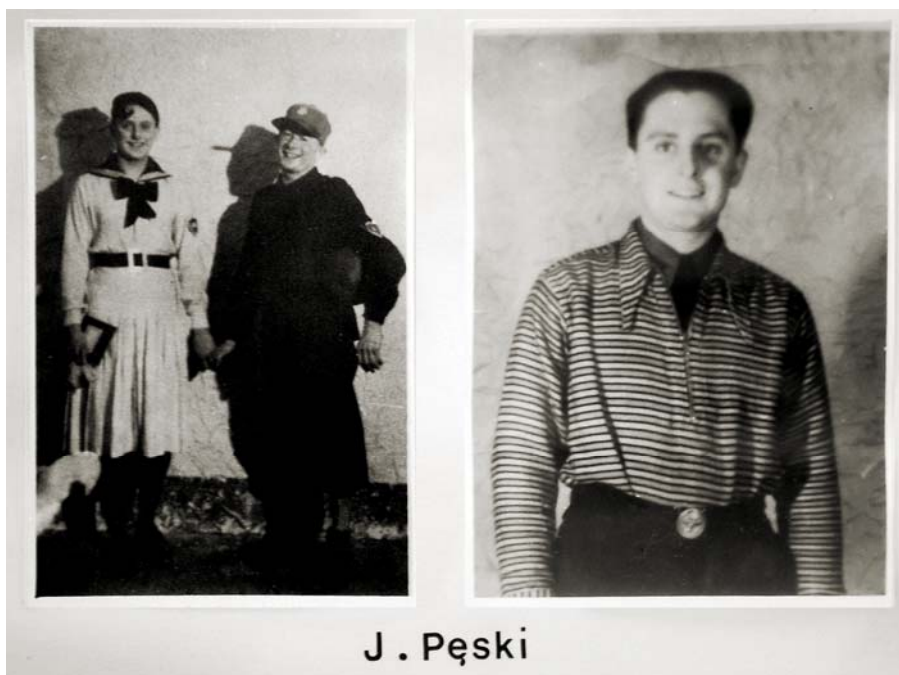
„Aktorzy”

Repertuar teatralny był ograniczony ze względu na konieczność eliminowania postaci kobiecych ze scenariuszy. Początkowo grano więc tylko składanki z fragmentów utworów lub wybierano te „bez kobiet”, jak nowela Jacka Londona „Noc na Goboto”

czy jednoaktówka Stefana Flukowskiego „Tęsknota za Julią”. Premiera dwuczęściowego spektaklu odbyła się 29 stycznia 1941 r.

W końcu postanowiono wystawiać pełne spektakle, w których role kobiet zagrali mężczyźni. Tak jak w teatrze antycznym aktorzy mogli nosić maski, częściej jednak – dzięki kostiumom i charakteryzacji – mężczyźni imitowali kobiety. Łatwiej było im zagrać role kobiece charakterystyczne: matron, babo-chłopów, staruch i czarownic, znacznie trudniej – amantek. Oczekiwania widowni oraz problemy techniczne, aktorские i psychologiczne „aktorek” były tu największe. Jak słusznie zauważono, „kobieta ma włosy, biust i kieckę”. Peruki robił fryzjer obozowy z rozczesanych i farbowanych sznurków, a krawiec szył suknie z różnych materiałów, nawet z malowanych prześcieradeł. Rekwizytorzy „majstrowali” torebki, puderniczki, bransoletki oraz sztuczne biusty na włochate męskie piersi. W gablocie muzealnej widnieje ogłoszenie teatralne: *Aktorzy mają przynieść na próbę piersi*. Okazało się jednak, że w kreowaniu ról kobiet, największe problemy sprawiał głos.

Oprócz relacji realizatorów i widzów zachowały się zdjęcia „Ew”. Współczesny odbiorca może sam ocenić, jak bardzo udane było to przedsięwzięcie. „Primadonnami” teatru w Oflagu II C Woldenberg byli: por. mar. Jan Pęski (w rewii kukiełkowej przezwany „Pęski-Żeński” – ryc. 3.6-1.), ppor. Henryk Rostworowski, ppor. Włodzimierz Wołoszyński, a w rolach charakterystycznych znakomicie wypadali inż. por. Leszek Steinduchert, por. Sławomir Lindner, Eustachy Goraj (ryc. 3.6-2. i 3.6-3.)

Ryc. 3.6-1. Jan Pęski (Pensjonarka) i Sławomir Lindner (Uczeń) w Rewii Noworocznej w Oflagu II C Woldenberg, 31 grudnia 1942 r. obok ppor. Jan Pęski w cywilu

Ryc. 3.6-2. Jakubowski, Lindner, Wężicki w „Tańcu polskim”, rewia z 1943 r.

3.6-3. Steinduchert, Lindner, Goraj w scenie ze sztuki A. Fredry „Damy i huzary”, spektakl z 1943 r.

Ryc. 3.6-4. „Teatr” drzeworyt S. Żukowskiego

W Muzeum Woldenberczyków w Dobiegniewie znajduje się grafika Stanisława Żukowskiego (ryc. 3.6-4), określona więcej niż tytułem „Teatr”, bo czterowierszem autorstwa Andrzeja Siły-Nowickiego:

*Dziwny to teatr, teatr to jedyny,
A drugi taki, nie wiem gdzie.
Chłopcy w tym teatrze grają
za dziewczyny,
Ale na odwrót – niestety nie.*

Historia i repertuar teatru woldenberskiego

Wprawdzie teatry funkcjonowały we wszystkich oflagach i niektórych stalagach, jednak parateatralny „Cyrk Neumanna” w Oflagu II C Woldenberg był zjawiskiem unikalnym. W połowie 1940 r. znakomity spektakl zorganizował porucznik 9. Pułku Kawalerii Bogdan Neumann. Na placu między barakami 10. i 11. kilkutyśieczna publiczność z zachwytem oglądała występy gimnastyków, iluzjonistów, kłownów, tancerzy i „tancerek”, a nawet zwierząt cyrkowych (jeńcy w przebraniach) – ryc. 3.6-5. Podczas inauguracyjnego przedstawienia konferansjerkę prowadził ppor. mar. Stanisław Jaworski, a tańce aranżował por. Sławomir Lindner.

Ryc. 3.6-5. Przedstawienie „Cyrku Neumanna” 1940 r.

Wiosną 1940 r. grupa animatorów kultury i artystów sztuk różnych rozpoczęła organizowanie teatru obozowego. Major Wojciech Wilkoński pośredniczył w relacjach między teatrem a Komisją Kulturalno-Oświatową i komendą obozu. W skład ekipy kierującej teatrem weszli: rtm. Władysław Braunek – dyrektor, kpt. mar. Bohdan Mańkowski – zastępca, ppor. Stefan Flukowski – kierownik literacki, ppor. Bogdan Neumann – doradca literacki, ppor. Wiktor Pogorzelski – kierownik administracyjny, ppor. Jan Koecher i ppor. Kazimierz Rudzki – reżyserzy oraz ppor. Tadeusz Ptaszycki – scenograf. Zespół aktorski składał się z profesjonalistów (Jan Koecher, Adam Rokosowski, Kazimierz Rudzki, Janusz Ziejewski, Józef Tylko-Tylczyński, Włodzimierz Sawka). Dołączyli do nich liczni amatorzy – utalentowani wielbicieli Melpomeny, którzy od maja 1941 r. mogli kształcić się w Studium Aktorskim pod kierunkiem Rudzkiego, Koechera, Flukowskiego. Zespół techniczny grupował wielu specjalistów: pracownią kostiumów kierował ppor. Stefan Michalski, kostiumy szyli zawodowy krawiec szer. Goździkowski oraz kpt. mar. Włodzimierz Cybulski, pracownię rekwizytorską prowadził ppor. Brunon Kreft, w skład zespołu obsługi widowni wchodził ppor. Jan Borowski, ppor. Adam Kawecki i ppor. Wacław Ostaszewski (też aktor i inspicjent).

Pierwsza impreza została zorganizowana w obozowej świetlicy – była to inscenizowana kawiarnia artystów pod nazwą „Café de Lager”. Prawdziwa obozowa kawiarnia „Sen” powstała jesienią 1941 r.; mogły się tam odbywać występy i koncerty.

Równocześnie przystąpiono do przekształcania nieużywanej jenieckiej jadalni na salę teatralną z funkcjonalną sceną o wymiarach 4 x 4 metry i widownią na 400 miejsc siedzących i 300 stojących. Na otwarciu teatru 24 grudnia 1940 r. zaprezentowano dwuczęściowe przedstawienie – szopkę kukiełkową karykaturującą notabli obozowych i pokaz tańców narodowych, budzące aplauz widowni.

Na koniec 1940 r. odbyła się „Rewia noworoczna”, przygotowana przez Kazimierza Rudzkiego, który jako konferansjer recytował optymistyczny wiersz: *Weźmy w płuca oddech szerszy, Niech żyje czterdziesty pierwszy, Chociaż pierwszy – głowę dam, Tu ostatni będzie nam*. Niestety, niewola trwała dłużej, więc organizowano kolejne rewie i dopisywano zwrotki: *Weźmy w płuca oddech długi, Niech żyje czterdziesty drugi...; Chociaż czas nam wolno leci, Niech żyje czterdziesty trzeci...; Chociaż nas sięga pech uparty, Niech żyje czterdziesty czwarty...; „Stare śmieci, stare kąty – w innej wersji: Walą się Hitlera fronty, Niech żyje czterdziesty piąty....* Zachwyty wzbudzał spektakl, dekoracje, muzyka i tancerki baletu. Wszystkich oczarował Kazimierz Rudzki ubrany w elegancki frak uszyty z munduru marynarskiego, kamizelkę z ręcznika, kołnierzyk z brystolu, a do tego rękawiczki, cylinder i laseczkę, wykonane w teatralnej pracowni rekwizytorskiej.

Repertuar teatru obozowego zależał od dostępności tekstów, możliwości technicznych i personalnych zespołu, chęci zabawienia publiczności, a także cenzury niemieckiej. Starania nie zawsze kończyły się powodzeniem, o czym świadczy nieudana próba wystawienia operetki Jacquesa Offenbacha pt. „Piękna Helena”, gdyż stara historia miłosna z wojny trojańskiej nabrała aktualnego wydźwięku politycznego w sytuacji wkroczenia wojsk Mussoliniego do Grecji 28.10.1940 r. W 1942 r. nie udało się zrealizować „Nocy listopadowej” Wyspiańskiego, gdyż władze niemieckie zakazały wystawiania sztuk o Warszawie. W ramach protestu teatr zawiesił działalność na 3 tygodnie.

W 1941 r. zorganizowano kilka poranków literackich z oprawą plastyczną i muzyczną, poświęconych kolejno poezji K. Przerwy-Tetmajera, poezji rycerskiej XVII wieku, poezji Sejmu Czteroletniego z okazji święta Maja oraz „Dawnej Warszawy”.

Na scenie teatru wystawiono kilka sztuk napisanych w oflagu: jednoaktówki „Tęsknotę za Julią” Stefana Flukowskiego, „Mały” Andrzeja Nowickiego, „Hotel ludzi dobrej woli” Edwarda Fiszera, tegoż poetycką bajkę o Twardowskim zatytułowaną „Zaczarowana studnia”, spektakl o życiu marynarzy „Na pokładzie” Tadeusza Muskata, „Testament” Jerzego Hryniewieckiego i Antoniego Paprockiego oraz farsę Henryka Rostworowskiego i W. Wronowskiego „Nic nie rozumiem”.

W 1941 r. największym przedsięwzięciem obozowego teatru było przygotowanie komedii muzycznej „Jajko Kolumba” (ryc. 3.6-6). Autorami sztuki byli Stefan Flukowski, Andrzej Nowicki, Ludwik Natanson, Henryk Rostworowski, muzykę skomponował Stefan Gajdeczka, inscenizacją i reżyserią zajął się Kazimierz Rudzki, a wspaniałe kostiumy wykonał Stefan Michalski. Główne role zagrali B. Neumann (Kolumb) i K. Rudzki (Sherlock Holmes). Zabawna fabuła łączyła wątki literackie, historyczne i polityczne, których nie zauważyła cenzura niemiecka. Na prośbę królowej Izabeli detektyw wyrusza wehikułem czasu na poszukiwania zaginionego podróżnika, który ma przecież odkryć Amerykę i odnajduje go na Wyspie Jajowej. Uwolniony Kolumb śpiewał: *Nareszcie koniec niewoli, to pomoc nadpływa powoli*. Nic dziwnego, że spektakl podobał się jenieckiej widowni. A Ameryka wkrótce przystąpiła do wojny.

3.6-6. Henryk Rostworowski (Hrabina), Kazimierz Rudzki (Sherlock Holmes), Włodzimierz Sawka (Doktor Watson) – scena ze sztuki Stefana Flukowskiego „Jajko Kolumba”, Oflag II C Woldenberg 1941 r.

Na początku 1942 r. zarysował się kryzys teatru obozowego: zmniejszyła się liczba widzów na spektaklach, teatr zawiesił działalność na dwa tygodnie po śmierci Najstarszego Obozu płk. Ignacego Misiąga. Po zmianach personalnych (kierownictwo artystyczne S. Flukowski, doradca literacki B. Neumann) zrezygnowano z wystawiania sztuk napisanych w obozie, na rzecz klasyki literackiej. Jan Koecher wyreżyserował jednoaktówki: „Noc w oberży” Edwarda Dunsany’ego”, „Noc tysięczna druga” Norwida, „Brat Złoto” – średniowieczny moralitet o św. Franciszku z Asyżu.

Największym sukcesem teatralnym 1942 r. była „Zemsta” Fredry, w reżyserii K. Rudzkiego, z dekoracjami i kostiumami J. Hryniewieckiego, z udziałem J. Ziejewskiego (Cześnik), A. Rokossowskiego (Rejent), T. Muskata (Wacław), J. Koechera (Papkin), W. Sawki (Dyndalski). W rolach żeńskich wystąpili Włodzimierz Wołoszyński jako Klara (ryc. 3.6-7) i Jan Pęski jako Podstolina. Sztuka cieszyła się wielkim powodzeniem, na 34 przedstawieniach obejrzało ją 9 tys. widzów, co oznacza, że niektórzy więcej niż jeden raz.

W 1943 r. wystawiono czteroaktową sztukę „Cyrułik sewilski” P. de Beaumarchais, która odniosła sukces sceniczny – grano ją 36 razy. Realizacja ta spowodowała jednak ostry i długotrwały konflikt między „ludźmi teatru” a władzami obozowymi, w którym racje artystyczne ścierały się z etycznymi i politycznymi. Po latach Kazimierz Rudzki uznał to za przejaw „choroby drutów”.

W czerwcu 1943 r. przygotowano trzyczęściowe widowisko muzyczne „Tivoli” według scenariusza K. Rudzkiego i H. Rostworowskiego z muzyką orkiestry J. Gajdeczki, składające się z fragmentów operetek, popisów choreograficznych S. Lindnera w tańcach z maskami oraz recitalu B. Neumanna. Pomimo sukcesu premiery, spektakl

zdjęto z afisza po śmierci gen. Władysława Sikorskiego. W październiku 1943 r. wystawiono „Damy i huzary” Fredry, w reżyserii J. Ziejewskiego, z dekoracjami ppor. Stanisława Serafina i znakomitą obsadą. W listopadzie zagrano dramat Słowackiego „Maria Stuart”, z J. Pęskim w roli tytułowej, w reżyserii J. Tylko-Tylczyńskiego, z dekoracjami i kostiumami J. Staniszkisa.

W lutym 1944 r., po kolejnych zmianach personalnych kierownictwa (kierownik teatru kpt. W. Sawka, kierownik literacki A. Paprocki), na scenie pokazano widowisko muzyczno-taneczne „Piknik”, w opracowaniu H. Rostworowskiego, z muzyką S. Gajdeczki, choreografią Bogdana Korsaka, tańcami S. Lindnera i konferansjerką J. Pęskiego. W początku kwietnia 1944 r. J. Ziejewski wyreżyserował sztukę Roberta Cedrica Sheriffa „Kres wędrówki”; doceniona została perfekcyjna realizacja techniczna świateł i dźwięku, obsługiwanych przez kilkanaście osób za kulisami. W listopadzie ten sam reżyser przygotował sztukę B. Shawa „Żołnierz czy bohater”. Wśród widzów byli już powstańcy warszawscy.

W tym okresie w Oflagu II C funkcjonowała też Amatorska Scena Angielska założona przez kpt. Mariana Pisarka, po doświadczeniach zdobytych w oflagach w Sandbostel i Lubece. Dowodzi to kompetencji językowych organizatora, aktorów, a także publiczności – pasja uczenia się języków obcych była powszechna. Pierwszy spektakl nosił tytuł „Trial at a Camp – Sąd w obozie”, kolejny „The Boy Comes Home – Chłopak wraca do domu”. Początkowo teatr działał konspiracyjnie, a od lutego 1944 r. – oficjalnie.

W połowie stycznia 1945 r. odbyła się premiera sztuki H. Rostworowskiego „Wigilia żołnierska”, ostatnia w oflagowym teatrze, mało znacząca wobec sytuacji wojennej. Teatr Oflagu II C Woldenberg zakończył działalność około 20 stycznia – na kilka dni przed ewakuacją obozu.

Teatr Kukiełek w Oflagu II C Woldenberg

Teatr Kukiełek w Oflagu II C Woldenberg działał w latach 1940–1944. Dysponował salą o powierzchni 300 m² w barakowej świetlicy, z 140 miejscami siedzącymi na widowni. Dekoracje były z papieru pakowego, czarnego papieru do zaciemniania okien, tkanin. Pracownia lalek umieszczona była za sceną i odgradzona zasłonką z koców. Kukły na kijach miały wysokość 30–40 cm, były wykonane z gipsu wyklejo-

Ryc. 3.6-7. Ppor. Włodzimierz Wołoszyński
w roli Klary w sztuce A. Fredry „Zemsta”,
1942 r.

nego kawałkami papieru, odziane w kostiumy z gałganków jedwabnych, wełnianych, lnianych, pranych i farbowanych roztworami z akwarel lub rozpuszczonego ołówka kopiowego. Kukiełki były znakomitymi, ekspresyjnymi realizacjami plastycznymi, wykonanymi w dziale plastycznym, kierowanym przez ppor. Stanisława Hiszpańskiego. Dział aktorów i pokazywaczy prowadził por. Marian Paluchowski, dział techniczny – por. Jan Urban, dział efektów świetlnych – por. Zygmunt Grodecki. Z Teatrem Kukiełek współpracowali znakomici reżyserzy, muzycy, plastycy: K. Rudzki, S. Gajdeczka, L. Bursa, M. Stępień. Założycielem i kierownikiem sceny był kpt. Feliks Henner, a od 1943 r. jej prowadzenie objął kpt. Witold Wróblewski, autor niektórych wystawianych sztuk.

W repertuarze Teatru Kukiełek było 10 spektakli, napisanych w obozie, przerobionych w obozie, a także przejętych z klasycznego teatru lalek: A. Fredro „Nowy Don Kichot”, E. Fiszer „Śliczna krakowianka”, H. Roźnowski „Bal na Szklanej Górze”, L. Rydel „Zaczarowane koło”, Andrzej Tewiaszew „Kłopoty Kalifa”, Władysław Turkowski „O Królu Ćwieczku”, O. Wilde „Duch z Kenterville” (przeróbka ppor. rez. de Felsenruff-Hoffman), A. Tewiaszew „Klejnot Maharadży”, W. Wróblewski „Jak Boruta diabeł został”, „Góralczyki”.

W latach 1940–1944 Teatr Kukiełek wystawił 420 przedstawień, które obejrzało około 60 tys. żołnierzy, a zatem każdy jeńiec był na przedstawieniu teatralnym dziesięciokrotnie i każdy obejrzał każdą sztukę, co można uznać za rekord frekwencji w historii teatru.

W teatrach Oflagu II C Woldenberg wystawiano utwory autorów polskich i obcych, klasyków i współczesnych, w tym twórców obozowych, dramaty, komedie, rewie, grano koncerty, organizowano imprezy muzyczne, dbając o poziom artystyczny, efekty sceniczne, zadowolenie publiczności. Podsumowując działalność „Jenieckiej Melpomeny”, można stwierdzić, że „Muzy nie milkną nigdy”, a tym samym zanegować tezę starorzyską *Inter armae tacent Musae* – *W zgiełku wojny milkną muzy*.

3.7. Książka, edukacja, nauka

Oflag II C był bez wątpienia obozem wojskowym. Tak rozumeli go Niemcy i tak pojmowała go zarówno starszyzna obozowa, jak i sami jeńcy. Ale o wyjątkowości Oflagu II C nie zadecydowała dyscyplina wojskowa. Nie mogłaby ona moralnie podtrzymać zagłodzonych, niepewnych jutra jeńców przez 6 lat niewoli. W specyficznym, całkowicie zmaskulinizowanym społeczeństwie, zagłodzonym i straszliwie słotczonym za drutami, niespodziewaną receptą na przeżycie stały się edukacja i twórczość artystyczna.

Podstawą życia umysłowego w Oflagu II C była książka. Wiele książek przywieźli ze sobą oficerowie docierający do Woldenbergu z obozów przejściowych. Obóz dysponował zarekwirowaną przez Niemców biblioteką marszałka Rydza-Śmigłego. W pierwszym okresie funkcjonowania oflagu można było sprowadzać książki z kraju. Można było także kupować książki w Niemczech. Na początku funkcjonowania obozu powstawały więc biblioteki rozproszone po barakach, które w wyniku kolejnych transformacji przekształciły się w zwartą strukturę. Przybliżone liczby woluminów na stanie tych bibliotek przedstawiały się następująco:

- Biblioteka Naukowa – 18 000
- Biblioteka Beletrystyczna (tzw. BeBe) – 9 900
- Biblioteka Żołnierska – 1 700

Wymienione biblioteki dysponowały profesjonalnymi katalogami oraz wyspecjalizowaną, wieloosobową obsługą wypożyczalni. Pod specjalną ochroną znajdowały się zakazane przez Niemców książki historyczno-patriotyczne. Tak na przykład „Krzyżacy” Henryka Sienkiewicza byli skatalogowani pod tytułem „Zbyszko i Jagienka” nieznanego autora. W książkach zakazanych zmieniano strony tytułowe, w czym zasłużyła się introligatornia obozowa, w której pracowało ok. 20 oficerów i podoficerów. Ogółem w bibliotekach obozowych pracowało ofiarnie ok. 200 jeńców, co najlepiej świadczy o rozmiarze i znaczeniu tej działalności. Roczna liczba wypożyczeń z biblioteki beletrystycznej w latach 1943 i 1944 przekroczyła 300 tysięcy!

W obozie wybuchł bardzo szybko pęd do samokształcenia, stanowiący antidotum na beczynność i poczucie niepewności jutra, występujące w połączeniu z mylną nadzieją rychłego końca wojny. Ten żywiołowy i nieskoordynowany ruch okazał się niebezpieczny dla obciążonej psychiki jeńców. Niedożywieni i przygnębieni jeńcy próbowali zgłębiać treści specjalistycznych rozpraw naukowych, głębokich traktatów filozoficznych i literatury katastroficznej. Sprzyjało to mistycyzmowi i przybierało stopniowo formę „choroby drutów kolczastych”. Sygnałem alarmowym były pierwsze samobójstwa i przypadki obłąd. W tym momencie inicjatywę przejęli przebywający w obozie profesjonalni nauczyciele. Marian Brandys w swojej książce „Wyprawa do oflagu” napisał o nich pięknie: – *Tak samo jak my wszyscy, jedli zupę z brukwi i z jar-mużu oraz kotlety ze sztokfisz, których nie mogły strawić najsilniejsze żołądki. Tak samo jak nam wszystkim, dokuczały im pchły i drobne, zawstydzające sprawy obozowe. Tak samo jak my, cierpieli, tęsknili i ulegali lękom. Ale ich wytężona, uparta praca, wynikająca z umiłowania zawodu i ze zrozumienia posłannictwa nauczycielskiego – sprawiła, że właśnie im udało się wyprowadzić obóz z duru cudownych snów i mitów i poprowadzić go ku następnym etapom rozwoju. I chociaż nie stała za nimi powaga wysokich stopni oficerskich ani prawo przyznawania paczek czerwono krzyżkich – w decydującym*

momencie właśnie oni, nauczyciele woldenberscy, przejęli z rąk oficjalnego kierownictwa obozu rzeczywisty rząd dusz jenieckich.

Praca oświatowa wymagała ustanowienia ram oficjalnych. W drugiej połowie 1940 r. Najstarszy Oficer Obozu powołał Komisję Kulturalno-Oświatową (KKO). Jak się szybko okazało, była to największa i najaktywniej działająca w obozie komisja. Składała się ona z 5 wydziałów:

- Kół Fachowych i Kursów;
- Bibliotek;
- Oświaty Żołnierskiej;
- Imprez Artystycznych;
- Sportu i Wychowania Fizycznego.

Poza strukturą wymienionych wyżej wydziałów znalazły się koła samodzielne: ZHP, Etyczno-Religijne, Filatelistów oraz Plastyków, podlegające bezpośrednio przewodniczącemu KKO.

Przewodniczący KKO podlegał Najstarszemu Oficerowi Obozu. Jak widać, wpływy Najstarszego Obozu, choć formalnie niezbyt rozległe, w rzeczywistości bardzo głęboko wnikały w funkcjonowanie społeczności jenieckiej, właśnie poprzez zwierzchność nad różnymi komisjami.

W latach 1940–1942 przewodniczącym KKO był ppłk. dypl. Mieczysław Wilczewski; w latach 1942–1945 – ppłk. dypl. Jan Ciałowicz. Widać tu wojskową hierarchię – funkcjami tymi uhonorowano wysokich stopniem, zawodowych oficerów.

W zakresie oświaty i nauki w ramach wydziałów funkcjonowały różne jednostki: szkoły, koła i studia (od słowa studium), kursy i seminaria, instytuty językowe, biblioteki, a nawet introligatornia. Niezwykle popularną formą dokształcania były starannie przygotowywane odczyty.

Wobec ogromnego zainteresowania jeńców edukacją, dużym problemem organizacyjnym stały się warunki lokalowe, bowiem Niemcy kategorycznie sprzeciwiali się prowadzeniu zajęć w barakach mieszkalnych ze względu na trudności w kontrolowaniu ciemnych i zatłoczonych pomieszczeń. Z kolei wygospodarowane na zajęcia salki były źle ogrzewane, co powodowało, że zarówno wykładowcy, jak i słuchacze w porze zimowej pracowali okutani kocami, próbując utrzymać ołówki w zgrabiących palcach. Z powodu bardzo silnych mrozów w zimie 1941/1942 trzeba było zawiesić zajęcia na trzy miesiące! Zajęć nie prowadzono w niedziele. Ich rytm potrafiły także zakłócić upały, jak również nieprzewidziane, karne apele.

Pracę oświatową komplikował fakt, że Abwehra żądała przedstawiania do akceptacji cotygodniowych programów zajęć napisanych w języku niemieckim. Ponieważ nie były akceptowane tematy polityczne i socjalne, jeśli wykład dotyczył tej sfery, w grupach organizowano czujki ostrzegające przed zbliżającym się kontrolerem, jak również przygotowywano materiały zastępcze na wypadek, gdyby trzeba było w nagłym trybie zademonstrować dozwolony przedmiot wykładu. Oczywiście podczas omawiania tematów zakazanych nie robiono notatek, a wykładowca musiał przekazywać treść wykładu z pamięci.

Do końca roku 1941 dawały się odczuć ogromne trudności w zaopatrzeniu w materiały piśmienne, a słuchacze byli zmuszeni robić notatki na zaimprovizowanych skrawkach papieru, takich jak opakowania od papierosów czy marginesy gazet. Sytuacja w tym zakresie poprawiła się w latach następnych, przede wszystkim dzięki po-

mocy z YMCA. Także YMCA pomagała w deponowaniu w swojej delegaturze w Żaganiu różnorakich materiałów, będących plonem prac oświatowych i naukowych, w tym zaświadczeń i dyplomów uzyskiwanych na zajęciach przez jeńców. Materiały te niestety nie przetrwały wojny i spłonęły podczas nalotu w końcowym jej okresie. Zachowały się natomiast materiały wysyłane do siedziby Międzynarodowego Czerwonego Krzyża w Genewie, które zostały przekazane do Polski w doskonałym stanie w roku 1964. Wśród tych materiałów nie było zaświadczeń z zajęć akademickich – te były chronione indywidualnie przez jeńców i odbyły wraz z nimi tułaczkę ewakuacyjną.

Jak już napisano, podstawową instytucją nauczania były koła fachowe. Miały one bardzo różnoraką postać w zależności od tematyki, liczby uczestników i ich aktywności. Ze względu na ich rosnącą liczbę, w 1942 r. podzielono koła fachowe na cztery duże grupy: techniczną, humanistyczną, prawno-ekonomiczną i przyrodniczą. W celu uporządkowania aktywności kół, samorząd jeniecki wyznaczył przy tym pewne ramowe zasady ich działalności: miały być one jednoznacznie apolityczne oraz nie mogły się dublować tematycznie. Ich profil powinien być ukierunkowany na przydatność dla społeczeństwa powojennej Polski. Zdawano sobie bowiem w pełni sprawę z olbrzymich strat, jakie poniosło to społeczeństwo w wyniku wojny i prowadzonej przez Niemców eksterminacji polskich obywateli. Wszystko to sprawiło, że o Oflagu II C mawiano, że w latach II wojny światowej był największą polską szkołą.

Nie sposób w krótkim rozdziale przedstawić wszystkich kół i pokrewnych im struktur. Wymienimy tu jedynie najbardziej aktywne, jak również najbardziej egzotyczne. Do najprężniej działających należały Koła: Nauczycielskie, Prawników, Architektów, Historyków, Literatów, Ekonomistów, Spółdzielców, Leśników, Filatelistów, Plastyków.

Na fotografii (ryc. 3.7-1) przedstawiono zaproszenie na „Wystawę leśną” przygotowaną przez Koło Leśników.

Ryc. 3.7-1. Zaproszenie na „Wystawę leśną” przygotowaną przez Koło Leśników; drzeworyt Z. Pazdy

Do kół egzotycznych tematycznie w warunkach obozowych zaliczyć można chyba Koło Mierniczych Przysięgłych, Koło Łowieckie, Studium Lotnicze czy Koło Rybackie (Klub Wędkarski).

Jeśli opierać się na głównym źródle, jakim jest opracowanie Ginalskiego i Kotarskiego „Koła fachowe i kursy oraz praca indywidualna w obozie”, w Oflagu II C można było naliczyć ok. 50 kół, seminariów oraz studiów. W ramach kół funkcjonowały różnorakie sekcje, zespoły badawczo-naukowe i ogniska.

Podstawową formą przekazu wiedzy w ramach kół były kursy fachowe. Prowadzone one były przez wysokiej klasy specjalistów, o dużej niekiedy praktyce zawodowej. Jak wiadomo bowiem, ogromną większość jeńców stanowili oficerowie rezerwy, reprezentujący w cywilu najróżniejsze zawody. Nie sposób tu wymienić wszystkich prowadzonych kursów, ograniczmy się więc do kilku przykładowych: budowlanego, bardzo rozbudowanego nauczycielskiego kursu pedagogicznego, przysposobienia kupieckiego, pracy samorządu terytorialnego, dentystycznego, rolniczego. O różności i wyspecjalizowaniu kursów mogą świadczyć: kurs rzeźnictwa i przetwórstwa mięsnego, kurs elektrotechniki prądów silnych i maszyn elektrycznych, kurs samochodowy czy kurs rewidentów skarbowych. Duża część kursów cierpiała na brak możliwości prowadzenia zajęć praktycznych. Dotyczyło to np. kursu samochodowego, rybackiego czy kursu hodowli zwierząt futerkowych.

Liczba słuchaczy kursów była zmienna. Tak jak to bywa i dzisiaj, na początku zapisywało się zwykle dużo osób, by stopniowo „wykruszyć się” na skutek spadku zainteresowania lub przeliczenia się z siłami.

Odrębny, bardzo rozległy nurt edukacyjny, stanowiły kursy językowe. Najbardziej rozbudowany był kurs języka angielskiego, prowadzony wg programu 3-letniego, obejmującego dwie 2-godzinne lekcje tygodniowo. Po wpojeniu podstaw języka obowiązywała lektura różnorodnych tekstów, która w obrębie całego programu zamykała się liczbą 10 tysięcy przeczytanych stron. Instytut Angielski otrzymał od YMCA patefony wraz z płytami do nauki języka angielskiego. Aby kurs zaliczyć, należało na jego zakończenie napisać obszerną pracę dyplomową oraz zdać trudny egzamin. W obozie były także prowadzone kursy innych języków, m.in. francuskiego, niemieckiego, rosyjskiego i czeskiego. Uczono się także języków orientalnych, a nawet japońskiego. Co ciekawe, niemiecka komendantura obozu w miarę rozwoju sytuacji na frontach zakazała zarówno nauki języka niemieckiego, jak i rosyjskiego. Doszło więc do tego, że naukę języka niemieckiego prowadzono w niemieckim obozie konspiracyjnie. O zainteresowaniu jeńców nauką języków świadczą listy ojca autora tego rozdziału do jego mamy, w których pisze o zaliczaniu kolejnych kursów – buchalteryjnego i samochodowego (*/.../ nic mi się nie stanie; wszystko na papierze*). Oprócz angielskiego i niemieckiego uczy się teraz również języka czeskiego (!) i myśli o rosyjskim. Po wojnie ojciec autora był przez pewien czas tłumaczem języka angielskiego w polskim radiu, co zakończyło się jego pobytem w areszcie na skutek odwiedzania czytelnicy British Council, wyposażonej ówczasie w najlepsze słowniki, uznanej jednak najwidoczniej za ośrodek imperialistycznej dywersji. Tym niemniej świadczy to najlepiej o poziomie studiów językowych prowadzonych w obozie. Najbardziej utalentowani oficerowie nauczyli się biegle w trakcie niewoli 5–6 języków.

Studia akademickie w obozie cechowało dążenie ich organizatorów do autonomizacji, wobec czego odbywały się one poza strukturami Komisji Kulturalno-Oświatowej. Jednym z powodów był fakt, że Niemcy początkowo zakazywali prowadzenia studiów, wobec czego nie można ich było włączyć w oficjalny nurt pracy edukacyjnej. Oficjalna inauguracja pierwszego roku akademickiego odbyła się 3 października 1942 r. Wobec niedostatku uprawnionych wykładowców polegano w dużej mierze na lekturach książek, skryptów i czasopism, studia prowadzone były jednak zgodnie z metodą edukacji akademickiej, co pozwoliło po wojnie na zaliczanie ich zajęć przez uczelnie państwowe. W obozie prowadzono studia prawnicze, leśnicze, weterynaryj-

ne, rolnicze, geograficzne, pedagogiczne, ekonomiczne, inżynieryjne (budownictwo lądowe, mechanika, elektryczność) i orientalistyczne. W lutym 1944 r. liczba słuchaczy wynosiła ok. 1500, a wykładowców ok. 80. Prace prowadzono w 27 sekcjach. Postacią wybijającą się w zakresie inicjatyw studiów akademickich był znakomity powojenny egiptolog – por. prof. Kazimierz Michałowski. 1 sierpnia 1944 r. został on oficjalnym dyrektorem studiów akademickich, co równało się godności rektora nieformalnego ciała, jakim był uniwersytet woldenberski.

Badania naukowe były w Oflagu II C prowadzone indywidualnie i – z konieczności – pozbawione wątku empirycznego. Badania naukowe prowadzili najczęściej oficerowie z wyższym wykształceniem, posiadający już dorobek przedwojenny w określonej dyscyplinie. Jan Olesik w swojej książce „Oflag II C Woldenberg” wspomina o kilku badaczach. Podporucznik inż. Witold Nowacki napisał w obozie kilka prac z zakresu konstrukcji budowli, w tym rozprawę doktorską. Inne przykłady to Karol Górski i jego rozprawa „O kulturze średniowiecza” czy Wiktor Steffen, który w obozie napisał skrypt z gramatyki historycznej języka greckiego, wykorzystywany przez kilkanaście lat do wykładów z tego przedmiotu na Uniwersytecie Wrocławskim. Podporucznik Stefan Kotarski wysłał do Szwajcarii pracę naukową o historii kultury XIX wieku pt.: „Niespokojne stulecie”. Autor niniejszego rozdziału spotkał się na swej drodze zawodowej z prof. Zygmuntem Sochoniem, który w obozie przeprowadzał analizy z zakresu teorii przepływu cieczy i napisał na ten temat pracę doktorską, która zaginęła – wysłana do siedziby PCK w Szwajcarii. W latach 80. emerytowany profesor oraz młodziutki magister siedzieli często naprzeciwko siebie, sami w małej, zimnej salce czytelnictwa ich Instytutu, i nie mieli zupełnie pojęcia, że zerkają na siebie – dawny luminarz woldenberski i przyszły prezes Stowarzyszenia Woldenberczyków.

Ryc. 3.7-2. Oficjalne podziękowanie dla wykładowców zasłużonych w edukacji jeńców-szeregowców, powielone drzeworytową matrycą autorstwa Z. Pazdy

Trzeba również wspomnieć na koniec o bardzo rozbudowanej działalności edukacyjnej wśród przebywających w obozie podoficerów i szeregowych. Byli oni zmuszani przez Niemców do wyczerpującej pracy fizycznej, co wymagało przystosowania się do ich rytmu dnia i możliwości percepcji. Zajęcia prowadził specjalnie utworzony w ramach Komisji Kulturalno-Oświatowej Wydział Oświaty Żołnierskiej. Zaangażowanych w tę działalność było stale kilkudziesięciu oficerów, niemal bez wyjątków zawodowych nauczycieli na poziomie szkolnictwa podstawowego i średniego. Zajęcia te spotkały się z ogromnym zainteresowaniem. Wystarczy stwierdzić, że kilku obozowych maturzystów jeszcze w niewoli podjęło studia wyższe. W kuchni obozowej, gdzie praca była wyjątkowo ciężka i żmudna, obierającym ziemniaki, kucharzom i pomywaczom specjalnie wyznaczeni lektorzy urozmaicali czas czytając książki wybrane z polskiej literatury pięknej! Zlikwidowano całkowicie analfabetyzm, mający niekiedy miejsce wśród szeregowców. Te mało znane i szlachetne działania pozwoliły zjednoczyć wspólnotę jeniecką i złagodzić kastowe podziały społeczne wśród towarzyszy wspólnej niedoli.

Na fotografii (ryc. 3.7-2) uwidoczniono drzeworytową matrycę (autorstwa Zygmunta Pazdy) oficjalnego podziękowania dla zasłużonych w tej mierze wykładowców.

Choć działalność każdego z kół zawodowych zasługuje na osobny esej, w kolejnym rozdziale zamieszczamy, jako przykład, opis aktywności elektryków obozowych, wykorzystując zebrane pieczołowicie przez autorów w ostatnich latach materiały.

3.8. Działalność Koła Elektryków

Okupant hitlerowski zdelegalizował Stowarzyszenie Elektryków Polskich. Dlatego też w obozach jenieckich nie mogły pracować Koła SEP, lecz Koła Elektryków. Prowadziły one działalność odczytową, szkoleniową i zaopatrywały jeńców w literaturę fachową. Szczególnym wydarzeniem było zorganizowanie 6 sierpnia 1942 r. w Oflagu II C „Dnia SEP”. Po mszy św. odczyt prezydialny ppor. inż. Janusza Gniewiewskiego rozpoczął serię referatów zakończonych dyskusją i spotkaniem koleżeńskim. Wydano z tej okazji okolicznościowy znaczek poczty obozowej.

Koło Elektryków nie było jedynym kołem technicznym, chociaż powstało najwcześniej. Nieco później zorganizowali się i prowadzili ożywioną działalność także architekci i mechanicy. Koło Elektryków bardzo aktywnie włączało się w życie obozowe, zarówno prowadzone legalnie, jak i konspiracyjnie. Przykładem może być technika operowania światłem podczas imprez artystycznych, w tym głównie teatralnych, jak również techniczne organizowanie tajnego nasłuchu radiowego.

Jednym z najaktywniejszych elektryków, którego projekty, opracowania i zeszyty-konспекty pozostały w Muzeum Woldenberczyków, był ppor. inż. Zdzisław Bitner – współzałożyciel i sekretarz konspiracyjnego Koła SEP w Oflagu II C, liczącego ok. 70 elektryków. Przewodniczącym koła został wspomniany już inż. Janusz Gniewiewski. W kole tym opracowano założenia do budowy dużej elektrowni cieplnej oraz planowano rozwój powojennej energetyki polskiej. Wykonano prace studialne dotyczące elektryfikacji polskiej wsi. Warto podkreślić, że po wojnie prace te były punktem wyjścia do rzeczywistych działań. Chcąc natychmiast włączyć się w odbudowę kraju, w ramach „Powszechnego obozowego konkursu na projekt zagrody wiejskiej i domu mieszkalnego na wsi”, inż. Zdzisław Bitner z kolegą elektrykiem ppor. inż. Romanem Mastalerzem opracował projekt elektryfikacji zagrody wiejskiej. Ponadto wykonał dwie konkursowe tablice nt. elektryfikacji, przedstawiające stopień zelektryfikowania wsi w poszczególnych państwach Europy oraz zapotrzebowanie na moc i zużycie energii elektrycznej przez różne maszyny i urządzenia rolnicze.

Serię wykładów o elektryfikacji kraju wygłaszał też ppor. inż. Wacław Gniewiecki. Rozpoczął od przedstawienia rzeczywistego stanu „w nowych granicach”. Mówił o nowych tendencjach, jakie panują w świecie. Tam też powstał plan elektryfikacji, opracowany pod kierownictwem prof. Sokołowskiego, przewidujący od 1948 r. produkowanie 48 GWh energii rocznie. W ramach działalności kół technicznych prowadzono prace studialne nad gospodarką wodną w przyszłej Polsce, o uregulowaniu rzek, budowie zapór i sztucznych jezior. Wiązało się to z pracami nt. elektryfikacji kraju. Tutaj powstał m.in. pomysł zbudowania na Pomorzu specjalnej tamy lub jeziora na cele energetyczne. Co ciekawe, w planach elektryfikacji kraju zakładano elektryfikację linii kolejowych do roku 1960. Ponadto zakładano, że gospodarstwa domowe w przyszłości będą korzystać z elektryfikacji wsi i ze wszystkich dobrodziejstw z niej płynących, używać nowych, doskonalszych maszyn, urządzeń, narzędzi itp.

W ramach działalności edukacyjnej koła prowadzono kursy elektrotechniki ogólnej, m.in. z zakresu prądów silnych i maszyn elektrycznych, pod kierownictwem ppor. inż. Władysława Strończaka, oraz kurs instalacji elektrycznych prądów silnych niskiego napięcia, którego kierownikiem był ppor. inż. Longin Kurski. Podporucznik inż. Włodzimierz Gogolewski wygłaszał cykle odczytów dla kolegów elektryków nt. eks-

ploatacji i uszkodzeń maszyn elektrycznych. Współorganizował on kursy politechniczne dla studentów lat wyższych wydziału elektrycznego, na których prowadził konsultacje i egzaminy z zakresu maszyn elektrycznych. Do grona wykładowców należał również ppor. inż. Tadeusz Żarnecki, który wykładał na kursach elektrotechnikę samochodową oraz maszyny elektryczne. Przeprowadzono też wykłady dla studentów sekcji elektrycznej na Studium Doksztalcania Politechnicznego. Prowadził tam cykl wykładów przewodniczący Związku Kół Technicznych – mjr inż. Józef Srebrzyński.

Kwiat polskiej inteligencji „za drutami” charakteryzował się pomysłowością, przedsiębiorczością oraz zmysłem racjonalizatorskim. Prym wiedli oficerowie obozowego działu technicznego pod kierunkiem por. Leszka Szeinducherta – inż. elektryka. Pod jego kierunkiem członkowie Koła Elektryków w końcu 1940 r. zajęli się modernizacją nowego pomieszczenia na cele teatralne. W połowie grudnia scena była ukończona. Posiadała instalację oświetlenia elektrycznego oraz efektów świetlnych. To dzięki współpracy z teatrem zaopatrywano konspiratorów w narzędzia i materiały elektrotechniczne, np. żarówki i przewody potrzebne do oświetlenia podkopów oraz inne materiały instalacyjne. O związkach łączących teatr z organizacją wojskową mało kto wiedział. W teatrze pracowali elektrycy – ppor. Leszek Szeinduchert (główny inżynier teatru i reżyser światel), ppor. inż. Tadeusz Żarnecki (kierownik oświetlenia) i ppor. Jan Sobieski. Innym przejawem inicjatywy i pomysłowości był ogłoszony przez Koło Elektryków konkurs na konstrukcje opraw oświetleniowych niezbędnych do wykorzystania podczas wystawiania sztuk teatralnych. Niemcy, akceptując to przedsięwzięcie, nie byli świadomi wykorzystania ich do innych celów.

Oprócz legalnych form życia obozowego istniało także życie konspiracyjne, skrzętnie ukrywane zarówno przed Niemcami, jak i przed ogółem jeńców. Jednym z wielu przykładów była kantyna obozowa. Poza oficjalną działalnością miała swoje codzienne konspiracyjne życie. Pod płaszczykiem oficjalnego handlu zapoczątkowano tu tajną wymianę handlową z Niemcami. Dzięki niej następowało zaopatrzenie w materiały saperskie, później w broń, a od roku 1942 w sprzęt radiowy. Do kantyny wprowadzono dwóch zaprzysiężonych inżynierów elektryków, ppor. inż. Czesława Mietlińskiego, który zajmował się oficjalnie świadczeniem usług w postaci ostrzeżenia żyłek oraz ppor. Ściegosa, który zasiadał jako muzyk przy pianinie. Pierwszy aparat radiowy „Volksempfänger”, kupiony od Niemców, przestroił ppor. Mietliński, dodając trzeci zakres fal i eliminując niemieckie zakłócenia. Do ukrytego w belce aparatu radiowego zainstalowano lampkę alarmową, która zapalała się na sygnał z zewnątrz. Słuchawki wmontowano w wydrążonych miejscach wieszaka, chowały się samoczynnie. Innym efektem doskonale przemyślanego i wykonanego punktu radiowego był otwierany radio-wieszak ze zwijającą i chowającą się w otworze anteną, uruchamiany wyłącznie w wypadku dekonspiracji innych. Regeneracją, a właściwie produkcją nowych baterii zasilających radioodbiorniki zajmował się inż. Mietliński.

Kolejnymi przykładami konspiracyjnej działalności, także autorstwa elektryków, było wykonywanie, jak to później określono, arcydzieła kunsztu inżynierskiego – kilkudziesięciometrowego oszalowanego podkopu, z wentylacją, wyciągiem transportowym i instalacją oświetlenia elektrycznego. Elektrycy oświetlili również schron, do którego wejściem był otwór wykonany w betonie posadzki, pod stale rozpalonym piecykiem. W czasie prowadzenia nasłuchu w schronie piecyk był zabezpieczony od-

powiednimi zapadkami i zakrywał otwór wejściowy. Ciekawostką, również dla Niemców oraz wizytujących obóz przedstawicieli Międzynarodowego Czerwonego Krzyża i Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej w Genewie, był zegar. Postawiono go przed świątami Bożego Narodzenia 1943 r. na wprost kantyny. Całkowicie drewniany mechanizm zegara umieszczono w prawie dwumetrowej szafce, wykonanej częściowo ze szkła. Urządzenie zaprojektował i dokumentację techniczną sporządził pchor. inż. Juliusz Podgórski, a wykonali podporucznicy elektrycy – Ludwik Guzdek i Jan Jałowiec. Pod zegarem znajdowała się skrytka, w której przechowywano m.in. krótką broń. Zamaskowana była ciężarkami zegara, zwisającymi poniżej poziomu betonowego podłoża, na którym stał zegar. Dawało to inż. Podgórskiemu, pod pozorem regulacji mechanizmu naciągowego, dostęp – w dowolnym czasie – do skrytki. Zegar uległ zniszczeniu podczas pożaru kantyny po opuszczeniu obozu przez jeńców.

Mimo nieludzkich warunków obozowej egzystencji, jeńcy polscy potrafili przetrwać niewolę. Potrafili zachować zarówno zdrowie psychiczne, jak i fizyczne. W obozie stworzono namiastkę normalnego życia i zdołano zaabsorbować bardzo wielu jeńców różnorodnymi zajęciami po to, by nie ulegli „chorobie drutów kolczastych”. Działania edukacyjne podjęte w Oflagu II C w Woldenbergu przez jeńców – oficerów polskich są zjawiskiem niepowtarzalnym w europejskiej historii oświaty. Elektrycy zapisali w nich piękną kartę.

3.9. Życie religijne

Brytyjski historyk Arnold Joseph Toynbee (1889–1975), autor dzieła „Studium historii” stwierdza, że religia jest jednym z głównych czynników determinujących rozwój kultury i cywilizacji. Od ponad tysiąca lat religia była też głównym czynnikiem, który kształtował nasz naród i nasze życie narodowe. Nie inaczej było też w społeczności Obozu II C w Woldenbergu, gdzie religia odegrała istotną rolę.

W sytuacji stałych ograniczeń i zagrożeń – zjawisk, które Marian Brandys w swej książce „Wyprawa do oflagi” nazwał *terapią woldenberską, polegającą na doprowadzeniu ludzi do obłędu* – niezwykle wagi nabrała sprawa życia duchowego jeńców. W przeważającej większości byli oni wyznania rzymskokatolickiego, z nielicznymi grupami ewangelików, prawosławnych, grekokatolików oraz wyznawców judaizmu i islamu, a także agnostyków i ateistów. Prawa jeńców podczas minionej wojny regulowała konwencja genewska z 1929 r. (w 1939 r. sygnatariuszami jej zostały m.in. Niemcy i Polska), której Niemcy przestrzegały raczej deklaracyjnie, faktycznie natomiast łamiąc ją, zwłaszcza wobec polskich żołnierzy i kapelanów wojskowych wziętych do niewoli. Niemcy posuwali się tutaj do szczególnej hitlerowskiej konstrukcji prawnej wobec kapelanów. Zwalniano ich z obozu jenieckiego i przekazywano w ręce policji Gestapo, jako podejrzanych politycznie, która „profilaktycznie” osadzała ich w obozach koncentracyjnych.

Jeśli nawet przebywali jeszcze razem z żołnierzami w oflagu, to zarówno im, jak i obozowym księżom cywilnym, rzadko pozwalano na udzielanie posługi duchownej. Duszpasterzowali „konspiracyjnie” – według określenia jednego z nich. Spowiadali na placach obozowych, podczas spacerów, prowadzili modlitwy, podnosili na duchu. Czasem asystowali celebransowi – Niemcowi w pogrzebach jenieckich, ponieważ niekiedy posługę religijną w obozie sprawowali księża niemieccy. Zdarzył się nawet pewien pastor niemiecki, który odprawiał nabożeństwa po polsku, skończyło się to jednak dość szybkim jego odwołaniem. Inny kapłan niemiecki, nadreńczyk, zaczął udzielać jeńcom absolucji papieskiej, bo nie miał prawa spowiadać. Niestety, były także przypadki niemożności skorzystania z ostatniego namaszczenia.

Pomimo wszystko, praktyki religijne, nawet bez udziału duchownego, nawiązywały do przedwojennych zwyczajów i regulaminów Wojska Polskiego. Wierzenia i praktyki religijne były sprawą osobistą każdego żołnierza. Rano i wieczorem w grupach wyznaniowych zbierano się na wspólne praktykowanie, podczas którego odmawiano modlitwy, śpiewano pieśń poranną i wieczorną. Spotkania te, gdy udział duchownego nie był możliwy, prowadził jeden z jeńców. Wśród wyznawców religii rzymskokatolickiej bardzo popularne były modlitwy majowe, wielkopostne drogi krzyżowe, nabożeństwa różańcowe.

Należy też zwrócić uwagę, że i te praktyki w warunkach niewoli ulegały przemianom w swej intensywności i formach, tak w odczuciach indywidualnych, jak i w jenieckiej zbiorowości. Wojenne przeżycia, brutalność, zbrodniczość i bezkarność agresorów, oderwanie od rodzin i dotyczące je problemy, bezradność i brak perspektyw, wyzwały u większości jeńców tendencję szukania oparcia w religii, ale z drugiej strony powodowały niekiedy bunt przeciwko wyraźnej supremacji zła nad dobrem – w konsekwencji przechodzący w zwątpienie, wyrażające się pozycją agnostyczną czy wręcz ateistyczną.

Ryc. 3.9-1. „Matka Boska” drzeworyt
Z. Pazdy

W maju 1941 r. Niemcy zawiesili w ogóle odprawianie mszy świętych w obozie. Ówczesny polski Najstarszy Obozu (Lagerdltester) – płk Ignacy Miśiąg skutecznie interweniował podczas burzliwego spotkania z niemiecką komendanturą w sprawie utrzymywania polskich kapelanów wojskowych. Spotkanie odbywało się w obecności przedstawicieli Międzynarodowego Czerwonego Krzyża oraz organizacji młodzieży chrześcijańskiej YMCA, przy poparciu duńskiego pastora Erica Christiansena, który od 1942 r. był w Woldenbergu jako reprezentant YMCA, bardzo życzliwy polskim racjom.

Wszelkie jednak niedomogi organizacyjne życia duchowego w Oflagu II C, pomimo nielicznych zwątpień – i to przedstawicieli różnych wyznań – nie wpływały na zobojętnienie religijne jeńców, raczej wyzwały energię, aby to życie podtrzymać i rozwijać przez osoby świeckie. Godzi się tu także odnotować to co istotne w życiu religijnym, a mia-

nowicie fakt rodzących się powołań kapłańskich. Trudno dziś powiedzieć czy powołania te były efektem sytuacji i warunków, w jakich znaleźli się internowani w obozie oficerowie, czy też podłoże tych powołań było znacznie głębsze. Dostępne materiały wymieniają sześć takich przypadków, które miały „zmaterializować się” święceniami kapłańskimi. Niestety, tylko w trzech przypadkach udało się uzyskać potwierdzenie tych wydarzeń i to dzięki życzliwości księdza Adama Sekścińskiego – notariusza Kurii Metropolitarnej w Katowicach oraz Proboszcza Parafii św. Urbana w Heczmarowicach – księdza Aleksandra Smarducha. Dotyczyły one por. Józefa Baka, por. Włodzimierza Chwiruta oraz por. Józefa Lipki.

Ksiądz Józef Baka (1903–1974) przed wojną uzyskał licencję pilota i instruktora 5. Pułku Lotniczego w Lidzie. W obozie rozpoczął studia filozoficzne i teologiczne, dzięki czemu już w 1946 r. uzyskał święcenia kapłańskie. Z wojskiem nie rozstał się, pełniąc funkcję kapelana wojskowego w kościele garnizonowym.

Ksiądz Włodzimierz Chwirut (1903–1973), bezpośrednio po wyzwoleniu, jeszcze w mundurze wojskowym, zgłosił się do seminarium w Krakowie. Święcenia uzyskał w 1950 r. W 1957 r. trafił do parafii w Heczmarowicach, gdzie – pełniąc funkcję proboszcza – doprowadził do rozbudowy i renowacji Kościoła pw. Św. Urbana, a swoim działaniem i postawą zaskarbił sobie uznanie parafian.

Ksiądz Józef Lipka (1900–1976) przed wojną sędzia w Katowicach, a jednocześnie członek Sodalicii Mariańskiej. W 1947 r. wyemigrował do Stanów Zjednoczonych, gdzie wstąpił do Polonijnego Seminarium Duchownego. Święcenia kapłańskie uzyskał

w 1955 r. Mecenas i wielki orędownik Polaków zamieszkałych w Kanadzie, a represjonowanych w okresie wojny w obozach hitlerowskich. Zmarł podczas odwiedzin swej ziemi ojczystej, uczestnicząc w uroczystej Mszy św. w Granowie.

Latem 1940 r. powstało Koło Etyczno-Religijne, które działało w różnych obszarach, m.in. przy odprawianiu nabożeństw – zbiorowej modlitwy w niedziele i święta wtedy, gdy nie było księży i przy organizowaniu mszy świętych, co wymagało pozyskiwania komunikantów i wina mszalnego przez jeńców szeregowych, pracujących poza obozem. Katoliczki ze Strzelec Krajeńskich – Niemki – przypłaciły tę pomoc dwuletnim więzieniem. Koło rozszerzyło bibliotekę obozową o dział religijny, zainicjowało serie wykładów z różnych dziedzin wiedzy i wyższy kurs nauczania religii rzymskokatolickiej. Zajmowało się też skutecznie mecenatem jeńców – artystów, pisarzy, architektów, inspirując np. wzory znaczka poczty w Oflagu II C z wyobrażeniem Matki Boskiej Częstochowskiej, Ostrobramskiej i Obozowej. Plastycy i architekci tworzyli co roku Grób Pański w kaplicy. Do legendy przeszła symboliczna dekoracja wielkopiątkowa z leżącym na ławie obozowej ciałem Zbawiciela, nakrytego płaszczem żołnierskim; którą trzeba było na rozkaz komendantury niemieckiej usunąć.

Kaplicę obozową rzymskokatolicką urządzono w jednej ze świetlic. W kaplicy tej, służącej również ewangelikom (protestantom), prawosławnym i grekokatolikom, stosowano praktycznie zasadę ekumenizmu. Tu królowała Madonna z Dzieciątkiem, dzieło Stanisława Horno-Popławskiego (ryc. 3.9-2), która obecnie w formie repliki, wykonanej przez tego samego rzeźbiarza, zdobi ołtarz Woldenberczyków w kościele pw. Chrystusa Króla w Dobiegniewie.

Ryc. 3.9-2. Stanisław Horno-Popławski w obozie obok swego dzieła – Madonny Woldenberskiej

Opiekunem kaplicy obozowej oraz jednym z najczęstszych ministrantów, obok ppor. doc. Karola Górskiego, współzałożyciela w obozie Wyższego Kursu Nauczycielskiego, był ppor. Gustaw Potworowski, ciężko ranny podczas oswobodzania ewakuowanych jeńców Batalionu Wschód.

Oflag II C Woldenberg obchodził uroczystości święta religijne różnych wyznań, zachowując dawne tradycje. Były i wigilie z opłatkiem i kolędami śpiewanymi przez wszystkich, były i choinki, chociaż czasem – zamiast drzewka świątecznego, zrobione z drutu kolczastego. Nie zapomniano o świętach narodowych – 11 Listopada, nabożeństwach okolicznościowych, np. po tragedii w Gibraltarze, intencji żałobnej za ofiary Katynia. Obchodom towarzyszyły chóry i orkiestry obozowe.

Jenieckie praktyki religijne innych wyznań w Woldenbergu pozostają mało znane. Gdy czczono święta żydowskie – Nowy Rok i inne – wtedy zamieniano pomieszczenie kuchenne w baraku 12A (tzw. żydowskim) w bóżnicę. Zawieszano koce, a na kocu granatowym umieszczano gwiazdę Syjonu. Jak wspomina Henryk Tomiczek: *Zapalano świece i grupa uczestników wyznania starozakonnego zakładała białe tałesy na swoje mundury oraz modliła się po hebrajsku*. Około połowę jeńców tego baraku stanowili też wyznawcy innych religii, a także agnostycy, toteż w tym samym pomieszczeniu, ale oczywiście w innym czasie, i oni odbywali swoje praktyki. Wyznawcy różnych wiar i przekonań w istocie modlili się, czy też prosili o to samo – o wyzwolenie, o godność człowieczeństwa, o zdrowie dla bliskich i siebie samych, a także zapewne o nawrócenie swoich prześladowców.

Praktyki religijne wiązały ze sobą jeńców, mobilizowały do działania dla wspólnoty, budowały altruizm w trudnych obozowych relacjach międzyludzkich. J. Kuropieska przywołuje pamięć o bezprzykładnej ofiarności członków Koła Etyczno-Religijnego podczas epidemii grypy zimą 1944 r. Godnym odnotowania jest też skuteczny sprzeciw oficerów polskich przeciwko zaplanowanej wywóźce z obozu oficerów pochodzenia żydowskiego.

3.10. Sport

Tragizm klęski wrześniowej spowodował rozpacz i poczucie beznadziejności u wielu polskich żołnierzy, pojmanych i zagnanych do obozów jenieckich. Nikt z nich nie wiedział jak długo tam będą i co ich tam czeka.

Jak stwierdził Marian Brandys w swej książce „Wyprawa do oflagu”: – *W porównaniu do obozów koncentracyjnych oflag można było uznać za bezpieczny pensjonat. Tu na ogół nie strzelano do ludzi, nie poddawano ich wyrafinowanym torturom. Oficerowie żyli za parawanem konwencji genewskiej o jeńcach wojennych. Pozwolono im bawić się w imitację życia, zabraniając tylko trzech rzeczy: przekraczania drutów kolczastych, prawa do normalnej pracy fizycznej i prawa do wyłączenia się – choćby na chwilę – z towarzystwa współlokatorów baraku. To wystarczało, aby z pobytu uczynić najcięższą torturę psychiczną. W medycynie nazywa się to chorobą drutów kolczastych. Tu ludzie nie ginęli pod butami esesmanów, jak w Oświęcimiu. Terapia oflagowa polegała na doprowadzaniu ludzi do obłędu.*

Jak żyć w takich warunkach, żeby przeżyć i to w jak najlepszej kondycji psychicznej i fizycznej? Konwencja genewska zabraniała zatrudniania jeńców oficerów do pracy na rzecz wroga. Niemcy dobrze wiedzieli, że bezczynnością można ich skutecznie unicestwić. Słynna „choroba drutów kolczastych” to efekt tej permanentnej bezczynności w obozach jenieckich. Podstawowa rada to nie leżeć bezczynnie i czekać nie wiadomo na co. W takich sytuacjach niezbędna jest aktywność życiowa, zarówno umysłowa – opisana w innych miejscach opracowania – jak i fizyczna, ruchowa.

W Oflagu II C Woldenberg – podobnie jak w innych oflagach – najprostszą i najpopularniejszą formą aktywności ruchowej był codzienny spacer na powietrzu. Jedni chodzili więcej, drudzy mniej i choć nie wymagało to opieki instruktorskiej, spacerowi poświęcono wiele starań natury popularyzatorskiej. Głównie chodziło o wyrobienie u jeńców nawyku chodzenia i o zrozumienie korzyści z tego płynących.

Dalszy stopień troski o zdrowie stanowiła codzienna gimnastyka. Gimnastyka miała już charakter zorganizowany i prowadzili ją instruktorzy WF (tzw. wuefmeni), wyłonieni spośród przedwojennych sportowców, względnie absolwentów lub pracowników uczelni WF (głównie AWF w Warszawie). Śmiało można stwierdzić, że były to już zajęcia w pełni profesjonalne. Gimnastyka odbywała się rano przed apelem lub po apelu i trwała ok. 20–30 minut. Zajęcia te nie były obowiązkowe, ale z każdym miesiącem przybywało zwolenników tej prostej formy aktywności ruchowej. W końcowej fazie pobytu Najstarszy Obozu – widząc ogromne korzyści z tego wynikające – wydał rozkaz do obowiązkowej gimnastyki na powietrzu, względnie w barakach w okresach niepogody, który objął wszystkich oficerów w wieku do 40 lat.

Instruktorzy WF tworzyli Wydział Sportu i Wychowania Fizycznego (WF), który był jednym z wydziałów Komisji Kulturalno-Oświatowej Oflagu II C. Komisja ta – początkowo jako Koło WF – zawiązała się już w pierwszych dniach obozu (kwiecień 1940) i rozpoczęła działalność na rzecz utrzymania jeńców w należytej formie oraz ich rozwoju i kształtowania osobowości.

Sport był bardzo istotnym elementem w życiu obozowym, pozwalał na chwilę zapomnieć o niewoli, rozwijał tężyznę fizyczną oraz integrował uwięzionych. Była to zbyt ważna kwestia, aby polski samorząd obozu mógł pozwolić na rozwijanie się działalności sportowej bez żadnej kontroli. Stąd ścisłe ramy organizacyjne i prowadzenie aktywności ruchowej jeńców pod kierunkiem fachowców.

Rozbudowa Oflagu II C Woldenberg trwała od kwietnia do października 1940 r. W tym okresie, w miarę budowy kolejnych baraków, Niemcy dowozili z innych oflagów jeńców, którzy przynosili ze sobą wypracowane już formy działalności, w tym działalności w sporcie. Przybywali oni z potworzonymi już klubami sportowymi. Z 9 klubów działających w Oflagu II C w początkowym okresie do wyzwolenia prze trwało 6.

KS Skra, był spadkobiercą tradycji warszawskiej Skry. Klub bardzo liczny i prężny, posiadał wszystkie sekcje sportowe i duże osiągnięcia w rywalizacji. Był to jedyny klub na terenie Oflagu II C zrzeszający podchorążych, podoficerów i szeregowych, czyli jeńców o niższym statusie. Pozostałe kluby grupowały wyłącznie oficerów. W rywalizacji sportowej nie miało to większego znaczenia. Po założeniu strojów sportowych wszyscy byli równi.

KS Warta. Klub powstał w Oflagu XI A Osterode. W Oflagu II C do KS Warta należeli głównie jeńcy z Poznania i okolic. Poznaniacy grali głównie w piłkę nożną i piłkę ręczną (szczypiorniaka). Należy podkreślić ich duży sentyment właśnie do szczypiorniaka – w Szczypior nie k. Kalisza, w obozie dla internowanych żołnierzy Legionów Polskich w okresie I Wojny Światowej, piłka ręczna była namiętnie uprawiana (stąd nazwa „szczypiorniak”).

KS Lwów powstał już w Oflagu II C, głównie z członków rozwiązanego KS Grom. Klub ten, tzw. popularnych „tajojów”, tworzyli byli żołnierze 5. Dywizji Lwowskiej oraz żołnierze zaprzysiężonej Brygady Kawalerii Podolskiej. Klub święcił sukcesy w wielu konkurencjach, zwłaszcza w piłce nożnej i siatkówce.

KS Kotwica powstał w Woldenbergu w maju 1941 r., po rozwiązaniu się KS Grom. Był to klub elitarny, wyłącznie dla marynarzy i oficerów z obrony Helu oraz wybrzeża. Klub rozwiązał się w lipcu 1942 r.

KS Kresy powstał w Oflagu XVIII A Lienz. Członkowie klubu rekrutowali się przeważnie z okolic Kresów Wschodnich oraz Wilna. Klub miał silne sekcje siatkówki i piłki nożnej.

KS Orle powstał w Oflagu XI B Braunschweig. Klub specjalizował się w uprawianiu szczypiorniaka, siatkówki i koszykówki. W skład wchodził jeńcy miłośnicy tych sportów. Orle był jednym z liczniejszych klubów w obozie. W Oflagu XI B z Klubu Orle wyodrębnił się KS Wawel, skupiający głównie jeńców z Krakowa i okolic. W Oflagu II C klub należał do najsilniejszych, osiągając liczne sukcesy w rozgrywkach.

W Oflagu II C krótko działały też niewielkie kluby o charakterze partykularnym: KS Grom i KS Syrena powstałe w Oflagu XVIII C Spittal, uprawiające głównie siatkówkę. Kluby te po krótkim istnieniu rozwiązały się. Zawodnicy z tych klubów zasilili inne kluby zgodnie z sympatiami terytorialnymi, względnie z uprawianymi dyscyplinami sportu.

Kolegium Sędziów. Przynależność do Kolegium Sędziów następowała po ukończeniu specjalistycznego kursu sędziowskiego w konkretnej dyscyplinie sportu, organizowanego w ramach Kursów Nauczycielskich WF. Sędziowie prowadzili mecze z przypiętym na piersi emblematem „S”.

Warunkiem istnienia każdego klubu było posiadanie minimum 3 sekcji z zestawu tych dyscyplin, których uprawianie było zaakceptowane w oflagu, tj.: koszykówki, siatkówki, piłki nożnej, szczypiorniaka, boks, tenisa stołowego oraz lekkoatletyki (ale w ograniczonym zakresie). Ciekawostką jest to, że Niemcy zabronili uprawiania skoku o tyczce oraz rzutu oszczepem. Czyżby bali się masowych ucieczek jeńców przez ogrodzenie za pomocą tyczek, względnie akcji zbrojnej za pomocą oszczepów? Widać mocno dmuchali na zimne, bo łucznictwo w obozie też było zakazane. W późniejszym okresie wiele klubów utworzyło sekcje tańca towarzyskiego, które cieszyły się dużym powodzeniem. Słusznie zaliczono je do elementów sportu.

Najpopularniejszą i najliczniej reprezentowaną z gier była siatkówka. Na terenie obozu wyznaczono 15 boisk do siatkówki (podczas gdy boisko do piłki nożnej było jedno i to znacznie skrócone). Wpłynęło to na łatwość w przeprowadzaniu licznych rozgrywek w siatkówkę pomiędzy klubami lub barakami. Zwłaszcza towarzyskie rozgrywki pomiędzy barakami integrowały mieszkańców poszczególnych baraków, którzy ochoczo się dopingowali.

Działalność klubów miała już charakter profesjonalny. Prowadzono stałe treningi, a poziom poszczególnych rozgrywek był zdecydowanie wyższy. Prowadzone były odrębne rozgrywki wewnątrz obozów „Wschód” i „Zachód” oraz mistrzostwa całego obozu. Grano na placach gry przygotowanych i utrzymywanych przez samych jeńców.

Sprzęt i stroje sportowe na początku pozyskiwano poprzez apele do rodzin i znajomych. Później – po wprowadzeniu zakazów uprawiania sportu w Generalnym Gubernatorstwie – poprzez Międzynarodowy Czerwony Krzyż oraz Stowarzyszenie YMCA. Na wysyłane listownie prośby jeńców obie te organizacje przysyłały piłki, kompletne stroje sportowe, obuwie sportowe, sprzęt lekkoatletyczny, rękawice bokserskie itp. Od 1942 r. Oflag II C stosunkowo często odwiedzał, jako delegat YMCA, duński pastor ewangelicki Christian Christiansen z Kopenhagi, który był wielkim przyjacielem Polaków. To właśnie jemu i jego inicjatywie jeńcy zawdzięczali częste dostawy do obozu różnego rodzaju sprzętu sportowego. Jego zasługi w tym zakresie były nieocenione. Po wojnie, z inicjatywy samych Woldenberczyków, władze miasta Dobiegniew należycie uczciły działalność pastora Christiansena, nazywając jego imieniem krótką uliczkę prowadzącą od ul. Gorzowskiej do Muzeum Woldenberczyków.

W sierpniu 1942 r. kierownictwo WF zdecydowało o utworzeniu Jenieckiej Odznaki Tężyzny – JOT. Z uwagi na specyfikę tej odznaki warto zapoznać się ze szczegółowymi wymogami jej zdobycia. W skład konkurencji JOT wchodziły:

- marsz – 15 okrążeń dookoła obozu „wzdłuż drutów” (1 okrążenie to ok. 1700 m);
- rzut piłką lekarską (3 kg) lub kulą (5 kg);
- skok w dal.

Wszystkie konkurencje JOT musiały być wykonane w ciągu tygodnia. Marsz należało wykonać trzykrotnie po 5 okrążeń, z tym że w jednym dniu można było wykonać tylko 5 okrążeń (czyli ok. 8,5 km). Skoki i rzuty (liczyła się suma rzutów oburącz), w przypadku nieosiągnięcia minimum odległości, można było powtarzać trzykrotnie. Ustalono podział uczestników na 5 kategorii wiekowych. Wymagania ukazano w tabeli.

Tabela. Wymagania uzyskania Jenieckiej Odznaki Tężyzny (JOT) z podziałem na kategorie wiekowe

Kategoria wiekowa	Marsz, czas w minutach 1 okrążenia	Rzut piłką, m	Rzut kulą, m	Skok w dal, m
Do 30 lat	17	20	15	4,0
Do 40 lat	19	17	13	3,5
Do 50 lat	21	14	11	3,0
Do 60 lat	23	11	9	2,5
Do 70 lat	25	9	7	2,0

Ryc. 3.10-1. Legitymacja odznaki tężyzny „JOT” przyznana ppor. Ryszardowi Konciewiczowi

Każdy, choć trochę zorientowany przyzna, że nie były to wyśrubowane limity, ale inicjatywa kierownictwa WF miała na celu propagandę idei sportu, zdrową rywalizację i – co najważniejsze – odrobinę radości wynikającej z uczestnictwa i zdobycia odznaki JOT.

Z końcem września 1942 r. zakończono cykl JOT. Warunki do odznaki wypełniło około 2500 oficerów, czyli prawie połowa jeńców.

Wszyscy dostali piękne ozdobne dyplomy, wykonane techniką drzeworytniczą (ryc. 3.10-1). Biorąc pod uwagę warunki obozowe, śmiało można powiedzieć, że JOT była prawdziwym fenomenem organizacyjnym i logistycznym. W sumie była to wyjątkowo udana impreza. Skutek zdrowotny został w pełni osiągnięty, a poza tym bezcenna była świadomość, że pomimo trzech lat wyniszczającej niewoli jest się człowiekiem fizycznie sprawnym.

Wydział WF – podobnie jak inne wydziały – prowadził szeroko zakrojoną działalność dydaktyczną – kursy z poszczególnych dyscy-

plin sportowych, m. in. lekkiej atletyki, piłki nożnej, boksu, gier sportowych. Miał też za zadanie organizować coroczne Święta Sportu i rozgrywki sportowe, prowadzić pogadanki propagandowe i specjalistyczne kursy masażu i automasażu regeneracyjnego, co w przypadku uprawiania sportu z pojawiającymi się kontuzjami, względnie urazami, było niezmiernie ważne. Absolwenci tych kursów zasilali szeregi organizatorów całego życia sportowego w obozie.

Członkami Wydziału WF i wielkimi animatorami sportu w Oflagu II C byli pracownicy naukowcy uczelni wychowania fizycznego, głównie AWF w Warszawie, między innymi:

- mjr Jan Bilewski – naczelnny instruktor AWF, kierownik WF w obozie, znakomity organizator, rekordzista Polski w biegach – znany pod nazwiskiem Baran;
- ppor. Jan Bugajski – kierownik wielu kursów, absolwent Studium WF Kraków;
- ppor. Tadeusz Jakubowski – pracownik naukowy AWF, sekretarz i kronikarz Wydziału WF;
- por. Otto Finkenstein (Fiński) – absolwent Hochschule Berlin, instruktor kursów masażu;
- ppor. Romuald Kluczewski – absolwent AWF, instruktor kursów masażu i automasażu;
- ppor. Michał Kuśmidrowicz – gimnastyk, twórca obozowych pokazów gimnastycznych;
- por. Franciszek Laurentowski – kierownik WKN, świetny wykładowca oraz słynni przedwojenni sportowcy i działacze, tacy jak:
- kpt. Kazimierz Laskowski – szermierz, brązowy medalista olimpiady w Amsterdamie w 1928 r., pracownik naukowy AWF;
- ppor. Wojciech Trojanowski – lekkoatleta, 6. w biegu na 110 m przez płotki w Amsterdamie w 1928 r., dziennikarz i sprawozdawca radiowy;
- ppor. Ryszard Koncewicz – doskonały piłkarz Lechii Łwów;
- ppor. Arkady Brzezicki – szermierz, uczestnik mistrzostw świata w Kairze w 1949 r.; zmarły w 2015 r. w wieku 106 lat;
- ppor. Witold Domański – działacz sportowy, dziennikarz Przeglądu Sportowego.

Mając profesjonalną kadrę wykładowców, Wydział WF zorganizował pięć Wyższych Kursów Nauczycielskich (WKN), opartych na programach przedwojennej szkoły wyższej (AWF). Poziom tych zajęć był wysoki. Po wojnie Ministerstwo Oświaty traktowało zaświadczenia o ukończeniu tych kursów jako równoprawne z ukończeniem studiów w danym zakresie.

W dniu 17 sierpnia 1943 r. rozpoczął się kurs metodyczny piłki nożnej dla członków Koła WF. Prowadził go ppor. Ryszard Koncewicz, przedwojenny znakomity piłkarz

Ryc. 3.10-2. „Mecz” drzeworyt S. Żukowskiego

Lechii Łwów, a po wojnie długoletni selekcjoner reprezentacji Polski w piłce nożnej. Śmiało można przyjąć, że z prowadzącym kurs piłki nożnej nie można było lepiej trafić. Wiadomości, jakie uczestnicy otrzymali z zakresu treningu, taktyki oraz przepisów gry w piłkę nożną, były jak na warunki obozowe optymalne. Podporucznik Ryszard Koncewicz był osobą wszechstronnie usportowioną. Poza piłką nożną był świetnym lekkoatletą, siatkarzem, koszykarzem i szczypiornistą. Ogólnie w obozie był osobą szczególnie aktywną, popularną i bardzo lubianą. Po wojnie doceniono wkład ppor. Ryszarda Koncewicza w jakość życia sportowego w obozie, ustanawiając go patronem Gimnazjum w Dobiegniewie.

Ryc. 3.10-3. Mecz bokserski "Warta – "Skra", Rok Olimpijski 1944

Życie sportowe w każdym roku miało swoje podsumowanie w postaci Święta Sportu, jak nazywano coroczne igrzyska przeprowadzane w sierpniu. Były to imprezy tygodniowe. Wtedy to miały miejsce intensywne rozgrywki we wszystkich uprawianych w obozie dyscyplinach.

Ogromna była radość i ogromne też było zaangażowanie jeńców. Każdy miał swoje ulubione kluby. Każdy przeżywał zwycięstwa i porażki swoich faworytów, żyjąc w tym czasie intensywnie i zapominając o swojej niedoli. Każde Święto Sportu kończyły efektowne pokazy gimnastyczne, zawsze oczekiwane i z radością oglądane.

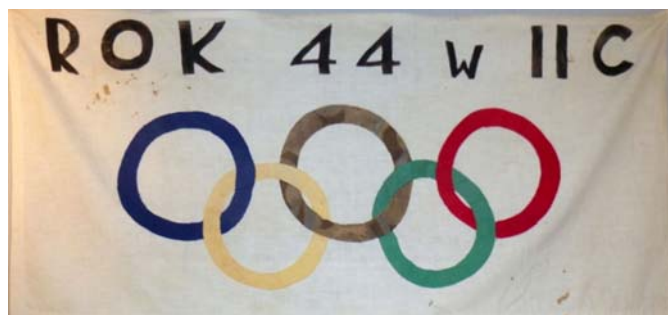
I Święto Sportu odbyło się w sierpniu 1941 r., II – w 1942 r. III Święto Sportu – w 1943 r. – zostało okrojone do minimum ze względów patriotycznych, gdy do oflagu dotarła smutna wiadomość o śmierci gen. Władysława Sikorskiego w katastrofie lotniczej pod Gibraltarem. Natomiast IV Święto Sportu przypadało na rok 1944, czyli rok olimpijski. Postanowiono wtedy – za zgodą niemieckiej komendy obozu – przeprowadzić zawody sportowe nawiązujące do igrzysk olimpijskich. Zawody były dłuższe

Ryc. 3.10-4. Piramida, ćwiczenia gimnastyczne w wykonaniu jeńców, 1944 r.; zbiory Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie

i trwały od 23 lipca do 13 sierpnia. Na otwarciu uroczystości wciągana była flaga olimpijska (ryc. 3.10-5), wykonana przez ppor. Antoniego Grzesika z prześcieradła i kolorowych szalików (w kampanii wrześniowej w obronie Warszawy, w kompanii dowodzonej przez ppor. Grzesika, służył Janusz Kusociński – nasz złoty medalista w biegu na 10 000 m na Olimpiadzie w Los Angeles w 1932 r. – rozstrzelany przez Niemców w 1940 r. w Palmirach).

Na otwarciu był też zagrany hejnał olimpijski „Fanfara olimpijska”, skomponowany przez ppor. Mariana Frankiewicza. Palił się znicz olimpijski wykonany z cynowej menażki. Była defilada 370 uczestniczących sportowców, przed ok. 4000 widzów. Defiladę prowadził ppor. Witold Trojanowski – lekkoatleta, uczestnik olimpiady w Amsterdamie w 1928 r. Starano się, aby wszystko odbyło się na wzór wcześniejszych olimpiad.

Ryc. 3.10-5. Flaga olimpijska w Oflagu II C Woldenberg, 1944 r.

W trakcie olimpiady rozegrano zawody we wszystkich konkurencjach sportowych uprawianych w oflagu, w tym w szachach. Dodatkowo – nawiązując do idei przedwojennych olimpiad – zorganizowano konkursy w dziedzinach sztuki: literacki, muzyczny i plastyczny.

Wyniki uzyskane na zawodach generalnie nie były imponujące, np. zwycięzca skoku wzwyż uzyskał wynik 169 cm, a w rzucie dyskiem – 39,37 m, ale były też rodzyнки w rodzaju wyniku 11,5 sek. w biegu na 100 m, uzyskanego przez ppor. Antoniego Sprężyk-Widawskiego. Wynik ten, w porównaniu do dzisiejszych osiągnięć biegaczy z Jamajki, wydawać się może słaby, ale analizując warunki, w jakich był on osiągnięty (na bieżni żużlowej, a nie tartanowej najnowszej generacji) należy uznać, że był on znakomity. Wynik ten na początku lat 20. ocierałby się o rekord świata. Wynik 4 min. 42,8 sek. w biegu na 1500 m, uzyskany przez por Walerego Jasińskiego, też był całkiem przyzwoity. A wynik rzutu kulą 12,71 m, uzyskany przez st. mat. Rabczyńskiego, był niewiele ponad 3 metry gorszy od wyniku Zygmunta Heliasza, rekordzisty świata z 1932 r.

Igrzyska zakończono zgodnie z planem 13 sierpnia, ale w bardzo skromnej formie. Odwołano uroczystość zamknięcia. Wszystko to po informacji o wybuchu Powstania Warszawskiego i dramatycznych wieściach napływających z Warszawy.

Olimpiada wykazała, że jeńcy polscy nie załamali się i śmiało można przyjąć, że dysponowali niezłą kondycją fizyczną i równowagą psychiczną, osiągniętą dzięki pracy i samodyscyplinie.

Międzynarodowy Komitet Olimpijski nie uznał zawodów z 1944 r. jako oficjalnych igrzysk olimpijskich (podobnie jak wcześniejszych z roku 1940 w Stalagu XIII A Langwasser). Jednak postanowił pozostawić numerację igrzysk taką, jaka byłaby, gdyby wojna nie wybuchła. Po XI Igrzyskach w Berlinie w 1936 r., następne były XIV igrzyska w Londynie w roku 1948.

Czyli czysto hipotetycznie: XII Olimpiada odbyła się w Langwasser, a XIII w Woldenbergu. W naszej polskiej świadomości ma prawo funkcjonować taka interpretacja.

Smutnym paradoksem XX wieku jest fakt, że z powodu wybuchu II wojny światowej nie odbyły się olimpiady w 1940 r. w Helsinkach i w 1944 r. w Londynie, w przeciwieństwie do starożytnej Grecji, kiedy to na czas trwania igrzysk pod Olimpem ogłaszano „pokój boży” i zawieszano wszelkie działania wojenne. Wojny w tamtych czasach były bardzo brutalne, wyrzynano się „w pień”, a mimo to potrafiono zdobywać się na wielki szacunek dla sportowych zmagkań.

Obecnie olimpiada w Woldenbergu upamiętniana jest poprzez rozgrywany od 1995 r. w lipcu w Dobiegniewie, pod patronatem ówczesnego Prezesa PZPN Kazimierza Górskiego, coroczny Międzynarodowy Turniej Piłki Nożnej „DOBIEGNIIEW CUP”. Jest to wspaniała impreza dla dzieci i młodzieży z całej Europy, mająca na celu krzewienie wśród uczestników sportowego ducha oraz pięknych zasad olimpizmu. Turniej ten w swojej idei nawiązuje do wspaniałych tradycji sportowych Oflagu II C. Jest też głębokim ukłonem składanym tamtym sportowcom.

Ostatnim akordem obozowej epopei były powroty jeńców po wyzwoleniu do najbliższych. Można zadać retoryczne pytanie: – Czy ich ciężkie, wielokilometrowe marsze do domów, byłyby możliwe bez sprawności ogólnej, którą przez pięć lat tak wspaniale kultywowali?

3.11. Poczta obozowa

Powstanie poczty obozowej datuje się na rok 1942, kiedy to rozwinęło się w Oflagu II C intensywne życie społeczne, szczególnie w dziedzinie kulturalno-oświatowej. Wywołało to potrzebę wewnętrznej korespondencji, której zorganizowanie umożliwiła istniejąca od początku trwania obozu sieć oficerów pocztowych w barakach, odpowiedzialnych za wydawanie listów przychodzących z zewnątrz. Stan ten, nieujęty w żadne normy, stwarzał pewne trudności, bowiem oficerowie pocztowi baraków byli upoważnieni jedynie do obsługi korespondencji zamiejscowej. Dało to impuls do projektu wypuszczenia znaczków poczty obozowej pod nadzorem Zarządu Funduszu Wdów i Sierot, jako jedynej organizacji, która w ówczesnej sytuacji mogła ten projekt zrealizować.

Pismem z dnia 18 marca 1942 r. Zarząd Funduszu Wdów i Sierot poprosił Najstarszego Obozu o pozwolenie zorganizowania okolicznościowego ruchu pocztowego w okresie świąt Wielkiej Nocy. Olbrzymie powodzenie tej imprezy (około 8 tys. sztuk korespondencji i kompletne rozprzedanie pierwszego nakładu znaczków w ciągu kilku dni) skłoniło Zarząd Funduszu do skierowania wniosku do Najstarszego Obozu o uruchomienie stałej poczty obozowej. Poczta została oficjalnie utworzona w dniu 10 kwietnia 1942 r. Utworzono Komisję Pocztową, która przejęła druk znaczków oraz zajęła się całokształtem spraw organizacyjnych.

Poczta obozowa znalazła szerokie zastosowanie we wszystkich dziedzinach życia obozowego – w bibliotekach, izbie chorych, przychodniach lekarskich, aptece, kantine, organizacjach kulturalno-oświatowych, stowarzyszeniach zawodowych i innych oficjalnych organach obozowych. Do dużej ilości powyższej korespondencji doszła korespondencja prywatna, osiągająca ogromne nasilenie w okresach świąt i najpopularniejszych dni imieninowych.

Po rozwiązaniu Funduszu Wdów i Sierot przez władze niemieckie w listopadzie 1942 r., cała organizacja poczty obozowej została podporządkowana bezpośrednio Komisji Pocztowej.

Moment wydania pierwszego znaczka przypadł na okres braku papieru w obozie, co tłumaczy wielką różnorodność papieru i barw znaczków w tym wydaniu. Motywem pierwszego znaczka woldenberskiego, o nominale 10 fenigów, była postać tzw. Wdowy – osamotnionej przez wojnę kobiety, osłaniającej swoje dziecko. Autorem tego znaczka był artysta grafik – ppor. Eugeniusz Pichell. Wydano go w nakładzie blisko 12 tysięcy egzemplarzy!

Na początku, wykonawcy znaczków, poza dużą dozą dobrej woli i zapału, nie mieli w tym zakresie żadnego doświadczenia. Pierwsze wydanie znaczków odbito olejnymi farbami malarskimi, których resztki ofiarowali artyści malarze, na papierach pochodzących ze zbiórki przeprowa-

Ryc. 3.11-1. „Wdowa” – pierwszy znaczek poczty woldenberskiej

dzanej wśród jeńców – od bibulek papierosowych do papieru pergaminowego. Późniejsze wydania odbijano już farbami drukarskimi sprowadzanymi z kraju. Jedną z kolejnych edycji wydrukowano na papierze z marginesów gazet niemieckich.

Dopiero dzięki pomocy delegatów Międzynarodowego Czerwonego Krzyża oraz YMCA zdołano zunifikować papier i wydatnie podnieść nakład znaczków.

Wszystkie matryce wykonywano w drewnie, przy czym znaczki początkowo odbijano ręcznie, a później za pomocą prymitywnej, drewnianej prasy. Znaczki odbijano pojedynczo, czego efektem były pęcherze i odciski na dłoniach pracujących w pocie czoła oficerów. Później każdy znaczek przycinano nożyczkami do właściwego wymiaru. Z czasem zaczęto stosować przycinanie znaczków nożykami od razu do wymiaru właściwego. Znaczki nie posiadały warstwy klejowej na rewersie. Trzeba zaznaczyć, że wszystkie znaczki traktowane były jako druki ścisłego zarachowania i miały określoną cenę.

Na znaczkach umieszczano różnorakie motywy. Najwięcej związanych było z tematyką wojskową i historyczną, jak np. 150. rocznica powstania kościuszkowskiego, czy 80. rocznica powstania styczniowego. Tematyka innych znaczków dotyczyła m.in. religii, Czerwonego Krzyża, polskiej YMCA. Ukazywano na znaczkach zabytkowe budowle oraz postacie historyczne. Jako jedyne na świecie, poczty Oflagu II C Woldenberg oraz Oflagu II D Gross Born wydały w 1944 r. znaczek olimpijski. Ogólny nakład znaczków i innych produktów poczty obozowej wyniósł 696 tysięcy egzemplarzy! Ostatni znaczek „Kucie broni” miał być wprowadzony do obiegu w lutym 1945 r. Ponieważ obóz wcześniej zlikwidowano, jego kolportaż odbywał się już w trakcie ewakuacji.

Z czasem poczta rozbudowała swe formy działania. Oprócz znaczków zaczęto odbijać także kartki pocztowe oraz inne druki. Ustalono ceny za różnego rodzaju usługi pocztowe. Oprócz przesyłek zwykłych wprowadzono polecone i ekspresowe. Z przesyłką ekspresową jeniec – listonosz biegł po obozie szukając adresata aż do skutku. I tak np. taryfa za doręczenie kartki z treścią do 5 słów wynosiła 10 fenigów, kartki zwykłej – 20 fenigów, przesyłki ekspresem poleconym – 1,5 marki, paczki do 201 gramów – 2 marki. W każdej kompanii znajdowała się skrzynka pocztowa, opróżniana dwukrotnie w ciągu dnia.

Znaczne dochody uzyskiwane ze sprzedaży znaczków i z usług pocztowych wspomagały Fundusz Wdów i Sierot. Członkowie Komisji Pocztowej i wszyscy funkcjonariusze poczty wykonywali oczywiście swą pracę honorowo.

Czytelnikowi współczesnemu trudno zapewne docenić ogromne znaczenie poczty obozowej dla organizacji życia jeńców. Jak napisał jednak Jan Olesik w książce „Oflag II C Woldenberg”, poczta obsługiwała wszystkie organizacje kulturalno-oświatowe i wszelkie obozowe instytucje. Dzięki niej, pomimo ogromnego zagęszczenia jeńców, nigdy, nigdzie i po nic prawie nie było tłoku i kolejek. Przez pocztę zamawiano książki z bibliotek i odbierano informacje o możliwości ich odbioru, zamawiano lekarstwa w aptece lub wybrane artykuły w komisie.

Poczta była kontrolowana przez komendanturę niemiecką, która interesowała się przede wszystkim treścią znaczków. Wspomniany wyżej autor przytacza anegdotyczny fakt, gdy cenzura niemiecka nie mogła wyjść z podziwu, że Polacy pragną uczcić okolicznościowymi znaczkami 400-lecie śmierci sławnego niemieckiego uczonego – Mikołaja Kopernika.

Na ryc. 3.11-2 można obejrzeć reprodukcje wybranych znaczków obozowych, które stopniowo uzyskiwały artystyczną rangę małych dzieł sztuki.

3.11-2. Dzieła poczty obozowej
(na górze po lewej stronie – fragment ekspozycji w Muzeum Woldenbergczyków)

4. NA WOLNOŚCI

4.1. Ewakuacja i wyzwolenie

Dysponujemy wieloma relacjami z ewakuacji, pochodzącymi od byłych jeńców. Różnią się one w pewnych szczegółach, wynikających zapewne z różnej interpretacji wydarzeń, miejsc i czasu ich obserwacji, a zapewne także z możliwości postrzegania rzeczywistości w warunkach skrajnego zmęczenia. Na pewno też relacjonując wydarzenia, musiano przestrzegać rygorów PRL-owskiej cenzury. Pozostawiając rozstrzygnięcie wątpliwości historykom, skupmy się na wydarzeniach najważniejszych i pozostawiających jak najmniej wątpliwości.

Niejasne pozostają motywy ewakuacji obozu. Wiązała się ona z dużym ryzykiem dla obu stron, była niesłychanie uciążliwa organizacyjnie i wykonawczo. Można zakładać dwa warianty:

- Niemcy mogli planować wymianę jeńców wojennych, biorąc pod uwagę, że bardzo dużo ich żołnierzy znalazło się w niewoli;
- Niemcy uważali, że polskim oficerom grozi los ich kolegów z Katynia, a ewakuacja uchroni ich przed eksterminacją, którą mogli być obciążani.

Zapewne w grę wchodziły oba motywy.

24 stycznia 1945 r. wieczorem niemiecki major Meyerhoffer obszedł wszystkie baraki i powiadomił jeńców, że następnego dnia rozpocznie się ewakuacja obozu Oflag II C Woldenberg w głąb Niemiec. Niemcy podjęli pieszą ewakuację obozu na zachód pod naporem frontu, mimo srogiej zimy i braku jakiegokolwiek transportu i zapasów żywności dla jeńców. Nie mieli też lekarstw i środków opatrunkowych, dlatego byli zmuszeni zgodzić się na pozostawienie w obozie wszystkich chorych i niezdolnych do marszu po zimowych bezdrożach. Ponieważ żywe były obawy co do ewentualnej eksterminacji chorych, niektórych z nich koledzy namówili do marszu, nie mogąc przewidzieć jego niebywałej uciążliwości. Ze 153 chorymi na miejscu pozostał lekarz – ppor. Lucjan Piotrowski. Ta grupa jako pierwsza doczekała wolności 29 stycznia 1945 r.

Decyzja władz obozu była wielkim wstrząsem dla jeńców, liczyli oni bowiem na rychłą wolność, której wizja odsuwała się teraz w czasie. Całą noc trwały gorączkowe dyskusje, próbowano ogarnąć jeniecki dobytek i z niepokojem myślano o przyszłości. Palono niepotrzebne papiery. Z desek z prycz i stołów klecono saneczki, szykowano plecaki i tobołki do transportu dobytku. Jeńcami kierował wieloletni nawyk zapobiegliwości i obawa przed niedostatkiem w nowym miejscu pobytu.

Jeszcze tej nocy część oficerów wzięła udział w mszy świętej. Następnie kaplice połową spakowano do skrzyni, a szaty kościelne wzięli pod opiekę oficerowie.

Niemiecka komendantura podzieliła 6500 jeńców na silnie eskortowane 2 obozy: „Wschód” (bataliony I, II i III) i „Zachód” (bataliony IV, V i VI). Był czwartek, piękny i bardzo mroźny dzień 25 stycznia 1945 r. Jeńcom wydano suchy prowiant: chleb i margarynę. Około godz. 8.00 jako pierwszy wyruszył w drogę batalion VI obozu „Zachód”, a za nim kolejne bataliony. Potem, w odstępie kilku godzin, ruszyły w nieznane, przez zasypane śniegiem drogi, bataliony obozu „Wschód”. Obozy rozdzielał tabor złożony z wozów wiozących amunicję i wyposażenie intendenty. Na końcu kroczyła straż tylna i jechały samochody z komendantem obozu gen. Hansem von Kriegerem i jego sztabem.

Ryc. 4.1-1. „Ewakuacja”
drzeworyt Z. Pazdy

Początkowo prowadzono jeńców drogą na Friedeberg (Strzelce Krajeńskie), lecz po kilku godzinach musieli oni opuścić drogę zatłoczoną przez uciekinierów niemieckich oraz wojsko. Podjęto marsz zaśnieżonymi bezdrożami na północny zachód. Każda kolumna jeńców otoczona była silną eskortą niemiecką w sile dwóch plutonów. Żołnierze eskorty posuwali się do bicia, krzyku, a nawet strzelania do opóźniających marsz. Jak napisał Marian Brandys: *Nad utrzymaniem tempa marszu czuwał nieznajomy drab z Abwehrabteilung – w mundurze majora. Skoro tylko jakiś jeńiec zamierzał się zatrzymać na chwilę dla przerzucenia bagażu z sanek na ramiona – major strzelał do niego z pistoletu.* Major ten brał także karabin od konwojenta i dźgał bagnetem opadających z sił jeńców. Odwykli od przemarszów, niedożywieni jeńcy szybko opadali z sił. Najślabsi, objuczeni jeńckim dobytkiem, upadali w śnieg i już nie byli w stanie się podnieść.

W okolicach Barlinka zmarł z wycieńczenia kpt. dypl. int. Franciszek Zimmerman – ostatni kierownik słynnej kantyny obozowej.

Warunki marszu, ze względu na śnieg i mróz, były bardzo trudne. Przede wszystkim w kopnym śniegu nie sprawdziły się sanki. Droga stopniowo usłana została jeńckim dobytkiem. Trudy niewoli sprawiły, że jeńcy przeliczyli się z siłami i musieli wyrzucać wszystko, co było ciężkie i utrudniało marsz. A więc pozostawały na polach książki, pamiątniki, osprzęt wojskowy, mydło, instrumenty, a nawet żywność.

I tak przez 4 dni – do 28 stycznia – obydwie obozy „Wschód” i „Zachód” były prowadzone przez pola podobną trasą: Osiek, Wugarten (Ogardy), Hasselbusch (Niesporowice), Seegenfelde (Żabicko) i Rehfelde (Sarnik). Ale od tego dnia losy obozów potoczyły się odmiennie, choć podobne były warunki przemarszu (ryc. 4.1-2 na wkladce „Drogi ewakuacji jeńców Oflagu II C Woldenberg”). Noclegi odbywały się w nieogrzewanych stodołach, oborach i innych budynkach gospodarczych okolicznych folwarków. Gotowanie strawy ograniczało się do wrzątku, kaszy lub płatków owsianych z własnych zapasów. Sporadycznie w majątkach gotowano dla jeńców zupę z brukwi lub grochówkę.

Losy obozu „Wschód”

29 stycznia, w szalejącej śnieżycy, obóz „Wschód” przeszedł przez Berlinchen (Barlinek) i przed nocą dotarł do majątku Deetz (Dziedzice). Było mroźno i nie można było liczyć na ciepły posiłek. Dowództwo niemieckie poinformowało, że ze względu na warunki atmosferyczne i zupełne wycieńczenie jeńców postój w Dziedzicach potrwa dłużej. Jeńcy zostali stłoczeni w budynkach gospodarczych.

Jednak 30 stycznia do Dziedzic dotarły dwa, a wg innych relacji trzy czołgi Armii Czerwonej, wysłane ponoć dla oswobodzenia jeńców, o których donieśli czerwonoarmistom robotnicy przymusowi, a następnie zwiad lotniczy. Niemcy podjęli walkę z silnie uzbrojonymi czołgami, lecz nie byli w stanie ich unieszkodliwić nie dysponując bronią przeciwpancerną. W wyniku ostrzału z dział część żołnierzy niemieckich znajdujących się w zabudowaniach gospodarczych poddała się, natomiast część, wraz z dowództwem, zabarykadowała się w murowanym dworze, chroniącym przed ogniem działowym. Wówczas grupa polskich oficerów przejęła broń od wziętych do niewoli Niemców i – przy wsparciu czołgów – zaatakowała budynek. Zdobyto jego dolne kondygnacje, lecz druga część żołnierzy niemieckich, w tym szczególnie zniechęceni przez jeńców funkcjonariusze Abwehry, pozostała na piętrze. Według relacji ppor. Jerzego Dyjecińskiego zawartej w jego książce pt.: „Kriegsgefangener Nr 159 wraca do domu” odmówili oni poddania się i wszyscy zginęli w zgłiszczach dworu. Treść dostępnych przekazów wskazuje, że Niemcy mogli poczuć się bardzo zaskoczeni pełnym furii atakiem ze strony Polaków. Pozostając przez długi czas w roli nadzorców bezbronných jeńców wyrobili sobie do nich stosunek lekceważąco-protekcjonalny, nie zdając sobie zapewne sprawy z poziomu frustracji upokarzanych przez lata oficerów. Tak np., wspomniany na początku rozdziału major Abwehry, który strzelał w trakcie marszu do osłabłych jeńców, lekkomyślnie zajął na początku bitwy pozycję strzelecką, mając za plecami polskich oficerów i został przez nich zlikwidowany za pomocą kijów i wideł. Relację tę uzyskano z dwóch niezależnych źródeł, przy czym jednym z nich jest wnuk kpt. Romualda Strobla, 50-letniego oficera – pilota w stanie spoczynku, którego major ugodził w czasie marszu bagnetem w udo.

Ryc. 4.1-3. Obraz ppor. Edmunda Czarneckiego przedstawiający wyzwolenie jeńców w Dziedzicach

Walka była tragiczna w skutkach także dla jeńców polskich. Czołg radziecki, ostrzeliwując stanowisko ckmu niemieckiego, odpalił z działa pociski rozpryskowe, które przebiły cienką ścianę stodoły, w której byli stłoczeni jeńcy. U progu wolności 17 z nich poległo, a 28 zostało ciężko rannych. Wyzwolono 3200 jeńców, przy czym rannym, w nieopisanym rozgardiaszu, pomocy udzielali z najwyższym poświęceniem polscy lekarze – jeńcy. Z braku medycznego wyposażenia do opatrywania rannych używano własnych koszul, a jako skalpele służyły szczyzoryki i noże kuchenne znalezione w folwarku. Rannych transportowano do polowych szpitali radzieckich i szpitala w Barlinku.

Na wiejskim cmentarzyku, w zbiorowej żołnierskiej mogile, pochowani zostali: kpt. Alfred Jougan, rtm. Czesław Juściński, kpt. Tadeusz Konasiewicz, kpt. Józef Sielan-ka, kpt. Kazimierz Siwicki, por. Tadeusz Dąbkowski, por. Jarema Hulanicki, por. Lucjan Hulanicki, por. Lucjan Jakubowski, por. Bernard Kaczmarek, por. Jerzy Strupczewski, ppor. Walerian Kajda i chor. Jan Łapawa. Tam też pochowano poległych w drodze powrotnej: ppor. Eugeniusza Polaka, kpt. Zygmunta Balkowskiego, ppor. Witolda Or-dę, ppor. Czesława Więckowskiego, kpt. Stefana Siennickiego. Przekazy na temat zmarłego wcześniej kpt. dypl. int. Franciszka Zimmermana wskazują na jego pochówek w osobnej mogile w okolicy Barlinka. Pochówku tego dokonali powracający z Dziedzic towarzysze broni. Dalsze losy grobu kpt. Zimmermana nie są autorom znane.

Według relacji mieszkańców ciała kilkudziesięciu żołnierzy niemieckich zostały pochowane w bezimiennym grobie, w głowach mogiły oficerów polskich. Istnieją przekazy, że szczątki Niemców znajdowano jeszcze w latach 60. podczas usuwania gruzów dworu. Gdy w latach 60. budowano pomnik nagrobny na mogile, na życzenie Woldenberczyków objęto nim także miejsce spoczynku żołnierzy niemieckich, aby uchronić je przed nieświadomą profanacją. Nie jest jasny los komendanta obozu – gen. Hansa von Kriegera. Według jednych relacji został wzięty do niewoli w Dziedzicach, wg innych – po ucieczce z Dziedzic dostał się do niewoli alianckiej na terenie Niemiec. Niemieckie źródła internetowe podają, że zmarł w roku 1960 w Lubece.

Ryc. 4.1-4. Tablica pamiątkowa w Dziedzicach, ufundowana przez Stowarzyszenie Woldenberczyków oraz Stowarzyszenie Przyjaciół Dziedzic, odsłonięta na miejscu dramatycznych wydarzeń w ich rocznicę – 30 stycznia 2016 r.; fot. J. Mystkowski

W dniu następnym rozpoczął się powrót jeńców do kraju. Większość z nich, z uwagi na operujące w okolicy niemieckie oddziały, wracała w dużej grupie pod dowództwem płk. Szalewicz. W organizowaniu pierwszych dni powrotu wyróżniał się płk Stefan Zielke. Znaleźli się też tacy, którzy w tę niebezpieczną wędrówkę do kraju wyruszyli małymi grupkami. I niestety niektórzy zginęli. Szlak powrotny wiódł przez Barlinek, Buszów, Drezdenko, Wieleń i Lubasz w kierunku Poznania.

Losy obozu „Zachód”

Obóz „Zachód” w dniu 28 stycznia rozdzielono w Segenfelde (Żabicku) z powodu braku miejsc noclegowych. Batalion VI odesłano do Bobrowka – zaśnieżonymi polami doprowadzono jeńców przed zmrokiem do dworskiej stodoły w Rehfelde (Sarniku). Przy kilkunastostopniowym mrozie wydzielono, dla blisko tysiąca ludzi, kilkadziesiąt litrów wrzątku i ziemniaki z parnika. Pod groźbą użycia broni zapędzono jeńców do stodoły.

Następnego dnia rankiem batalion VI przeszedł przez Barlinek i wieczorem, po 15 km marszu, dotarł do majątku Schönow (Jesionowo). Rankiem 30 stycznia dało się słyszeć zbliżające się odgłosy walk – wystrzały armatnie i karabinowe. Do opłotków folwarku zbliżył się radziecki czołg i niemiecka eskorta rozkazała ruszać jeńcom w dalszą drogę. Dowódcy VI batalionu kategorycznie odmówili jednak wykonania tego rozkazu. Gdy nie pomogły ponowne próby zmuszenia jeńców do wymarszu, o godzinie 13.25 Niemcy, po zamknięciu stodoły, umknęli przez pola ostrzelani przez ckm z radzieckiego czołgu.

Moment odzyskania wolności jeńcy uczcili odśpiewaniem hymnu narodowego. Po nawiązaniu łączności z radzieckim dowództwem brygady czołgów i uzgodnieniu drogi przemarszu, 31 stycznia VI batalion pod dowództwem płk. Szystowskiego wyruszył w drogę powrotną do kraju, przez Barlinek w stronę Poznania i Gniezna.

Tymczasem bataliony IV i V, po noclegu w Sarniku, dotarły 29 stycznia do majątku Gross Latzkow (Laskowo). Następnego dnia ruszono dalej, ale V batalion zatrzymał się na nocleg w Woitfick (Oćwieku), a IV powędrował na nocleg do wsi Kossin (Kosin). Batalion ten mógł wykorzystać widoczną bierność eskorty i odmówić marszu, podobnie jak uczynił to batalion VI w Jesionowie, zadecydowała jednak postawa polskich dowódców, którzy po dramatycznym wystąpieniu płk. Stanisława Sztarejko postanowili połączyć się z Polskimi Siłami Zbrojnymi na zachodzie. Pułkownik Sztarejko objął dowództwo nad IV i V batalionem i rozkazał maszerować dalej z Niemcami, twierdząc że: *... kto nie pójdzie, jest podłym zdrajcą...* Trzeba wyjaśnić, że jeńcy mieli w żywej pamięci los ich kolegów w Katyniu i nie dysponowali informacjami o stosunku Armii Czerwonej do polskich oficerów.

Większość oficerów podporządkowała się temu rozkazowi, na co wpłynęła zarówno dyscyplina wojskowa, jak i poczucie większego bezpieczeństwa w grupie. Właśnie dlatego poszli m.in. na zachód lewicowi działacze Koła Nauczycielskiego. Podjęcie takiej decyzji skazało 2000 jeńców tych batalionów na dalszą tułaczkę i niepewny los, gdy w tym czasie jeńcy z batalionów I, II, III i VI, także chorzy i uciekinierzy z batalionów IV i V, czyli ok. 4400 jeńców, odzyskali wolność.

W Kosinie pozostaje na klepisku stodoły kpt. Władysław Sierko, niezdolny do dalszego marszu z powodu wewnętrznego wylewu krwi. To jeden z tych jeńców, którzy zdecydowali się nie pozostawać w izbie chorych, nie mogąc przewidzieć straszliwych

trudów marszu. Umiera 30 stycznia i zostaje pochowany przez robotników przymusowych na miejscowym cmentarzu. Na tabliczce grobowej znajduje się jego zniekształcone nazwisko. Zostaje zidentyfikowany dopiero w roku 2015, dzięki patriotycznej inicjatywie miejscowych działaczy. W 2016 r. przy nowym pomniku nagrobnym kapitana odprawiono uroczyste ceremonie żałobne z udziałem odnalezionej rodziny.

Tymczasem bataliony IV i V, wędrując nocą, kierowały się w stronę Szczecina. Po drodze minęła ich wycofująca się dywizja pancerna SS-Gross-Deutschland, co okazało się bardzo niebezpieczne ze względu na agresywną postawę esesmanów. Oba bataliony liczyły nie więcej niż po 850 ludzi, gdyż polscy oficerowie, korzystając z nadarzających się okazji, uciekali z konwoju na postojach etapowych. Odtąd bataliony konwojowano osobno. Ponieważ grupy były niewielkie, a teren niezagrożony działaniami wojennymi, etapy marszowe były krótsze. Mniej nerwowe było też zachowanie eskorty niemieckiej. Poprawiła się również – choć w niewielkim stopniu – aprowizacja. Podstawą wyżywienia były jednak nadal ziemniaki w łupinach z parnika i skąpe porcje chleba. Gdyby nie pomoc robotników rolnych, wśród których znajdowało się wielu Polaków, sytuacja aprowizacyjna byłaby dramatyczna.

W trakcie marszu zmarli ppor. Józef Walczak z wycieńczenia i kmr ppor. Dunin-Wąsowicz na sepsę. 11 lutego oba bataliony dotarły w okolice meklemburskiego miasteczka Feldberg. Nastąpił tam trzydniowy postój obu baonów. Dowództwo eskorty nie wiedziało co zrobić z resztką Oflagu II C i prawdopodobnie czekało na rozkazy. Tymczasem jeńcy odpoczywali, kurowali zmasakrowane nogi i łagodzili problemy żołądkowe. Biegunki i wymioty były na porządku dziennym, co było reakcją na spożywanie przemarzniętych, na pół zgniłych ziemniaków w łupinach.

W tym czasie nastąpiły wydarzenia, które umożliwiły 100 polskim oficerom z obu batalionów odłączyć się i zaprzestać udziału w dalszej ewakuacji. Odmówili oni marszu, motywując to złym stanem zdrowia. Niemcy zgodzili się na powrót grupy do Prenzlau, gdzie znajdował się od 1940 r. obóz jeniecki dla oficerów belgijskich. W dniu 25 kwietnia, tuż przed zbombardowaniem Prenzlau, 3 tysiące Belgów i 100 Polaków ewakuowano na północny zachód. 1 maja większość z tej grupy Polaków została wyzwolona przez wojska radzieckie.

16 lutego rano oba bataliony wyruszyły w dalszą drogę. W tych też dniach IV baon stacjonował w dużej wsi Zierzow, gdzie niespodziewanie oficerowie otrzymali paczki z Czerwonego Krzyża, co niesłychanie podtrzymało ich siły. Tu jeńcy dowiedzieli się o wypowiedzeniu wojny Niemcom i Japonii przez Turcję, Egipt i państwa Południowej Ameryki. Jeńcy po drodze spotykali wielu robotników przymusowych z całej Europy, ale najwięcej Polaków, którzy służyli rodakom różnoraką pomocą.

8 marca batalion IV dotarł w pobliże Boizenburga, dużego miasta nad Łabą, gdzie nastąpił podział jeńców na dwie grupy. Pierwszą, 400-osobową grupę załadowano 10 marca do ośmiu wagonów towarowych i w ogromnej ciasnocie przewieziono do Oflagu VII A w Murnau. Przejazd okazał się bardzo niebezpieczny ze względu na lotnicze ataki aliantów na drogi i stacje kolejowe. Podczas alarmów lotniczych i bombardowań jeńcy tkwili w zamkniętych wagonach, co uniemożliwiało im jakiekolwiek schronienie. Warunki stawały się tragiczne z powodu braku wody, żywności i toalet. Ale dzięki wyjątkowemu szczęściu, po podróży trwającej 12 dni i nocy, 22 marca dotarli cało do Oflagu VII A w Murnau, w którym przebywało od 1940 r. ponad 4000

polskich oficerów. W tym czasie przebyli 860 km. Doczekali wolności 29 kwietnia, uwolnieni przez armię amerykańską. Jak podaje Juliusz Pollack w książce „Jeńcy polscy w hitlerowskiej niewoli” wszyscy jeńcy oflagu byli o krok od śmierci, bowiem SS, na rozkaz Heinricha Himmlera, miało w tym dniu ich wymordować. Na szczęście przeszkodziło temu przybycie czołgów amerykańskich.

Drugą grupę jeńców IV baonu, którą również załadowano do wagonów w Boizenburgu, dowieziono w czasie wielkiego nalotu do Hamburga. Następnie poprowadzono ją 80 km dalej na zachód do Sandbostel, gdzie mieścił się wielki Stalag X A dla alianckich żołnierzy. Wyzwolenie przez wojska brytyjskie nastąpiło 29 kwietnia.

Droga batalionu V wiodła trasą wzdłuż linii kolejowej przez Hagenow, Korchow, Gresse, aż do Boizenburga nad Łabą. Batalion V poprowadzono do obozu jenieckiego dla Belgów w Fischbeck koło Hamburga. Przez 35 dni oficerowie polscy odpoczywali i regenerowali siły i zdrowie. Gdy zbliżyły się wojska brytyjskie, Niemcy ewakuowali obóz na wschód w stronę Lubeki. Po 100 km i 9 dniach marszu polscy jeńcy doszli aż do Pohls pod Lubeką, gdzie 3 maja doczekali się wyzwolenia przez kanadyjską dywizję pancerną.

W pierwszym okresie po wyzwoleniu sytuacja byłych jeńców – oficerów polskich była trudna i skomplikowana. Miała na to wpływ sytuacja polityczna Polski w Europie. Nikt nie pomagał polskim jeńcom w powrocie do kraju – ani rząd londyński, ani tym bardziej lubelski. Na oczach polskich oficerów sprawnie przebiegała ewakuacja byłych jeńców amerykańskich, brytyjskich, francuskich, a nawet radzieckich. W tej sytuacji wielu Woldenberczyków przeżywało osobisty dramat. Z jednej strony pragnęli jak najszybciej wrócić do rodzin i kraju, a z drugiej żywili obawy o swoją przyszłość. Bagaż uprzedzeń i wrogości do nowej władzy utrudniały podjęcie racjonalnej decyzji. Z tych powodów byli jeńcy IV i V batalionu wracali do Polski przez kilka lat. Większość wróciła, ale byli i tacy, którzy wybrali emigrację.

Pierwszy oficjalny transport zabrał 300 polskich oficerów do Szczecina dopiero 8 grudnia 1945 r. Został dokonany samochodami sił brytyjskich.

Podsumowując temat ewakuacji Oflagu II C, stwierdzić trzeba, że jego tragizm wynikał ze zbyt późno podjętej decyzji. W wyniku tego błędu marsz odbywał się pod bezpośrednim naporem frontu, w warunkach niemal całkowicie improwizowanych, co spowodowało brutalne zachowania konwojentów i ogromne cierpienia konwojowanych. Błąd ten był też przyczyną śmierci zarówno jeńców polskich, jak i żołnierzy niemieckich w Dziedzicach, chociaż wszyscy oni mieli wszelkie szanse zachowania życia w przededniu zakończenia wojny.

4.2. Pamięć i groby

W społeczności jeńców obozu Oflag II C, liczącej blisko 7 000 oficerów, w ciągu pięciu lat istnienia obozu liczba zgonów była bardzo niewielka, zwłaszcza jeśli weźmie się pod uwagę warunki obozowego życia. Ciężkie warunki obozowe powodowały jednak wiele chorób. Najbardziej jeńcom dokuczały choroby przewodu pokarmowego (głównie wrzody żołądka i dwunastnicy) spowodowane spożywaniem produktów żywnościowych niewłaściwej jakości, które były często całkowicie zepsute lub co najmniej nadgniłe, awitaminoza (wynikająca z braku świeżych jarzyn) oraz choroby gośćcowe. Śmiertelne żniwo, głównie z powodu niemożności właściwego leczenia, zbierały choroby serca (zawały mięśnia sercowego), płuc (głównie gruźlica) i nowotwory. W zimie 1944 r. wybuchła w obozie epidemia grypy, przywleczonej przez chorego jeńca z innego obozu. Zachorowało przeszło 4000 osób.

W przypadkach chorób bardzo zaawansowanych jeńców kierowano do szpitali, głównie w Choszcznie i Stargardzie, przy czym ich dalszy los po części nie jest znany. W szpitalu jenieckim w Stargardzie 24 stycznia 1942 r. zmarł na chorobę Burgera płk. Ignacy Misiąg – Najstarszy Obozu od 4 lipca 1940 r. do 15 grudnia 1941 r. Pochowany został na miejscowym cmentarzu, o czym bardzo długo nie wiadano, ponieważ błędnie zapisana została data jego śmierci – rok 1924 zamiast 1942. Błąd spowodował, że ani w wykazie więźniów wojennych pochowanych w Stargardzie, ani w wykazie Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu jego dane nie zostały uwzględnione. Na stargardzkim cmentarzu znajduje się również mogiła Bogusława Łubieńskiego – posła na Sejm RP IV kadencji, zmarłego w tamtejszym szpitalu na raka wątroby.

Bardzo poważnym problemem wśród społeczności jenieckiej, sprawiającym polskim lekarzom obozowym wiele kłopotów, była „choroba drutów kolczastych”, wyniszczająca psychikę i prowadząca do zachowań nieadekwatnych do sytuacji, czasem wręcz na pograniczu patologii. Ciężkie przeżycia obozowe, złe wiadomości od rodziny lub ich brak, atmosfera beznadziei związana z utratą wolności i niedającym się bliżej określić czasem pobytu w niewoli, konieczność rezygnacji z wcześniejszego trybu życia, dotychczasowych przyjemności i rozrywek, odhumanizowanie i sprowadzenie do roli nic nieznaczącego elementu w szarej jenieckiej masie czy też niemożność decydowania o sobie prowadziły często do samobójstw lub prób samobójczych. W ciągu pięciu lat trwania obozu zdiagnozowano kilkadziesiąt przypadków „choroby drutów kolczastych”, jednakże w zgodnej opinii wielu jeńców choroba ta miała charakter masowy. Nieadekwatne zachowania u wielu jeńców stawały się po prostu obozową normą. Ukazał to bardzo prawdziwie Andrzej Munk w swym słynnym filmie „Eroica”. Jak wspomina Marian Brandys: */.../ w oflagu nie to było najgorsze, że mieliśmy wśród siebie kilkudziesięciu chorych. Najgorsze było to, że z małymi wyjątkami, my wszyscy – siedem tysięcy względnie zdrowych mężczyzn – nosiliśmy w sobie nieustanny lęk przed szaleństwem.*

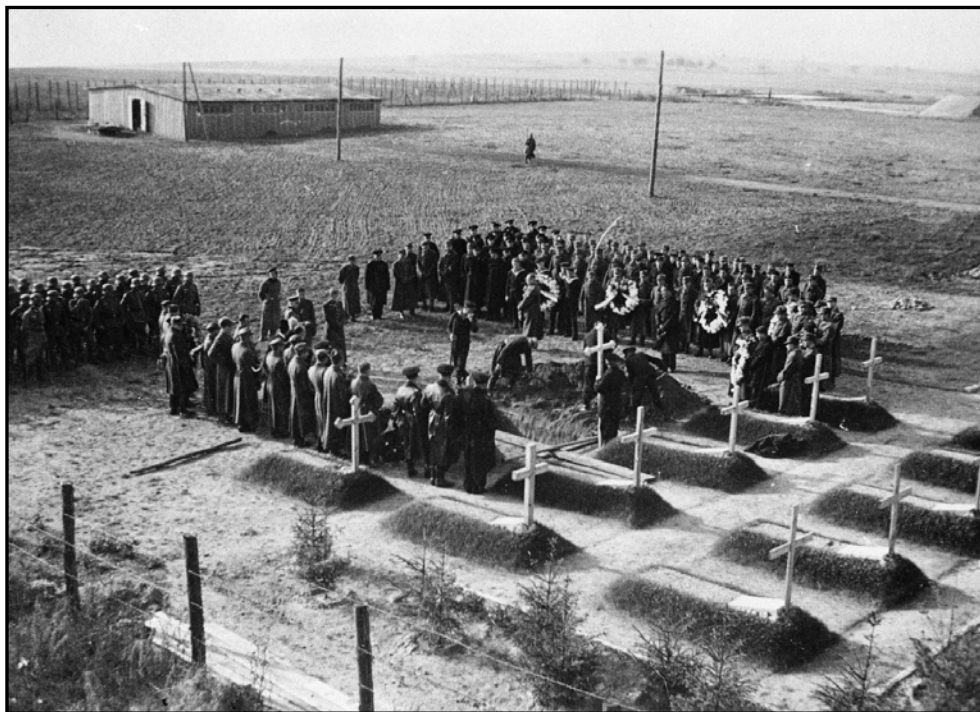
Chorych psychicznie starano się ukrywać w obozie w obawie przed eutanazją w psychiatrycznych szpitalach niemieckich, na co wskazywała dotychczasowa praktyka. W dziele ratowania zdrowia fizycznego i zapewnienia równowagi psychicznej jeńców zasłużyła się w sposób wyjątkowy obozowa służba zdrowia. To jej ofiarności, sprytowi i odwadze wielu z oficerów, którzy wydawali się już śmiertelnie i nieodwra-

calnie chorzy, zawdzięczało życie. Należy podkreślić, że – zgodnie z prawem międzynarodowym – opieka lekarska nad jeńcami wojennymi, nad stanem ich zdrowia oraz profilaktyką, należała do władz niemieckich, które na izbę chorych przeznaczyły jeden barak zlokalizowany na przedoboziu, do którego przyłączono później dodatkowe pomieszczenie. Ze strony niemieckiej nadzór nad izbą chorych pełnił lekarz wojskowy, którego pomoc ograniczała się do krótkich wizytacji pełnych krzyków i wyzwisk wobec polskiego personelu. W sytuacji niewypełniania obowiązków medycznych przez niemieckiego lekarza obozowego i jego służby, jenieckiemu personelowi zajmującemu się opieką zdrowotną nad jeńcami umożliwiono pełną swobodę działania.

Pierwsze zgony wśród jeńców wojennych dotknęły polskich szeregowych, którzy w warunkach ostrej zimy przełomu lat 1939/1940 r. masowo chorowali, ubrani tylko w drelichy, w większości bez płaszczy, bardzo mizernie żywieni i zakwaterowani w zimnych namiotach. Pierwsi z nich, w liczbie dziesięciu, zostali pochowani w okresie od listopada 1939 r. do maja 1940 r. w południowo-wschodniej części obozu, pod samymi drutami, obok placu apelowego. Ponadto sześciu szeregowych, zmarłych w szpitalu jenieckim w Strzelcach Krajeńskich, pochowano na tamtejszym cmentarzu wiejskim. Liczba i miejsca pochówków szeregowych zmarłych w innych szpitalach nie są znane. Przyobozowy teren, będący miejscem pierwszych pochówków, został uznany za oficjalny cmentarz obozowy. Na nim grzebano później zmarłych oficerów – jeńców Oflagu II C oraz, w nielicznych przypadkach, szeregowych, stanowiących obsługę obozową. Jeńcy sześciu batalionów (trzech obozu „Wschód” i trzech obozu „Zachód”) obozowy cmentarz nazywali powszechnie „siódmym batalionem”. Nazwa ta używana była także przez niemieckie władze obozowe – niemiecki naczelny lekarz obozowy w odpowiedzi na starania polskich lekarzy o przekazanie ciężko chorych do szpitala stwierdził: *Dla polskich jeńców nie ma szpitala! Dla polskich jeńców jest siódmy batalion.*

Łącznie na obozowym cmentarzu od listopada 1939 r. do stycznia 1945 r. pochowano sześćdziesięciu jeńców, w tym piętnastu szeregowych i czterdziestu pięciu oficerów (dane osobowe jednego z szeregowych – jeńca jugosłowiańskiego, zmarłego w końcu grudnia 1944 r. nie są znane). Pierwszy zgon oficerski w obozie miał miejsce 3 maja 1940 r., a ostatni 28 stycznia 1945 r. Na fotografii (ryc. 4.2-1) widać pogrzeb jeńca na cmentarzu obozowym. Zdjęcie wykonano z wieży strażniczej. Jak można policzyć, jest to 13. z kolei pochówek w tym miejscu. Zwraca uwagę obecność honorowej eskorty niemieckiej, która występuje także na zdjęciach z innych pogrzebów.

Na skutek chorób zmarło w obozie trzydziestu oficerów, w tym: z powodu chorób serca (zawały mięśnia sercowego i choroby wieńcowe) – jedenastu, na skutek chorób płuc – ośmiu (w tym sześciu z powodu gruźlicy), w efekcie raka żołądka – czterech, na nerki – dwóch, w wyniku zakażenia krwi – jeden. W pozostałych przypadkach jako przyczynę zgonu podano śmierć nagłą lub przyczyny nie podano. Dziewięciu pochowanych na cmentarzu jeńców to zabici przez niemiecką załogę obozu. Wśród nich mjr art. plot. Franciszek Płaneta i ppor. Zdzisław Jędrzejewski, zabici w wyniku niemieckiej prowokacji 5 lutego 1943 r. Ofiarą morderstwa stał się także kpr. pchor. Tadeusz Starzec, znienawidzony przez niemieckie władze obozowe z powodu podejmowanych wielokrotnie prób ucieczki z różnych obozów, nazywany *notorycznym sabotażystą i bezczelnym Polakiem*. Zamordowany został pod pretekstem rzekomej próby ucieczki w pobliżu obozu przez żołnierza eskorty strzałami w potylicę i brzuch z bliskiej odległości podczas powrotu z rozprawy sądowej. Na ciele znaleziono też rany klute od bagnetu w udo i pośladek.

Ryc. 4.2-1. Pogrzeb jeńca na cmentarzu obozowym

Wśród jeńców „siódmego batalionu” znalazło się również pięciu samobójców, w tym cztery ofiary „choroby drutów kolczastych”. Powodem jednego samobójstwa była sprawa honorowa.

Cmentarz obozowy istniał do roku 1953. Helena Hajewska, wdowa po kpt. dypl. Lucjanie Hajewskim zmarłym na serce 19 października 1941 r., odwiedzająca corocznie od roku 1948 grób swojego męża, zapisała: *groby były pojedyncze i uporządkowane. Miały brzozone, nowe krzyże i na niektórych były tablice kamienne. /.../ Jeden z grobów był odmalowany i miał nowy nagrobek (pomnik) z fotografią. /.../ W lipcu 1953 r. podczas pobytu stwierdziłam, że cmentarz nie istnieje. Groby były rozkopane a płyty porzucane. W Dobiegniewie u Przewodniczącego Miejskiej Rady Narodowej dowiedziałam się, że cmentarz obozowy został zlikwidowany, a zwłoki ekshumowane do Gorzowa Wlkp.* Przeniesienie cmentarza obozowego odbyło się z inicjatywy mieszkańców Dobiegniewa oraz byłego woldenberczyka – dyrektora gospodarstwa rolnego utworzonego na terenie byłego obozu. Inicjatorom przeniesienia cmentarza przyświecały szlachetne cele – teren obozu został włączony do powstającego gospodarstwa hodowlanego, uznano więc słusznie, że tuczarnia trzody chlewnej nie jest właściwym sąsiedztwem dla obozowego cmentarza.

Po zawiadomieniu odpowiednich władz przysłano wyspecjalizowaną grupę ekshumacyjną, która wydobyła zmruszałe już trumny ze szczątkami zmarłych jeńców, umieszczając je w nowych trumnach. Po niektórych zmarłych zgłosiły się rodziny. Trumny te zostały przewiezione na Cmentarz Wojenny w Gorzowie Wlkp. i umiesz-

czone w kilkunastu zbiorowych mogiłach, co utrudniło lub wręcz uniemożliwiło rodzinom późniejszą identyfikację ich bliskich.

Odwiedzając w marcu 1955 r. gorzowski Cmentarz Wojenny matka kpt. Hajewskiego – Zofia Hajewska – zastała *mogiły jenieckie zaniedbane i opuszczone. Nie posiadały jakichkolwiek napisów i oznaczeń numerowych umożliwiających odszukanie właściwych grobów. Nie przeniesiono z cmentarza obozowego porozrzucanych płyt nagrobnych wykonanych przez kolegów zmarłych, mających często dużą wartość artystyczną.* Ostatecznie kilka rodzin, w tym rodzina kpt. Hajewskiego, zdecydowały o przeniesieniu szczątków swoich bliskich na Cmentarz Powązkowski w Warszawie. Od roku 1967 na Cmentarzu Wojennym w Gorzowie znajduje się pomnik-obelisk, upamiętniający pochowanych jeńców z Oflagu II C. Na skutek niedbałości podczas przenoszenia ekshumowanych ciał w roku 1953 brak jest niektórych danych, przeinaczone są nazwiska, niewłaściwe imiona i stopnie wojskowe.

Ryc. 4.2-2. Płyty nagrobne z cmentarza obozowego, przechowywane w Muzeum Woldenberczyków w Dobiegniewie

Śmierć nie omijała jeńców także podczas ewakuacji i pierwszych dni wolności. Umierali z powodu chorób (kpt. Sierko), wyniszczającego marszu, zabijani przez żołnierzy eskorty lub na skutek tragicznych wypadków. Losy wielu z nich pozostały nieznane. Marian Brandys wspomina: *Wartownicy prawie wcale nas nie pilnowali. Wyręczał ich w tym siwy, bezlitosny wachman – mróz. Jeńcy, którym udało się niepostrzeżenie zbiec, sami powracali do marszowej kolumny. Na opóźniających się i okulałych czyhała zimowa śmierć. Jednego z takich maruderów idącej przed nami kolumny zobaczyliśmy przy trasie naszego marszu. Siedział oparty o pień drzewa – cały pokryty szronem i skamieniały – jak pomnik nieznanego jeńca, wykuty z szarego piaskowca. Mijaliśmy go milcząc, z nisko opuszczonymi głowami.*

Świadkiem innego dramatu jenieckiego, który odbył się w ciemnościach pierwszego wieczoru ewakuacji, był mjr dypl. Witold Wróblewski: *Na ostatnich kilometrach tego etapu (do miejscowości Schonrade, obecnie Tuczo), po wyjściu z lasu na otwarte*

pole, byłem świadkiem nieudanej ucieczki jednego kolegi. Niestety, zastrzelono go zanim ubiegł 200 m, /.../ wyskoczył z kolumny samotnie i tak niespodziewanie, że jego sąsiedzi nie zdążyli go rozpoznać. Major Wróblewski był również świadkiem śmierci kpt. dypl. Franciszka Zimmermana, który zmarł 29 stycznia na serce, na rękach swoich kolegów *wyczerpany trudami marszu.* Stało się to w godzinach popołudniowych w Barlinku, u wylotu drogi na Lipiany. Jego ciało ułożono na poboczu drogi. Według relacji Kazimierza Hoffmana został pochowany w okolicznym lesie w osobnym grobie. Ślady mogiły widoczne były jeszcze w roku 2005. Kilka lat później, na polecenie miejscowych władz, podjęto nieudane próby odnalezienia grobu i szczątków kapitana. Nazwisko na tablicy w Dziedzicach ma upamiętniać zmarłego oficera, podobnie jak ppor. Wacława Ordy, zmarłego na skutek ran odniesionych w Dziedzicach i pochowanego na cmentarzu komunalnym w Myśliborzu. Na wspomnianym cmentarzu w Dziedzicach, w zbiorowej mogile, pochowano 17 oficerów, ofiar tragicznych wydarzeń w ostatnim dniu niewoli, a na pobliskim cmentarzu w Barlinku – zmarłych w miejscowym szpitalu na skutek ciężkich ran odniesionych w Dziedzicach. Na tablicy pamiątkowej w Barlinku upamiętniono także zmarłego 6 lutego 1945 r. podczas ewakuacji ppor. Józefa Walczaka, który został pochowany w niemieckim Hohenholz, oraz kmr. ppor. Antoniego Dunin-Wąsowicza pochowanego w Prenzlau, zmarłego nagłe podczas ewakuacji.

Późnym wieczorem 30 stycznia, już w czasie powrotu do Polski, podczas przewożenia do szpitala w miejscowości Krzynka (Klausdorf-Feld), zmarł ppłk. dypl. Marian Jasiński. W miejscowości Kosin (Cossin) na miejscowym cmentarzu został pochowany zmarły tego dnia w godzinach wieczornych, z powodu pęknięcia wrzodów dwunastnicy, kpt. Władysław Sierko. W dniu następnym, w Starym Kurowie stracił życie pchor. Romuald Kluczewski, zamordowany siekierą przez rozwścieczonego Niemca, od którego zażądano żywności. Obaj jeńcy zostali pochowani na cmentarzu w Barlinku. 2 lutego 1945 r. z rąk Volkssturmu zginął por. Eugeniusz Polak, którego nazwisko uwieczniono zarówno na pomniku na cmentarzu barlineckim, jak i na zbiorowej jeńckiej mogile na cmentarzu w Dziedzicach.

Podsumowując, warto podkreślić, że z relacji i wspomnień wiadomo, iż przypadków zgonów wśród jeńców obozu Oflag II C Woldenberg podczas ewakuacji i w pierwszych dniach wolności było znacznie więcej, jednak brak jest dotychczas szczegółowej wiedzy na ten temat.

Zestawienie Jeńców Oflagu II C Woldenberg, zmarłych w obozie oraz podczas ewakuacji, jest w trakcie opracowywania i ukaże się na stronie internetowej Stowarzyszenia Woldenberczyków: www.woldenberczyki.pl

4.3. Woldenberczycy na wolności

Rozdział niniejszy przychodzi pisać potomnym jeńców Oflagu II C, gdyż ostatni jeńiec – Józef Bogucki – zmarł w roku 2016. Autorzy nie mogą się podjąć w tej książce szczegółowego ukazania ogromnej i złożonej aktywności środowiska Woldenberczyków, ograniczając się do informacji o najbardziej podstawowym charakterze.

Polscy oficerowie musieli po wyzwoleniu stawić czoła trudnej rzeczywistości. Wielu jeńców nie miało dokąd powracać, ponieważ prawie połowa II Rzeczypospolitej, po zakończeniu działań wojennych, znalazła się w granicach Związku Radzieckiego. Jednak tylko niewielka część jeńców zdecydowała się pozostać na emigracji. Byli to przede wszystkim przedstawiciele polskiej arystokracji, którzy stracili wszystko, a jednocześnie mieli realne podstawy, aby obawiać się represji ze strony „ludowego” państwa.

Byłych jeńców, którzy nie zadeklarowali postaw lewicowych (a zadeklarowało to ok. 1500 osób), powojenne władze traktowały nieufnie i wielu z nich spotkało się z różnymi represjami. Ze względu na ograniczenia cenzuralne temat ten nie był podejmowany w literaturze do lat 90., w związku z czym jest słabo poznany i opisywany najczęściej w indywidualnych przekazach. Dał temu wyraz Marian Brandys w swej książce „Wyprawa do oflagu”, gdzie opisał epizod rozmowy z mieszkańcem Dobiegniewa, który wyraził zasłyszany pogląd, że w obozie przebywali polscy faszyci. Faktem jest, że dzieci w szkołach dobiegniewskich nie były w owych czasach informowane, że w ich rodzinnym miasteczku istniał jakiś obóz (!).

Na pewno jeńcy oflagów nie byli faworytami władz PRL, choćby z tego powodu, że większość z nich wywodziła się z rodzin inteligenckich, o których było wiadomo, że do idei marksistowsko-leninowskich przekonać się łatwo nie dadzą. W powojennych życiorysach jeńców uderza fakt, że często zajmowali oni stanowiska stosunkowo skromne jak na swoje kwalifikacje, lecz z reguły cechowała ich samodyscyplina i bardzo wysoka etyka zawodowa. Tym niemniej ogromny deficyt wykwalifikowanych kadr powodował, że już w trakcie drogi powrotnej z obozu niektórzy z nich obejmowali stanowiska w administracji „ziem odzyskanych”.

Dążenie Woldenberczyków do zrzeszania się zaznaczyło się we wczesnych latach powojennych, a uwidoczniło w czasach odwilży postalinowskiej. W grudniu 1958 r. odbył się pierwszy zjazd Woldenberczyków, a w roku następnym zjazd organizacyjny. Zdecydowano, że zjazdy woldenberskie będą się odbywały co 3–4 lata w Dobiegniewie, a do ich organizacji postanowiono włączyć władze miejskie.

Do roku 2000 przeprowadzono 17 zjazdów, zorganizowano blisko 50 narad i wydano 30 Zeszytów Historycznych o łącznej objętości ok. 3400 stron. Ostatni zjazd odbył się w roku 2003 i było na nim już tylko 5 byłych jeńców. Licznie natomiast stały się ich dzieci i wnuki.

Całą działalność organizacyjną i społeczną środowiska Woldenberczyków można podzielić na trzy okresy:

- 1958–1967, w którym rolę wiodącą sprawował Klub Warszawski;
- 1968–1977, w którym działalnością środowiska kierowała autonomiczna Komisja Współpracy Międzyklubowej z siedzibą w Katowicach;
- 1978 do ok. 2000, kiedy działalnością kierowała Komisja Współpracy Międzyśrodowiskowej, podległa zarządowi ZBoWiD w Katowicach.

Przewodniczącymi komisji byli Henryk Tomiczek, a po jego śmierci – Wacław Kortański.

Do roku 1998 środowisko Woldenberczyków było zaangażowane m.in. w:

- zorganizowanie 10 wystaw regionalnych;
- produkcję 5 filmów;
- przeprowadzenie 10 występów w Polskim Radiu;
- organizację 10 zebrań naukowych;
- organizację 50 izb pamięci w szkołach;
- wydanie 15 Ksiąg Czynów Społecznych Woldenberczyków dla władz i ośrodków regionalnych;
- zainstalowanie w kraju 35 tablic pamiątkowych;
- wybudowanie 6 mauzoleów – cmentarzy dla Żołnierzy Września 1939 r. na Ziemiach Zachodnich;
- odbudowę kościoła w Dziedzicach;
- wydanie 35 książek dotyczących Oflagu II C Woldenberg;
- opracowanie ponad 1000 artykułów prasowych.

Już na I Zjeździe Woldenberczyków zapadła decyzja o zaangażowaniu się w budowę szkoły w Dobiegniewie, którą oddano do użytku w 1963 r. i która nosi imię Żołnierzy Września 1939 – Woldenberczyków. Zaangażowano się także w budowę szkoły i urządzenie izby pamięci w Dziedzicach, ukończonych w roku 1970. Szkole nadano imię pchor. Tadeusza Starca. Patronem gimnazjum dobiegniewskiego został Ryszard Koncewicz. Objęto opieką szkoły noszące imiona jeńców oflagów: Leona Kruczkowskiego w Choszcznie i mjr. Henryka Sucharskiego w Szczecinie. Z inicjatywy Woldenberczyków uporządkowano mogiły jeńców zmarłych w obozie i w trakcie ewakuacji, o czym jest mowa w rozdziale 4.2.

Nie sposób wymienić wszystkich Woldenberczyków, którzy w czasach przed- czy powojennych byli postaciami znanymi. W pierwszym rzędzie dotyczyło to twórców, bo ci nie byli uzależnieni od karier administracyjnych, gdzie szczególnie zważano na tzw. światopogląd. Każdy wykaz może się tu okazać krzywdzący dla pozostałych, a każdy życiorys, także osób mniej znanych, zasługuje na osobną biografię. Można jednak wymienić tutaj garść nazwisk.

- Stefan Askanas (1908–1972) – w latach 1954–1966 pierwszy dyrektor powojennych Międzynarodowych Targów Poznańskich.
- Józef Bak (1903–1974) – porucznik-pilot, przed wojną instruktor 5. Pułku Lotniczego w Lidzie. W obozie podjął studia filozoficzne i teologiczne. W roku 1946 uzyskał święcenia kapłańskie. Zasłużony kapelan diecezji bielsko-żywieckiej.
- Marian Brandys (1912–1998) – prozaik, reportażysta, dziennikarz, m.in. autor książki „Wyprawa do oflagu”.
- Arkadiusz Brzezicki (1908–2014) – szermierz i działacz sportowy, członek ZAIKS.
- Jan Feliks Busiakiewicz (1907–2010) – obrońca Helu, po wojnie służył w Polskiej Marynarce Wojennej w Wielkiej Brytanii na ORP Piorun. W 1948 r., w stopniu komandora, przekazywał krążownik ORP Conrad stronie brytyjskiej. Działał w organizacjach kombatanckich na terenie Wielkiej Brytanii, gdzie w latach 1971–1990 był prezesem Samopomocy Marynarki Wojennej.

- Stefan Czetwertyński (1910–1978) – hotelarz, przedwojenny współwłaściciel Hotelu Europejskiego w Warszawie, represjonowany i zmuszony do emigracji w 1960 r., w latach 1969–1977 sekretarz ekskrólowej Włoch Marie-Jose.
- Włodzimierz Chwirut (1903–1973) – bezpośrednio po wyzwoleniu wstąpił do Seminarium Duchownego w Krakowie, gdzie w 1950 r. przyjął święcenia kapłańskie. W latach 1957–1973 proboszcz Parafii Św. Urbana w Hecznarowicach.
- Franciszek Dąbrowski (1904–1962) – zastępca komendanta Westerplatte, represjonowany w latach stalinizmu, rehabilitowany po październiku 1956. Autor książek o tematyce wojennej.
- Edward Fiszer (1916–1972) – poeta, autor tekstów piosenek, librecista. Pierwszy redaktor naczelny programu III Polskiego Radia, inicjator festiwali w Opolu.
- Stefan Flukowski (1902–1972) – pisarz i poeta związany z grupą literacką Kwadryga, tłumacz dzieł literackich, publikował twórczość własną i tłumaczenia w m.in. w pismach „Kultura”, „Życie Literackie”.
- Stanisław Gajdeczka (1913–1973) – kompozytor, autor muzyki do „Jajka Kolumba” i „Cyrku zakochanych”, dyrygent.
- Stanisław Horno-Popławski (1902–1997) – rzeźbiarz i malarz, profesor SSP w Białymstoku i PSSP w Gdańsku, doktor h.c. UMK.
- Jerzy Hryniewiecki (1908–1989) – architekt, profesor PW, doktor h.c. Politechniki Krakowskiej, poseł na Sejm II i III kadencji.
- Ryszard Koncewicz (1911–2001) – zawodnik Polonii Bytom w latach 1945–1946, później trener i selekcjoner reprezentacji narodowej w piłce nożnej.
- Józef Kuropieska (1904–1998) – po wojnie attache wojskowy przy Ambasadzie RP w Londynie, represjonowany w latach stalinizmu z wyrokiem kary śmierci w 1952 r., zrehabilitowany w 1956 r. Generał broni Ludowego Wojska Polskiego, poseł na Sejm II i III kadencji, komendant powojennej Akademii Sztabu Generalnego.
- Sławomir Lindner (1913–1982) – aktor filmowy i teatralny, reżyser i pedagog. Instruktor szermierki i jazdy konnej, m.in. podczas realizacji filmu „Krzyżacy”.
- Kazimierz Michałowski (1901–1981) – archeolog, egiptolog, historyk sztuki, doktor h.c. uniwersytetów w Cambridge, Strasburgu i Uppsali, twórca Polskiej Stacji Archeologii w Kairze.
- Władysław Milczarek (1916–1993) – poeta i prozaik, redaktor gazety „Rzeczpospolita” oraz Polskiego Radia.
- Jerzy Młodziejowski (1909–1985) – geograf, kompozytor, dyrygent, krytyk muzyczny, założyciel i dyrygent orkiestry symfonicznej w Opolu, redaktor muzyczny PR w Poznaniu.
- Andrzej Siła-Nowicki (1909–1986) – do 1956 r. na emigracji, poeta, satyryk, autor słuchowisk radiowych, tłumacz literatury anglojęzycznej, współzałożyciel tygodnika „Szpilki”.
- Zdzisław Pacak-Kuźmiński (1911–1981) – legendarny uciekinier z Oflagu II C, po udanej ucieczce w 1942 r. dowódca Partyzanckiej Dywizji Karpackiej obszaru

lwowskiego AK w latach 1943–1944, w latach stalinizmu więziony we Wronkach i Rawiczu.

- Zygmunt Pazda vel Pasda (1911–1987) – grafik, pedagog, inicjator i realizator Muzeum Woldenberczyków, w latach 1954–1973 r. dyrektor Technikum Kolejowego w Poznaniu.
- Adam Rapacki (1909–1970) – w latach 1956–1968 minister spraw zagranicznych, wcześniej szkół wyższych i nauki.
- Henryk Rostworowski (1912–1984) – pisarz i tłumacz, publicysta, aktor, piosenkarz i autor audycji Polskiego Radia.
- Kazimierz Rudzki (1911–1976) – aktor, od 1962 r. profesor i prorektor PWST, odtwórca wielu postaci filmowych, w tym także o tematyce wojennej i jenieckiej.
- Kazimierz Świtalski (1886–1962) – w okresie II Rzeczypospolitej premier i marszałek Sejmu, więziony w latach stalinizmu. W 1956 r. anulowano mu resztę 8-letniego wyroku.
- Józef Unrug (1884–1973) – dowódca obrony wybrzeża w czasie kampanii wrześniowej, po wojnie awansowany przez PSZ na wiceadmirala, na emigracji do 1948 r. Później podjął pracę kontraktową w Maroku i we Francji. Do kraju nie powrócił.
- Tadeusz Żarnecki (1907–1991) – wykładowca na obozowych kursach elektrotechniki, kierownik oświetlenia teatru obozowego. Po wyzwoleniu pracował na wielu odpowiedzialnych stanowiskach w przemyśle elektrotechnicznym. Profesor Politechniki Warszawskiej, w latach 1949–1953 wiceprezes i prezes Zarządu Głównego Stowarzyszenia Elektryków Polskich.

Bardzo ważnym momentem w życiu środowiska woldenberskiego było otwarcie w 1987 r. Muzeum Woldenberczyków w Dobiegniewie. Poświęcamy mu rozdział 4.5. tej książki.

Od 1994 r. istnieje w Dobiegniewie Fundacja Woldenberczyków, której zadaniem jest wspieranie działalności Muzeum Woldenberczyków w Dobiegniewie oraz szkół podstawowych Woldenberczyków w Dobiegniewie i Dziedzicach, a także ochrona miejsc pamięci narodowej, związanych z działalnością i pobytem Woldenberczyków na Ziemi Gorzowskiej.

Na XV zjeździe w 1998 r. podjęto decyzję o powołaniu do życia Stowarzyszenia Woldenberczyków, które Sąd Rejonowy w Zielonej Górze zarejestrował w dniu 15 listopada 2001 r. Pierwszym jego prezesem została Maria Kowalska-Chilomer, wdowa po jeńcu obozu – Władysławie Chilomerze, zmarła w 2011 r.

We wrześniu 2008 r. w Dobiegniewie odbył się I zjazd Rodzin Woldenberskich, będący w założeniu kontynuacją zjazdów Woldenberczyków. We wrześniu 2009 r. postawiono na rynku w Dobiegniewie piękny Pomnik Woldenberczyka wg projektu członka honorowego Stowarzyszenia Woldenberczyków – Zbigniewa Wilmy. Pomnik przedstawia jeńca w płaszczu żołnierskim bez pasa, stojącego na tle rozdartych drutów z plikiem papierów i książek. Tak właśnie zapamiętali powracających z niewoli ich najbliżsi, gdy otwierali drzwi na ich pukanie po 6 latach rozłąki.

Ryc. 4.3-1. Uczestnicy I zjazdu Rodzin Woldenberskich w 2008 r. przed Muzeum Woldenberczyków w Dobiegniewie

4.4. Rodzina Woldenberska od 2013 roku

Po odejściu Prezes Marii Kowalskiej-Chilomer działalność Stowarzyszenia Woldenberczyków na kilka lat praktycznie wygasła, a podtrzymywanie pamięci o Oflagu II C spoczęło niemal wyłącznie na Muzeum Woldenberczyków i środowisku Dobiegniewa. Miało to zapewne przyczynę w funkcjonującym podświadomie przeświadczeniu, że aktywność Stowarzyszenia powinna opierać się na byłych jeńcach i osobach im współczesnych.

Dla potomków jeńców w podjęciu świadomej działalności znaczące utrudnienie stanowił fakt, że w rodzinach byłych jeńców o Oflagu II C z dziećmi rozmawiano bardzo mało. Najwidoczniej fakt niewoli traktowany było jako upokarzający, a jej okres pozostał często w pamięci jeńców jako czas głodu i chłodu. Przyczyniała się do tego na pewno tradycja narodowa, każąca czcić bohaterów zwycięskich lub martwych. Nie bez znaczenia było też zapewne niechętnie traktowania oficerów II Rzeczypospolitej przez władze PRL. Niestety, i dzisiaj nie zawsze znajdują Oni należny szacunek i uznanie.

Przykładem tej sytuacji może być historia autora rozdziału, który wiedzę i osobisty stosunek do obozu rozwinął już po śmierci rodziców, przestudiowawszy komplet listów ojca z obozu do jego matki, pieczołowicie przechowany przez lata w skórzanej walizeczce na dnie przepastnej szafy. Z oczywistych względów nie mógł tego uczynić za życia rodziców. Za tym poszła lektura zgromadzonej przez rodziców literatury obozowej.

Choć sytuacja każdego potomka była oczywiście nieco różna, w relacjach dzieci jeńców zaskakują jednak analogie do opisanej sytuacji.

Przełomowy okazał się rok 2013, kiedy to w dniu 14 września odbyły się w Dobiegniewie uroczyste obchody 50-lecia powstania Szkoły Podstawowej im. Bohaterów Września – Woldenberczyków, wybudowanej z inicjatywy byłych jeńców Oflagu II C. Przy tej okazji odbyło się spotkanie nieznających się wcześniej członków Stowarzyszenia oraz Fundacji Woldenberczyków. Jasne się stało, że Stowarzyszenie wymaga reaktywacji opartej na aktywności potomków jeńców i osób instytucjonalnie związanych z pamięcią o Oflagu II C. Ponieważ formalnie kadencja Zarządu Stowarzyszenia kończyła się w roku 2014, uczestnicy spotkania sformowali tymczasową Radę Programową Stowarzyszenia Woldenberczyków. Rada postawiła sobie jako cele analizę założeń, statutu i programu działania Stowarzyszenia pod kątem jego dostosowania do zmieniających się uwarunkowań oraz przygotowanie na jesień 2014 r. Walnego Zgromadzenia członków Stowarzyszenia, połączonego z wyborami zarządu na kolejną kadencję.

Rada podjęła inicjatywę przypomnienia Oflagu II C potomnym na falach radiowych. Na ten temat odbyły się dwie audycje „na żywo” na falach rozgłośni TOK FM. Pierwsza z nich została wyemitowana w przeddzień Święta Niepodległości 10 listopada 2013 r. Miała ona charakter kameralny i była formą retrospekcyjnego wywiadu przeprowadzonego z synem jeńca – ppor. Wacława Dembka. Druga audycja, z udziałem zastępcy burmistrza Dobiegniewa – Tadeusza Bednarczuka i dyrektora Muzeum Woldenberczyków – Ireny Zmaczyńskiej, odbyła się 23 marca 2014 r. Było to zasługą Pani redaktor Ewy Podolskiej z Radia TOK FM, która wykazała zrozumienie dla znaczenia fenomenu historycznego i kulturowego, jakim był Oflag II C Woldenberg.

W dniu 3 września 2014 r. odbyło się na terenie Muzeum Woldenberczyków w Dobiegniewie Walne Zgromadzenie Członków Stowarzyszenia Woldenberczyków, będące – zgodnie ze statutem – jego najwyższym organem. Wybrano Zarząd oraz Komisję Rewizyjną Stowarzyszenia na nową kadencję 2014–2017 w poniżej przedstawionym składzie.

Zarząd:

Wiesław Dembek	– prezes, syn jeńca ppor. Wacława Dembka
Andrzej Pazda	– wiceprezes, syn jeńca ppor. Zygmunta Pazdy
Leszek Waloch	– wiceprezes, burmistrz miasta i gminy Dobiegniew
Irena Zmaczyńska	– sekretarz, dyrektor Muzeum Woldenberczyków
Andrzej Grzybowski	– członek, siostrzeniec jeńca – kpt mar. Jana Busiakiewicza
Przemysław Słowiński	– członek, kierownik Pracowni Badań nad Oflagiem II C Woldenberg w Akademii im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim i jej prorektor
Dariusz Stawicki	– członek, syn jeńca ppor. Henryka Stawickiego

Komisja Rewizyjna:

Eugeniusz Sztelle	– przewodniczący
Bożena Kurkowiak	– wiceprzewodnicząca
Kazimierz Andrzej Błaszczyk	– członek
Lech Litwiński	– członek

Ryc. 4.4-1. Zarząd reaktywowanego Stowarzyszenia Woldenberczyków;
od lewej: W. Dembek, L. Waloch, A. Pazda, P. Słowiński, I. Zmaczyńska,
A. Grzybowski, D. Stawicki

Nowy zarząd podjął systematyczne działania porządkujące. Przede wszystkim uzyskano rejestrację zarządu w zmienionym składzie w Krajowym Rejestrze Sądowym o nr 0000059678. Opracowano w formacie komputerowym uporządkowaną listę członków Stowarzyszenia oraz osób współpracujących wraz z ich danymi personalnymi. Opracowano i rozesłano drogą pocztową do członków Stowarzyszenia kwestionariusz aktualizacyjny, mający na celu wyjaśnienie aktualnej ich liczby. W ten sposób pozyskano wstępną, zweryfikowaną listę członków Stowarzyszenia.

Do ważniejszych wydarzeń roku 2014 należało opracowanie i wydanie nakładem własnym Andrzeja Pazdy książki na prawach rękopisu pt.: „Oflag II C Woldenberg wczoraj i dziś” przedstawiającej syntetycznie historię Oflagu II C, działalność Stowarzyszenia oraz Muzeum Woldenberczyków, jak również listę jeńców obozu. Przeprowadzono także kolejną audycję radiową poświęconą Oflagowi II C Woldenberg, która została wyemitowana w 1. dzień świąt Bożego Narodzenia 25 grudnia 2014 r.

Zapewniono udział przedstawicieli Zarządu Stowarzyszenia na otwarciu wystawy pt. „Igrzyska za drutami” poświęconej Oflagowi II C Woldenberg w Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie. Wystosowano poparcie dla starań burmistrza miasta i gminy Dobiegniew o uzyskanie wsparcia dla Muzeum Woldenberczyków, skierowane do Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego Małgorzaty Omilanowskiej – niestety bez rezultatu.

Zapewniono wojskową eskortę honorową i udział przedstawicieli Zarządu Stowarzyszenia w smutnych ceremoniach pogrzebowych dwóch ostatnich jeńców obozu – śp. Arkadego Brzezickiego (+2014) oraz śp. Józefa Boguckiego (+2016).

W roku 2015 bardzo ważnym krokiem było założenie strony internetowej Stowarzyszenia Woldenberczyków o adresie: www.woldenberczycy.pl. W dalszym ciągu prowadzono żmudną pracę porządkowania i kompletowania listy członków Stowarzyszenia. Po raz pierwszy zaprojektowano i wydrukowano legitymacje dla członków Stowarzyszenia. Jednocześnie, nakładem środków prywatnych, organizowano biuro zarządu poprzez przygotowanie pieczętek, firmówek, wizytówek etc.

Przedstawiciele Zarządu Stowarzyszenia brali udział w otwarciach kolejnych odsłon wystawy „Igrzyska za drutami”, które odbyły się w Muzeum Niepodległości oraz w siedzibie Sejmu RP. Zapewniono także udział przedstawicieli zarządu w kolejnych edycjach Konkursu Recytatorskiego Poezji Oflagu II C Woldenberg oraz ufundowano nagrody dla laureatów ze środków Stowarzyszenia, a także środków prywatnych jego członków.

Sensacyjnym niemal wątkiem aktywności Stowarzyszenia było włączenie się w akcję identyfikacji grobu oraz poszukiwania rodziny kpt Władysława Sierko, zmarłego w trakcie ewakuacji obozu w styczniu 1945 r. i pochowanego we wsi Kosin na miejscowym cmentarzu. Akcja ta, podjęta przez miejscowych działaczy, zakończyła się sukcesem i nabrała rozgłosu medialnego. Niezwykle wzruszające było pierwsze spotkanie z odnalezioną rodziną kapitana, w którym wzięli udział starosta powiatu pyrzyckiego, z-ca wójta gminy Przelewice, miejscowi działacze (inicjatorzy poszukiwań) oraz mieszkańcy Kosina. Zapewniona była eskorta wojskowa z jednostki w Stargardzie Szczecińskim.

W roku 2015 podjęto decyzję o zaprojektowaniu i ufundowaniu w Dziedzicach (dawne Deetz) tablicy upamiętniającej wyzwolenie 3200 jeńców Oflagu II C i tragicznych wypadków z tym związanych. Decyzję podjęto w porozumieniu ze Stowarzysze-

niem Przyjaciół Dziedzic, którego wkładem były głąz i praca związana z jego posadowieniem. Podjęto także decyzję o zaprojektowaniu i ufundowaniu tablicy informacyjnej, obrazującej trasę ewakuacji Oflagu II C, przewidzianej do ustawienia obok tablicy pamiątkowej. Odsłonięcie tablic przewidziano na dzień 30 stycznia 2016 – w rocznicę uwolnienia jeńców. Wymagało to żmudnej rekonstrukcji trasy ewakuacji, którą wykonał członek Stowarzyszenia – Zdzisław Izydorczak, zięć jeńca obozu ppor. Eugeniusza Skupińskiego.

W dniach 30–31 stycznia 2016 r. odbyły się w Dziedzicach uroczystości związane z odsłonięciem tablic. Uroczystości zgromadziły ok. 100 osób, w tym potomków jeńców, którzy odzyskali wolność w Dziedzicach oraz przedstawiciele władz samorządowych. Na mogile poległych, w eskorcie pocztów sztandarowych harcerzy dobiegniewskich oraz uczniów Szkoły Podstawowej im. Żołnierzy Września 1939 – Woldenberczyków z Dobiegniewa, złożone zostały kwiaty. Wstęgę na płycie pamiątkowej, umieszczonej na 5-tonowym głązie, przecięli: burmistrz Barlinka, prezes Stowarzyszenia Przyjaciół Dziedzic oraz prezes Stowarzyszenia Woldenberczyków.

W tym samym roku zaprojektowano i wykonano, w liczbie 500 egzemplarzy, reprint książki Mariana Brandysa „Wyprawa do oflagu” z 1955 r., odnajdując sukcesorkę jego praw autorskich i uzyskując jej bezinteresowną zgodę na przedruk.

W dniu 10 września 2016 r. członkowie Stowarzyszenia wzięli udział w dobiegniewskich uroczystościach obchodów 77. rocznicy wybuchu II wojny światowej, połączonych z IV Zjazdem Rodzin Woldenberskich, organizowanym tradycyjnie przez gminę Dobiegniew. Na placu Podchorążego Starca, gdzie odbyły się centralne uroczystości, prezes Stowarzyszenia wygłosił okolicznościowe przemówienie do zgromadzonych gości.

W tym samym dniu zorganizowano Walne Zgromadzenie Członków Stowarzyszenia. W głosowaniu zatwierdzono nadanie członkostwa honorowego Pani Jadwidze Boguckiej, żonie ostatniego żyjącego Jeńca Oflagu II C Woldenberg – Józefa Boguckiego. Przedstawiono założenia przyszłej zmiany statutu, polegającej na rezygnacji z obligatoryjnych posiedzeń zarządu co najmniej dwa razy w roku. Wymóg ten nie jest obecnie niezbędny, ponieważ członkowie zarządu kontaktują się praktycznie niemal codziennie – głównie za pośrednictwem poczty e-mailowej. Przedyskutowano plan pracy na najbliższą przyszłość. Wręczono legitymacje członkowskie nowo przyjętym członkom Stowarzyszenia.

Dnia 11 września 2016 r. członkowie Zarządu Stowarzyszenia odwiedzili mogiłę poległych Woldenberczyków w Dziedzicach, a następnie wzięli udział w uroczystości odsłonięcia nowego pomnika nagrobego kapitana Władysława Sierko. Podniosłą uroczystość zapoczątkowała msza pogrzebowa, na którą śp. kapitan Sierko czekał ponad 70 długich lat. Na grobie zasłużonego żołnierza, uczestnika wojen obronnych 1920 i 1939 r., zapalono znicze i złożono kwiaty. W uroczystości wzięła udział najbliższa rodzina kapitana Sierko, przedstawiciele Urzędu Wojewódzkiego oraz władz samorządowych, Wojska Polskiego, fundacji i stowarzyszeń patriotycznych, Archiwum Państwowego, jak również weterani wojenni, nauczyciele i dziennikarze.

Wystosowano poparcie dla starań burmistrza miasta i gminy Dobiegniew o uzyskanie wsparcia dla modernizacji Muzeum Woldenberczyków i jego otoczenia, skierowane tym razem do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego – prof. Piotra Glińskiego.

Współdziałając z Muzeum Woldenberczyków przejęto drzeworyty obozowe jeńca oflagu, znanego powojennego grafika Mariana Stępnia. Ekspozycje przekazał w darze bratanek artysty – prof. Piotr Stępień.

Przez cały omawiany okres uzupełniano na bieżąco treści informacyjne na stronie internetowej Stowarzyszenia i utrzymywano bieżącą korespondencję e-mailową z członkami, wysyłając m.in. newslettera nt. bieżących działań Stowarzyszenia. Wraz z Muzeum Woldenberczyków współpracowano przy przejmowaniu materiałów źródłowych, dostarczanych przede wszystkim przez nowych członków Stowarzyszenia. W omawianym okresie przyjęto do Stowarzyszenia 28 nowych członków. W dniu 31 grudnia 2016 r. Stowarzyszenie liczyło 94 członków, w tym troje członków honorowych – Panią Jadwigę Bogucką, małżonkę ostatniego jeńca obozu, Pana Zbigniewa Wilnę – plastyka, twórcę projektu pomnika Woldenberczyka w Dobiegniewie oraz Wandę Pierzchlewicz wdowę po pchor. Kazimierzu Pierzchlewiczu

Czas i fakty pokazują, że Stowarzyszenie Woldenberczyków nie będzie zgromadzeniem licznym, chociaż liczbę dzieci byłych jeńców oflagu można szacować na kilkanaście tysięcy. Pozostanie zapewne stowarzyszeniem elitarnym, zarezerwowanym dla potomków jeńców oraz innych osób o szczególnej wrażliwości historycznej i patriotycznej.

4.5. Muzeum Woldenberczyków

Na początku lat 80. powstała koncepcja utworzenia Muzeum Woldenberczyków w Dobiegniewie. Nie obyło się bez trudności stawianych przez ówczesne władze, jednak dzięki ogromnemu zaangażowaniu i życzliwości lokalnej administracji, szczególnie ówczesnego Naczelnika Miasta i Gminy Dobiegniew – Leopolda Korzeniowskiego oraz działacza lokalnego – lekarza wet. Bogdana Bartosza i jego małżonki, posłanki na Sejm, jak również Woldenberczyka – Zygmunta Pazdy, który nadał muzeum formę plastyczną, we wrześniu 1987 r. placówka została otwarta, funkcjonuje do dziś i skupia wokół siebie wiele spraw i inicjatyw, przy wsparciu Urzędu Miasta i Gminy Dobiegniew.

Muzeum mieści się w dawnym baraku kwatermistrzostwa części niemieckiej obozu, nieopodal obozu właściwego (ryc. 4.5-1). Powierzchnia ekspozycji muzealnej wynosi ok. 400 m². Niektóre elementy wyposażenia obozowego przeniesiono z poszczególnych baraków, m.in. drzwi pochodzące z aresztu obozowego, płyty nagrobne z cmentarza obozowego, prawą stronę ołtarza z kaplicy obozowej – płaskorzeźbę wykonaną przez prof. Stanisława Horno-Popławskiego. Na zasoby muzealne składają się zbiory własne – ok. 2459 zinwentaryzowanych eksponatów i kilkadziesiąt depozytów. Eksponaty w większości są darem byłych jeńców lub ich rodzin.

Ryc. 4.5-1. Budynek Muzeum Woldenberczyków. Na pierwszym planie rekonstrukcja wieży wartowniczej i częściowa rekonstrukcja ogrodzenia

Zbiory tworzą oryginały znaczków poczty obozowej, drzeworyty, rzeźby, rękopisy i maszynopisy, nuty, zdjęcia, dyplomy, rozkazy polskiej i niemieckiej komendantury obozowej, identyfikatory, obozowe środki płatnicze, maski teatralne, przedmioty codziennego użytku, obrazy, grafika, projekty architektoniczne itp. Wszystkie posiadają ogromną wartość historyczną.

Działalność muzeum opisała wyczerpująco Mariola Różańska w opracowaniu „Muzeum Woldenberczyków w Dobiegniewie”. Korzystając z tego, oddajmy głos Autorce, cytując obszerne fragmenty Jej wypowiedzi. Wypowiedź ta posiada klimat obcowania z ostatnimi żyjącymi jeńcami Oflagu II C, którego już my – współcześni – nie potrafimy odtworzyć.

„/.../ Autorzy podręczników szkolnych, opisując działania wojenne, w których brały udział tysiące żołnierzy, często przestają się interesować ich losem z chwilą, kiedy żołnierze zostają uwięzieni. Pominięcie tak ważnego wątku nie pozwala na pełne poznanie, czym była II wojna światowa nie tylko dla ludności cywilnej (co na ogół jest podkreślane), ale także dla jeńców wojennych. Podręczniki wydane po roku 1989 problematykę jeniecką sprowadzają najczęściej do zbrodni popełnionych na oficerach polskich w Katyniu, Charkowie, Miednoje. Tylko sporadycznie autorzy tych opracowań informują, że w okresie II wojny światowej żołnierze polscy przebywali w niewoli niemieckiej. Przedstawienie więc sytuacji jeńców na przykładzie Oflagu II C w Woldenbergu wpływa na zainteresowanie m.in. młodzieży losami żołnierzy polskich, którzy w 1939 roku dostali się do niewoli.

Przybywających do muzeum otacza autentyczna atmosfera tamtych czasów. Liczne eksponaty zgromadzone w budynku obrazują życie uwięzionych żołnierzy, którzy swoją aktywnością skutecznie zapobiegali obozowej apatii. Mimo klęski wrześniowej i w zupełnie nowych warunkach nadal prowadzili walkę z hitlerowcami.

4.5-2. Fragment ekspozycji muzealnej – makieta obozu

Pracownicy muzeum organizują odczyty i prelekcje, pokazy filmów, sesje popularno-naukowe oraz spotkania okolicznościowe. Formy te adresowane są głównie do uczniów szkół podstawowych, gimnazjów, szkół średnich, kolonistów i turystów. Muzeum i nauczyciele są partnerami w realizowaniu zadań związanych z nauczaniem i wychowaniem. Obie strony ponoszą odpowiedzialność za współpracę, wzajemne wspieranie się Woldenberczyków, nauczycieli i mieszkańców Dobiegniewa. Działania na rzecz muzeum i szkół sprzyja stwarzaniu młodym ludziom odpowiednich podstaw do wejścia w dorosłe życie.

/.../ sami Woldenberczycy (gdym było to jeszcze możliwe – dop. WD) podjęli się wprowadzać młodzież w sprawy państwa, jego historii, kształtować podstawy przywiązania do miasta Dobiegniewa i regionu. Najczęściej lekcje muzealne, wykłady i prelekcje prowadził W. Kotański, przewodniczący Krajowej Komisji Woldenberczyków (KKW), oraz Jan Bohatkiewicz i H. Tomiczek (naoczni świadkowie tamtych czasów). Młodzież z wielką uwagą wysłuchiwała prelegentów, którzy doskonale potrafili zilustrować dzieje. Wspomnienia bardziej niż książka czy film przemawiały do umysłów i serc słuchaczy. Zajęcia prowadzone przez Woldenberczyków dały młodzieży możliwość osobistego kontaktu ze znakomitymi ludźmi, charakteryzującymi się wytrwałością, pracowitością, honorem, dokładnością, wiernością ideałom.

Lekcje muzealne weszły na trwałe do programu szkolnego jako jeden z elementów dydaktycznych w nauce historii, języka polskiego, a w ostatnim okresie plastyki i muzyki. Starano się, aby młodzież właściwie zrozumiała wydarzenia historyczne. Do zajęć tych czynnie włączają się nauczyciele przedmiotów.

Polonistka, Danuta Gajos-Podlacha ze szkoły im. Żołnierzy Września 1939 roku Woldenberczyków, zaprezentowała lekcję poświęconą poezji i prozie obozowej. Zajęcia obejrzel m.in. uczestnicy konferencji kuratorów i dyrektorów szkół województwa lubuskiego i podsekretarz stanu Ministerstwa Edukacji Narodowej, minister Wojciech Książek. Lekcja została wysoko oceniona, a nauczycielka otrzymała nagrodę II stopnia Komisji Edukacji Narodowej i została zaproszona wraz z uczniami do MEN w Warszawie w grudniu 1999 roku. Lekcję muzealną uczniów z Dobiegniewa obejrzel uczestnicy ogólnopolskiego zjazdu kuratorów i wizytatorów w Warszawie. Na zakończenie spotkania minister Książek zwrócił się do gości: *Już teraz wiecie, dlaczego Dobiegniew przyjechał do Warszawy*. Po tym wydarzeniu przewodniczący KKW zwrócił się do ministra edukacji narodowej o pomoc w sfilmowaniu lekcji poświęconej poezji jenieckiej i wyprodukowaniu filmu edukacyjnego. Mimo dofinansowania, pieniędzy na przedsięwzięcie, niestety, nie starczyło.

Do chwili obecnej lekcji muzealnych odbyło się ogółem 170, uczestniczyło w nich 2897 uczniów. Były to lekcje tematycznie związane z działalnością Oflagu, oświatą, kulturą, sportem i walkami żołnierzy na frontach II wojny światowej.

Od roku 2002 muzeum organizuje konkursy recytatorskie poezji obozowej. Mecenasem imprezy jest Fundacja Woldenberczyków. Konkursy cieszą się dużym powodzeniem młodzieży z gminy Dobiegniew i gminy Barlinek.

W latach 1990–1999 odbyły się liczne sesje popularno-naukowe przygotowane przez Woldenberczyków, W. Kotańskiego, H. Tomiczka, J. Bohatkiewicza, A. Wielkopolskiego, E. Fiszerę. Tematyka sesji to: „Losy Woldenberczyków w latach 1940–1944”, „AK w Oflagu”, „Życie religijne w obozie”, „Woldenberczycy na polach bitew II wojny światowej”. /.../

Muzeum i Woldenberczycy w porozumieniu z działaczami społecznymi, sportowymi i władzami Miasta i Gminy Dobiegniew postanowili po 51 latach od zakończenia Igrzysk Olimpijskich w Obozie Jenieckim Oflag II C Woldenberg (odbyły się 23 lipca 1944 roku) zorganizować pierwszy Międzynarodowy Turniej Piłki Nożnej Dobiegniew CUP. Patronat objął były trener polskiej kadry narodowej, Kazimierz Górski i Fundacja Woldenberczyków. /.../. Wzięło w nim udział ponad 430 drużyn z całej Polski, zespoły z zagranicy z Danii, Szwecji, Niemiec, Litwy i Białorusi. /.../ Jest to jednak współczesna kontynuacja bogatych tradycji sportowych w Oflagu II C Woldenberg i hołd złożony tamtym sportowcom.

Muzeum ściśle współpracowało z Krajową Komisją Woldenberczyków, a obecnie Stowarzyszeniem Woldenberczyków oraz samorządem lokalnym w wydawaniu rozmaitych publikacji. Począwszy od 1989 roku współuczestniczy w wydawaniu miejscowej gazety, „Ziemi Dobiegniewskiej”, na łamach której, poza informacjami lokalnymi są zamieszczane artykuły o Oflagu II C. Od 2003 wychodzi „Gazeta Nasza Dobiegniewska”, miesięcznik społeczno-samorządowy. W 1989 roku wydano w nakładzie 5000 egzemplarzy folder pt. „Woldenberg. Miejsca pamięci narodowej województwa gorzowskiego” autorstwa J. Olesika, oprac. graf. Alicja Czechowicz.

Od 1992 roku muzeum wraz z KKW rozpoczęło wydawanie cyklu Zeszytów Historycznych. /.../ Do tej pory ukazały się 22 Zeszyty Historyczne, których celem jest odtworzenie i gromadzenie wszelkich materiałów dotyczących życia i walki inteligencji polskiej pod okupacją hitlerowską i rosyjską w warunkach niewoli i pracy Woldenberczyków po wojnie, pisanych z myślą o przyszłych historykach. W archiwum muzeum znajdują się rękopisy wspomnień wielu jeńców Oflagu II C. /.../ Woldenberczycy przewidzieli, jak ważne okażą się ich wspomnienia w wyjaśnianiu białych plam historii. Przedstawiciel KKW w 1998 roku na posiedzeniu komisji zwrócił się z prośbą, aby każdy jeńiec Woldenberga opisał dowolny epizod z kampanii wrześniowej, stoczonej bitwy, potyczki z nieprzyjacielem lub dzień wojny. Stąd tak wiele w archiwum muzeum materiałów do opracowania. Obecnie przygotowwany jest słownik biograficzny jeńców Oflagu II C Woldenberg. Muzeum ma swoją bardzo skromną bibliotekę, w której oprócz własnych publikacji posiada około 200 pozycji książek związanych z II wojną światową, „Łambinowickie Roczniki Muzealne” oraz miesięczniki „Kombatant”. Z biblioteki korzystają uczniowie i osoby zainteresowane wojną. W archiwum znajdują się też 52 książki z biblioteki obozowej, niestety, w złym stanie technicznym, dlatego udostępniane jedynie osobom upoważnionym. Ponadto w muzeum znajduje się fonoteka i filmoteka. Materiały wypożyczane są szkołom i ośrodkom wczasowo-rekreacyjnym do wykorzystania na zajęciach historii miasta, oflagu. /.../

Muzeum utrzymuje liczne kontakty z instytucjami, organizacjami i stowarzyszeniami w kraju i za granicą, w szczególności ze środowiskami Woldenberczyków, ich rodzinami w celu dalszego wzbogacenia zbiorów i pamiątek. Muzeum jest aktywnym ogniwem organizacji woldenberskich i pełni w nich kluczową rolę.

Cechą charakterystyczną Muzeum Woldenberg II C jest jego przynależność do środowiska społecznego miasta i regionu. Dlatego jest ono otwarte, pogłębia kontakty ze społecznością lokalną. Celem tych kontaktów jest m.in. uzyskanie funduszy na dalsze utrzymanie i funkcjonowanie muzeum. Pomoc taką muzeum otrzymało od Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa na przekształcenie muzeum i terenu po byłym oflagu w miejsca pamięci narodowej (kwota 30 tys. zł przyznana w 1997 roku). Urząd

4.5-3. Fragment ekspozycji muzealnej – rekonstrukcja pryzcz jenieckich

Wojewódzki w Gorzowie Wlkp. przyznał w 1994 roku ówczesne 120 mln zł (obecnie 12 tys. zł) z przeznaczeniem na renowację cmentarzy woldenberskich (Dobiegniew, Dziedzice, Gorzów Wlkp.). Muzeum odwiedzali także przedstawiciele Urzędu Do Spraw Kombatantów: 26 września 1992 minister J. Odziemkowski, w lipcu 1995 roku minister A. Dobroński, 21 października 2003 minister J. Turski. Podczas każdej z tych wizyt poruszana była sprawa przyszłości muzeum, jego upa-

stwienie, trudności natury personalnej, organizacyjnej, finansowej. Przedstawiciele urzędów państwowych obiecali pomoc w otrzymaniu dotacji i załatwieniu najpilniejszych potrzeb (na obietnicach poprzestano).

Muzeum otrzymało także pomoc finansową od Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej. Pieniądze przeznaczono na dofinansowanie specjalistycznych wydawnictw, tj. Zeszytów Historycznych, folderu propagującego wiedzę o muzeum w języku polskim i niemieckim. /.../ Po wyzwoleniu jeńcami zostali żołnierze niemieccy wzięci do niewoli; przebywali w nim od trzech do sześciu miesięcy, potem byli wywożeni w głąb ZSRR. Wystawa ta miała na celu, poprzez upamiętnienie ofiar II wojny światowej, pomóc nawiązać współpracę z muzeami niemieckimi. Podejście pozbawione emocji do tych drażliwych elementów naszej wspólnej historii mogłoby przynieść trwałe pojednanie, tak istotne w obecnej sytuacji jednoczącej się Europy. Ze względu na reorganizację muzeum w 2001 roku, ekspozycja nie została zrealizowana.

Muzeum współpracuje z Główną Komisją Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, udostępnia Instytutowi Pamięci Narodowej dokumenty, negatywy zdjęć, zeznania i wspomnienia Woldenberczyków. Instytut prowadzi badania: „Czy jeńcom Woldenberga groziła zagłada? (rozkaz Hitlera o likwidacji inteligencji polskiej)”. Ponadto muzeum współdziała z placówkami muzealnymi w kraju o podobnym przeznaczeniu.

Muzeum utrzymuje kontakt z licznymi jednostkami Wojska Polskiego, m.in. z Kompanią Honorową 64 Brygady Rakietowej Ochrony Powietrznej w Skwierzynie, która swoją obecnością uświetnia wszystkie zjazdy Woldenberczyków w Dobiegniewie i Dziedzicach; z 29 Brygadą Zmechanizowaną Wojska Polskiego w Szczecinie, 17 Brygadą Wojsk Pancernych w Wałczu i wieloma innymi.

W stałym kontakcie z muzeum jest także Związek Byłych Jeńców Wojennych w Niewoli Niemieckiej Association of Polish ExPrisoners Of War From German Captivity w Londynie, którego prezesem do roku 1996 był dr Władysław Wierzbicki, były Woldenberczyk. Muzeum udostępniło ze swoich zbiorów znaczki obozowe Oflagu II C

z podobizną marszałka Józefa Piłsudskiego na londyńską wystawę filatelistyczną. Stały kontakt z muzeum utrzymuje młodzież zrzeszona w szeregach ZHP. W muzeum odbywają się uroczystości harcerskiego ślubowania, turnieje wiedzy i zdobywanie sprawności harcerskich.

Społeczność lokalną Dobiegniewa i okolic tworzy ludność napływowa z różnych stron Polski, której brakuje wyraźnego, jednolitego oblicza kulturalnego. Ten niedostatek tradycji wypełnia historia Oflagu II C Woldenberg. Bogata spuścizna duchowa jego jeńców stała się czynnikiem konsolidującym miejscowe społeczeństwo. Muzeum Woldenberczyków jest ośrodkiem popularyzującym wiedzę o czasach II wojny światowej, ożywia przeszłość, przybliża i ułatwia zrozumienie teraźniejszości, aktywizuje mieszkańców do wspólnego działania na rzecz miasta i regionu."

Trzeba dodać kolejne chronologicznie informacje, że w 2004 r. w Bibliotece Narodowej w Warszawie Muzeum zaprezentowało wystawę pt.: „WOLDENBERCZYCY – twórczość oficerów w obozie jenieckim Woldenberg w latach 1939–1945”.

W dniu 30 września 2005 r. odbyły się uroczystości nadania głównej alei, wiodącej na teren byłego Oflagu II C Woldenberg, imienia Pastora Christiana Christiansena.

W 2006 r. wykonano gruntowną modernizację Muzeum, na którą pozyskano środki finansowe unijne, budżetu państwa i gminy.

Po półtorarocznej przerwie, spowodowanej modernizacją budynku, w dniu 27 kwietnia 2007 r., a więc dwadzieścia lat po zrealizowanej inicjatywie byłych jeńców, dokonano ponownego uroczystego otwarcia Muzeum Woldenberczyków. W uroczystościach brało udział wielu znamienitych gości, między innymi przedstawiciele władz wojewódzkich i powiatowych, Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa w Warszawie, rodziny Woldenberczyków oraz Woldenberczycy: Arkadiusz Brzezicki i Witold Domański z Warszawy, Bohdan Pstrokoński z Olsztyna i Józef Bogucki z Poznania. Symbolicznego przecięcia wstęgi dokonali Woldenberczycy wraz z władzami gminy.

W 2007 r. wykonany został remont symbolicznego cmentarza wojennego Oflagu II C Woldenberg.

W 2010 r. realizowany był projekt z funduszy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz gminy Dobiegniew, dzięki któremu wydano m.in. 3 katalogi zbiorów w 3 językach (polskim, angielskim i niemieckim). W wyniku wniosku złożonego do Rady Pamięci Walk i Męczeństwa przeprowadzono prace sondażowe georadarem na terenie cmentarza obozowego.

Muzeum podjęło współpracę z Państwową Wyższą Szkołą Zawodową w Gorzowie Wielkopolskim (obecnie Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim), w wyniku której prowadzone są lekcje muzealne dla studentów. W 2010 r. zakończono 2-letni projekt pod hasłem: „Nauczyciel humanista wobec historii najnowszej – miejsca pamięci Oflag II C Woldenberg”, prowadzony we współpracy ze szkołami ponadgimnazjalnymi powiatu czarnkowsko-trzcianieckiego. W projekcie brali udział nauczyciele języka polskiego, historii, wiedzy o społeczeństwie, wiedzy o kulturze, a także uczniowie. Projekt zakończył się konferencją naukową, która odbyła się w maju w Czarnkowie, a we wrześniu 2010 r. odbyła się prezentacja broni i sprzętu wojskowego w Muzeum Woldenberczyków. Muzeum było współorganizatorem konferencji pt.: „Lekarze weterynarii w Oflagu II C Woldenberg”, która odbyła się w bibliotece głównej PWSZ w Gorzowie Wielkopolskim.

Muzeum kontynuuje pewne stałe wątki swojej działalności. Corocznie odbywają się na jego terenie konkursy poezji obozowej, przeznaczone dla młodzieży szkolnej, w których mecenat włączyło się w ostatnich latach Stowarzyszenie Woldenberczyków. Jest także miejscem spotkań w trakcie odbywających się co dwa lata Zjazdów Rodzin Woldenberskich.

Muzeum włączyło się też w kolejne odsłony wystawy „Igrzyska za drutami”, organizowane w Muzeum Sportu i Turystyki, Sejmie RP, Muzeum Niepodległości oraz w muzeum prowadzonym przez Stowarzyszenie Przyjaciół Dziedzic, w których 31 stycznia 1945 r. nastąpiło wyzwolenie obozu „Wschód” Oflagu II C Woldenberg.

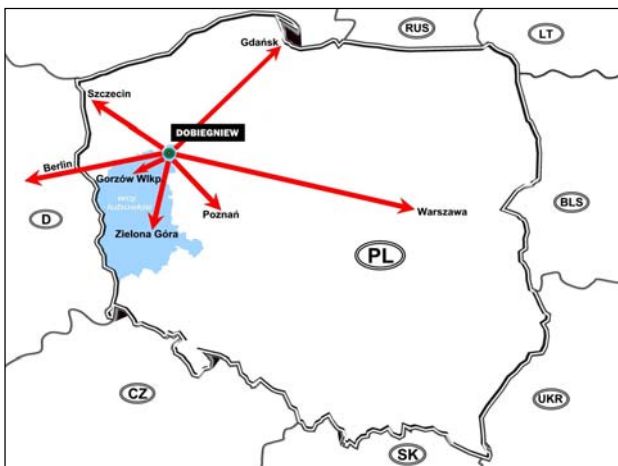
W 2016 r. Urząd Miejski w Dobiegniewie opracował wraz z Muzeum koncepcję istotnej rozbudowy i modernizacji muzeum pt.: „Przebudowa i rozbudowa budynku Muzeum Woldenberczyków – Oflag II C Woldenberg ocalić od zapomnienia”. Trwają obecnie poszukiwania możliwości sfinansowania tego bardzo potrzebnego zamierzenia.

5. Gmina Dobiegniew na mapie kraju

Przed władzami Dobiegniewa stoi dzisiaj bardzo trudne zadanie – jak w czasach zmieniającego się świata i ciągłego dynamicznego postępu odnaleźć miejsce na ziemi, wskazać kierunki rozwoju i zaspokoić potrzeby lokalnej społeczności, zwłaszcza, że – od ponad 20 lat – władza należy do lokalnego samorządu, a w takim ustroju prawnym o kierunkach zmian decydują w większości sami mieszkańcy. Nie można oderwać się do kontekstu historycznego – zawirowania po II wojnie światowej sprawiły, że ziemie te stały się polskie. Dzisiejszy Dobiegniew i jego społeczność buduje swoją tożsamość w oparciu o zlepek wielu kultur, różnych tradycji i całkowicie odmienną historię co najmniej kilku grup etnicznych. Na sposób postrzegania świata wpływa również bliskie sąsiedztwo Niemiec. Często próbujemy odnaleźć historię tej ziemi (w architekturze, krajobrazie, przyrodzie) kształtowanej przez poprzednich mieszkańców i zrozumieć wartości jakie próbowali zachować na tym terenie. W całym tym procesie niezmiernie ważna jest historia Woldenberczyków, jako ludzi, intelektualistów, patriotów – Polaków, którzy poprzez swoje losy na stałe związali się z Dobiegniewem i przez kilkadziesiąt lat aktywnie uczestniczyli w procesie budowania lokalnej tożsamości. Dzisiejszy, wyjątkowy stosunek mieszkańców do Muzeum Oflagi II C to wyznacznik pozycji, jaką zajmuje historia jeńców obozu i cała „rodzina woldenberska” w kształtowaniu postaw społecznych, odkrywaniu dumy narodowej i nadawaniu treści naszemu codziennemu życiu.

Kilka słów o tym jak dzisiaj identyfikujemy to miejsce. Z pewnością liczby i dane geograficzne nie definiują wszystkiego, ale na pewno warto je przytoczyć. Gmina Dobiegniew, jako jednostka administracyjna, jest położona w północno-wschodniej części województwa lubuskiego, w powiecie strzelecko-drezdeneckim.

Zajmuje powierzchnię 351 km² i liczy 7160 mieszkańców. Około 65% terenu stanowią lasy i tereny zadrzewione, 8% – wody powierzchniowe, a ponad 25% – uprawy rolne. Okolice są naturalnym zapleczem rekreacyjnym dla dużych aglomeracji miejskich – Szczecina i Poznania. Bezpośrednie połączenie z tymi miastami zapewnia linia kolejowa i droga wojewódzka 160. Położenie przy drodze krajowej 22 umożliwia łatwą komunikację z Gorzowem Wlkp., Frankfurtem N.O. oraz Berlinem. Jedną z cech stanowiących o atrakcyjności terenu jest duża liczba jezior, których główne skupisko znajduje się w północnej i południowo-zachodniej części gminy. Do najpiękniejszych i największych można zaliczyć: Osiek

Ryc. 5-1. Gmina Dobiegniew na mapie Polski

Ryc. 5-2. Dobiegniew z lotu ptaka

(540 ha), Ostrowieckie (385 ha), Radęcino (179 ha), Wielgie (147 ha). Atrakcyjna rzeźba terenu, liczne jeziora i okoliczne lasy zachęcają do wypoczynku i aktywnego spędzania czasu wolnego. Wszystko to sprawia, że Dobiegniew staje się licznie odwiedzanym, malowniczym i atrakcyjnym turystycznie terenem.

Turystyka to jeden z najdynamiczniej rozwijających się sektorów gospodarki, który powoli staje się ważnym czynnikiem wpływającym na rozwój gospodarczy i społeczny naszego regionu. Niezbędne są więc przeobrażenia sektora turystyki, podejmowanie działań i inicjatyw, które pozwalają na kształtowanie obszaru niezwykle cennego ze względu na zasoby przyrodnicze, interesującego pod względem historycznym, a także bogatego swym dziedzictwem kulturowym.

Dobiegniew i okolica to prawdziwy raj dla osób pragnących wypocząć w bliskim kontakcie z naturą. Przez teren gminy przepływa kilka rzek, w tym jedna o charakterze górskim – Drawa. Cechuje ją duża zmienność krajobrazu i zróżnicowanie koryta na poszczególnych odcinkach biegu. Dla turystów zainteresowanych aktywnym wypoczynkiem organizowane są spływy kajakowe na jednym z najpiękniejszych szlaków wodnych w Polsce. Zieleń okolicy to zasługa lasów, z dominacją iglastych i mieszanych, a także kompleksów leśnych Puszczy Drawskiej z zachowanymi w stanie naturalnym fragmentami borów sosnowych, lasów bukowych i dębowych. W 2004 r. wyznaczono obszar specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 pod nazwą Lasy Puszczy nad Drawą, w którego skład wchodzi prawie cała powierzchnia gminy Dobiegniew. Duży udział lasów stwarza dogodne warunki dla urozmaiconego świata zwierzęcego. Lasy gminy Dobiegniew znane są w Polsce z jednego z największych zagęszczeń populacji saren, jeleni i dzików. Zaobserwowano tutaj również występowanie kuny, tchórza,

wydry, bobra oraz ślady wędrówek wilka i żubra, a wodach – łososia bałtyckiego. Niewątpliwą korzyścią dla rozwoju turystyki na terenie gminy jest obecność Drawieńskiego Parku Narodowego, który przyciąga licznych turystów. Zajmuje on centralną część kompleksu leśnego zwanego Puszcą Drawską. W całości jest położony w zlewni rzeki Drawy, która – razem z dopływem Płociczną – stanowi jego główną oś hydrograficzną. Obie rzeki płyną przez szeroki pas sandrów, które powstały z piasków usypanych przez wody topniejącego lodowca. Drawieński Park Narodowy odznacza się bogactwem występujących tu typów ekosystemów. Miarą tego bogactwa jest liczba 224 udokumentowanych zbiorowisk roślinnych. Charakterystycznymi elementami przyrody Parku są także torfowiska oraz ekosystemy wodne i łąkowe. Faunę Parku reprezentuje ponad 200 gatunków kręgowców, wśród nich najliczniejszą gromadę stanowią ptaki.

W latach 2013–2015 na terenie gminy powstała nowoczesna infrastruktura wypoczynkowa, dostosowana do wzrastających wymagań napływających coraz liczniej turystów. Dziś gmina może się poszczycić atrakcyjnymi kompleksami kempingowymi położonymi w bezpośrednim sąsiedztwie dobiegniewskich jezior, zrewitalizowanymi szlakami turystycznymi, wieżami widokowymi i malowniczymi plażami. Istotną rolę w tym procesie odgrywają fundusze unijne.

Dzięki pozyskanym środkom możliwe są inwestycje znacząco przekraczające bieżące możliwości finansowe gminy oraz realizacja celów w perspektywie wielu lat. W połączeniu z ochroną przyrody i z zachowaniem unikalnych walorów przyrodniczych w latach 2017–2018 będzie realizowany kolejny projekt, mający na celu zagospodarowanie turystyczne gminy. Tym razem będzie to szlak wodny na rzece Mierzęcka Struga, który w ramach projektu zyska całkowicie nowe zagospodarowanie.

Ryc. 5-3. Most na przesmyku jeziora Osiek

Zaczynając od nowych przystani kajakowych wzdłuż rzeki, poprzez rozbudowę promenady i pasażu nad jeziorem Wielgie w centrum miasta, a na rozbudowie plaży nad jeziorem Osiek kończąc. Po raz pierwszy zastosowane będą nowe, multimedialne formy promowania bazy turystycznej. Opracowany zostanie przewodnik interaktywny, strona internetowa oraz aplikacje edukacyjne działające na smartfonach i tabletach.

Amatorzy jazdy konnej mają na terenie gminy znakomite warunki do uprawiania tej formy rekreacji. Atrakcyjną ofertę na przejażdżki bryczką i konno przygotował Pałac Mierzęcin – wysokiej klasy ośrodek rekreacyjno-konferencyjny, położony w odległości 6 km od Dobiegniewa. Na terenie gminy wytyczono interesujące szlaki piesze i rowerowe – 45 km szlaku po zróżnicowanym terenie. Szlak rozpoczyna się na plaży miejskiej nad jeziorem Osiek i składa z dwóch części: Pętli Małej (31,1 km) i Pętli Dużej (45 km). Obie trasy są wspólne na odcinku od plaży miejskiej nad Osiekiem do Wołogoszczy, gdzie dzielą się na krótszą – biegnącą od Derkaczy z powrotem nad Osiek, i dłuższą – wiodącą przez malownicze lasy do Radęcina i stamtąd na plażę nad jeziorem. Celem długofalowym jest rozwój Dobiegniewa w taki sposób, aby miasto i okolica były atrakcyjne zarówno dla mieszkańców, jak i turystów.

Dobiegniew może pochwalić się bardzo dobrze rozwiniętą bazą sportowo-rekreacyjną. Głównym elementem infrastruktury sportowej jest Dobiegniewski Ośrodek Sportu i Rekreacji „Leśna”. Jest to wielofunkcyjny kompleks sportowy usytuowany w otoczeniu zieleni lasu. Obiekt rozbudowany w 2012 r. składa się z czterech pełnowymiarowych trawiastych boisk piłkarskich, hali sportowej, infrastruktury lekkoatletycznej, a także skateparku i kortów tenisowych. Od kilkunastu lat na terenie kompleksu odbywa się jeden z największych wakacyjnych turniejów piłkarskich w Polsce – Dobiegniew Cup – impreza skierowana do dzieci i młodzieży w wieku 9–17 lat,

Ryc. 5-4. Dobiegniew Cup

w której co roku uczestniczy około 70 drużyn w pięciu kategoriach wiekowych, co daje łączną liczbę ponad 1000 młodych zawodników. W kilkunastoletniej historii turnieju udział wzięło 1360 drużyn z całej Polski oraz zespoły z Danii, Szwecji, Niemiec, Anglii, Szkocji, Rosji, Ukrainy, Białorusi oraz Litwy, Łotwy i Estonii. Łącznie na boiskach w Dobiegniewie wystąpiło ponad 20 000 zawodników. Idea turnieju wynika z tradycji olimpiady sportowej, którą w roku 1944 zorganizowali jeńcy obozu Oflag II C Woldenberg, jest kontynuacją szczytnych celów, jakie przyświecają ludziom uprawiającym sport i działającym na rzecz upowszechniania go wśród dzieci i młodzieży. Z Dobiegniew Cup związane są największe postaci polskiego świata piłkarskiego, w tym Ryszard Koncewicz – selekcjoner kadry polskiej, były jeńiec Oflagu II C, którego imię nosi gimnazjum w Dobiegniewie. Patronem imprezy jest najbardziej utytułowany szkoleniowiec polskiej kadry – Kazimierz Górski, który zawsze podkreślał dobro piłki nożnej i konieczność jej popularyzacji wśród młodzieży, poprzez wskazywanie wzorców godnego zachowania sportowca reprezentującego Polskę.

Gmina Dobiegniew w 2001 r. podpisała umowę o partnerstwie z niemiecką gminą Goltzow. Porozumienie obejmuje współpracę oraz wymianę doświadczeń między władzami i pracownikami jednostek samorządowych w następujących dziedzinach: działalność socjalna, gospodarka komunalna, oświata i kultura, sport, turystyka i rekreacja, ochrona środowiska oraz wzajemne wspieranie lokalnych inicjatyw gospodarczych i turystycznych. Od tego czasu rozpoczęła się współpraca pomiędzy zaprzyjaźnionymi gminami. Przedstawiciele gminy Goltzow w 2007 r. zostali włączeni jako partnerzy w realizację dużego projektu, jakim jest Międzynarodowy Młodzieżowy Turniej Piłki Nożnej Dobiegniew Cup. Strona niemiecka pomaga w zdobywaniu kontaktów z klubami sportowymi na terenie Niemiec, a młodzi sportowcy z Goltzow oraz okręgu Maerisch Oderland są uczestnikami turnieju. Porozumienie obejmuje również kontakty między mieszkańcami i organizacjami działającymi na terenie gmin partnerskich, rozwijana jest współpraca jednostek straży, zespołów artystycznych i grup seniorów.

W 2001 r. podpisano umowę o współpracy z ukraińską gminą Morszyn. Celem zawartego porozumienia jest prowadzenie wymiany w zakresie społecznym, kulturalnym i gospodarczym, ze szczególnym uwzględnieniem takich dziedzin jak: wymiana doświadczeń samorządów, działalność socjalna, gospodarka komunalna, oświata i kultura, sport, turystyka i rekreacja.

Na terenie gminy żyje liczna społeczność narodowości łemkowskiej, skupiona wokół funkcjonującej w Ługach parafii prawosławnej. Aktywnie działa Stowarzyszenie Miłośników Kultury łemkowskiej, organizator Watry – festiwalu o ogólnopolskiej renomie, miejsca spotkań krajowej i zagranicznej czołówki artystów wykonujących folk łemkowski. Od lat spotkanie na Watrze jest dla wielu łemków ważną datą w kalendarzu. Każdego roku przybywa tu około tysiąca osób z Polski i z zagranicy.

Stowarzyszenie bierze aktywny udział w życiu społecznym i kulturalnym powiatu strzelecko-drezdeneckiego. Organizuje występy i przeglądy zespołów artystycznych, koncerty, prelekcje, seminaria, spotkania dyskusyjne, kursy, wystawy, zabawy taneczne, wycieczki, rajdy. Systematycznie prowadzone są zajęcia dla dzieci i młodzieży z zakresu wiedzy o kulturze i historii łemków. W ramach Stowarzyszenia działa ośrodek kultury i sztuki łemkowskiej – Lemko Tower.

Ryc. 5-5. Łemkowska Watra we wsi Ługi

W 2007 r. w Dobiegniewie została utworzona Dobiegniewska Strefa Przemysłowa. Na potrzeby potencjalnych inwestorów przeznaczono obszar o powierzchni ponad 22 ha, wyposażony we wszystkie media oraz dogodne połączenia komunikacyjne. Część obszaru o powierzchni 7,7108 ha włączono do Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, jako dobiegniewską podstrefę. Przedsiębiorca podejmujący działalność gospodarczą na terenie Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej jest uprawniony do korzystania z pomocy regionalnej w postaci zwolnienia podatkowego w podatku dochodowym CIT z dwóch tytułów: poniesionych nakładów inwestycyjnych lub tworzenia nowych miejsc pracy. Warunkiem inwestowania na terenie strefy jest uzyskanie od K-SSSE SA zezwolenia na prowadzenie działalności gospodarczej. Mały przedsiębiorca (do 50 pracowników) podejmujący działalność gospodarczą na terenie strefy może korzystać ze zwolnienia z podatku dochodowego CIT w wysokości 55% poniesionych nakładów inwestycyjnych lub 55% dwuletnich kosztów pracy. Przygotowana analiza społeczno-gospodarcza ukazuje dostępne zasoby kadrowe dla nowych firm, a wykonana analiza ekofizjografii terenu ułatwia inwestorom uzyskiwanie zezwoleń z zakresu ochrony środowiska. Dodatkowo dla przedsiębiorców prowadzących działalność na terenie gminy przewidziano zwolnienia z podatków lokalnych.

Kolejną bardzo ważną sferą działalności publicznej jest proces zmiany i kształtowania aktywności mieszkańców. Podjęto działania mające na celu przywrócenie funkcji społecznej oraz struktury zabudowy centrum miejscowości zdegradowanej poprzez wieloletnie zaniedbania inwestycyjne i kulturowe, związane również z działaniami wojennymi. Historyczne centrum Dobiegniewa, położone w pobliżu rzeki i leżącego obok jeziora, pełniło funkcje miejskie: ratusz, rynek i kościół. Cały ten obszar

został zniszczony w wyniku działań wojennych, a następnie dalszej wieloletniej destrukcji związanej z niedostosowaniem społecznym, migracją ludności i brakiem środków finansowych na odbudowę budynków. Do dnia dzisiejszego nie odbudowano struktury miasta, pozostało wiele pustej przestrzeni z przypadkowymi inwestycjami, w większości dotyczącymi mieszkalnictwa. Gęsta i zwarta zabudowa z czasów przedwojennych została zmieniona, zarówno co do formy, jak i funkcji. Okres przemian ustrojowych końca XX w. zaowocował też znaczącą migracją mieszkańców do nowych miejsc pracy lub wykształcenia. W 2016 r. gmina Dobiegniew zakwalifikowała się do finałowej dwudziestki miast i gmin w konkursie „Modelowa Rewitalizacja Miast”. Projekt Ministerstwa Rozwoju ma na celu wsparcie samorządów w procesie przygotowania programów oraz wypracowania modelowych rozwiązań w zakresie rewitalizacji. Działania obejmują płaszczyzny: społeczną, gospodarczą i przestrzenną z uwzględnieniem szerokiej partycypacji grup interesariuszy procesu rewitalizacji. Przygotowano koncepcję przebudowy centrum miasta, a także parku oraz skwerów zielonych i ulic. Na obszarze ok. 1,5 ha powstanie całkowicie nowe miejsce, oferujące mieszkańcom nowocześnie zaaranżowaną przestrzeń miejską wraz z niezbędną infrastrukturą i energooszczędnym oświetleniem. Drugim aspektem projektu jest aktywizacja mieszkańców, m.in. konsultacje społeczne z przedsiębiorcami, stowarzyszeniami i grupami nieformalnymi. Zaplanowano także działania edukacyjne oraz ekologiczne. Projekt „Dobiegniew – chcę tu mieszkać, pracować i żyć” realizowany będzie do końca 2018 r.

6. Podsumowanie i wizja przyszłości

Parafrazując C. K. Norwida można stwierdzić: przyszłość jest to dziś – tylko co-
kolwiek dalej. Aby móc mówić o przyszłości, trzeba sięgnąć do korzeni tradycji wol-
denberskiej. Ujmuje to dobrze uchwała programowa Walnego Zgromadzenia Stowa-
rzyszenia Woldenberczyków podjęta w dniu 3 września 2014 roku, cytująca na wstę-
pie wyjątki ze Statutu Stowarzyszenia:

„Władze Stowarzyszenia Woldenberczyków w pełni identyfikują się z etosem i ce-
lami zapisanymi w jego Statucie:

§ 6

Celami Stowarzyszenia są:

1. *upowszechnianie tradycyjnych wartości patriotyczno-wychowawczych ze szczegól-
nym uwzględnieniem postaw żołnierzy września 1939 r. – „Woldenberczyków”,*
2. *udział w sprawowaniu opieki nad pamiątkami po „Woldenberczykach” na teryto-
rium całego kraju, a w szczególności w województwie lubuskim (pomniki, cmentarze,
tablice pamiątkowe, szkoły, muzea),*
3. *udzielanie pomocy Fundacji „Woldenberczyków”,*
4. *upowszechnianie wiedzy historycznej w odniesieniu do drugiej wojny światowej,*
5. *prowadzenie działalności w zakresie inteligencji społecznej i kontynentalnej zmie-
rzającej do pojednania społeczności międzynarodowej.*

§ 7

Stowarzyszenie realizuje wskazane cele przez:

1. *udział w prowadzeniu działalności wydawniczej – foldery, przewodniki, opracowania
historyczne,*
2. *udział w działalności propagandowo-naukowej,*
3. *wspieranie organizacyjne i finansowe Muzeum „Woldenberczyków” oraz szkół
w Dobiegniewie i Dziedzicach,*
4. *prowadzenie działalności integrującej członków Stowarzyszenia poprzez aktywność
kulturalną, rekreacyjną i towarzyską,*
5. *współdziałanie z władzami samorządowymi Dobiegniewa w realizacji zadań spo-
łeczno-ekonomicznych wpływających na rozwój Ziemi Dobiegniewskiej.”*

Jak napisano dalej w uchwale programowej – odeszli jeńcy i inni świadkowie tam-
tych wydarzeń. Inicjatywę przejęły dzieci jeńców, osoby dobrej woli oraz instytucje
pożytku publicznego. Będzie jednak nadal ubywać ludzi, których motywowały przede
wszystkim własne przeżycia, bądź rodzinna miłość. Pamięć tradycji Oflagu II C Wol-
denberg musi więc być, wraz z nieuchronnym odchodzeniem w coraz dalszą prze-
szłość, utrwalana w formie pomnika historii narodu polskiego, którego nie naruszają
przemiany pokoleń. Ważne jest takie zabezpieczenie pamiątek woldenberskich, aby
stanowiły one trwałą ślad fenomenu Oflagu II C, czytelny dla kolejnych pokoleń.

Fundamentem działalności Stowarzyszenia była i jest współpraca z władzami
miasta i gminy Dobiegniew oraz utrzymywanym z gminnych funduszy Muzeum Wol-
denberczyków.

Mając na uwadze powyższe fakty, Zarząd Stowarzyszenia winien skupiać się prze-
de wszystkim na następujących zagadnieniach:

- zapewnieniu ciągłości pamięci o Oflagu II C, ze szczególnym uwzględnieniem młodszych generacji rodzin woldenberskich – wnuków i prawnuków jeńców – jako sukcesorów tradycji Stowarzyszenia;
- propagowaniu fenomenu historycznego i kulturowego Oflagu II C Woldenberg z użyciem współczesnych środków komunikacji społecznej;
- weryfikacji listy członków Stowarzyszenia i zapewnieniu łączności z nimi zgodnie ze współczesnymi standardami i możliwościami komunikacyjnymi;
- dalszej rekrutacji i aktywizacji członków Stowarzyszenia;
- wsparciu działań na rzecz dalszej rozbudowy i rozwoju Muzeum Woldenberczyków;
- dalszej współpracy z administracją szeroko pojętej ziemi dobiegniewskiej, wspierającej trwałe zabezpieczenie śladów pamięci Oflagu II C, w tym uzyskanie pomocy ze strony władz odpowiedzialnych za kulturę i dziedzictwo narodowe.

Wraz z upływem czasu coraz bardziej staje się jasne, że Oflag II C Woldenberg był ewenementem w skali międzynarodowej w kontekście pokazania siły potencjału kulturowego i naukowego jako podstawy przetrwania w warunkach zniewolenia. W obozie przebywała elita polskiej inteligencji II Rzeczypospolitej, która uczyniła z niego autentyczny ośrodek twórczości artystycznej i naukowej, a także patriotycznej. Jak już napisano we wstępie, w obliczu nieopisanych strat, jakie poniosła polska inteligencja w wyniku wojny, powrót do społeczeństwa ocalonych jeńców oflagów miał znaczenie nieocenione.

To, co się zmieniło zasadniczo w rzeczywistości Stowarzyszenia to wymiana pokolenia. Jeszcze kilkanaście lat temu jego trzon kadrowy stanowili byli jeńcy. Wraz z upływem czasu świadków tamtych wydarzeń zaczęło szybko ubywać. Zadecydowało to o zmniejszeniu liczby członków, których obecnie jest około 100. Jak już napisano w rozdziale 4., chociaż liczbę dzieci byłych jeńców oflagu można szacować na kilkanaście tysięcy, Stowarzyszenie pozostanie zapewne zgromadzeniem elitarnym, zarezerwowanym dla potomków jeńców oraz innych osób o szczególnej wrażliwości historycznej i patriotycznej. W tej sytuacji trudno kontynuować statutowe zobowiązanie do wspierania finansowego muzeum lub szkół. O ile po wojnie Woldenberczycy pomagali Dobiegniewowi w pozyskiwaniu cegły i węgla, o tyle obecnie ta pomoc realizuje się w sferze intelektualnej, moralnej i organizacyjnej. Przykładem tego jest chociażby niniejsza książka, napisana bezinteresownie (a jak mówili jeńcy – honorowo) przez członków Stowarzyszenia.

Wizja funkcjonowania Stowarzyszenia Woldenberczyków musi być ściśle związana z wizją rozwoju gminy Dobiegniew, w której społeczności powszechność i żywotność tradycji woldenberskiej jest absolutnym ewenementem i jak dotychczas dostrzegamy – priorytetem.

Fakt, że Muzeum Woldenberczyków wraz z terenem obozu pozostają od lat bez znaczącego wsparcia ze strony państwa i znajdują się najniżej w hierarchii miejsc pamięci narodowej, jako park kulturowy, musi budzić zastrzeżenia. Nie sposób przecież nie zauważyć, że obiekt historyczno-muzealny pod nazwą Oflag II C Woldenberg ciągle się rozwija i zaczyna wypełniać rolę modelowego obozu jenieckiego, której z różnych przyczyn nie wypełnią oflagi takie jak Gross-Born, Murnau czy rozproszone po Europie oflagi przejściowe.

Trzeba mieć przy tym w świadomości chichot historii, że obiekt ten utrzymuje od wielu lat mała i niezamożna gmina, obciążona bezrobociem po-PGRowskim, w której żyją potomkowie Łemków wygnanych z ojcowizn w ramach Akcji Wisła. Dlatego też Stowarzyszenie solidaryzuje się z każdą inicjatywą zmiany tego stanu rzeczy.

Obecnie niewątpliwe wydaje się, że głównym kierunkiem rozwoju gminy będzie turystyka. Decydują o tym jej walory przyrodnicze i piękno krajobrazu, czego najlepszym świadectwem jest fakt, że połowa Drawieńskiego Parku Narodowego leży na terenie gminy, a ona cała znajduje się w obrębie sieci Natura 2000. Oflag II C Woldenberg powinien więc stać się drugim ważnym motywem turystycznym, wypełniającym sferę historyczno-kulturową.

Stowarzyszenie wspiera i nadal powinno wspierać wszelkie inicjatywy władz gminy Dobiegniew, ukierunkowane na pozyskiwanie środków na jej rozwój. Kształtując wizję przyszłości trzeba mieć na względzie stopniową ewolucję historycznego spojrzenia na fenomen, jakim był Oflag II C. Wkrótce po wojnie, na terenie byłego obozu urządzono największą w kraju tuczarnię trzody chlewnej, a fakt istnienia oflagu wypadł z podręczników historii. Sam Marian Brandys napisał przecież w „Wyprawie do oflagu” z widoczną rozterką: *Pamiętam, że swego czasu wiadomość o powstaniu w Woldenbergu gospodarstwa hodowlanego żywo mnie dotknęła. Teraz, patrząc na świeżo pobielone baraki, zmieniam zdanie. A cóż, u diabła, miało tu powstać? Muzeum? Park narodowy?...*

No cóż, mamy jednak muzeum, a opodal i park narodowy, których sensu i znaczenia nikt dzisiaj nie kwestionuje. Jak napisano już w rozdziale 4.5., w chwili pisania tych słów trwają poszukiwania możliwości sfinansowania projektu rozbudowy i całkowitej modernizacji Muzeum Woldenberczyków pod hasłem: *„Przebudowa i rozbudowa budynku Muzeum Woldenberczyków – Oflag II C Woldenberg ocalić od zapomnienia”*. Mamy pewność, że gdy ważny projekt modernizacji muzeum zostanie zrealizowany, przyjdzie pora na zagospodarowanie terenu właściwego obozu, obok którego funkcjonuje muzeum, a który znajduje się obecnie częściowo w rękach prywatnych, po dramatycznych przejściach związanych z upadkiem PGRu oraz koniecznością rozebrania niszczących baraków obozowych. Obiekt ten będzie wymagać wykupu oraz uporządkowania i zagospodarowania, w minimalnym zakresie w postaci konturów poszczególnych baraków i ścieżki edukacyjnej z tablicami informacyjnymi, bowiem każdy z tamtejszych budynków dysponował indywidualną, fascynującą historią, taką jaka jest historia całego Oflagu II C Woldenberg.

7. Statut Stowarzyszenia Woldenberczyków

Statut

Stowarzyszenia „Woldenberczyków” w Dobiegniewie

Prawo do zachowania pamięci narodowej ma trwałe miejsce w naszym społeczeństwie. Pamięć bowiem o przeszłości, o wydarzeniach dziejowych, o zmaganiach Polaków w obronie wolności i niepodległości, o ofiarach tych zmagających się jest naszą narodową powinnością. Szczególnie dramatyczne wydarzenia, jakie przeżywał nasz naród w okresie ostatniej wojny, będącej najstraszliwszą hekatombą w dziejach ludzkości, dyktują nam potrzebę i wolę utrwalenia w pamięci pokoleń ogromnej ilości ofiar tej wojny. W swą straszliwą orbitę ostatnia wojna wciągnęła bez mała wszystkich obywateli Rzeczypospolitej. W wojnę uwikłany był cały naród. Zarazem winniśmy czcić polskiego żołnierza, który dawał tak obfitą daninę krwi i życia dla Ojczyzny. Nie było takiego drugiego kraju na świecie, którego żołnierze biliby się na tyłu frontach od pierwszego do ostatniego dnia tej największej z wojen. Żaden naród, który chce rozwijać się nie tylko materialnie, gospodarczo, ale i duchowo, nie może zapomnieć o tych, którzy walczyli o jego wolność i niepodległość, którzy cierpieli i ginęli za Ojczyznę. Pamięć o nich jest sprawą naszego obywatelskiego sumienia i naszej moralnej wartości. To oni na niezliczonych polach bitew znaczyli swój żołnierski, patriotyczny szlak do wolnej Polski. To potomni pamięcią i serdecznymi wspomnieniami winni utrzymywać ich męstwo i czyny w panteonie narodowej chwały. Najtrudniejszy, najbardziej dramatyczny egzamin z gotowości do zmagających się w obronie Ojczyzny zaatakowanej podstępnie przez dwóch zbrodniczych najeźdźców zdawali żołnierze Kampanii Wrześniowej. Umieszczeni po klęsce w obozach jenieckich niezłomnie trwali w wierze w zwycięstwo prawdy i sprawiedliwości.

Zakładane Stowarzyszenie ma za zadanie utrwalic w pamięci potomnych walkę, przeżycia, dokonania i działalność w konspiracji i ruchu oporu żołnierzy Września, a w szczególności żołnierzy Oflagu Woldenberg.

I. Postanowienia ogólne

§ 1

1. Stowarzyszenie „Woldenberczyków” – zwane dalej „Stowarzyszeniem” zrzesza na zasadzie dobrowolności:
 - a) byłych jeńców Oflagu II C w Woldenbergu,
 - b) ich rodziny,
 - c) osoby sympatyzujące z patriotyczną spuścizną „Woldenberczyków”.

§ 2

Stowarzyszenie działa na podstawie przepisów ustawy Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. Nr 20, poz. 104 z późniejszymi zmianami) oraz niniejszego statutu i z tego tytułu posiada osobowość prawną.

§ 3

1. Stowarzyszenie swoim działaniem obejmuje obszar Rzeczypospolitej Polskiej.
2. Siedzibą Stowarzyszenia jest miasto Dobiegniew.

§ 4

Stowarzyszenie może współpracować z organizacjami o podobnym charakterze.

§ 5

Czas trwania Stowarzyszenia nie jest ograniczony.

II. Cele Stowarzyszenia i sposoby ich realizacji

§ 6

Celami Stowarzyszenia są:

1. upowszechnianie tradycyjnych wartości patriotyczno-wychowawczych ze szczególnym uwzględnieniem postaw żołnierzy września 1939 r. – „Woldenberczyków”,
2. udział w sprawowaniu opieki nad pamiątkami po „Woldenberczykach” na terytorium całego kraju, a w szczególności w województwie lubuskim (pomniki, cmentarze, tablice pamiątkowe, szkoły, muzea),
3. udzielanie pomocy Fundacji „Woldenberczyków”,
4. upowszechnianie wiedzy historycznej w odniesieniu do drugiej wojny światowej,
5. prowadzenie działalności w zakresie integracji społecznej i kontynentalnej zmierzającej do pojednania społeczności międzynarodowej.

§ 7

Stowarzyszenie realizuje wskazane cele przez:

1. udział w prowadzeniu działalności wydawniczej – foldery, przewodniki, opracowania historyczne,
2. udział w działalności propagandowo-naukowej,
3. wspieranie organizacyjne i finansowe Muzeum „Woldenberczyków” oraz szkół w Dobiegniewie i Dziedzicach,
4. prowadzenie działalności integrującej członków Stowarzyszenia poprzez aktywność kulturalną, rekreacyjną i towarzyską,
5. współdziałanie z władzami samorządowymi Dobiegniewa w realizacji zadań społeczno-ekonomicznych wpływających na rozwój Ziemi Dobiegniewskiej.

§ 8

Realizując powyższe cele Stowarzyszenie opiera się na społecznej pracy członków.

III. Członkowie, ich prawa i obowiązki

§ 9

Członkowie Stowarzyszenia dzielą się na:

- członków zwyczajnych,
- członków honorowych,
- członków wspierających.

§ 10

1. Członkiem zwyczajnym może być każda osoba wymieniona w § 1, która akceptuje zasady statutowe Stowarzyszenia i posiada pełną zdolność do czynności prawnych.
2. Członek zwyczajny jest przyjmowany do Stowarzyszenia na podstawie pisemnej deklaracji.

§ 11

1. Członkiem honorowym może zostać osoba szczególnie zasłużona w popularyzowaniu i realizowaniu celów Stowarzyszenia.
2. Godność członka honorowego nadaje Walne Zgromadzenie.
3. Członek honorowy ma wszelkie prawa członka zwyczajnego. Jest zwolniony z obowiązku płacenia składek.

§ 12

1. Osoba fizyczne i prawne mogą być członkami wspierającymi poprzez złożenie stosownego oświadczenia Zarządowi Stowarzyszenia.
2. Członkowie wspierający korzystają z praw przysługujących członkom zwyczajnym wymienionym w §14 pkt. 2, 3 i 4.

§ 13

Członkostwo Stowarzyszenia nabywa się po przyjęciu kandydatury przez władze Stowarzyszenia.

§ 14

Członkom Stowarzyszenia przysługuje prawo brania udziału w życiu Stowarzyszenia, a w szczególności:

1. korzystanie z biernego i czynnego prawa wyborczego,
2. uczestniczenia w posiedzeniach Stowarzyszenia,
3. wnioskowania we wszystkich sprawach dotyczących celów i funkcjonowania Stowarzyszenia, w tym wnioskowanie przez 3 członków o zwołanie Walnego Zgromadzenia,
4. korzystanie z uprawnień przysługujących członkom Stowarzyszenia.

§ 15

Członkowie Stowarzyszenia są zobowiązani do:

1. swoją postawą i działaniem przyczyniać się do wzrostu roli i znaczenia Stowarzyszenia,
2. uczestniczenia w realizowaniu celów Stowarzyszenia,
3. przestrzegania postanowień statutu, regulaminów i uchwał właściwych organów Stowarzyszenia,
4. regularnego opłacania składek członkowskich.

§ 16

Przynależność do Stowarzyszenia ustaje wskutek:

1. dobrowolnej rezygnacji z członkostwa,
2. śmierci członka,
3. skreślenia z listy członka na wniosek Zarządu z powodu:
 - a) nieusprawiedliwionego zalegania ze składkami przez okres dłuży niż jeden rok,
 - b) wykluczenia członka zwyczajnego ze Stowarzyszenia uchwałą Walnego Zgromadzenia w razie naruszenia postanowień statutu lub nie przestrzegania regulaminów i uchwał władz Stowarzyszenia względnie pozbawienia praw obywatelskich w wyniku prawomocnego wyroku sądu.

IV. Władze Stowarzyszenia

§ 17

1. Władzami Stowarzyszenia są:
 - a) Walne Zgromadzenie,
 - b) Zarząd,
 - c) Komisja Rewizyjna.
2. Kadencja wszystkich władz Stowarzyszenia trwa 4 lata.
3. Wybory władz Stowarzyszenia odbywają się w głosowaniu jawnym. Wybory w głosowaniu tajnym mogą się odbyć na wniosek 50% + 1 obecnych członków Stowarzyszenia.

§ 18

1. W skład Walnego Zgromadzenia wchodzi wszyscy członkowie Stowarzyszenia.
2. Do kompetencji Walnego Zgromadzenia należy:
 - a) uchwalanie programu i głównych kierunków działania Stowarzyszenia,
 - b) podejmowanie uchwał na wniosek Zarządu o zmianie statutu, rozwiązywaniu Stowarzyszenia i przeznaczeniu jego majątku,
 - c) wybieranie, odwoływanie oraz uzupełnianie składu Zarządu – 7 osób i Komisji Rewizyjnej – 4 osoby,
 - d) rozpatrywanie i zatwierdzanie sprawozdań z działalności Zarządu i Komisji Rewizyjnej,
 - e) nadawanie honorowego członkostwa Stowarzyszenia,
 - f) wykluczanie członkostwa Stowarzyszenia,
 - g) ustalanie wysokości składek członkowskich.

§ 19

1. Uchwały Walnego Zgromadzenia podejmowane są zwykłą większością przy obecności co najmniej połowy członków uprawnionych do głosowania, jeśli dalsze postanowienia statutu nie stanowią inaczej.
2. Uchwały o zmianie statutu Stowarzyszenia podejmowane są większością dwóch trzecich głosów przy obecności co najmniej połowy członków uprawnionych do głosowania.
3. W razie nieobecności wymaganej liczby członków Walne Zgromadzenie podejmuje uchwałę w drugim terminie bez względu na liczbę obecnych.
4. Walne Zgromadzenie zwołuje Zarząd w miarę potrzeb, nie rzadziej jak raz na dwa lata. Czyni to także na wniosek Komisji Rewizyjnej albo trzech członków Stowarzyszenia.

§ 20

1. Zarząd wybiera ze swego grona Prezesa, dwóch Zastępców Prezesa i Sekretarza.
2. Do kompetencji Zarządu należy:
 - a) przyjmowanie nowych członków Stowarzyszenia,
 - b) wykonywanie uchwał Walnego Zgromadzenia,
 - c) reprezentowanie Stowarzyszenia na zewnątrz i działanie w jego imieniu,
 - d) kierowanie bieżącą działalnością Stowarzyszenia,

- e) zwoływanie Walnego Zgromadzenia,
- f) podejmowanie decyzji w sprawach majątkowych Stowarzyszenia.
- 3. Do Zarządu należą wszystkie sprawy nie zastrzeżone dla innych władz Stowarzyszenia.
- 4. Posiedzenia Zarządu odbywają się w miarę potrzeb, nie rzadziej jednak niż dwa razy w roku.
- 5. Do reprezentowania Stowarzyszenia i zaciągania w imieniu Stowarzyszenia zobowiązań majątkowych wymagane jest współdziałanie dwóch członków zarządu.
- 6. Uchwały zarządu podejmowane są zwykłą większością głosów przy obecności co najmniej trzech członków zarządu.

§ 21

- 1. Komisja rewizyjna składa się z 4 członków wybranych przez Walne Zgromadzenie, które spośród wybranych wyznacza jej Przewodniczącego.
- 2. Do kompetencji Komisji rewizyjnej należy:
 - a) kontrolowanie bieżącej pracy Stowarzyszenia,
 - b) kontrolowanie działalności finansowej,
 - c) składanie wniosków w przedmiocie absolutorium dla Zarządu na Walnym Zgromadzeniu,
 - d) występowanie z wnioskiem o zwołanie Walnego Zgromadzenia.

V. Majątek Stowarzyszenia

§ 22

- 1. Majątek Stowarzyszenia stanowią nieruchomości, ruchomości i fundusze.
- 2. Na fundusze Stowarzyszenia składają się:
 - a) wpływy ze składek członkowskich,
 - b) dotacje,
 - c) zapisy, darowizny i spadki.

VI. Rozwiązanie Stowarzyszenia

§ 23

- 1. Stowarzyszenie rozwiązuje się na podstawie uchwały Walnego Zgromadzenia lub w innych przypadkach przewidzianych w przepisach prawa.
- 2. Podejmując uchwałę o rozwiązaniu Stowarzyszenia Walne Zgromadzenie określa sposób jego likwidacji oraz przeznaczenia majątku Stowarzyszenia.
- 3. W sprawach nieuregulowanych niniejszym statutem stosuje się przepisy Prawa o stowarzyszeniach.

8. Materiały źródłowe

1. Bilewski Jan, 1984: *Wychowanie fizyczne i sport*. W: Oflag II C Woldenberg. Wspomnienia jeńców. Pr. zbior., Książka i Wiedza, Warszawa.
2. Bohatkiewicz Józef, 1971: *Oflag II C Woldenberg*. Warszawa.
3. Brandys Marian, 1955: *Wyprawa do oflagu*. PIW, Warszawa.
4. Brzezicki Arkady, 2009: *Woldenberczyk – fragmenty wspomnień*. AW Agar.
5. Bukowski Andrzej, 1993: *Za drutami oflagów. Dziennik oficera 1939–1945*. PWN, Warszawa.
6. *Drut opasał w krąg*. Antologia poezji jenieckiej z lat 1939–1945, Opole 1984; Materiały na konkurs poezji jenieckiej w Dobiegniewie.
7. Dyjceński Jerzy, 1973: *Kriegsgefangener Nr 159 wraca do domu*. Wydawnictwo MON, Warszawa.
8. *Dziennik ppor. rez. Józefa Bohatkiewicza*. W: *Dzienniki jenieckie polskich oficerów w niewoli Wehrmachtu*. Pr. zbior. red. W. Lewicki. Wyd. Wojciecha Lewickiego, Warszawa 2007.
9. *Dzienniki jenieckie polskich oficerów w niewoli Wehrmachtu*. Red. W. Lewicki, Warszawa 2007.
10. *Encyklopedia wiedzy o Kościele katolickim na Śląsku*. http://www.encyklo.pl/index.php?title=Strona_g%C5%82%C3%B3wna Odczyt w maju 2017 r.
11. Fularski Jerzy, 2009: *Według gwiazd na wschód*. Międzychód.
12. Ginalski Edmund, 1984: *Komisja Kulturalno-Oświatowa*. W: Oflag II C Woldenberg. Wspomnienia jeńców. Pr. zbior., Książka i Wiedza, Warszawa.
13. Ginalski Edmund, Kotarski Stefan, 1984: *Koła fachowe i kursy oraz praca indywidualna w obozie*. W: Oflag II C Woldenberg. Wspomnienia jeńców. Pr. zbior., Książka i Wiedza, Warszawa.
14. Ginalski Edmund, Kotarski Stefan, 1984: *Życie codzienne w obozie II C*. W: Oflag II C Woldenberg. Wspomnienia jeńców. Pr. zbior., Książka i Wiedza, Warszawa.
15. Głuszek Zygmunt, 1988: *Polscy Olimpijczycy 1924–1984*. Wyd. SiT.
16. Jakubowski Tadeusz, 1979: *Praca Koła Wychowania Fizycznego na rzecz aktywności ruchowej i zdrowotnej oficerów – jeńców Oflagu II C Woldenberg – kronika 1940–1944*. Warszawa.
17. Kondracki Jerzy, 1984: *Opis obozu IIC i jego okolic*. W: Oflag II C Woldenberg. Wspomnienia jeńców. Pr. zbior., Książka i Wiedza, Warszawa.
18. Kotański Wacław, Tomiczek Henryk, Walczewski Krzysztof, 1998: *Sprawozdanie Krajowej Komisji Woldenberczyków z działalności organizacyjnej i społecznej za lata 1958–1998*. W: XV Krajowy Zjazd Woldenberczyków 5-6 IX 1998 r. Krajowa Komisja Woldenberczyków w Dobiegniewie – Dziedzicach.
19. Kotański Wacław, Tomiczek Henryk, Walczewski Krzysztof, 2000. *XVII Krajowy Zjazd Woldenberczyków 01.I-30.IX.2000 r.* Krajowa Komisja Woldenberczyków w Dobiegniewie – Dziedzicach.
20. Makowski Tadeusz, Różyński Zygmunt, 1984: *Biblioteki obozowe*. W: Oflag II C Woldenberg. Wspomnienia jeńców. Pr. zbior., Książka i Wiedza, Warszawa.
21. Materiały Muzeum Woldenberczyków. Dobiegniew.
22. Materiały rodzinne autorów książki.
23. Matuchniak-Krasuska Anna, 2014: *Za drutami oflagów. Studium socjologiczne*. Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łąbinowicach-Opolu.
24. Matuchniak-Krasuska Anna, 2016: *Za drutami oflagów. Jeniec wojenny 613 X A*. Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łąbinowicach-Opolu.

25. Młodziejowski Jerzy, 1984: *Woldenberskie muzykowanie*. W: Oflag II C Woldenberg. Wspomnienia jeńców. Pr. zbior., Książka i Wiedza, Warszawa.
26. Modzelewski Wyszosław, 1984: *Praca oświatowa wśród szeregowych*. W: Oflag II C Woldenberg. Wspomnienia jeńców. Pr. zbior., Książka i Wiedza, Warszawa.
27. Morżkowski Ignacy, Tyrakowski Witold, 1984: *Tajny nurt pracy wojskowej*. W: Oflag II C Woldenberg. Wspomnienia jeńców. Praca zbior., Książka i Wiedza, Warszawa.
28. Nadobnik Kazimierz, 1984: *Charakterystyka jeńców obozu II C w świetle liczb*. W: Oflag II C Woldenberg. Wspomnienia jeńców. Pr. zbior., Książka i Wiedza, Warszawa.
29. Nalepa Stefan, 1984: *Warunki bytowe obozu II C*. W: Oflag II C Woldenberg. Wspomnienia jeńców. Pr. zbior., Książka i Wiedza, Warszawa.
30. *Oflag II C Woldenberg. Wspomnienia jeńców*. Pr. zbior., Książka i Wiedza, Warszawa 1984.
31. Olesik Jan, 1988: *Oflag II C Woldenberg*. Wyd. MON, Warszawa.
32. *Olimpiada za drutami*. Przegląd Sportowy, 18 lipca 2012.
33. Pazda Andrzej, Dembek Wiesław, 2014: *Oflag II C Woldenberg. Wczoraj i dziś*. Muzeum Woldenberczyków w Dobiegniewie.
34. Piekarski Stanisław, 2001: *Polskie teatry jenieckie w Niemczech 1939–1945*, MON, Warszawa.
35. Pierzchlewicz Wanda, 2009: *Obóz jeniecki – Oflag II C Woldenberg*. Materiały, Instytut Zachodni, Poznań.
36. Piotrowski Lucjan, 1984: *Warunki zdrowotne i opieka lekarska*. W: Oflag II C Woldenberg. Wspomnienia jeńców. Pr. zbior., Książka i Wiedza, Warszawa.
37. Pollack Juliusz, 1984, 1986: *Jeńcy polscy w hitlerowskiej niewoli*. Wyd. MON, Warszawa.
38. Rogoziński Stefan, 1944: *Katalog znaczków poczty obozowej „Oflag IIC”*. Nakładem Koła Filatelistów. Maszynopis, Woldenberg, marzec 1944.
39. Różańska Mariola, 2005: *Muzeum Woldenberczyków w Dobiegniewie*. Rocznik Lubuski, T. 31, oz. 1.
40. Rybicki Czesław, 1984: *Ostatnie dni obozu i ewakuacja*. W: Oflag II C Woldenberg. Wspomnienia jeńców. Pr. zbior., Książka i Wiedza, Warszawa.
41. *Sport za drutami - informator wystawy*. Pr. zbior., red. Tadeusz Skoczek. Wyd. Muzeum Niepodległości w Warszawie, 2015.
42. Stępień Marian, 1984: *Plastyka obozowa*. W: Oflag II C Woldenberg. Wspomnienia jeńców. Pr. zbior., Książka i Wiedza, Warszawa.
43. Wadecki Marian, 1984: *Twórczość literacka w obozie*. W: Oflag II C Woldenberg. Wspomnienia jeńców. Pr. zbior., Książka i Wiedza, Warszawa.
44. Wróblewski Stefan, Witold 1984: *Ucieczki*. W: Oflag II C Woldenberg. Wspomnienia jeńców. Pr. zbior., Książka i Wiedza, Warszawa.

9. Skorowidz nazwisk

Askanas Stefan s. 103

Baka Józef s. 76

Balkowski Zygmunt s. 93

Bartosz Bogdan s. 112

de Beaumarchais Pierre s. 63

Bednarczuk Tadeusz s. 107

Beethoven Ludwig s. 50

Bem Aleksander s. 51

Ben Gurion Dawid s. 22

Bes Stanisław s. 40

Biestek Stefan s. 15

Bilewski Jan s. 83, 134

Bitner Zdzisław s. 72

Błaszczak Kazimierz Andrzej s. 108

Bogucka Jadwiga s. 111

Bogucki Józef s. 102

Bogusławski Jan s. 44

Bohatkiewicz Józef s. 41, 56, 114, 134

Borkowski Antoni s. 41

Borowski Jan s. 61

Boznańska Olga s. 49

Bór-Komorowski Tadeusz s. 33, 34

Brandys Marian s. 20, 22, 53, 53, 55, 56,
66, 75, 79, 91, 97, 100, 102, 103, 110,
128, 134

Braunek Władysław s. 61,

Brayczewski Włodzimierz s. 36

Brożek s. 40

Brzezicki Arkady s. 83, 103, 109, 117, 134

Bugajski Jan s. 83

Bukowski Andrzej s. 55, 56

Bursa Lech s. 49, 50, 65

Busiakiewicz Anna s. 25, 26

Busiakiewicz Jan s. 25, 26, 103, 108

Cadler Edward s. 2, 3, 72

Chilomer Władysław s. 105

Chmurowicz Jan s. 28, 34, 36, 38,

Choroszczak Henryk s. 42

Christiansen Christian s. 22, 23, 81, 117

Christiansen Eric s. 76

Chwirut Włodzimierz s. 76, 104

Ciałowicz Jan s. 67

Ciarkowski Kazimierz s. 41

Cybulski Włodzimierz s. 61

Czarnecki Edmund s. 43, 44, 45, 92, 141

Czechowicz Alicja s. 115

Czetwertyński Stefan s. 104

Dąbrowski Franciszek s. 104

Dąbkowski Tadeusz s. 93

Dembek Wacław s. 15, 108

Dembek Wiesław s. 2, 3, 6, 10, 12, 66, 88,
102, 108, 110, 135, 140

Dobroński Adam s. 116

Dobrzański Jan s. 58

Domański Witold s. 83, 117

Drzyzga Bernard s. 40

Dunin-Wąsowicz Antoni s. 95, 101,

Dunsany Edward s. 63

Dyjeciński Jerzy s. 92, 134

Dymitrowski Jan s. 48

Engel Stanisław s. 15

de Felsenriff-Hoffman s. 65

Finkenstein (Fiński) Otto s. 83

Fiszer Edward s. 51, 52, 55, 56, 62, 65,
104, 114

Flukowski Stefan s. 52, 53, 55, 56, 59, 61,
62, 63, 104, 141

św. Franciszek z Asyżu s. 63

Frankiewicz Marian s. 85

Fredro Aleksander s. 65

Fularski Jerzy s. 40, 56, 134

Gajdeczka Stanisław s. 50, 62, 65, 104

Gajkowski Jan s. 40

Gajos-Podlacha Danuta s. 114

Garbo Greta s. 19

Ginalski Edmund s. 68

Gliński Piotr s. 110

Gloger Zygmunt s. 49

Głuszek Julian s. 40

Głuszek Zygmunt s. 134

Gniewecki Wacław s. 72

Gniewiecki Janusz s. 72

Gogolewski Włodzimierz s. 72

Gomółka Mikołaj s. 50

Gonera Bolesław s. 41

Goraj Eustachy s. 59, 60

Gorzelański Dominik s. 41

Goździkowski s. 61

Górecki Tadeusz s. 56

Górnicki Łukasz s. 55

Górski Karol s. 70, 78

Górski Kazimierz s. 86, 115, 123

Grodecki Zygmunt s. 65

Grot-Rowecki Stefan s. 33, 39,

Grymaszewski Józef s. 40

Grzesik Antoni s. 85

Grzybowski Andrzej s. 2, 3, 22, 108

Guzdek Ludwik s. 74

- Hajewska Helena s. 99
Hajewska Zofia s. 100
Hajewski Lucjan s. 99, 100
Heliasz Zygmunt s. 86
Henner Feliks s. 65
Himmler Heinrich s. 7, 96
Hoffman Kazimierz s. 101
Horno-Popławski Stanisław s. 43, 44, 47, 48, 77, 104, 112, 141
Hryniewiecki Jerzy s. 43, 44, 52, 55, 63, 104
Hulanicki Jarema s. 93
Hulanicki Lucjan s. 93

Iwanowski Stefan s. 28
Izydorczak Zdzisław s. 2, 3, 12, 28, 90, 110, 141

Jakubowski (aktor) s. 60, 140
Jakubowski Lucjan s. 90
Jakubowski Tadeusz s. 82, 134
Jałoszyński Dariusz s. 2, 3, 98
Jałowicz Jan s. 74
Jasiński Marian s. 101
Jasiński Walery s. 87
Jaworski Stanisław s. 60
Jędrzejewski Zdzisław s. 98
Jougan Alfred s. 93
Juściński Czesław s. 93

Kaczmarek Bernard s. 93
Kajda Walerian s. 93
Karłowicz Mieczysław s. 49
Kawecki Adam s. 61
Kątski Marcin s. 10, 11
Kleczkowski Jerzy s. 40
Klonowski Józef s. 50, 58
Kluczewski Romuald s. 83, 101
Knothe Jan s. 43, 44, 45, 46, 52, 53, 55, 56, 140
Kochanowski Jan s. 55
Koecher Jan s. 58, 61, 63
Kolberg Oskar s. 49
Kolumb Krzysztof s. 62, 63, 104, 141
Konarzewski Jarosław s. 43
Konasiewicz Tadeusz s. 93
Koncewicz Ryszard s. 82, 83, 84, 103, 104, 123, 141
Kondracki Jerzy s. 12
Korsak Bogdan s. 64
Korzeniowski Leopold s. 112
Kossobudzki Albert s. 41
Kotański Wacław s. 40, 103, 114, 134
Kotarski Stefan s. 41, 68

Kowalska-Chilomer Maria s. 105
Kreft Brunon s. 61
Kruczkowski Leon s. 103
von Krieger Hans s. 90, 93
Książek Wojciech s. 114
Kuraś Zdzisław s. 41
Kurkowiak Bożena s. 108
Kuropieska Józef s. 29, 36, 78, 104
Kurpiński Karol s. 49, 50
Kurski Longin s. 72
Kusociński Janusz s. 85
Kuśmidrowicz Michał s. 83

Lach Konstanty s. 48
Laskowski Kazimierz s. 83
di Lasso Orlando s. 50
Laurentowski Franciszek s. 83
de Lendorff-Koszuwicz Stefan s. 56
Lewicki Adam s. 56
Lewicki Wojciech s. 56
Lindner Sławomir s. 43, 58, 59, 60, 63, 64, 104, 140
Lipka Józef s. 76
Listkiewicz Michał s. 2, 3, 80
Litwiński Lech s. 108

Łapawa Jan s. 93
Łoniski Janusz s. 43
Łukowski Henryk s. 35

Madej Edward s. 40
Makowski Tadeusz s. 56
Mańkowski Bohdan s. 61
Mastalerz Roman s. 72
Mastalski Stanisław s. 14
Matuchniak-Krasuska Anna s. 2, 3, 52, 58, 134
Michalski Stanisław s. 43, 44, 45, 46, 140
Michalski Stefan s. 45, 53, 61, 62
Michałowski Jerzy s. 54
Michałowski Kazimierz s. 44, 70, 104
Mickiewicz Adam s. 55
Mickunas Jan s. 40
Mietliński Czesław s. 73
Milczarek Władysław s. 52, 53, 56, 104
Misiąg Ignacy s. 15, 28, 34, 39, 63, 76, 97
Mizerski Jerzy s. 36
Młodzianowski Wacław s. 15, 34
Młodziejowski Jerzy s. 50, 58, 104
Młodziejowski Witold s. 2, 3, 50
Modzelewski Wyszostaw s. 135
Mojkowski Stanisław s. 55
Moniuszko Stanisław s. 50
Morawski Witold s. 55

- Morżkowski Ignacy s. 31
 Mossakowski Władysław s. 41
 Mroczkiewicz s. 50
 Müller Heinrich s. 20
 Munk Andrzej s. 97
 Muskat Tadeusz s. 62, 63
 Mussolini Benito s. 62
 Mystkowski Jan s. 2, 93, 141
 Nadobnik Kazimierz s. 135
 Nalepa Stefan s. 18
 Nałkowski s. 41
 Natanson Ludwik s. 52, 55, 62
 Neumann Bogdan s. 60, 61, 62, 63
 Niemcewicz Julian Ursyn s. 55
 Niewiadomski Eligiusz s. 50
 Norwid Cyprian Kamil s. 55, 63, 126
 Nowacki Witold s. 70
 Nowicki Bronisław Zygfryd s. 43, 44, 45, 47, 51
 Nowosławski Kazimierz s. 40
 Nowowiejski Feliks s. 50
 Odziemkowski Janusz s. 116
 Offenbach Jacques s. 62
 Ogiński Michał Kleofas s. 50
 Okusko Roman s. 40
 Olesik Jan s. 34, 70, 88, 115, 135
 Omilanowska Małgorzata s. 109
 Orda Witold s. 93
 Ostaszewski Wacław s. 61
 Pacak-Kuźmowski Zdzisław s. 32, 39, 40, 41, 104
 da Palestrina Giovanni Pierluigi s. 50
 Paluchowski Marian s. 65,
 Pańkowski Jerzy s. 44
 Paprocki Antoni s. 52, 53
 Pazda Andrzej s. 2, 3, 44, 76, 102, 108, 135, 142
 Pazda vel Pasda Zygmunt s. 20, 43, 45, 47, 76, 105
 Pęski Jan s. 59, 63, 64
 Pichell Eugeniusz s. 43, 44, 45, 87
 Piekarski Stanisław s. 60
 Pierzchlewicz Kazimierz s. 111
 Pierzchlewicz Wanda s. 111, 135
 Piłsudski Józef s. 117,
 Piotrowski Lucjan s. 90
 Pisarek Marian s. 63
 Płaneta Franciszek s. 97
 Podgórski Juliusz s. 74
 Podolska Ewa s. 107
 Pogorzelski Wiktor s. 61
 Polak Eugeniusz s. 93, 101
 Pollack Juliusz s. 52, 96, 135
 Potworowski Gustaw s. 78
 Prus Bolesław s. 49
 Przerwa-Tetmajer Kazimierz s. 49, 55, 62
 Przybyszewski Zbigniew s. 41
 Pstrokoński Bohdan s. 117
 Ptaszycki Tadeusz s. 61
 Puchalski Marian s. 43, 44
 Rabczyński s. 86
 Rapacki Adam s. 105
 Reymont Władysław s. 49
 Rogoziński Stefan s. 135
 Rogoziński Tomasz s. 2, 3, 88
 Rokossowski Adam s. 61, 63,
 Rola-Arciszewski Stanisław s. 29
 Rostworowski Henryk s. 52, 54, 55, 59, 62, 63, 64, 105, 141
 Różańska Mariola s. 113, 135
 Różyński Zygmunt s. 134
 Rudzki Kazimierz s. 58, 61, 62, 63, 65, 105, 141
 Rybarczyk Stanisław s. 52
 Rybicki Czesław s. 135
 Rybkowski Albin s. 51, 52
 Rydel Lucjan s. 65
 Rzepecki Jan s. 34, 35
 Sabliński Mieczysław s. 48
 Sapieha Lew s. 52, 55, 56
 Sasykin Mikołaj s. 43, 44, 45, 47, 48, 140
 Sauter Stefan s. 50
 Sawka Włodzimierz s. 61, 63, 64, 141
 Schubert Franz s. 50
 Seeman Karol s. 34, 35, 37
 Sentera Stefan s. 58
 Serwatowski Jan s. 42
 Shaw Bernard s. 64
 Sheriff Robert Cedric s. 64
 Siekierski Zygmunt s. 40
 Sielanka Józef s. 93
 Sienkiewicz Henryk s. 66
 Siennicki Stefan s. 92
 Sierko Władysław s. 94, 100, 101, 109, 110
 Sikorski Władysław s. 28, 29, 51, 64, 84
 Silkowski s. 36
 Siła-Nowicki Andrzej s. 52, 53, 55, 104
 Siwicki Kazimierz s. 93
 Skarga Piotr s. 55
 Skoczek Tadeusz s. 141
 Skupiński Eugeniusz s. 110
 Słowacki Juliusz s. 55, 64
 Słowiński Przemysław s. 108

Smarduch Aleksander s. 76
Smetana Bedrich s. 50
Sobieski Jan s. 73
Sobieszczański Jarosław s. 56
Sochoń Zygmunt s. 70
Sokołowski Piotr s. 72
Sprężyk-Widawski Antoni s. 86
Srebrzyński Józef s. 73
Staniszkis Jerzy s. 43, 44, 64
Starzec Tadeusz s. 98
Stawicki Dariusz s. 2, 3, 80, 108, 136
Stawicki Henryk s. 108
Steffen Wiktor s. 70
Steinduchert Leszek s. 59, 60, 73, 140
Stępień Marian s. 43, 45, 65, 135
Stępień Piotr s. 111
Strobel Romuald s. 92
Strończak Władysław s. 72,
Strupczewski Jerzy s. 93
Stuart Maria s. 64
Sucharski Henryk s. 103
Szalewicz Wacław s. 15, 28, 34, 94, 140
Szatowski Jan s. 41
Szopski Leszek s. 41
Sztarejko Stanisław s. 28, 94
Szteinduchert Leszek s. 59, 60, 73, 140
Sztelle Eugeniusz s. 108
Szymański Zbigniew s. 41
Szymczak Piotr s. 2, 3, 73
Ściegosz Bohdan s. 73
Świtalski Kazimierz s. 105
Tewiaszew Andrzej s. 65
Tomiczek Henryk s. 78, 103, 114, 134
Toynbee Arnold Joseph s. 75
Trojanowski Wojciech s. 83, 85
Turkowski Władysław s. 65
Tylko-Tylczyński Józef s. 61, 64
Tyrakowski Witold s. 135

Udziela Mieczysław s. 31
Uniejewski Mieczysław s. 40, 41
Unrug Józef s. 105
Verdi Giuseppe s. 50
Wacław z Szamotuł s. 50
Wadecki Marian s. 52
Walczak Józef s. 95, 101
Walczewski Krzysztof s. 134.
Wallek-Walewski Bolesław s. 50, 51
Wallis Mieczysław s. 44, 55
Waloch Leszek s. 2, 3, 6, 108
Werobej Józef s. 28,
Wesołowski s. 50
Więckowski Czesław s. 93
Wilczewski Mieczysław s. 58, 67
Wilde Oscar s. 65
Wilder s. 55
Wilkoński Wojciech s. 61
Wilma Zbigniew s. 2, 105, 111
Wołoszyński Włodzimierz s. 59, 63, 64
Wronowski W. s. 62
Wróblewski Witold s. 64, 99
Wyspiański Stanisław s. 49, 62
Zarudzki Miron s. 32, 36
Ziejewski Janusz s. 51. 58, 61, 63, 64
Zieleński Mikołaj s. 50
Zielke Stefan s. 94
Zimmerman Franciszek s. 91, 93, 101
Zmaczyńska Irena s. 108
Żarczyński Bolesław s. 40, 41
Żarnecki Tadeusz s. 73, 105, 141
Żeromski Stefan s. 55
Żukowski Stanisław s. 21, 43, 44, 46, 47,
53, 56, 57, 60, 83, 140, 141
Żuromski Jerzy s. 56
Żwirski Stanisław s. 33
Żywociński Karol s. 41

10. SPIS RYCIN

- 2.1-1. Oficerowie polscy w Oflagu XVIII B Wolfsberg w Austrii; wiosna 1940 r. Później przeniesieni do Oflagu II C Woldenberg; archiwum rodzinne M. i Z. Izydorczaków
- 2.1-2. Baraki Oflagu II C – prawdopodobnie w fazie budowy; zbiory Muzeum Woldenberczyków
- 2.2-1. Bateria artylerii polowej w Wołyńskiej Szkole Podchorążych Rezerwy Artylerii im. Marcina Kątskiego we Włodzimierzu Wołyńskim; archiwum rodzinne W. Dembka
- 2.3-1. Plan obozu wg szkicu Jerzego Kondrackiego; Kondracki 1984
- 2.4-2. „Prycze” drzeworyt ppor. Stanisława Żukowskiego; zbiory Muzeum Woldenberczyków
- 2.4-3. „Po strawę duchową” drzeworyt ppor. Zygmunta Pazdy; zbiory Muzeum Wojskowości, Szkolnictwa i Wsi w Dziedzicach
- 2.3-4. Płk Wacław Szalewicz, Najstarszy Obozu w latach 1942–1944; zbiory Muzeum Woldenberczyków
- 2.4-5. Widok obozu z czasów wojny; autor fotografii nieznany; archiwum rodzinne W. Dembka
- 2.4-4. „Przy kociołku” drzeworyt ppor. Mariana Stępnia; archiwum rodzinne A. Pazdy
- 2.4-5. Ruiny kantyny obozowej, stan w 2005 r.; fot. J. Dembek
- 2.5-1. Narzeczona jeńca czytająca list z obozu; archiwum rodzinne W. Dembka
- 2.5-2. Interwencja cenzora w liście jeńca z obozu; archiwum rodzinne W. Dembka
- 2.5-3. List jeńca Oflagu II C do siostry osadzonej w obozie koncentracyjnym Ravensbrück; archiwum rodzinne A. Grzybowskiego
- 2.5-4. Przekierowanie listu jeńca Oflagu II C do siostry przeniesionej z KL Ravensbrück do KL Oranienburg; archiwum rodzinne A. Grzybowskiego
- 2.5-5. Niemiecka instrukcja, dotycząca paczek dla jeńców, z adnotacjami nadawczyni o zawartości wysłanej paczki; archiwum rodzinne W. Dembka
- 3.1-1. Plan obozu z naniesionymi miejscami działalności konspiracyjnej; opr. Z. Izydorczak
- 3.1-2. Ekspozycja w Muzeum Woldenberczyków poświęcona plutonowi „R”. Na zdjęciu widoczna makietka schronu radiowego w kasynie; poniżej niej schowek na radio wykonany w belce stropowej
- 3.2-1. „Podziemna droga do wolności” drzeworyt Z. Pazdy; archiwum rodzinne A. Pazdy
- 3.3-1. „Pożar zamku” drzeworyt E. Pichella; archiwum rodzinne A. Pazdy
- 3.3-2. Album „Teka leśna” drzeworyty J. Knothe, S. Michalskiego, M. Stępnia, S. Żukowskiego; archiwum rodzinne A. Pazdy
- 3.3-3. „Trepy” drzeworyt M. Stępnia
- 3.3-4. „Kwiat” drzeworyt B.Z. Nowickiego; archiwum rodzinne A. Pazdy
- 3.3-5. „Autoportret” drzeworyt Z. Pazdy; archiwum rodzinne A. Pazdy
- 3.3-6. „Kościół św. Anny” drzeworyt Z. Pazdy; archiwum rodzinne A. Pazdy
- 3.3-7. „Pierwszy snopek” drzeworyt M. Sasykina; archiwum rodzinne A. Pazdy
- 3.4-1. Orkiestra obozowa – zespół akordeonistów; zbiory Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie
- 3.5-1. „Spacer” drzeworyt S. Żukowskiego
- 3.6-1. Jan Pęski (Pensjonarka) i Sławomir Lindner (Uczeń) w Rewii Noworocznej w Oflagu II C Woldenberg, 31 grudnia 1942 r., obok ppor. Jan Pęski w cywilu; zbiory Muzeum Woldenberczyków
- 3.6-2. Jakubowski, Lindner, Węzicki w „Tańcu Polskim”, rewia z 1943 r.; zbiory Muzeum Woldenberczyków
- 3.6-3. Steinduchert, Lindner, Goraj w scenie ze sztuki A. Fredry „Damy i huzary”, spektakl z 1943 r. zbiory muzeum Teatralnego w Warszawie, na prawach cytatu z książki Stanisława Piekarskiego „Polskie teatry jenieckie w Niemczech 1939-1945”, t. I, MON, Warszawa 2001.
- 3.6-4. „Teatr” drzeworyt S. Żukowskiego; zbiory Muzeum Woldenberczyków

- 3.6-5. Przedstawienie „Cyrku Neumanna” 1940 r.; zbiory Muzeum Woldenberczyków
- 3.6-6. Henryk Rostworowski (Hrabina), Kazimierz Rudzki (Sherlock Holmes), Włodzimierz Sawka (Doktor Watson) – scena ze sztuki Stefana Flukowskiego „Jajko Kolumba”, Oflag II C Woldenberg 1941 r.; zbiory Muzeum Woldenberczyków
- 3.6-7. Ppor. Włodzimierz Wołoszyński w roli Klary w sztuce A. Fredry „Zemsta”, 1942 r.; zbiory Muzeum Woldenberczyków
- 3.7-1. Zaproszenie na „Wystawę leśną” przygotowaną przez Koło Leśników; archiwum rodzinne A. Pazdy
- 3.7-2. Oficjalne podziękowanie dla wykładowców zasłużonych w edukacji jeńców - szeregowców, powielone drzeworytową matrycą autorstwa Z. Pazdy; archiwum rodzinne A. Pazdy
- 3.8-1. „Matka Boska” drzeworyt Z. Pazdy; archiwum rodzinne A. Pazdy
- 3.8-2. Stanisław Horno-Popławski w obozie obok swego dzieła – Madonny Woldenberskiej; autor fotografii nieznan
- 3.10-1. Legitymacja odznaki tężyzny „JOT” przyznana ppor. Ryszardowi Koncewiczowi
- 3.10-2. „Mecz” drzeworyt S. Żukowskiego
- 3.10-3. Mecz bokserski "Warta – Skra", Rok Olimpijski 1944; zbiory Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie
- 3.10-4. Piramida, ćwiczenia gimnastyczne w wykonaniu jeńców, 1944 r.; zbiory Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie
- 3.10-5. Flaga olimpijska w Oflagu II C Woldenberg, 1944 r.
- 3.11-1. „Wdowa” – pierwszy znaczek poczty woldenberskiej
- 3.11-2. Dzieła poczty obozowej; na górze po lewej stronie – fragment ekspozycji w Muzeum Woldenberczyków; pozostałe – archiwum rodzinne A. Pazdy
- 4.1-1. „Ewakuacja” drzeworyt Z. Pazdy; archiwum rodzinne A. Pazdy
- 4.1-2. Drogi ewakuacji jeńców Oflagu II C Woldenberg; opr. Z. Izydorczak; fot. J. Mystkowski
- 4.1-3. Obraz ppor. Edmunda Czarneckiego przedstawiający wyzwolenie jeńców w Dziedzicach; zbiory Muzeum Wojskowości, Szkolnictwa i Wsi w Dziedzicach
- 4.1-4. Tablica pamiątkowa w Dziedzicach, ufundowana przez Stowarzyszenie Woldenberczyków oraz Stowarzyszenie Przyjaciół Dziedzic, odsłonięta na miejscu dramatycznych wydarzeń w ich rocznicę – 30 stycznia 2016 r.; fot. J. Mystkowski
- 4.2-1. Pogrzeb jeńca na cmentarzu obozowym; zbiory Muzeum Woldenberczyków
- 4.2-2. Płyty nagrobne z cmentarza obozowego, przechowywane w Muzeum Woldenberczyków w Dobiegniewie
- 4.3-1. Uczestnicy I zjazdu Rodzin Woldenberskich w 2008 r. przed Muzeum Woldenberczyków w Dobiegniewie; archiwum Urzędu Miejskiego w Dobiegniewie
- 4.4-1. Zarząd reaktywowanego Stowarzyszenia Woldenberczyków; archiwum Urzędu Miejskiego w Dobiegniewie
- 4.5-1. Budynek Muzeum Woldenberczyków. Na pierwszym planie rekonstrukcja wieży wartowniczej i częściowa rekonstrukcja ogrodzenia; archiwum Urzędu Miejskiego w Dobiegniewie
- 4.5-2. Fragment ekspozycji muzealnej – makieta obozu
- 4.5-3. Fragment ekspozycji muzealnej – rekonstrukcja prycz jenieckich
- 5.1. Gmina Dobiegniew na mapie Polski
- 5.2. Dobiegniew z lotu ptaka; archiwum Urzędu Miejskiego w Dobiegniewie
- 5.3. Most na przesmyku jeziora Osiek; archiwum Urzędu Miejskiego w Dobiegniewie
- 5.4. Dobiegniew Cup; archiwum Urzędu Miejskiego w Dobiegniewie
- 5.5. Łemkowska Watra we wsi Ługi; archiwum Urzędu Miejskiego w Dobiegniewie
- 5.6. Nowe centrum ratownictwa medyczno-pożarowego w Dobiegniewie; archiwum Urzędu Miejskiego w Dobiegniewie

10. Lista jeńców Oflagu II C Woldenberg

Komentarz Stowarzyszenia Woldenberczyków

W ciągu trzech lat, które upłynęły od wydania opracowania pt. „Oflag IIC Woldenberg. Wczoraj i dziś”, a także podczas redagowania tej książki, zarówno do zarządu Stowarzyszenia, jak i do zespołu redakcyjnego napływały informacje i uwagi, wskazujące na brak wielu nazwisk jeńców na tzw. liście lubuskiej. Sytuacja taka wynika z tego, że lista lubuska zawiera tylko nazwiska oficerów, a więc nie ma na niej podchorążych i szeregowych, a także z pomyłek ewidencyjnych i faktu przemieszczania się jeńców w ciągu 5 lat istnienia Oflagu II C. Zespół redakcyjny podjął próbę naprawienia tych błędów. Mamy świadomość niedoskonałości naszego działania, zarówno w zakresie dotarcia do właściwych źródeł, jak i do nazwisk wszystkich jeńców, których na liście lubuskiej nie umieszczono. Będziemy dalej prowadzić weryfikację listy i w kolejnych wydaniach naszych opracowań oraz na naszej stronie internetowej zamieszczać stosowne sprostowania. Pierwszą taką listę drukujemy jako dodatek do listy lubuskiej w tabeli umieszczonej poniżej listy głównej.

Lista nazwisk polskich oficerów więzionych w obozie jenieckim Woldenberg wg opracowania Lubuskiego Towarzystwa Genealogicznego (maj 2010)

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
1	Adamaszek Józef	Ltn.	1/XI.B.
2	Adamczak Józef	Feldw. Ltn.	1/XVIII.B.
3	Adamczewski Tadeusz	Obltn.	625/IX.B.
4	Adamczyk Eugenjusz	Ltn.	2120/II.B.
5	Adamko Tadeusz	Hptm.	3/XI.B.
6	Adamowicz Jan	Ltn.	614/II.B.
7	Adamowicz Zbigniew	Ltn.	2/XVIII.B.
8	Adamowski Tadeusz Ralf	Ltn.	533/XI.B.
9	Adamski Czesław	Ltn.	176/X.A.
10	Adamski Konstanty	Hptm.	902/XI.A.
11	Adamski Paweł	Ltn.	473/XI.B.
12	Adamski Tadeusz	Ltn.	2/XVIII.C.
13	Adamski Zygmunt	Obltn.	3/XVIII.B.
14	Adler Fryderyk	Obltn.	803/IX.B.
15	Albin Józef	Ltn.	3/XVIII.C.
16	Albrecht Florjan+B141	Ltn.	4/XVIII.B.
17	Alejski Ignacy	Hptm.	534/XI.B.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
18	Aleksiński Franciszek	Obltn.	686/IX.B.
19	Allerhand Leopold	Ltn.	2192/II.B.
20	Altman Jacenty Saul	Ltn.	728/IX.B.
21	Ambroziewicz Henryk	Ltn.	795/IX.B.
22	Ambroziak Antoni Lucjan	Ltn.	5/XVIII.B.
23	Amrogowicz Stefan	Obltn.	450/X.A.
24	Amster Józef	Hptm.	143/X.A.
25	Anaszkiewicz Michał	Ltn. z.S.	32185/XVIII.A.
26	Andlauer Jerzy	Ltn.	5710/XVIII.A.
27	Andrełowicz Mikołaj	Ltn.	21/I.A.
28	Andruszko Antoni	Obltn.	1068/II.B.
29	Andrychowski Władysław	Obltn.	52845/X.B.
30	Andrzejewski Józef	Ltn.	537/XI.B.
31	Andrzejewski Sylwester	Ltn.	167/X.A.
32	Andrzejewski Tadeusz	Ltn.	536/XI.B.
33	Andrzejewski Wojciech	Feldw.Ltn.	2257/II.B.
34	Andrzejkiewicz-Bułtowt Władysław	Mjr.	122/VIII.B.
35	Anecki Bolesław	Obltn.	1/IX.C.
36	Anisimow Aleksander	Ltn.	8/XVIII.B.
37	Antolak Aleksander	Ltn.	20355/XVIII.A.
38	Antoniak Jarzy	Ltn.	4/XVIII.C.
39	Antoniewski Franciszek	Ltn.	5/XVIII.C.
40	Antoniewicz Jan	Mjr.	52682/X.B.
41	Antosiewicz Marek	Ltn.	6/XVIII.C.
42	Apoznański Jan	Hptm.	617/X.A.
43	Appel Józef	Obltn.	32556/XIII.A.
44	Apt Izajasz	Ltn.	9/XVIII.B.
45	Arcimowicz Henryk	Ltn.	11/XVIII.B.
46	Arciszewski-Rola Stanisław	Obst.	48671/IV.A.
47	Arendarski Roman	Ltn.	12/XVIII.B.
48	Arens Edward	Ltn.	7/XVIII.C.
49	Arnoldt-Russocki Julian	Obstltn.	506/X.A.
50	Arszyński Marjan	Hptm.	20647/XVIII.A.
51	Aseńko Marjan	Ltn.	4760/XVIII.A.
52	Askanas Stefan	Obltn.	48804/IV.A.
53	Attinger Witalis	Obltn.	2/IX.C.
54	Augustowski Józef	Mjr.	75027/X.B.
55	Augustyn Bolesław	Ltn.	8/XVIII.B.
56	Augustyniak Tadeusz	Ltn.	1703/XI.B.
57	Aulich Józef	Hptm.	4/XI.B.
58	Auster Henryk	Ltn.	9/XVIII.C.
59	Awsiukiewicz Michał	Ltn.	14/XVIII.B.
60	Antoszewski Marjusz	Obltn.	52846/X.B.
61	Babecki Bolesław	Mjr.	538/XI.B.
62	Babiarz Piotr	Ltn.	524/X.A.
63	Babicki Stanisław	Ltn.	539/XI.B.
64	Babisz Stanisław	Ltn.	324/XI.B.
65	Babraj Karol Jan	Hptm.	48942/II.B.
66	Babral Władysław	Ltn.	325/XI.B.
67	Babski Władysław	Ltn.	10/XVIII.C.
68	Babst Witold	Ltn.	11/XVIII.C.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
69	Babuchowski Stanisław	Ltn.	2157/II.B.
70	Bachota Stefan	Ltn.	20530/II.B.
71	Bachowski Leon	Ltn.	3/IX.C.
72	Bachowski Władysław	Ltn.	182/XI.A.
73	Baczyński Zenon	Obltn.	540/XI.B.
74	Badek Bolesław	Obltn.	541/XI.B.
75	Badowicz Kazimierz	Hptm.	4/IX.C.
76	Badowski Jan	Ltn.	8117/XVIII.A.
77	Badowski Janusz	Hptm.	542/XI.B.
78	Badyłak Kazimierz	Ltn.	15/XVIII.B.
79	Bagieński Edward	Obstltn.	19167/XVIII.A.
80	Bagnicki Paweł	Ltn.	5/IX.C.
81	Bagniewski Franciszek	Ltn.	543/XI.B.
82	Baj Kazimierz	Ltn.	1025/II.B.
83	Bajaskin Jakób	Ltn.	544/XI.B.
84	Bajdor Bolesław	Ltn.	2071/II.B.
85	Bajerowski Wacław	Ltn.	545/XI.B.
86	Bajon Czesław	Ltn.	2293/II.B.
87	Bak Józef	Obltn.	546/XI.B.
88	Balcerzak Konstanty	Ltn.	850/II.B.
89	Balicki Tadeusz	Ltn.	12/XVIII.C.
90	Balkowski Zygmunt	Hptm.	49215/IV.A.
91	Balmas Józef	Feldw.Ltn.	19188/XVIII.A.
92	Balon Józef	Ltn.	75070/X.B.
93	Balowski Stanisław	Ltn.	138/XI.B.
94	Balwiński Jarzy	Ltn.	4782/XVIII.A.
95	Bałaban Tadeusz	Mjr.	75028/X.B.
96	Bałbaszewski Henryk	Ltn.	613/II.A.
97	Bałdykowski Henryk	Obltn.	52847/X.B.
98	Bałos Ludwik	Mjr.	140/XI.B.
99	Bałowski Robert	Hptm.	8/XI.B.
100	Bamber Franciszek	Hptm.	662/IX.B.
101	Banach Eugenjusz	Ltn.	28/X.A.
102	Banach Franciszek	Ltn.	139/XI.B.
103	Banach Stanisław	Hptm.	1941/II.B.
104	Banach Tadeusz	Mjr.	75029/X.B.
105	Banach Tadeusz	Ltn.	714/XI.A.
106	Banasiak Henryk	Ltn.	14/XVIII.A.
107	Banaszczyk Teodor	Ltn.	17/XVIII.B.
108	Bankier Kazimierz	Obltn.	18/XVIII.B.
109	Barakoński Paweł	Ltn.	752/IX.B.
110	Baran Edmund	Ltn.	550/XI.B.
111	Baran Franciszek	Hptm.	26/VII.C.
112	Baran Mieczysław	Obltn.	52848/X.B.
113	Baraniak Bronisław	Feldw.Ltn.	19/XVIII.B.
114	Baranowski Józef	Hptm.	7/IX.C.
115	Baranowski Leon	Ltn.	20/XVIII.B.
116	Baranowski Maksymilian	Ltn.	1874/II.B.
117	Baranowski Zygmunt	Ltn.	552/XI.B.
118	Barański Bolesław	Hptm.	722/II.B.
119	Barański Stefan	Hptm.	1942/II.B.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
120	Barański Zbigniew	Obltn.	553/XI.B.
121	Baras Zygmunt	Ltn.	1184/X.A.
122	Barczak Albin	Hptm.	556/XI.B.
123	Barczuk Witold	Ltn.	601/XI.A.
124	Barga Waław	Ltn.	1750/XI.B.
125	Bargiel Kazimierz	Ltn.	8120/XVIII.A.
126	Bargielski Edward	Ltn.	22/XVIII.B.
127	Barlik Tadeusz	Ltn.	15/XVIII.A.
128	Barlog Henryk	Obltn.	258/X.A.
129	Barszczewicz Kazimierz	Ltn.	341/X.A.
130	Bartkiewicz Roman	Ltn.	24/XVIII.B.
131	Bartkowiak Władysław	Ltn.	414/XI.A.
132	Bartkowski Stanisław	Hptm.	1943/II.B.
133	Bartman Julian	Ltn.	2161/II.B.
134	Bartman Otmar	Hptm.	559/XI.B.
135	Bartnicki Julian	Ltn.	958/II.B.
136	Bartnik Wiesław	Hptm.	49119/IV.A.
137	Bartnik Wojciech	Ltn.	7449/XVIII.A.
138	Bartosik Stanisław	Ltn.	959/II.B.
139	Bartoszek Józef	Obltn.	453/XI.A.
140	Bartoszewicz Aleksander	Hptm.	712/X.A.
141	Bartoszewicz Kazimierz	Ltn.	699/II.B.
142	Bartoszewicz Leonard	Hptm.	19193/XVIII.A.
143	Bartoszewicz Norbert	Hptm.	8/IX.C.
144	Bartoszewicz Paweł	Ltn.	1185/X.A.
145	Bartoszewski Tadeusz	Hptm.	9/IX.C.
146	Bartoszyński Kazimierz	Kpt-Ltn.	18/XVIII.C.
147	Basiewicz Henryk	Ltn.	561/XI.B.
148	Basiński Waław	Ltn.	4952/VIII.C.
149	Baskiewicz Feliks	Hptm.	602/X.A.
150	Battek Czesław	Ltn.	1020/II.B.
151	Bazielich Kazimierz	Hptm.	1751/XI.B.
152	Bączkowski Kazimierz	Obltn.	48603/IV.A.
153	Bączyński Alfons	Ltn.	1193/X.A.
154	Bągarski Jan	Ltn.	1419/XI.A.
155	Bąk Zygmunt	Ltn.	2322/II.B.
156	Bedlewicz Tadeusz	Ltn.	19/XVIII.C.
157	Bednarowski Tadeusz	Hptm.	48536/IV.A.
158	Bednarski Eugenjusz	Ltn.	2298/II.B.
159	Bednarski Jan	Obltn.	52850/X.B.
160	Bednarski Mirosław	Ltn.	2178/II.B.
161	Bednarski Ryszard	Obltn.	16735/VII.A.
162	Begale Czesław	Obltn.	98/X.A.
163	Begiełło Edward	Ltn.	1249/XI.A.
164	Beck Ferdynand Stanisław	Mjr.	563/XI.B.
165	Bek Mieczysław	Ltn.	2072/II.B.
166	Bekier Alojzy	Ltn.	566/XI.B.
167	Bekier Karol	Obltn.	288/X.A.
168	Belof Stefan	Ltn.	1809/II.B.
169	Belon Władysław	Ltn.	4780/XVIII.A.
170	Bem Aleksander	Ltn.	327/XI.B.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
171	Berek Jan	Obstłtn.	10/IX.C.
172	Berek Jerzy	Ltn.	664/II.B.
173	Berezecki Bogdan	Ltn.	20/XVIII.C.
174	Berezowski Antoni	Hptm.	567/XI.B.
175	Berezowski Czesław	Hptm.	1318/XI.A.
176	Berezowski Edmund	Obltn.	507/IX.B.
177	Berezowski Ludosław	Ltn.	21/XVIII.C.
178	Bergier Tadeusz	Ltn.	436/XI.A.
179	Bergman Maurycy	Ltn.	10/XII.A.
180	Berkowski Jerzy	Ltn.	568/XI.B.
181	Berkowski Wiktor	Hptm.	920/II.B.
182	Bernacki Andrzej	Ltn.	22/XVIII.C.
183	Bernacki Romuald	Obltn.	775/IX.B.
184	Bernacki Stefan	Ltn.	499/XI.A.
185	Bernatowicz Władysław	Ltn.	23/XVIII.C.
186	Berndt Paweł	Ltn.	3856/X.A.
187	Berych Zdzisław	Ltn.	1892/II.B.
188	Bes Stanisław	Obltn.	236/XI.A.
189	Bes Władysław	Ltn.	72/VII.C.
190	Bezdział Leon	Mjr.	11/IX.C.
191	Bezęg Stanisław	Obltn.	1654/XI.B.
192	Beżański Józef	Obltn.	52852/X.B.
193	Bębenek Władysław	Ltn.	1691/II.B.
194	Białach Edward	Obltn.	571/XI.B.
195	Białachowski Miron	Ltn.	6944/XXI.A.
196	Bialecki Józef	Obltn.	26/XVIII.B.
197	Białek Bogusław	Hptm.	841/II.B.
198	Białek Henryk	Ltn.	1860/II.B.
199	Białek Ignacy	Ltn.	27/XVIII.B.
200	Białek Władysław	Ltn.	328/XI.B.
201	Białobrzegi Henryk	Ltn.	24/XVIII.C.
202	Białobrzegi Janusz	Ltn.	2074/II.B.
203	Białończyk Henryk	Ltn.	11/XI.B.
204	Białorucki Aleksander	Ltn.	25/XVIII.C.
205	Białoskórski Kazimierz	Ltn.	880/II.B.
206	Białous Orest	Hptm.	32743/XIII.A.
207	Białowiejski Edmund	Ltn.	48735/IV.A.
208	Bianek Bernard	Ltn.	20499/II.D.
209	Bieda Kazimierz	Ltn.	15701/II.D.
210	Biederman Wacław	Ltn.	27/XVIII.C.
211	Biegała Władysław	Ltn.	48810/IV.A.
212	Bieganowski Zygmunt	Obltn.	269/X.A.
213	Bielawski Bolesław	Ltn.	573/XI.B.
214	Bielawski Jan	Mjr.	574/XI.B.
215	Bielecki Antoni	Ritm.	575/XI.B.
216	Bielecki Bolesław	Ltn.	329/XI.B.
217	Bielecki Paweł	Obstłtn.	1752/XI.B.
218	Bielecki Stefan	Ltn.	28/XVIII.C.
219	Bieleński Cyryl	Ltn.	3220/II.D.
220	Bielewicz Tadeusz	Ltn.	29/XVIII.C.
221	Bielicki Seweryn	Ltn.	30/XVIII.B.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
222	Bielinowicz Wacław	Ltn.d.Mar.	30/XVIII.C.
223	Bieliński Kazimierz	Obltn.	893/IX.A.
224	Bielski Tadeusz	Hptm.	576/XI.B.
225	Bieniak Marjan	Mjr.	19168/XVIII.A.
226	Bień Stanisław	Obltn.	9/II.B.
227	Bieńkiewicz Józef	Obltn.	31722/XVIII.A.
228	Bieńkiewicz Maksymiljan	Ltn.	31/XVIII.C.
229	Bieńkiewicz Włodzimierz	Ltn.	2122/II.B.
230	Bieńkowski Bohdan	Ltn.	49257/IV.A.
231	Bieńkowski Stanisław	Ltn.	1556/XI.B.
232	Bierca Stanisław	Ltn.	577/XI.B.
233	Biernacki Eugeniusz	Ltn.	1514/XI.B.
234	Biernacki Józef	Ltn.	578/XI.B.
235	Biernacki Stefan	Hptm.	358/II.B.
236	Biernacki Wiesław	Ltn.	32/XVIII.C.
237	Bieroń Antoni	Obltn.	15730/II.D.
238	Biesiada Roman	Ltn.	33/XVIII.C.
239	Biesiekierski Konstanty	Hptm.	891/II.B.
240	Biesiekierski Zbigniew	Ltn.	868/II.B.
241	Biestek Stefan	Obst.	8/VII.C.
242	Bieszka Edward	Ltn.	34/XVIII.C.
243	Bigda Edward	Ltn.	249/II.B.
244	Bigda Tadeusz	Obltn.	579/XI.B.
245	Bijak Zygmunt	Ltn.	23/X.A.
246	Bik Walerjan	Ltn.	654/XI.A.
247	Bilewicz Mieczysław	Ltn.	36/XVIII.C.
248	Bilewski Jan	Mjr.	1803/II.B.
249	Biliński Andrzej	Hptm.	929/IX.B.
250	Biliński Józef	Mjr.	12/XI.B.
251	Biliński Witold	Rtm.	21730/XVIII.A.
252	Bilski Stefan	Obltn.	931/IX.B.
253	Binek Antoni	Ltn.	581/XI.B.
254	Biniaś Marceli	Ltn.	18515/XVIII.A.
255	Binkiewicz Władysław	Ltn.	37/XVIII.C.
256	Binkowski Wojciech I.	Ltn.	583/XI.B.
257	Binkowski Wojciech II.	Ltn.	756/XI.A.
258	Bischoff Karol	Ltn.	38/XVIII.A.
259	Biske Zygmunt	Hptm.	52645/X.A.
260	Biskup Stanisław	Ltn.	680/XI.A.
261	Bittner Czesław	Ltn.	38/XVIII.C.
262	Bittner Zygfryd	Ltn.	40/XVIII.C.
263	Biziel Stanisław	Ltn.	18920/XVIII.A.
264	Blechert Hugo	Obltn.	49183/IV.A.
265	Bloch Mieczysław	Hptm.	20673/XVIII.A.
266	Bloch Salomon	Ltn.	45/XVIII.C.
267	Blomberg Andrzej	Ltn.	824/IX.A.
268	Blum Stanisław	Ltn.	827/II.B.
269	Blumenfrucht Seweryn	Ltn.	49169/IV.A.
270	Blach Lucjan	Ltn.	626/II.B.
271	Błaczkowski Stanisław	Fldw.Ltn.	647/XI.A.
272	Błasiński Jan	Ltn.	554/IX.B.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
273	Błaszak Antoni	Ltn.	584/XI.B.
274	Błaszczak Jan	Ltn.	42/XVIII.C.
275	Błaszczyk Edmund	Ltn.	705/XI.A.
276	Błaszczyk Juljusz	Ltn.	1076/XI.A.
277	Błaszczyński Leopold	Ltn.	1187/X.A.
278	Błasziewicz Alfons	Ltn.	500/XI.A.
279	Błaszkowski Walter	Ltn.	681/XI.A.
280	Błażejowski Stanisław	Mjr.	4185/XVIII.A.
281	Błażewicz Józef	Obltn.	2370/XVIII.A.
282	Błażewicz Kazimierz	Obltn.	52853/X.B.
283	Błęński Roman	Ltn.	184/X.A.
284	Bleszyński Józef	Ltn.	44/XVIII.C.
285	Błęcki Kazimierz	Ltn.	43/XVIII.C.
286	Błoński Czesław	Ltn.	46/XVIII.C.
287	Błoński Henryk	Ltn.	32/XVIII.B.
288	Błotny Franciszek	Ltn.	585/XI.B.
289	Bniński Stanisław	Obltn.	4748/XVIII.A.
290	Bober Tadeusz	Ltn.	47/XVIII.C.
291	Bobiatyński Bohdan	Ltn.	2246/II.B.
292	Bobko Paweł	Ltn.	456/X.B.
293	Bobowski Stanisław	Ltn.	31/X.A.
294	Bobrownicki Mieczysław	Hptm.	52707/X.B.
295	Bobrowski Janusz	Obltn.	52855/X.B.
296	Bobrowski Stanisław	Obltn.	33/XVIII.B.
297	Bobrowski Tadeusz	Obltn.	1903/II.B.
298	Bobrowski Wiesław	Ltn.	48/XVIII.C.
299	Bobrowski Witold	Ltn.	34/XVIII.B.
300	Bochat Tadeusz	Ltn.	5110/XVIII.A.
301	Bochdan Stanisław	Ltn.	49/XVIII.C.
302	Bochenek Józef	Hptm.	143/XI.B.
303	Bocheński Zenon	Ltn.	35/XVIII.B.
304	Bochman Jan	Ltn.	3225/XVIII.A.
305	Bochniak Adam	Ogłtn.	811/II.B.
306	Bochniak Józef	Obltn.	586/XI.B.
307	Bocianowski Stefan	Obltn.	48841/IV.A.
308	Bock Edward	Ltn.	20357/XVIII.A.
309	Bock Feliks	Ltn.	587/XI.B.
310	Boczar Bolesław	Obltn.	588/XI.B.
311	Boczkowski Tadeusz	Hptm.	612/X.A.
312	Boczkowski Zdzisław	Korv.Kpt.	50/XVIII.C.
313	Bogacz Teofil	Ltn.	1190/X.A.
314	Bogdan Henryk	Ltn.	919/IX.B.
315	Bohdanowicz Czesław	Ltn.	1192/X.A.
316	Bogiel Stanisław	Ltn.	663/XI.A.
317	Bogucki Józef	Ltn.	8112/XVIII.A.
318	Bogucki Stanisław Antoni	Obltn.	20107/XVIII.A.
319	Bogucki Stefan	Hptm.	55/XVIII.A.
320	Bogucki Wacław	Ltn.	2025/II.B.
321	Bogudał Edward	Ltn.	733/XI.A.
322	Boguski Cezary	Ltn.	1811/XVIII.A.
323	Bogusławski Antoni	Obltn.	51/XVIII.C.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
324	Bogusławski Jan	Ltn.	512/IX.A.
325	Bogusławski Otto	Obltn.	12/IX.B.
326	Bogusławski Tadeusz	Ltn.	591/XI.B.
327	Bogusławski Wiktor	Ltn.	52/XVIII.C.
328	Bogusz Kazimierz	Ltn.	53/XVIII.C.
329	Boguszewski Wacław	Obltn.	5/XI.B.
330	Bohatkiewicz Józef	Ltn.	2254/II.B.
331	Bohdanowicz Michał	Rtm.	13/IX.C.
332	Bohdanowicz Tadeusz	Ltn.	528/IX.A.
333	Bohusław-Podhorecki Zygmunt	Ltn.	54/XVIII.C.
334	Bojanowski Marjan	Obltn.	275/X.A.
335	Bojanowski Stanisław	Ltn.	1660/II.B.
336	Bojarski Eugenjusz	Ltn.	5449/XVIII.A.
337	Bojarski Jan	Obltn.z.S.	55/XVIII.C.
338	Bojarski Kazimierz	Ltn.	644/X.A.
339	Bojarski Nikodem	Obltn.	1229/XI.A.
340	Bojarski Roman	Obltn.	14/IX.C.
341	Bojdoł Stefan	Ltn.	1542/X.A.
342	Bojenko Kazimierz	Obltn.	1636/II.B.
343	Bokowiec Mikołaj	Ltn.	13/XI.B.
344	Bolcewicz Wiesław	Ltn.	56/XVIII.C.
345	Bolechowski Stefan	Obltn.	32593/XIII.A.
346	Bolewski Jan	Ltn.	144/XI.B.
347	Boligłowa Tadeusz	Ltn.	379/XI.A.
348	Bołtruczuk Szymon	Obltn.	1904/II.B.
349	Bondarczuk Edward	Obltn.	1886/II.B.
350	Boniak Sylwester	Ltn.	18516/XVIII.A.
351	Boniecki Jan	Ltn.	38/XVIII.B.
352	Boniecki Wacław	Ltn.	57/XVIII.C.
353	Bonikowski Franciszek	Ltn.	424/XI.A.
354	Bonda Stanisław	Ltn.	593/XI.B.
355	Borakowski Henryk	Ltn.z.S.	60/XVIII.C.
356	Boratyński Adolf	Hptm.	496/IX.B.
357	Boratyński Czesław	Hptm.	15/IX.C.
358	Borejko Wiktor	Ltn.	22891/XVIII.A.
359	Borejsza Czesław	Ltn.	900/IX.B.
360	Borek Maciej	Ltn.	52/XI.A.
361	Borgula Jan	Ltn.	15410/II.D.
362	Borgula Kazimierz	Ltn.	15409/II.D.
363	Borkiewicz Jan	Ltn.	867/II.B.
364	Borkowski Adrjan	Ltn.	16/IX.C.
365	Borkowski Henryk	Obltn.	62/XVIII.C.
366	Borkowski Lech	Ltn.	7289/XVIII.A.
367	Borkowski Leon	Ltn.	7301/XVIII.A.
368	Borkowski Leonard	Ltn.	41/XVIII.B.
369	Borkowski Ludwik	Obltn.	1690/II.B.
370	Borkowski Marjan	Ltn.	63/XVIII.C.
371	Borkowski Mieczysław	Ltn.	48855/IV.A.
372	Borkowski Władysław	Ltn.	669/X.A.
373	Borodziez Wiktor	Hptm.	1673/XI.B.
374	Borowicz Franciszek Feliks	Ltn.	165/XI.A.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
375	Borowiczka Zbigniew	Obltn.	1014/II.B.
376	Borowiec Roman	Ltn.	1064/II.B.
377	Borowik Bolesław	Ltn.	331/XI.B.
378	Borowik Władysław	Hptm.	417/IX.B.
379	Borowski Franciszek Aleksander	Ltn.	1002/II.B.
380	Borowski Ignacy	Hptm.	15/XI.B.
381	Borowski Jan Janusz	Ltn.	65/XVIII.C.
382	Borowski Józef	Ltn.	18518/XVIII.A.
383	Borowski Paweł	Ltn.	297/II.B.
384	Borowski Stanisław	Ltn.	673/XI.A.
385	Borowski Stanisław	Hptm.	520/X.A.
386	Borowy Antoni	Ltn.	556/IX.B.
387	Bornstein Bernard	Ltn.	16/XII.A.
388	Bortel Feliks	Ltn.	525/XI.A.
389	Bortkiewicz Julian	Hptm.	332/XI.B.
390	Boruc Michał	Obltn.	14/XI.B.
391	Borucki Alfons	Ltn.	1628/XI.B.
392	Borucki Wiktor	Ltn.	1695/XI.B.
393	Borucki Zygmunt	Obltn.	52857/X.C.
394	Borus Kazimierz	Ltn.	66/XVIII.C.
395	Borusiewicz Władysław	Obltn.	52585/X.B.
396	Boryczko Stanisław	Mjr.	52703/X.B.
397	Borys Stanisław	Ltn.	67/XVIII.C.
398	Borysiewicz Józef	Ltn.	102/XI.A.
399	Borysiewicz Tadeusz	Kpt.Ltn.	68/XVIII.C.
400	Borzęcki Bolesław	Ltn.	595/XI.B.
401	Borzymiński Sławomir	Ltn.	2075/II.B.
402	Bosiacki Brunon	Mjr.	1754/XI.B.
403	Bosiacki Stefan	Ltn.	711/XI.A.
404	Bosiacki Wacław	Ltn.	69/XVIII.C.
405	Bośniacki Zygmunt	Ltn.	285/XI.A.
406	Boudelle-Aleksandrowicz Aleksander	Ltn.	20121/XVIII.A.
407	Boużyk Kazimierz I.	Ltn.	59/XVIII.C.
408	Boużyk Kazimierz II.	Ltn.	1951/II.B.
409	Bożek Jan	Obltn.	17/XI.B.
410	Bożewicz Brunon	Ltn.	70/XVIII.C.
411	Bóbr Jerzy	Ltn.	12/IX.C.
412	Bóll Jan	Ltn.	18793/XVIII.A.
413	Braciszewicz Aleksander	Obltn.	20496/II.D.
414	Brandys Marjan	Ltn.	202/IV.C.
415	Braniecki Zbigniew	Hptm.	71/XVIII.C.
416	Branicki Kazimierz	Obltn.	13/II.C.
417	Bratkowski Jerzy	Ltn.	72/XVIII.C.
418	Bratro Adam	Ltn.	73/XVIII.C.
419	Brauliński Bronisław	Ltn.	1846/II.B.
420	Braun Zygfryd	Hptm.	599/XII.A.
421	Braunek Władysław	Rtm.	600/XI.B.
422	Brayczewski Włodzimierz	Obstltn.	17/IX.C.
423	Brażuk Antoni	Hptm.	52709/X.B.
424	Braziel Stanisław	Fldw.Ltn.	4763/XVIII.A.
425	Breczko Michał	Ltn.	74/XVIII.C.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
426	Brewiński Janusz	Hptm.	1525/X.A.
427	Bręczewski Marjan	Ltn.	763/IX.B.
428	Brochocki Jerzy	Ltn.	40591/I.A.
429	Broda Józef	Ltn.	1696/XI.B.
430	Brodowicz Adam	Ltn.	763/II.B.
431	Brodziński Romuald	Ltn.	333/XI.B.
432	Brodzki Jan	Rtm.	601/XI.B.
433	Brodzki Stefan	Ltn.	76/XVIII.C.
434	Brol Stefan	Ltn.	764/II.B.
435	Bromirski Stanisław	Hptm.	1065/X.A.
436	Broniec Tadeusz	Obltn.	591/X.A.
437	Broniewski Witold	Hptm.	1755/XI.B.
438	Bronikowski Bolesław	Ltn.	494/XI.B.
439	Bronikowski Borys	Obltn.z.S.	77/XVIII.C.
440	Brożek Antoni	Ltn.	2126/II.B.
441	Brożek Michał	Obltn.	1902/II.B.
442	Brózda Ignacy	Hptm.	1535/X.B.
443	Bruchwalski Bernard	Ltn.	20682/XVIII.A.
444	Bruk Emil	Ltn.	1018/II.B.
445	Brukalski Stanisław	Rtm.	539/X.A.
446	Brulikowski Roman	Ltn.	46/XVIII.B.
447	Brunne Stanisław	Ltn.	605/XI.B.
448	Bruszewski Zdzisław	Hptm.	807/II.B.
449	Brycht Mieczysław	Ltn.	78/XVIII.C.
450	Bryl Mieczysław	Ltn.	47/XVIII.B.
451	Brylass Stefan	Ltn.	79/XVIII.C.
452	Brym Ignacy	Obltn.	334/XI.B.
453	Bryniarski Antoni	Ltn.	571/XI.A.
454	Bryński Jan	Ltn.	1350/II.B.
455	Bryx Stanisław	Ltn.	80/XVIII.C.
456	Brzazgacz Franciszek	Ltn.	145/XI.B.
457	Brzeskwiniowicz Felicjan	Ltn.	603/XI.B.
458	Brzeziński Arkadiusz	Obltn.	502/XI.A.
459	Brzeziński Czesław	Ltn.	48924/II.B.
460	Brzeziński Józef	Ltn.	2319/II.B.
461	Brzeziński Stanisław	Ltn.	48/XVIII.B.
462	Brzeziński Witold	Mjr.	244/X.A.
463	Brzoskowski Bolesław	Ltn.	160/X.A.
464	Brzozowski Jan	Ltn.	606/XI.B.
465	Brzozowski Jerzy	Ltn.	49/XVIII.B.
466	Brzozowski Józef	Obltn.	50/XVIII.B.
467	Brzozowski Piotr	Obltn.	925/II.B.
468	Brzozowski Wacław	Mjr.	604/XI.B.
469	Brzozowski Wacław	Ltn.	81/XVIII.C.
470	Brzozowski Władysław	Obstltn.	5679/XVIII.A.
471	Brzuszkiewicz Wacław Tadeusz	Ltn.	82/XVIII.C.
472	Brzyszczan Adam	Ltn.	21/IX.C.
473	Buba Romuald	Hptm.	495/IX.B.
474	Bucelski Kazimierz	Ltn.	1413/XI.A.
475	Buchacz Marjan	Ltn.	645/X.A.
476	Buchalski Florjan	Ltn.	366/XI.A.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
477	Buchcik Jan	Feldw.Ltn.	4784/XVIII.A.
478	Buchholz Konrad	Hptm.	48832/IV.A.
479	Bucyk Antoni	Ltn.	83/XVIII.C.
480	Buczek Jan	Hptm.	310/X.A.
481	Buczek Stanisław	Ltn.	52/XVIII.B.
482	Buczowski Henryk	Ltn.	609/XI.B.
483	Buczyński Bronisław	Ltn.	53/XVIII.B.
484	Buderawski Stanisław	Obltn.	48605/IV.A.
485	Budner Józef	Ltn.	84/XVIII.C.
486	Budziszewski Jerzy	Ltn.	1439/XI.A.
487	Budzyna-Dawidowski Czesław	Ltn.	85/XVIII.C.
488	Bugaj Adam	Ltn.	86/XVIII.C.
489	Bugaj Bolesław	Ltn.	150/XI.B.
490	Bugajski Jan	Ltn.	148/XI.B.
491	Bunata Sawa	Hptm.	1756/XI.B.
492	Bułatowicz Mieczysław	Ltn.	613/XVIII.A.
493	Bujalski Kazimierz	Hptm.	125/XVIII.A.
494	Bujnowicz Edward	Hptm.	19/IX.C.
495	Bukała Antoni	Mjr.	48513/IV.A.
496	Bukała Marian	Obltn.	52860/X.B.
497	Bukczyński Wacław	Ltn.	483/XI.A.
498	Bukowicz Edmund	Hptm.	18/IX.C.
499	Bukowski Andrzej	Ltn.	611/XI.B.
500	Bukowski Ignacy	Hptm.	612/XI.B.
501	Bukowski Stefan	Hptm.	1697/XI.B.
502	Bukowski Władysław	Mjr.	52683/X.B.
503	Bulczyński Tadeusz	Ltn.	614/XI.B.
504	Bunikiewicz Mieczysław	Hptm.	724/II.B.
505	Bunzler Kazimierz	Mjr.	52684/X.B.
506	Burakowski Eugenjusz	Hptm.	126/XVIII.A.
507	Burbela Adam	Ltn.	87/XVIII.A.
508	Burcan Mieczysław	Hptm.	52711/X.B.
509	Burdza Jan	Ltn.	2202/II.B.
510	Burian Jan	Obltn.	20844/II.B.
511	Burkiewicz Ludwik	Ltn.	88/XVIII.C.
512	Burkiewicz de Napiwon Tadeusz	Obltn.	5686/XVIII.A.
513	Burnatowski Andrzej	Mjr.	616/XI.B.
514	Bursa Lech	Ltn.	48630/IV.B.
515	Bury Tadeusz	Ltn.	664/X.A.
516	Burzyński Józef	Ltn.	651/XI.A.
517	Burzyński Michał	Hptm.	32300/XIII.A.
518	Burzyński Władysław	Hptm.	296/IX.C.
519	Busch Adolf	Ltn.	149/XI.B.
520	Busiakiewicz Jan Feliks	Kpt.Ltn.	89/XVIII.C.
521	Busiakiewicz Jan Bolesław	Obltn.	22/IX.C.
522	Busko Edward	Ltn.	469/XVIII.A.
523	Buss Kazimierz	Ltn.	90/XVIII.C.
524	Buss Zbigniew	Ltn.	32322/XIII.A.
525	Buszek Marjan	Obltn.	617/XI.B.
526	Buszkiewicz Bronisław	Rtm.	618/XI.B.
527	Buszkiewicz Czesław	Mjr.	75030/X.B.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
528	Buteńko Mikołaj	Ltn.	398/X.A.
529	Butkiewicz Zygmunt	Ltn.	58/XVIII.B.
530	Butler Franciszek	Ltn.	590/X.A.
531	Butler Zygmunt	Ltn.	494/XI.A.
532	-	-	-
533	Butwiłowicz Wiktor	Ltn.	558/IX.B.
534	Butz Stanisław	Ltn.	20686/XVIII.A.
535	Buzalski Zygmunt	Ltn.	2076/II.B.
536	Bülów Gebhard	Obltn.	608/XI.B.
537	Büttner Zdzisław	Ltn.	446/XI.A.
538	Bychowski Włodzimierz	Ltn.	734/XI.A.
539	Byczyński Antoni	Ltn.	783/XVIII.A.
540	Byliński Czesław	Hptm.	49158/IV.B.
541	Bzowski Henryk	Ltn.	744/IX.B.
542	Bzowski Janota Zdzisław	Ltn.	835/IX.A.
543	Babczyszyn Marcin	Ltn.	746/II.B.
544	Buschke Czesław	Feldw.Ltn.	4308/XVIII.A.
545	Całusiński Adam	Ltn.	7768/XVIII.A.
546	Caputa Władysław	Ltn.	629/XI.A.
547	Cebat Alojzy	Ltn.	18/XI.B.
548	Cegielski Piotr	Ltn.z.S.	91/XVIII.C.
549	Cegła Konstanty	Ltn.	19542/XVIII.A.
550	Cegłowski Kazimierz	Obltn.	24/IX.C.
551	Cejnowa Józef	Obltn.	60/XVIII.B.
552	Celiński Bronisław	Ltn.	2348/XI.B.
553	Cent Kazimierz Jerzy	Ltn.	807/IX.A.
554	Cerajewski Hilary	Ltn.	61/XVIII.B.
555	Ceranka Natan	Ltn.	7420/XVIII.A.
556	Ceranowski Aleksy	Ltn.	2210/II.B.
557	Cesarz Tadeusz	Obltn.	1757/XI.B.
558	Chabura Wincenty	Ltn.	430/XI.A.
559	Chaja Walerjan	Obltn.	738/IX.B.
560	Cholamoński Czesław	Ltn.	2276/II.A.
561	Chamer Joel (Juljan)	Ltn.	225/X.A.
562	Chamski Bronisław	Ltn.	747/II.B.
563	Chamski Marjan	Ltn.	32777/XIII.A.
564	Charasymiec Józef	Feldw.Ltn.	2103/II.B.
565	Charytoniuk Stanisław	Ltn.	93/XVIII.C.
566	Charzyński Józef	Ltn.	94/XVIII.C.
567	Chauer Leonard	Obltn.	62/XVIII.B.
568	Checiuk Teofil	Mjr.	1964/II.A.
569	Chebda Józef	Mjr.	15/VII.C.
570	Chechelski Ignacy	Ltn.	151/XI.B.
571	Chelmicki Ludwik	Ltn.	95/XVIII.C.
572	Chelmicki Teodozjusz	Ltn.	48788/IV.A.
573	Chelmicki Władysław	Hptm.	1133/X.A.
574	Chilomer Władysław	Ltn.	626/XI.B.
575	Chlebda Stanisław	Obltn.	339/XI.B.
576	Chlebowski Tadeusz	Ltn.	152/XI.B.
577	Chlebowski Zbigniew	Obltn.	628/XI.B.
578	Chludziński Andrzej	Ltn.	834/IX.A.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
579	Chłudziński Witold	Rtm.	155/XI.B.
580	Chłanda Józef	Ltn.	758/II.B.
581	Chłapowski Kazimierz	Mjr.	627/XI.B.
582	Chmara Franciszek	Ltn.	218/X.A.
583	Chmiel Jan	Hptm.	52713/X.B.
584	Chmiel Zygmunt	Ltn.	1674/XI.B.
585	Chmielecki Józef	Ltn.	667/XI.A.
586	Chmielecki Paweł	Obltn.	343/X.A.
587	Chmielewski Artur	Obltn.	20110/XVIII.A.
588	Chmielewski Edward	Ltn.	630/XI.B.
589	Chmielewski Feliks	Mjr.	5680/XVIII.A.
590	Chmielewski Jan Kazimierz	Ltn.	4311/XVIII.A.
591	Chmielewski Mieczysław	Ltn.	466/II.B.
592	Chmielowski Mirosław	Ltn.	18816/XVIII.A.
593	Chmura Franciszek	Kpt.Ltn.	99/XVIII.C.
594	Chodakowski Józef	Kpt.Ltn.	96/XVIII.C.
595	Chodkiewicz Leon	Ltn.	3853/XVIII.A.
596	Chodkiewicz Władysław	Obltn.	1658/II.B.
597	Chodkowski Władysław	Hptm.	302/X.A.
598	Chodorowski Jan	Mjr.	153/XI.B.
599	Chodorowski Zenon	Ltn.	632/XI.B.
600	Chodura Andrzej	Ltn.	904/IX.A.
601	Chojecki Maksymilian	Mjr.	154/XI.B.
602	Chojnacki Bogusław	Obltn.	1301/XI.A.
603	Chojnacki Henryk	Ltn.	3818/X.C.
604	Chojnowski Bolesław	Obltn.	801/IX.A.
605	Cholewa Stanisław	Ltn.	1826/XVIII.A.
606	Cholewiński Ludwik	Ltn.	1199/X.A.
607	Chominiec Kazimierz	Ltn.	67/XVIII.B.
608	Choraczewski Damazy	Ltn.	634/XI.B.
609	Choroszczak Henryk	Obltn.	635/XI.B.
610	Choroszewski Stefan	Mjr.	20100/XVIII.A.
611	Chorowicz Jan	Ltn.	98/XVIII.C.
612	Chorzewski Adam	Mjr.	23/XI.B.
613	Chorzewski Jarzy	Ltn.	68/XVIII.B.
614	Chosłowski Stefan	Mjr.	19791/XVIII.A.
615	Chrobak Michał	Ltn.	100/XVIII.C.
616	Chrostowski Bolesław	Ltn.z.S.	101/XVIII.C.
617	Chróściewicz Władysław	Ltn.	109/X.A.
618	Chruszcz Franciszek	Ltn.	100/XI.A.
619	Chrzanowski Bolesław	Obltn.	636/XI.B.
620	Chrzanowski Bolesław	Ltn.	102/XVIII.C.
621	Chrzanowski Eugenjusz	Obstltn.	75008/X.B.
622	Chrzanowski Janusz	Rtm.	637/XI.B.
623	Chrzanowski Marjan	Obltn.	181/XI.A.
624	Chrzanowski Paweł	Ltn.	928/II.B.
625	Chrzanowski Zbigniew	Ltn.	340/XI.B.
626	Chudoba Franciszek	Ltn.	69/XVIII.B.
627	Chudy Franciszek	Ltn.	70/XVIII.B.
628	Chudzicki Stanisław	Ltn.	2162/II.B.
629	Chudziński Mieczysław	Hptm.	20821/II.B.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
630	Chwirut Kazimierz	Obltn.	264/II.B.
631	Chwirut Włodzimierz	Obltn.	263/II.B.
632	Chybiński Edward	Ltn.z.S.	105/XVIII.C.
633	Chyczewski Włodzimierz	Ltn.	639/XI.B.
634	Chyliński Bronisław	Ltn.	1871/II.B.
635	Chyliński Zygmunt	Ltn.	72/XVIII.B.
636	Chyżyński Tadeusz	Ltn.	106/XVIII.C.
637	Ciałowicz Jan	Obstltn.	75009/X.B.
638	Cianciara Tadeusz	Ltn.	26/IX.C.
639	Ciastek Antoni	Ltn.	851/II.B.
640	Ciaś Wincenty	Ltn.	107/XVIII.B.
641	Ciagliński Zbigniew	Hptm.	1835/II.B.
642	Cichalewski Seweryn	Hptm.	501/IX.B.
643	Cichoń Tadeusz	Ltn.	1042/II.B.
644	Cichorz Tadeusz	Ltn.	261/II.B.
645	Cichowski Stanisław	Ltn.	7770/XVIII.A.
646	Cichy Aleksander	Ltn.	108/XVIII.C.
647	Cichy Włodzimierz	Ltn.	74/XVIII.B.
648	Ciechanowski Jarosław	Mjr.	25/IX.C.
649	Ciechomski Jan	Ltn.	642/XI.B.
650	Cielecki Wiesław	Ltn.	75/XVIII.B.
651	Cieluch Jan	Ltn.	20124/XVIII.A.
652	Cieński Zbigniew	Obltn.	111/XVIII.B.
653	Ciepiela Franciszek	Hptm.	336/XI.B.
654	Cieplak Ignacy	Obltn.	40/IX.B.
655	Cierpisz Stanisław	Ltn.	20/XI.B.
656	Cierpka Józef	Ltn.	109/XVIII.C.
657	Cieselczuk Franciszek	Ltn.	924/IX.B.
658	Cieselczuk Paweł	Ltn.	110/XVIII.B.
659	Ciesielski Tadeusz	Ltn.	1002/X.A.
660	Cieślak Ignacy Marcin	Obltn.	1146/X.A.
661	Cieślak Tadeusz	Obltn.z.S.	785/II.B.
662	Cieślar Stanisław	Ltn.	565/X.A.
663	Cieśliński Andrzej	Ltn.	784/IX.B.
664	Ciężak Aleksander	Ltn.	112/XVIII.C.
665	Ciężkowski Marjan	Ltn.	156/XI.B.
666	Cioch Józef	Hptm.	157/XI.B.
667	Ciosek Bronisław	Ltn.	1661/XI.B.
668	Cioth Bohdan	Obltn.	63/XVIII.B.
669	Cisek Józef	Ltn.	708/XI.A.
670	Ciszewski Czesław	Hptm.	1988/II.B.
671	Ciupak Czesław	Ltn.	644/XI.B.
672	Ciura Antoni	Ltn.	338/XI.B.
673	Ciurla Jan	Ltn.	814/II.B.
674	Clar / Klar/ Tadeusz	Obltn.	870/XI.B.
675	Cohn Juliusz	Ltn.	81079/XI.B.
676	Cohn Ludwik	Ltn.	48878/IV.A.
677	Colonna-Hattowski Tadeusz	Ltn.	114/XVIII.C.
678	Cuglewski Jerzy	Ltn.	718/XI.A.
679	Cugowski Jan	Ltn.	525/XI.A.
680	Curzytek Jan	Hptm.	664/IX.B.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
681	Cwalina Maciej	Ltn.	159/XI.B.
682	Cwetschek Aleksander	Ltn.	48631/IV.A.
683	Cwynar Józef	Hptm.	494/IX.B.
684	Cyba Józef	Obltn.	559/XI.A.
685	Cybulski Izajasz Jerzy	Obltn.	819/IX.A.
686	Cybulski Mieczysław	Ltn.	48757/IV.A.
687	Cybulski Tadeusz	Obltn.	940/II.B.
688	Cydzik Grzegorz	Obltn.	647/XI.B.
689	Cygański Wiesław	Hptm.	1526/X.A.
690	Cymerman Franciszek	Mjr.	648/XI.B.
691	Cymerski Romuald	Hptm.	1758/XI.B.
692	Cyrta Henryk	Ltn.	1370/XI.A.
693	Cywa Alojzy	Ltn.	671/X.A.
694	Cywiński Tadeusz	Obltn.	1759/XI.B.
695	Cywiński Wacław	Obltn.	649/XI.B.
696	Czabaj Władysław	Ltn.	77/XVIII.B.
697	Czachorowski Wiktor	Ltn.	1186/XI.A.
698	Czajka Stanisław	Obltn.	389/XI.A.
699	Czajkowski Franciszek	Ltn.	2251/II.B.
700	Czajkowski Witold	Obltn.	1148/X.A.
701	Czamański Bogdan	Ltn.	1203/X.A.
702	Czanerle Aleksander	Mjr.	1760/XI.B.
703	Czapiewski Stanisław	Obltn.	329/X.A.
704	Czapla Jan	Ltn.	1677/II.B.
705	Czaplewski Roman	Ltn.	1620/XI.B.
706	Czaplicki Adam	Ltn.	119/XVIII.C.
707	Czaplicki Wacław	Hptm.	665/IX.B.
708	Czapliński Witold	Ltn.	79/XVIII.B.
709	Czapotowicz Eugenjusz	Hptm.	2054/II.B.
710	Czarkowski Jerzy Bolesław	Ltn.	120/XVIII.C.
711	Czarnecki Bronisław	Feldw.Ltn.	48652/IV.A.
712	Czarnecki Edmund	Ltn.	18503/XVIII.A.
713	Czarnecki Franciszek	Ltn.	121/XVIII.C.
714	Czarnecki Maksymilian	Obltn.	1837/II.B.
715	Czarnecki Tadeusz	Ltn.	122/XVIII.C.
716	Czarnecki Władysław	Ltn.	7443/XVIII.A.
717	Czarnecki Zygmunt	Ltn.	123/XVIII.C.
718	Czarnecki Zygmunt	Obltn.	563/XI.A.
719	Czarnocki Jerzy	Ltn.	80/XVIII.B.
720	Czarnocki Kazimierz I.	Ltn.	652/XI.B.
721	Czarnocki Kazimierz II.	Ltn.	1698/XI.B.
722	Czarnocki Ludwik	Hptm.	28/IX.C.
723	Czarnocki Marjan	Ltn.	81/XVIII.B.
724	Czarnocki Stefan	Obltn.	1560/XI.B.
725	Czarnocki Władysław	Ltn.	927/IX.B.
726	Czarnołęski Eugenjusz	Ltn.	1812/II.B.
727	Czarnota-Bojarski Roman	Ltn.	82/XVIII.B.
728	Czarnowski Kazimierz	Ltn.	124/XVIII.C.
729	Czarłomny Piotr	Ltn.	125/XVIII.C.
730	Czebotarewicz Zbigniew	Ltn.	126/XVIII.C.
731	Czech Juliusz	Hptm.	52714/X.B.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
732	Czech Stanisław	Ltn.	20529/II.B.
733	Czechowicz Kazimierz	Ltn.	1206/X.A.
734	Czechowicz Paweł	Ltn.	127/XVIII.C.
735	Czechowski Henryk	Obltn.	740/II.B.
736	Czeczko Antoni	Ltn.	1547/X.B.
737	Czekała Felicjan	Ltn.	653/XI.B.
738	Czekański Jan	Hptm.	2115/II.B.
739	Czelny Ferdynand	Ltn.	314/XI.A.
740	Czeluściński Stanisław	Hptm.	52715/X.C.
741	Czepiel Antoni	Ltn.	2105/II.B.
742	Czernecki Stanisław	Ltn.	788/IX.B.
743	Czerniak Henryk	Ltn.	681/IX.B.
744	Czerniawski Edward	Ltn.	655/XI.B.
745	Czerniawski Teofan	Obltn.	4743/XVIII.A.
746	Czerniawski Wiktor	Obltn.	1446/XI.A.
747	Czerniawski Zenon	Ltn.	152/XI.A.
748	Czernichowski Alfred	Ltn.	2104/II.B.
749	Czerniewicz Olgierd	Ltn.	189/X.A.
750	Czernik Franciszek	Ltn.	22/XI.B.
751	Czernikiewicz Czesław	Hptm.	139/X.A.
752	Czerny Edward	Obstltn.	585/IX.B.
753	Czerwiński Aleksy	Kpt.Ltn.	52685/X.B.
754	Czerwiński Bogusław	Ltn.	4779/XVIII.A.
755	Czerwiński Franciszek	Obltn.	19796/XVIII.A.
756	Czerwiński Jerzy	Ltn.	657/XI.B.
757	Czerwiński Julian	Ltn.z.S.	32188/XVIII.A.
758	Czerwiński Rudolf	Ltn.	7746/XVIII.A.
759	Czerwiński Stanisław	Hptm.	498/IX.B.
760	Czerwiński Zbigniew	Obltn.	20348/XVIII.A.
761	Czeski Grzegorz	Hptm.	916/II.B.
762	Czeszejko-Sochacki Zygmunt	Ltn.	49249/IV.A.
763	Czetwertyński Stefan	Obltn.	546/IX.B.
764	Czetwertyński Włodzimierz	Obltn.	1761/XI.B.
765	Czeżowski Marjan	Mjr.	29/IX.C.
766	Czobodziński Romuald	Ltn.	737/II.B.
767	Czosnowski Michał	Ltn.	269/II.B.
768	Czubak Leon	Ltn.	659/XI.B.
769	Czubasiewicz Stanisław	Ltn.	567/X.A.
770	Czubryt Julian	Obstltn.	21/XI.B.
771	Czuczwar Stanisław	Hptm.	484/IX.B.
772	Czuma Jerzy	Ltn.	128/XVIII.C.
773	Czywczyński Stanisław	Obltn.	84/XVIII.B.
774	Czyżkowski Piotr	Obltn.	1990/II.B.
775	Chłapowski Dezydery	Ltn.	408/XI.A.
776	Ćwikowski Witold	Hptm.	127/XVIII.A.
777	Chmurowicz Jan	Gen.Mjr.	1/VII.C.
778	Dac Józef	Obltn.	25/XI.B.
779	Dalecki Józef	Obltn.	31/IX.C.
780	Daleszyński Tadeusz	Ltn.	771/IX.B.
781	Damasiewicz Kazimierz	Ltn.	342/XI.B.
782	Damm Albin	Ltn.	815/II.B.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
783	Danielecki Stefan	Ltn.	2163/II.B.
784	Danielewicz Aleksander	Ltn.	90/XVIII.B.
785	Dański Władysław	Obltn.	32279/XIII.A.
786	Darda Władysław	Obltn.	1149/X.A.
787	Darmstädter Maksymiljan	Hptm.	1762/XI.B.
788	Darschnik Jan	Ltn.	3859/X.C.
789	Daszkiewicz Gracjan	Ltn.	593/XI.A.
790	Daszkiewicz-Korybut Robert	Obltn.	426/IX.A.
791	Daszkowski Władysław	Ltn.	663/XI.B.
792	Daszyński Mieczysław	Ltn.	133/XVIII.C.
793	Dawideczyński Stanisław	Obltn.	1386/XI.A.
794	Dawidziuk Michał	Obltn.	48928/IV.A.
795	Dąb Adolf	Ltn.	725/XI.A.
796	Dąbecki Feliks	Hptm.	52717/X.C.
797	Dąbek Jan	Ltn.	114/X.A.
798	Dąbkowski Andrzej	Ltn.	129/XVIII.C.
799	Dąbkowski Felicjan	Ltn.	1207/X.A.
800	Dąbkowski Tadeusz	Obltn.z.S.	130/XVIII.C.
801	Dąbrowski Antoni	Hptm.	893/II.B.
802	Dąbrowski Antoni I.	Ltn.	86/XVIII.B.
803	Dąbrowski Antoni II.	Ltn.	2203/II.B.
804	Dąbrowski Erwin	Hptm.	1527/X.A.
805	Dąbrowski Fabjan	Ltn.	87/XVIII.B.
806	Dąbrowski Feliks	Obltn.	1808/II.B.
807	Dąbrowski Franciszek	Hptm.	1778/XVIII.A.
808	Dąbrowski Janusz	Hptm.	52718/X.B.
809	Dąbrowski Jerzy	Obltn.	131/XVIII.C.
810	Dąbrowski Józef	Ltn.	88/XVIII.B.
811	Dąbrowski Karol	Rtm.	661/XI.B.
812	Dąbrowski Paweł	Ltn.	89/XVIII.B.
813	Dąbrowski Rudolf	Ltn.	48819/IV.A.
814	Dąbrowski Stanisław	Hptm.	52719/X.C.
815	Dąbrowski Stefan	Ltn.	132/XVIII.C.
816	Dąbrowski Teodor Andrzej	Obltn.	48606/IV.A.
817	Dąbrowski Zygmunt	Ltn.	549/XI.A.
818	Dehnel Jacek	Obltn.z.S.	134/XVIII.C.
819	Dehnel Jan	Ltn.	5685/XVIII.C.
820	Dej Kazimierz	Obltn.	52870/X.B.
821	Deja Kazimierz	Ltn.	48902/IV.A.
822	Deja Oskar	Ltn.	52599/X.A.
823	Dekler Kazimierz	Ltn.	48851/IV.A.
824	Dekurniewicz Wiktor	Ltn.	92/XVIII.B.
825	Dembek Wacław	Ltn.	139/XVIII.C.
826	Dembiński Henryk	Obltn.	765/XI.A.
827	Dembski Jerzy	Ltn.	668/XI.B.
828	Denys Henryk	Ltn.	1183/XI.A.
829	Denys Leon	Ltn.	93/XVIII.B.
830	Derecki Janusz	Obltn.	998/II.B.
831	Derych Bolesław	Hptm.	25070/XVIII.A.
832	Deskur Jacek	Hptm.	928/IX.B.
833	Detka Stanisław	Ltn.	594/IX.B.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
834	Dettloff Włodzimierz	Mjr.	2100/II.A.
835	Deutsch Czesław	Ltn.	1154/XI.A.
836	Deutschman Bohdan	Ltn.	135/XVIII.C.
837	Dexheimer Edmund	Ltn.	136/XVIII.C.
838	Deżakowski Zbigniew	Ltn.z.S.	137/XVIII.C.
839	Dębek Mieczysław	Ltn.	138/XVIII.C.
840	Dębicki Stanisław	Obltn.	140/XVIII.C.
841	Dębicki Zygmunt I.	Ltn.	660/XI.B.
842	Dębicki Zygmunt II.	Ltn.	141/XVIII.C.
843	Dębski Jerzy	Ltn.	556/X.A.
844	Dębski Stefan	Hptm.	665/XI.B.
845	Długolecki Julian	Ltn.	96/XVIII.B.
846	Długolecki Stefan	Ltn.	142/XVIII.C.
847	Długosz Stanisław	Ltn.	1699/XI.B.
848	Dłutek Jerzy	Ltn.	33/IX.C.
849	Dmowski Feliks	Ltn.	2351/II.B.
850	Dmowski Mieczysław	Ltn.	643/xi.a.
851	Doberski Gustaw	Ltn.	1027/II.B.
852	Dobierzewski Ireneusz	Ltn.	674/XI.B.
853	Dobke Paweł	Ltn.	1407/XI.A.
854	Dobkowski Edward	Ltn.	97/XVIII.B.
855	Dobraczyński Zbigniew	Ltn.	4983/VIII.C.
856	Dobrakowski Piotr	Hptm.	35/IX.C.
857	Dobrolubow Sergiusz	Mjr.	42508/XVII.A.
858	Dobromirski Walerjan	Ltn.	1763/XI.B.
859	Dobromirski Zdzisław	Ltn.	675/IX.A.
860	Dobroński Piotr	Hptm.	500/IX.A.
861	Dobrowolski Czesław	Ltn.	162/XI.B.
862	Dobrowolski Kazimierz	Ltn.	143/XVIII.C.
863	Dobrowolski Rajmund	Ltn.	1736/XI.B.
864	Dobrowolski Zygmunt	Hptm.	37/IX.C.
865	Dobrzański Andrzej	Ltn.	441/XI.A.
866	Dobrzański Bronisław	Hptm.	52720/X.B.
867	Dobrzański Karol	Ltn.	438/IX.B.
868	Dobrzański Tadeusz	Hptm.	52721/X.B.
869	Dobrzyński Witold	Kpt.Ltn.	145/XVIII.C.
870	Dobrzyński Władysław	Ltn.	144/XVIII.C.
871	Dobski Leon	Hptm.	52582/X.A.
872	Dolacki Marjan	Ltn.	18517/XVIII.A.
873	Dolatkowski Witold	Ltn.	1539/X.A.
874	Dolny Michał	Ltn.	666/XI.B.
875	Dołęgowski Stefan	Ltn.	146/XVIII.C.
876	Dołhun Eugenjusz	Ltn.	1097/XVIII.A.
877	Domagalski Stanisław	Obltn.	1964/II.B.
878	Domagalski Tadeusz	Ltn.	5430/XVIII.A.
879	Domagała Maksymilian	Ltn.	1282/XI.A.
880	Domagała Włodzimierz	Ltn.	1209/X.A.
881	Domalanus Feliks	Ltn.	147/XVIII.C.
882	Domanowski Emiljan	Ltn.	99/XVIII.B.
883	Domański Eugenjusz	Ltn.	148/XVIII.C.
884	Domański Jan	Obltn.	467/XI.A.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
885	Domański Jarosław	Rtm.	800/IX.A.
886	Domański Jerzy	Ltn.	71/VI.B.
887	Domański Tadeusz	Rtm.	799/IX.A.
888	Domański Tadeusz	Ltn.	828/II.B.
889	Domański Witold	Ltn.	48633/II.A.
890	Domański Zbigniew I.	Ltn.	149/XVIII.C.
891	Domański Zbigniew II.	Ltn.	1438/XI.A.
892	Domaradzki Antoni	Obltn.	2077/II.B.
893	Domaradzki Edmund	Obltn.	34/IX.C.
894	Domaradzki Mikołaj	Ltn.z.S.	150/XVIII.C.
895	Domaszewicz Roman	Hptm.	36/IX.C.
896	Domaradzki Jan	Ltn.	874/II.B.
897	Dominiak Stanisław	Ltn.	100/XVIII.B.
898	Domiter Karol	Hptm.	3221/II.D.
899	Domke Stanisław	Obltn.	678/XI.B.
900	Domysławski Bolesław	Obltn.	542/IX.B.
901	Donaj Jan	Ltn.	676/XI.A.
902	Dońcew Stefan	Hptm.	479/IX.B.
903	Dorant Jerzy	Ltn.	48738/IV.A.
904	Dorenda Henryk	Obltn.	701/XI.A.
905	Dorobek Józef	Ltn.	680/XI.B.
906	Doruch Antoni	Ltn.	681/XI.B.
907	Doruchowski Zygmunt	Ltn.	151/XVIII.C.
908	Douglas Krystjan	Obltn.	682/XI.B.
909	Dowgiałło Bolesław	Ltn.	95/XI.A.
910	Dowiatt Witold	Obltn.	1150/X.A.
911	Dowlatów-Dowlacjan Horon	Obltn.	32622/XIII.A.
912	Downar-Zapolski Michał	Ltn.	457/IX.B.
913	Dowsilas Mieczysław	Obltn.	751/IX.B.
914	Drabarek Stanisław	Ltn.	102/XVIII.B.
915	Drabik Maksymilian	Ltn.	343/XI.B.
916	Dramski Eryk	Ltn.	689/X.A.
917	Drażny Bronisław	Ltn.	1700/XI.B.
918	Dragowski Tadeusz	Hptm.	992/II.B.
919	Derbert Brunon Karol	Obltn.	52873/X.B.
920	Drecki Florjan	Ltn.	1501/X.A.
921	Dreifür Fryderyk	Ltn.	113/X.A.
922	Drejman Jan	Obst.	75004/X.B.
923	Dreszer Alfred	Ltn.	683/XI.B.
924	Dreszer Jerzy	Ltn.	152/XVIII.C.
925	Dreszer Lesław	Ltn.	153/XVIII.C.
926	Drews Jan	Obltn.	422/IX.B.
927	Dreziński Jan	Obltn.	165/XI.B.
928	Drogowski Jan	Ltn.	685/XI.B.
929	Droszcz Zbigniew	Ltn.	514/XI.A.
930	Drozdowski Józef	Ltn.	1543/X.A.
931	Drozdowski Tadeusz	Ltn.	20118/XVIII.A.
932	Drozdowski Wacław	Obltn.	52874/X.B.
933	Drygas Józef	Obltn.	686/XI.B.
934	Dryła Józef	Ltn.	577/XVIII.A.
935	Dryś Mieczysław	Obltn.	39/IX.C.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
936			
937	Drzewiecki Jan	Ltn.	78/VI.B.
938	Drzewiecki Teofil	Obltn.	104/XVIII.B.
939	Drzezga Jan	Ltn.	163/XI.B.
940	Drzymała Stanisław	Ltn.	864/XI.A.
941			
942	Duch Mieczysław	Mjr.	689/XI.B.
943	Duczmał Marjan	Obltn.	739/IX.B.
944	Duda Otto	Ltn.	2234/II.B.
945	Dudek Aleksander	Ltn.	691/XI.B.
946	Dudek Henryk	Obstltn.	581/X.A.
947	Dudek Tadeusz	Ltn.	2023/II.B.
948	Dutkiewicz Czesław	Ltn.	155/XVIII.C.
949	Dudziak Michał	Hptm.	30999/XVIII.A.
950	Dudziński Witold	Obltn.	2116/II.B.
951	Dukaczewski Jerzy	Ltn.	119/X.A.
952	Dulewicz Wiktor	Obltn.	105/XVIII.B.
953	Dull Jerzy	Ltn.	106/XVIII.B.
954	Dulny Stanisław	Ltn.	5126/XVIII.A.
955	Dulski Zygmunt	Rtm.	411/X.A.
956	Dunin Józef	Hptm.	1529/X.A.
957	Dunin-Horkowicz Mieczysław	Obstltn.	1764/XI.B.
958	Durczyk Henryk	Ltn.	108/XVIII.B.
959	Durkacz Marjan	Ltn.	779/IX.B.
960	Durski-Trzaska Kazimierz	Ltn.	1675/XI.B.
961	Duszczak Jan	Ltn.	692/XI.B.
962	Duszczyk Bolesław	Ltn.	154/XVIII.C.
963	Duszczyk Jan	Ltn.	1641/II.B.
964	Duszczyk Władysław	Ltn.	164/XI.B.
965	Duszyński Zdzisław	Obltn.	693/XI.B.
966	Dutkiewicz Edmund	Obltn.	1151/X.A.
967	Dutkiewicz Edward	Ltn.	544/XI.A.
968	Dutkiewicz Tadeusz	Hptm.	894/IX.A.
969	Dużyński Stanisław	Ltn.	2252/II.B.
970	Düring Tadeusz	Ltn.	156/XVIII.C.
971	Dworak Florjan	Hptm.	52723/X.C.
972	Dworakowski Stanisław	Ltn.	157/XVIII.C.
973	Dworzak Józef	Ltn.	522/XVIII.A.
974	Dworzecki-Bogdanowicz Tomasz	Rtm.	21729/XVIII.A.
975	Dybała Lucjan	Ltn.	1028/II.B.
976	Dybała Stanisław	Hptm.	694/XI.B.
977	Dybkowski Stefan	Hptm.	48955/IV.B.
978	Dyda Jan	Ltn.	641/XI.A.
979	Dyduch Robert	Feldw.Ltn.d.Mar.	514/X.A.
980	Dyjeński Jerzy	Ltn.	159/XVIII.C.
981	Dyl Marjan	Hptm.	52724/X.B.
982	Dymitrowski Jan	Ltn.	158/XVIII.C.
983	Dymus Stanisław	Hptm.	695/XI.B.
984	Dynia Józef	Ltn.	32/IX.C.
985	Dynowski Jan	Obltn.	591/XI.A.
986	Dyr Adam	Hptm.	166/XI.B.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
987	Dytkiewicz Alfons	Ltn.	613/XI.A.
988	Dyżewski Aleksander	Ltn.	18814/XVIII.A.
989	Dziadosz Zygmunt	Ltn.	160/XVIII.C.
990	Dziadowicz Wincenty	Ltn.	161/XVIII.C.
991	Dziadur Edward	Ltn.	1544/X.A.
992	Działoszyński Henryk	Ltn.	386/XI.A.
993	Dziasek Sylwester	Obltn.	529/XI.A.
994	Dziedzic Franciszek	Ltn.	2020/II.B.
995	Dziedziul Władysław	Ltn.	162/XVIII.C.
996	Dziejowski Bolesław	Ltn.	112/XVIII.B.
997	Dziekoński Cezarjusz	Ltn.	1377/XI.A.
998	Dziembowski Eugenjusz	Ltn.	1660/XI.B.
999	Dziembowski Stefan	Hptm.	19144/XVIII.A.
1000	Dziemidok Józef	Ltn.	48896/IV.A.
1001	Dzieran Feliks	Ltn.	693/XI.A.
1002	Dzierżanowski Ludwik	Ltn.	5129/XVIII.A.
1003	Dzierżgowski Polikarp	Obltn.	580/XI.A.
1004	Dziewałtowski Aleks.	Ltn.	163/XVIII.C.
1005	Dziewicki Stefan	Hptm.	2096/II.B.
1006	Dziewięcki Jan	Ltn.	347/XI.B.
1007	Dziewiński Karol	Obltn.	901/II.B.
1008	Dziki Filip	Ltn.	1724/II.B.
1009	Dzikowicki Władysław	Ltn.	164/XVIII.C.
1010	Dzikowski Kazimierz	Ltn.	165/XVIII.C.
1011	Dziuba Stanisław	Ltn.	48933/IV.A.
1012	Dziubiński Ignacy	Hptm.	166/XVIII.C.
1013	Dziubiński Jan	Ltn.	348/XI.B.
1014	Dziurdzikowski Serafin	Ltn.	167/XVIII.C.
1015	Dziurżyński Eugenjusz	Obltn.	32582/XIII.A.
1016	Dziwisz Stanisław	Ltn.	117/XVIII.B.
1017	Dembski Stanisław	Ltn.	47/IV.C.
1018	Eberhardt Józef	Fldw.Ltn.	549/X.A.
1019	Ebert Stanisław	Ltn.	2249/II.B.
1020	Eckersdorff Alfred	Obltn.	12/X.A.
1021	Egiersdorf Jerzy	Ltn.	168/XVIII.C.
1022	Egierski Stanisław	Obltn.	20354/XVIII.A.
1023	Egierski Zbigniew	Ltn.	45/II.B.
1024	Eichelkraut Józef	Ltn.	32311/VII.C.
1025	Eichler Wiktor	Obst.Ltn.	41/IX.C.
1026	Eichstaedt Jan	Obltn.	238/XVIII.A.
1027	Ejsmond Kazimierz	Obltn.	18/IX.B.
1028	Elżanowski Kazimierz	Obltn.	49191/IV.A.
1029	Emmons Franciszek	Ltn.	700/XI.B.
1030	Ender Jan	Hptm.	1765/XI.B.
1031	Enerlich Zygmunt	Obltn.	5426/XVIII.A.
1032	Engel Stanisław	Obst.	16628/XVIII.A.
1033	Engelman Lejzor	Ltn.	701/XI.B.
1034	Epimach-Szypilo Czesław	Ltn.	471/IX.B.
1035	Epstein Aleksander	Ltn.	32465/II.B.
1036	Epsztajn Leon	Ltn.	563/IX.B.
1037	Essel Jan	Oblt.	20352/XVIII.A.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
1038	Eysmont Stanisław	Mjr.	704/IX.B.
1039	Eysymont Stanisław	Ltn.	32789/XIII.A.
1040	Fabijanowski Wacław	Hpt.	48545/IX.A.
1041	Fabiański Piotr	Oblt.	52876/X.B.
1042	Fabrycy Ludomir	Ltn.	1152/X.A.
1043	Faczyński Władysław	Hptm.	49268
1044	Fajfer Alojzy	Ltn.	714
1045	Fałęcki Eugeniusz	Ltn.	952/XII.B.
1046	Fałęcki Marian	Ltn.	169
1047	Falkiewicz Stanisław	Hptm.	715
1048	Falkiewicz Wincenty	Mjr.	475/IX/IX.B.
1049	Falkowski Bolesław	Ltn.	7452
1050	Falkowski Karol	Hptm.	52726/X.B.
1051	Fall Adam	Oblt.	618
1052	Fausek Tadeusz	Ltn.	168/XI.B.
1053	Fazan Władysław	Oblt.	716/XI.B.
1054	Fedak Witold	Hptm.	355/II.B.
1055	Fedorowicz Edward	Oblt.	42/IX.C.
1056	Fedorowski Kazimierz	Hptm.	868/XI.A.
1057	Fedyk Adolf	Ltn.	2106
1058	Feinstein Mieczysław	Ltn.	856/IX.B.
1059	Fell Marek	Ltn.	891
1060	Felsztyński Roman	Ltn.	170/XVIII.C.
1061	Fenik Roman	Ltn.	477/II.B.
1062	Ferens Ludwik	Oblt.	2243/II.A.
1063	Ferenstein Ludwik	Hptm.	1861/XVIII.C.
1064	Fetkowski Juliusz	Hptm.	43/IX.C.
1065	Fiala Roman	Ltn.	20688
1066	Fiałkiewicz Antoni	Ltn.	2107
1067	Fibiger Gustaw	Ltn.	172
1068	Fickowski Czesław	Oblt.	48886
1069	Fidziński Feliks	Oblt.	170/XI.B.
1070	Fiederer Stanisław	Hptm.	1577/X.A.
1071	Fiedler Mieczysław	Hptm.	52727/X.B.
1072	Figaszewski Hieronim	Ltn.	432/XI.A.
1073	Figiel Stanisław	Ltn.	1630/XI.B.
1074	Figiel Tadeusz	Ltn.	1662/II.B.
1075	Fijałkowski Eugeniusz	Oblt.	32375/XIII.A.
1076	Fijałkowski Jan	Oblt.	2860/II.B.
1077	Fijałkowski Władysław	Ltn.	719/XI.B.
1078	Fikus Henryk	Oblt.	720/XI.B.
1079	Fikus Jan	Ltn.	1019/II.B.
1080	Filipczuk Leszek	Oblt.	550/IX.B.
1081	Filipowicz Jan	Oberst.	7/VII.C.
1082	Filipowicz Tadeusz	Ltn.	1884/II.B.
1083	Filipowski Aleksander	Obst.Ltn.	11/VII.C.
1084	Filipowski Mieczysław	Ltn.	2335/II.B.
1085	Filoda Alfons	Ltn.	721/XI.B.
1086	Filutowicz Bernard	Ltn.	715/XI.A.
1087	Filutowicz Stefan	Kpt.Ltn.	173/XVIII.C.
1088	Filutowski Jerzy	Oblt.	7781/XVIII.A.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
1089	Finkels Marek	Ltn.	767/X.B.
1090	Finkenstein Otto	Oblt.	733/
1091	Firlik Adam	Ltn.	174/XVIII.C.
1092	Fischer Gerard	Ltn.	116/XVIII.B.
1093	Fischer Marian	Ltn.	719/IV.C.
1094	Fischer Tadeusz	Mjr.	990/XI.A.
1095	Fischer Edward	Ltn.	175/XVIII.C.
1096	Flak Dyonizy	Ltn.	17320
1097	Fleischman Oskar	Oblt.	1158
1098	Fleszar Mieczysław	Ltn.	722/XI.B.
1099	Flisiuk Antoni	Oblt.	1699/II.B.
1100	Flisiuk Tadeusz	Ltn.	1700/II.B.
1101	Florek Bolesław	Ltn.	52878/X.B.
1102	Florjanowicz Ksawery	Mjr.	48986/IV.A.
1103	Florkowski Tadeusz	Hptm.	52583
1104	Fluderski Stefan	Fldw.Ltn.	117
1105	Flukowski Stefan	Ltn.	2336/II.B.
1106	Fogel Adam	Ltn.	723/XI.B.
1107	Fogt Stefan	Oblt.	1766/XI.B.
1108	Folga Emanuel	Hptm.	52729/X.B.
1109	Follprecht Władysław	Ltn.	1566/XI.B.
1110	Foltyn Władysław	Ltn.	91/XI.B.
1111	Folwarczny Józef	Ltn.	351/XI.B.
1112	Foltyn Wacław	Ltn.	781/IX.B.
1113	Formański Józef	Ltn.	124/II.B.
1114	Fortuna Stanisław	Oblt.	846/II.B.
1115	Forycki Stanisław	Ltn.	118/XVIII.B.
1116	Forystek Władysław	Ltn.	732/II.B.
1117	Franaszek Adolf	Ltn.	177/XVIII.B.
1118	Frański Władysław	Ltn.	171/XI.B.
1119	Frano Pius	Fldw.Ltn.	1025/XI.A.
1120	Frank Henryk	Ltn.	1168/II.A.
1121	Franka Bogdan	Ltn.	1212/X.A.
1122	Franke Aleksander	Ltn.	244/II.B.
1123	Frankiewicz Marian	Ltn.	5439/XVIII.A.
1124	Frankiewicz Zdzisław	Hptm.	178/XVIII.C.
1125	Frankowski Florian	Ltn.	482/X.A.
1126	Frankowski Kazimierz	Ltn.	32348/XIII.A.
1127	Frasunkiewicz Józef	Hptm.	180/XVIII.C.
1128	Frasunkiewicz Ludwik	Ltn.	725/XI.B.
1129	Frass Stanisław	Ltn.	32289/VII.C.
1130	Fraszczak Józef	Oblt.	578/XI.A.
1131	Frąckiewicz Eugeniusz	Ltn.	696/XI.A.
1132	Frąckiewicz Marian	Ltn.	724/XI.B.
1133	Frąckiewicz Piotr	Hptm.	49230/II.B.
1134	Franczak Jan	Ltn.	1851/XVIII.A.
1135	Frączek Edward	Oblt.	48938/II.B.
1136	Fränkel Aleksander	Ltn.	570/IV.C.
1137	Frej Zbigniew	Oblt.	44/XI.B.
1138	Frentzel Bolesław	Oblt.	505/IX.
1139	Freund Filip	Ltn.	119/XVIII.B.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
1140	Fried Eugeniusz	Oblt.	726/XI.B.
1141	Friedrich Władysław	Ltn.	24/IX.B.
1142	Frieman Nikodem	Hptm.	1768/XI.B.
1143	Frieske Józef	Ltn.	590/XI.A.
1144	Fritz Tadeusz	Hptm.	448/X.A.
1145	Fronczek Antoni	Oblt.	728/XI.B.
1146	Fruchtmann Józef Izaak	Oblt.	7451/XVIII.A.
1147	Fryc Leon	Mjr.	75033/X.C.
1148	Frycz Władysław	Oblt.	52879/X.B.
1149	Fryde Witold	Ltn.	729/XI.B.
1150	Frydrychewicz Tomasz	Ltn.	120/XVIII.B.
1151	Frydrychs Edward	Oblt.	17/IX.C.
1152	Fuchs August	Ltn.	172/XI.B.
1153	Fuchs Marian	Ltn.	181/XVIII.C.
1154	Fuchs Zdzisław	Ltn.	182/XVIII.C.
1155	Fuglewicz Jan	Mjr.	1850/XVIII.C.
1156	Fuks Karol	Ltn.	183/XVIII.B.
1157	Furmanik Adolf	Ltn.	26695/XVIII.A.
1158	Furmański Edmund	Oblt.	52880/X.B.
1159	Furmański Józef	Ltn.	5694/XVIII.A.
1160	Furmański Stanisław	Hptm.g.s.	52730/X.B.
1161	Furtak Marian	Oblt.	503/IX.B.
1162	Furtak Zygmunt	Ltn.	42710/X.A.
1163	Garbacz Mieczysław	Ltn.	1769/XI.B.
1164	Garbaczewski Józef	Hptm.	1293/XI.A.
1165	Garbarczyk Aleksander	Ltn.	1649/II.B.
1166	Garbarczyk Roman	Mjr.	353/XI.B.
1167	Garbarczyk Stanisław	Obltn.	4307/XVIII.A.
1168	Garbolewski Jerzy	Ltn.	1676/XI.B.
1169	Garbowski Henryk	Ltn.	1861/II.B.
1170	Garczyński Aleksander	Ltn.	1388/XI.A.
1171	Gardulski Stanisław	Obltn.	49/IX.C.
1172	Gardyan Czesław	Ltn.	2268/II.B.
1173	Garstka Władysław	Obltn.	733/XI.B.
1174	Gasiński Marian	Ltn.	734/XI.B.
1175	Gaszczyński Marian Wacław	Obltn.	2241/II.B.
1176	Gawel Piotr	Ltn.	625/II.B.
1177	Gawelczyk Henryk	Hptm.	19169/XVIII.A.
1178	Gawlik Stefan	Ltn.	3222/II.D.
1179	Gawłowski Czesław	Ltn.	517/XI.A.
1180	Gawroński Marian	Ltn.	1997/II.B.
1181	Gawroński Stefan	Ltn.	736/XI.B.
1182	Gawroński Zygmunt	Ltn.	2250/II.B.
1183	Gawrzycki Tadeusz	Obltn.	27/XI.B.
1184	Gazdowicz Józef	Ltn.	191/XVIII.C.
1185	Gaziński Zbigniew	Ltn.	589/II.B.
1186	Gądyński Stefan	Ltn.	1445/XI.A.
1187	Gąsinowski Aleksander	Ltn.	51115/XVIII.A.
1188	Gąsiorowski Bronisław	Ltn.	127/XVIII.B.
1189	Gąsiorowski Eugeniusz	Obltn.z.S.	199/XVIII.C.
1190	Gąsiorowski Mieczysław	Ltn.	735/XI.B.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
1191	Gąsiorowski Tadeusz	Hptm.	48931/IV.A.
1192	Gąsiorowski Wiesław	Obltn.	3822/X.C.
1193	Gąsowski Ferdynand	Ltn.	48898/IV.A.
1194	Gąszczyński Wacław	Obltn.	1153/X.A.
1195	Gaberman Tadeusz	Ltn.	1405/XI.A.
1196	Gacek Stanisław	Ltn.	45/IX.C.
1197	Gacek Władysław	Ltn.	173/XI.B.
1198	Gadzin Bronisław	Fldw.Ltn.	121/XVIII.B.
1199	Gadziński Marian	Ltn.	55/XI.A.
1200	Gaiński Franciszek	Ltn.	184/XVIII.C.
1201	Gajdeczka Stanisław	Ltn.	1023/II.B.
1202	Gajdamowicz Nikodem	Ltn.	122/XVIII.B.
1203	Gajewczyk Alfons	Ltn.	123/xviii.b.
1204	Gajkiewicz Jan	Ltn.	46/IX.C.
1205	Gajowski Władysław	Hptm.	47/XI.B.
1206	Galant Piotr I.	Ltn.	185/XVIII.C.
1207	Galant Piotr II.	Ltn.	617/XI.A.
1208	Galicki Romuald	Hptm.	48/IX.C.
1209	Galicz Kazimierz	Hptm.	52731/X.B.
1210	Galocz Leopold	Obltn.	352/XI.B.
1211	Gałąj Eustachy	Ltn.	837/IX.B.
1212	Gałąj Józef	Ltn.	186/XVIII.C.
1213	Gałązka Marian	Ltn.	2209/II.B.
1214	Gałązka Stanisław	Ltn.	18815/XVIII.A.
1215	Gałązka Władysław	Ltn.	2267/II.B.
1216	Galdyński Jan	Ltn.	1275/XXI.A.
1217	Galkowski Mieczysław	Ltn.	732/XI.B.
1218	Gała Stanisław	Obltn.	52882/X.B.
1219	Gałużka Józef	Ltn.	187/XVIII.C.
1220	Ganasiński Gerard	Ltn.	188/XVIII.C.
1221	Gancarczyk Roman	Ltn.	7421/XVIII.A.
1222	Gancarz Emil	Oblt.	589/IX.
1223	Ganzke Bolesław	Ltn.	428/VII.B.
1224	Gapiński Stefan	Obltn.	1637/II.B.
1225	Garbacki Mikołaj	Fldw.Ltn.	308/XVIII.A.
1226	Gdesz Władysław	Fldw.Ltn.	875/XI.A.
1227	Geiger Jerzy	Ltn.	1065/II.B.
1228	Geliner Wilhelm	Ltn.	1545/X.C.
1229	Geniusz Józef	Ltn.	48844/IV.A.
1230	Geras Tadeusz	Hptm.	737/XI.B.
1231	Gębał Władysław	Fldw.Ltn.	128/XVIII.B.
1232	Gębala Henryk	Obltn.	52883/X.B.
1233	Gębalski Konstanty	Hptm.	50/IX.C.
1234	Gębka Adam	Ltn.	867/IX.B.
1235	Gędzielewski Józef	Ltn.	19524/XVIII.A.
1236	Gęstwicki Paweł Bolesław	Hptm.	52732/X.B.
1237	Gęsty Józef	Ltn.	32131/XIII.A.
1238	Gibas Józef	Ltn.	48904/IV.A.
1239	Giblewski Teodor	Ltn.	738/XI.B.
1240	Gibowski Edmund	Ltn.	355/XI.B.
1241	Giecwicz Henryk	Obltn.	812/IX.A.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
1242	Giedroyc Władysław	Ltn.	195/XVIII.C.
1243	Gielitowicz Stanisław	Obltn	52884/X.B.
1244	Gielo Jan	Ltn.	20685/XVIII.A.
1245	Gielo Stanisław	Ltn.	194/XVIII.C.
1246	Giergiel Władysław	Ltn.	48/II.B.
1247	Gierliński Czesław	Obltn.	671/IX.
1248	Giertowski Józef Tadeusz	Kpt.Ltn.	31216/XVIII.A.
1249	Gierula Kazimierz	Ltn.	133/XVIII.B.
1250	Gierych Anatol	Ltn.	196/XVIII.B.
1251	Gierycz Zygmunt	Ltn.	689/IX.B.
1252	Gierying Henryk	Ltn.	485/XI.B.
1253	Geryszewski Stanisław	Ltn.	132/XVIII.B.
1254	Gil Józef	Hptm.	396/X.A.
1255	Gil Józef	Obltn.	52885/X.B.
1256	Gilejko Bronisław	Ltn.	787/IX.B.
1257	Gilewicz Czesław	Ltn.	643/IX.A.
1258	Gill Bronisław	Ltn.	1546/X.A.
1259	Gill Paweł	Hptm.	51/IX.C.
1260	Gilun Kazimierz	Obltn.	197/XVIII.C.
1261	Ginalski Edmund	Hptm.	49180/IV.A.
1262	Ginter Eugeniusz	Ltn.	879/II.B.
1263	Gintowt-Dziewałkowski Romuald	Korv.Kpt.	198/XVIII.C.
1264	Gintrowicz Jerzy	Ltn.	20689/XVIII.A.
1265	Giza Marcin	Ltn.	1041/II.B.
1266	Giziński Jerzy	Ltn.	660/XI.A.
1267	Gizejewski Edmund	Ltn.	1273/XXI.A.
1268	Glas Stefan	Ltn.	786/IX.B.
1269	Glaziński Mieczysław	Ltn.	466/XI.A.
1270	Glenz Ignacy	Ltn.	588/X.A.
1271	Gliński Józef	Ltn.	4764/XVIII.A.
1272	Gliński Tadeusz	Ltn.	741/XI.B.
1273	Gliszczyński Zdzisław	Obltn.	742/XI.B.
1274	Glücksman Stanisław	Ltn.	176/XI.B.
1275	Gładecki Kazimierz	Fldw.Ltn.	135/XVIII.B.
1276	Gładysz Tadeusz	Ltn.	52/IX.C.
1277	Głodzik Teofil	Hptm.	2051/II.B.
1278	Głaz Jerzy	Obltn.	20351/XVIII.A.
1279	Głębocki Kazimierz	Ltn.	765/II.B.
1280	Głodowski Lucjan	Ltn.	199/XVIII.C.
1281	Głogolski Józef	Ltn.	136/XVIII.B.
1282	Głoński Stanisław	Hptm.	39/IX.B.
1283	Głowacki Aleksander	Ltn.	557/X.A.
1284	Głowacki Antoni	Ltn.	137/XVIII.B.
1285	Głowacki Henryk	Hptm.	497/IX.B.
1286	Głowacki Ludwik	Hptm.	1567/XI.B.
1287	Głowacki Marian	Ltn.	1219/X.A.
1288	Głowacki Stanisław	Ltn.	1829/II.B.
1289	Głowecki Jan	Ltn.	139/XVIII.B.
1290	Głowiak Władysław	Obltn.	743/XI.B.
1291	Głowicki Paweł	Ltn.	1220/X.A.
1292	Głowinkowski Kazimierz	Obltn.	19801/XVIII.A.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
1293	Głowiński Marian	Hptm.	53/IX.C.
1294	Głownicki Stanisław	Ltn.	7285/XVIII.A.
1295	Głódź Mieczysław	Ltn.	1883/II.B.
1296	Głowczyński Józef	Ltn.	138/XVIII.B.
1297	Głowczyński Sylwester	Ltn.	618/XI.A.
1298	Głuc Władysław	Ltn.	361/X.A.
1299	Głuszek Jerzy	Ltn.	1433/XI.B.
1300	Gmaj Zygmunt	Ltn.	54/IX.C.
1301	Gniadek Stanisław	Ltn.	1541/X.B.
1302	Gniazdowski Włodzimierz	Ltn.	420/XI.A.
1303	Gniewecki Wacław	Ltn.	200/VIII.C.
1304	Gniewiewski Janusz	Ltn.	821/IX.B./Zieg.
1305	Gniot Antoni	Ltn.	201/XVIII.C.
1306	Gnot Stanisław	Ltn.	7764/XVIII.A.
1307	Goc Stanisław	Ltn.	2005/II.B.
1308	Godek Włodzimierz	Hptm.	55/IX.C.
1309	Godlewicz Karol	Hptm.	56/IX.C.
1310	Godlewski Józef	Ltn.	332/X.A.
1311	Godlewski Wacław	Rtm.	222/X.A.
1312	Godziński Feliks	Ltn.	140/XVIII.B.
1313	Godziszewski Henryk	Ltn.	486/XI.A.
1314	Godziszewski Kazimierz	Ltn.	2324/II.B.
1315	Goebel Andrzej	Ltn.z.S.	202/XVIII.C.
1316	Goetnel Tadeusz	Ltn.	704/XI.A.
1317	Göetz Adam	Obltn.	405/X.A.
1318	Goetz Jan	Ltn.	1222/X.A.
1319	Gogolewski Włodzimierz	Ltn.	482/XI.B.
1320	Gola Gerard	Ltn.	356/XI.B.
1321	Goldman Henryk	Ltn.	32031/XIII.A.
1322	Golicki Bernard	Ltn.	155/X.A.
1323	Golik Józef	Obltn.	143/XVIII.B.
1324	Golik Władysław I.	Ltn.	955/XI.A.
1325	Golik Władysław II.	Ltn.	1223/X.C.
1326	Golimontowicz Henryk	Ltn.	178/XI.B.
1327	Goliński Jan	Hptm.	666/IX.B.
1328	Gollas Marian	Ltn.	747/XI.B.
1329	Gollnik Kazimierz	Obltn.	1154/X.A.
1330	Golonka dr. Jerzy	Ltn.	32163/St.XIII.A.
1331	Goławski Henryk	Ltn.	960/II.B.
1332	Gołembowski Stanisław	Ltn.	142/XVIII.B.
1333	Gołębiowski Bolesław	Hptm.	1374/XI.A.
1334	Gołębiowski Piotr	Ltn.	48787/IV.A.
1335	Gołoński Ryszard	Ltn.	145/XVIII.B.
1336	Gołuchowski Stanisław	Ltn.	1021/XI.A.
1337	Goncerzewicz Julian	Ltn.	592/XI.A.
1338	Gondek Adam	Hptm.	1539/II.B.
1339	Gondek Benedykt	Ltn.	179/XI.B.
1340	Gondek Kazimierz	Obltn.	2218/II.B.
1341	Gonera Bolesław	Obltn.z.S.	205/XVIII.C.
1342	Gongor Antoni	Ltn.	29/X.A.
1343	Gontarek Mieczysław	Ltn.	15693/St.II.D.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
1344	Gordziałkowski Edward	Obltn.	206/XVIII.C.
1345	Gorecki Tadeusz	Ltn.	920/IX.B.
1346	Gorgoś Wojciech	Mjr.	30/XI.B.
1347	Gorski Janusz	Hptm.	7292/XVIII.A.
1348	Gorzelany Dominik	Ltn.	207/XIII.C.
1349	Gorzelany Wiktor	Ltn.	75096/X.B.
1350	Gostkowski Albert	Ltn.	685/IX.B.
1351	Gostyński Adam	Obltn.	32/XI.B.
1352	Gostyński Aleksander	Ltn.	208/XVIII.C.
1353	Gostyński Kazimierz	Ltn.	32280/XIII.A.
1354	Goszyczyński Antoni	Ltn.	31/XI.B.
1355	Gotowicki Bolesław	Ltn.	816/II.B.
1356	Gozdecki Tadeusz	Ltn.	5431/XVIII.A.
1357	Goździk Aleksander Tadeusz	Ltn.	757/XI.B.
1358	Góra Tadeusz Jerzy	Rtm.g.S.	29/XI.B.
1359	Góraj Henryk	Ltn.	5463/XVIII.A.
1360	Góralczyk Józef	Obltn.	2181/II.B.
1361	Góralewicz Kazimierz	Ltn.	1225/X.A.
1362	Górecki Czesław	Ltn.	146/XVIII.B.
1363	Górecki Stefan	Ltn.	8122/XVIII.A.
1364	Górecki Tadeusz I.	Ltn.	147/XVIII.B.
1365	Górecki Tadeusz II.	Ltn.	749/XI.B.
1366	Górka Jan	Ltn.	31/IX.B.
1367	Górnicki Józef	Ltn.	1227/X.A.
1368	Górny Henryk	Ltn.	210/XVIII.C.
1369	Górny Józef	Ltn.z.S.	211/XVIII.C.
1370	Górny Władysław	Ltn.	4869/IX.B.
1371	Górski Albin	Ltn.	57/IX.C.
1372	Górski Karol	Ltn.	751/XI.B.
1373	Górski Konrad	Obltn.	752/XI.B.
1374	Górski Ludwik	Ltn.	1553/X.B.
1375	Górski Marian	Hptm.	52734/X.B.
1376	Górski Stanisław I.	Ltn.	212/XVIII.C.
1377	Górski Stanisław II.	Ltn.	755/XI.B.
1378	Górski Stanisław III.	Ltn.	48789/IV.A.
1379	Górski Wiktor	Hptm.	431/IX.B.
1380	Górski Witold	Ltn.	270/II.B.
1381	Górski Zygmunt	Ltn.	754/XI.B.
1382	Górzyński Feliks	Ltn.	756/XI.B.
1383	Górzyński Jan	Ltn.	817/II.B.
1384	Grabarkiewicz Franciszek	Obltn.	1869/II.B.
1385	Grabek Michał	Ltn.	48822/IV.A.
1386	Grabianka Michał	Ltn.	18/X.A.
1387	Grabiński Jan Witold	Hptm.	758/XI.B.
1388	Grabowski Adam	Ltn.	213/XVIII.C.
1389	Grabowski Bolesław	Obltn.	388/XI.A.
1390	Grabowski Edmund	Ltn.	214/XVIII.C.
1391	Grabowski Franciszek	Ltn.	5438/XVIII.A.
1392	Grabowski Jan I.	Ltn.	809/XI.A.
1393	Grabowski Jan II.	Ltn.	48635/IV.A.
1394	Grabowski Jan	Obltn.	52888/X.B.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
1395	Grabowski Jerzy	Obltn.	391/XI.A.
1396	Grabowski Leonard I.	Ltn.	5433/XVIII.A.
1397	Grabowski Leonard II.	Ltn.	753/IX.A.
1398	Grabowski Witold	Ltn.	52889/X.C.
1399	Grabowski Zygmunt	Rtm.	128/XVIII.A.
1400	Grabowski Zygmunt	Obltn.	30831/XVIII.A.
1401	Graczyk Tadeusz	Ltn.	150/XVIII.B.
1402	Grajewski Jan	Ltn.	215/XVIII.C.
1403	Gralewski Henryk	Ltn.	756/IX.B.
1404	Grankowski Jan	Hptm.	58/IX.C.
1405	Grąbcewski Stanisław	Hptm.	52735/X.B.
1406	Grąglewski Henryk	Obltn.	869/II.B.
1407	Gregołajtys Jerzy	Ltn.	759/XI.B.
1408	Grela Stanisław	Ltn.	84/X.A.
1409	Grela Zygmunt	Obltn.	1403/XI.
1410	Grellner Mieczysław	Obltn.	760/XI.B.
1411	Grembowicz Zygmunt	Ltn.	2225/II.B.
1412	Grendysa Leon	Ltn.	759/II.B.
1413	Grębowski Wiktor	Ltn.	216/XVIII.C.
1414	Grobicki Jerzy	Ltn.	761/XI.B.
1415	Groblewski Leonard	Ltn.	614/XI.A.
1416	Grocholski Kazimierz	Ltn.	765/XI.B.
1417	Grocholski Mikołaj	Ltn.	1229/X.A.
1418	Grochowalski Jerzy	Ltn.	217/XVIII.C.
1419	Grochowicz Aleksander	Ltn.	218/XVIII.C.
1420	Grochowski Feliks	Ltn.	219/XVIII.C.
1421	Grochowski Stanisław I.	Ltn.	152/XVIII.B.
1422	Grochowski Stanisław II.	Ltn.	861/IX.B.
1423	Grochowski Sylwester	Obltn.	763/XI.B.
1424	Grodecki Aleksander	Ltn.	153/XVIII.B.
1425	Grodecki Michał	Ltn.	895/II.B.
1426	Grodecki Stefan	Obltn.	2106/XVIII.A.
1427	Grodecki Władysław	Obltn.	764/XI.B.
1428	Grodecki Zygmunt	Ltn.	181/XI.B.
1429	Grodek Eugeniusz	Obltn.	1679/II.B.
1430	Grodnicki Władysław	Hptm.	20671/XVIII.A.
1431	Grodzicki Jan	Hptm.	142/X.A.
1432	Grodzicki Mirosław	Obltn.	220/XVIII.C.
1433	Grodzki Roman	Ltn.	2059/II.B.
1434	Grodzki Teodor	Ltn.	1068/XXI.A.
1435	Gross Erwin	Ltn.	925/X.A.
1436	Grosse Zbigniew	Ltn.	497/XI.A.
1437	Groszewski Wacław	Ltn.	221/XVIII.C.
1438	Grotowski Wiktor	Ltn.	699/XI.A.
1439	Growiński Tadeusz	Ltn.	222/XVIII.C.
1440	Grubczak Wojciech	Ltn.	1232/X.A.
1441	Gruchała Jan	Ltn.	862/XI.A.
1442	Gruchała Stanisław	Ltn.	20849/St.II.D.
1443	Gruchała-Węsierski Egon	Ltn.	1003/II.B.
1444	Gruda Adam	Mjr.	33/XI.B.
1445	Grudzień Henryk	Rtm.	464/X.A.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
1446	Grudziński Tadeusz	Ltn.	765/XI.B.
1447	Grudziński Jerzy	Ltn.	678/IV.C.
1448	Grudziński Stanisław	Hptm.	48937/IV.A.
1449	Grudziński Wincenty	Ltn.	622/II.B.
1450	Gruński Marian	Ltn.	223/XVIII.C.
1451	Gruszczyński Tadeusz	Ltn.	2007/II.B.
1452	Gruszczyński Wincenty Tadeusz	Ltn.	766/XI.B.
1453	Gruszka Rudolf	Ltn.	712/IX.B.
1454	Gruszkiewicz Józef	Ltn.	156/XVIII.B.
1455	Grużewski Henryk	Mjr.	1702/XI.B.
1456	Gryemacher Jerzy	Ltn.	224/XVIII.C.
1457	Grycza Józef	Ltn.	225/XVIII.C.
1458	Gryczman Jan	Fldw.Ltn.	157/XVIII.B.
1459	Grygier Antoni	Obltn.	771/XI.B.
1460	Gryglowski Stanisław	Obltn.	360/XI.B.
1461	Grylicz Władysław	Obltn.	49164/IV.A.
1462	Grynberg Abram Adam	Ltn.	158/XVIII.B.
1463	Grzankowski Wacław	Ltn.	1677/XI.B.
1464	Grząbka Józef	Ltn.	767/XI.B.
1465	Grząślewicz Zygmunt	Obltn.	716/IX.
1466	Grząślewicz Zygmunt Stanisław	Hptm.	1/IX.
1467	Grzebiła Edmund	Ltn.	159/XVIII.B.
1468	Grzebyta Konrad	Ltn.	768/XI.B.
1469	Grzegorzczak Franciszek	Hptm.	34/XI.B.
1470	Grzegorzczak Józef	Ltn.	1411/XI.
1471	Grzegorzewski Stanisław	Obltn.	20111/XVIII.A.
1472	Grzegorzewski Witold	Ltn.	790/IX.
1473	Grzegorzyczka Hubert	Ltn.	971/X.A.
1474	Grzegozek Wiktor	Ltn.	182/XI.B.
1475	Grzela Marian	Ltn.	161/XVIII.B.
1476	Grzęba Witold Jan	Mjr.	59/IX.C.
1477	Grzelak Kazimierz	Ltn.	1362/XI.A.
1478	Grzesiak Franciszek	Ltn.	527/IX.B.
1479	Grzesik Antoni	Ltn.	769/XI.B.
1480	Grzeskowiak Stanisław	Ltn.	1231/X.A.
1481	Grzesło Janusz	Obst.Ltn.	60/IX.C.
1482	Grzesło Franciszek	Ltn.	227/XVIII.C.
1483	Grzeszkiewicz Władysław	Hptm.	129/XVIII.A.
1484	Grzeżutko Tadeusz	Mjr.	770/XI.B.
1485	Grzęda Wiktor	Ltn.	1526/X.C.
1486	Grzybowski Jan	Obltn.	52890/X.B.
1487	Grzybowski Leon	Hptm.	61/IX.C.
1488	Grzybowski Tadeusz	Ltn.	228/XVIII.B.
1489	Grzybowski Witold	Obst.Ltn.	7/II.C.
1490	Grzybowski Zbigniew	Ltn.	162/XVIII.B.
1491	Grzymkowski Władysław	Hptm.	52736/X.B.
1492	Grzywa Józef	Fldw.Ltn.	647/IX.A.
1493	Grzywacz Wacław	Obltn.	2269/II.B.
1494	Gucma Bolesław	Hptm.	409/X.A.
1495	Gucma Mieczysław	Obltn.	883/IX.
1496	Gudejko Stanisław	Obltn.	4755/XVIII.A.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
1497	Guderski Jan	Mjr.	62/IX.C.
1498	Gudowicz Antoni	Obltn.	229/XVIII.C.
1499	Gulcz Michał	Mjr.	22/VII.C.
1500	Gulewicz Albin	Hptm.	5682/XVIII.A.
1501	Gumółka Franciszek	Ltn.	1233/X.A.
1502	Gundlach Witold	Obltn.	773/XI.B.
1503	Gurowski Bernard	Ltn.	148/XVIII.B.
1504	Gut Stefan	Ltn.	3857/X.C.
1505	Gutkowski Feliks	Ltn.	252/X.A.
1506	Gutkowski Tadeusz	Ltn.	15695/II.B.
1507	Gutowski Aleksander	Ltn.	774/XI.B.
1508	Gutowski Michał	Obltn.	52891/X.B.
1509	Guttmann Stanisław	Ltn.	775/XI.B.
1510	Guzdek Ludwik Włodzimierz	Ltn.	183/XI.B.
1511	Guzowski Alfons	Ltn.	694/IX.B.
1512	Guzowski Feliks	Mjr.	16706/VII.A.
1513	Guzowski Roman	Ltn.	463/XI.A.
1514	Guzy Sykstus	Ltn.	903/II.B.
1515	Gwiazda Stanisław	Ltn.	829/II.B.
1516	Gwiazdecki-Matczak Edward	Ltn.	48861/H.
1517	Gwiaździński Józef	Ltn.	230/XVIII.C.
1518	Gzowski Władysław Jan	Ltn.	776/XI.B.
1519	Gzylewski Marian	Hptm.	777/XI.B.
1520	Haberko Mieczysław	Ltn.	361/XI.B.
1521	Habryło Władysław	Ltn.	566/X.A.
1522	Hadrosek Antoni	Ltn.	363/XI.B.
1523	Haduch Eugeniusz Jan	Ltn.	231/XVIII.C.
1524	Hajdamowicz Konstanty	Fldw-ltn.	307/XVIII.A.
1525	Hajdas Stanisław	Obltn.	624/XI.A.
1526	Hajdasz Stefan	Ltn.	679/II.B.
1527	Hajnowski Alojzy	Ltn.	1881/II.B.
1528	Halagiera Stefan	Obltn.	1158/X.A.
1529	Halicki Władysław	Ltn.	7759/XVIII.A.
1530	Halladin Stanisław	Ltn.	232/XVIII.C.
1531	Halpern Marian	Ltn.	233/XVIII.C.
1532	Hałkowski Stanisław	Ltn.	237/XVIII.C.
1533	Hamburger Bolesław	Ltn.	1272/XXI.A.
1534	Hammer Stanisław	Hptm.	48549/IV.A.
1535	Hammerschmidt Maksymilian	Obltn.	1994/II.B.
1536	Hampl Mieczysław	Hptm.	780/XI.B.
1537	Hand Marian	Hptm.	5419/XVIII.A.
1538	Hantke Edward	Ltn.	1235/X.A.
1539	Haras Stanisław	Ltn.	234/XVIII.C.
1540	Harasymów Stanisław	Mjr.	18/VII.C.
1541	Harband Isser	Hptm.	76/II.A.
1542	Harkawy Leo	Mjr.G.	265/VI.E.
1543	Harmel Józef	Ltn.	235/XVIII.C.
1544	Hartman Leon	Ltn.	167/XVIII.B.
1545	Hartwich Bernard	Ltn.	782/XI.B.
1546	Hasiewicz Bronisław	Ltn.	168/XVIII.B.
1547	Hasiński Zbigniew	Ltn.	642/IV.C.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
1548	Hatała Roman	Hptm.	236/XVIII.C.
1549	Hattowski-Colonna Tadeusz	Ltn.	114/XVIII.C.
1550	Hauke Stefan	Ltn.	5451/XVIII.A.
1551	Hauptman Marian	Ltn.	72/X.A.
1552	Hawiczek Czesław	Obltn.	52892/X.B.
1553	Hazler Tadeusz	Obltn.	238/XVIII.C.
1554	Hechliński Stanisław	Ltn.	1843/II.B.
1555	Hecolt Stanisław	Ltn.	1236/X.A.
1556	Hečko Stanisław	Ltn.	185/XI.B.
1557	Hedrych Marian	Ltn.	787/XI.B.
1558	Heimroth Zygmunt	Ltn.	239/XVIII.C.
1559	Heinrich Tadeusz	Hptm.	63/IX.C.
1560	Heintze Witold	Ltn.	788/XI.B.
1561	Hejda Kazimierz	Obltn.	789/XI.B.
1562	Heliński Zbigniew	Ltn.	1155/XI.A.
1563	Helle Stanisław	Obltn.	20353/XVIII.A.
1564	Hellebrandt Kazimierz	Hptm.	52737/X.B.
1565	Hellwig Kazimierz	Mjr.	75034/X.B.
1566	Hendrysiak Teodor	Ltn.	791/XI.B.
1567	Henneberg Jerzy	Mjr.	48518/IV.A.
1568	Henner Feliks	Hptm.	19171/XVIII.A.
1569	Henzel Bernard	Ltn.	240/XVIII.C.
1570	Hepner Ryszard	Hptm.	64/IX.C.
1571	Herburt-Heybowicz Jan	Hptm.	241/XVIII.C.
1572	Herburt Mieczysław	Ltn.	1704/XI.B.
1573	Herchold Jan	Ltn.	242/XVIII.C.
1574	Hermach Edward	Obltn.	325/XI.A.
1575	Herman Franciszek	Ltn.	1910/II.B.
1576	Herman Tadeusz	Ltn.	243/XVIII.C.
1577	Hermann Antoni	Hptm.	877/IX.B.
1578	Hermanowicz Leon	Ltn.	171/XVIII.B.
1579	Hermanowski Edward	Hptm.	65/IX.C.
1580	Herse Jerzy	Ltn.	172/XVIII.B.
1581	Herszon Benjamin	Ltn.	744/XI.A.
1582	Herszel Zygmunt	Ltn.	2127/II.B.
1583	Hertz Karol	Ltn.	468/XI.A.
1584	Herzog Józef	Mjr.	66/IX.C.
1585	Hess Władysław	Obltn.	244/XVIII.C.
1586	Hetman Kazimierz	Ltn.	1417/IX.
1587	Hewelt Alfons	Ltn.	32781/XIII.A.
1588	Heybowicz Kazimierz	Obltn.	1159/X.A.
1589	Hęciński Tadeusz	Obltn.	657/XI.A.
1590	Hildt Jerzy	Obltn.	504/IX.B.
1591	Hillar Aleksander	Ltn.	793/XI.B.
1592	Hillar Marian	Ltn.	794/XI.B.
1593	Hillbrick Emil	Ltn.	1238/X.A.
1594	Hiller Marian	Hptm.	1337/XI.A.
1595	Hinz Franciszek	Ltn.	19813/XVIII.A.
1596	Hipsch Zygmunt	Hptm.	1770/XI.B.
1597	Hirschband Tadeusz	Obltn.	32610/XIII.A.
1598	Hirszowski Juliusz	Ltn.	245/XVIII.C.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
1599	Hiszpański Stanisław	Ltn.	19183/XVIII.A.
1600	Hochedlinger Stanisław	Ltn.	5425/XVIII.A.
1601	Hochnowski Leon	Ltn.	795/XI.B.
1602	Hofbauer Karol	Ltn.	3217/II.D.
1603	Hofer Józef	Ltn.	1240/X.A.
1604	Hoffmann Antoni	Ltn.	123/XVIII.B.
1605	Hoffmann Marian	Ltn.	246/XVIII.C.
1606	Hofman Henryk	Ltn.	7761/XVIII.A.
1607	Hoja Edmund	Ltn.	247/XVIII.C.
1608	Hojło Karol	Ltn.	188/XI.B.
1609	Holdrowicz Benedykt	Ltn.	52893/X.A.
1610	Hołoga Lech	Ltn.	20687/XVIII.A.
1611	Homik Stanisław	Ltn.	1302/XI.A.
1612	Honc Jan	Obltn.	187/XI.B.
1613	Honiek Jan	Ltn.	680/II.B.
1614	Hop Franciszek Bolesław	Ltn.	268/XVIII.C.
1615	Hoppe Rebert	Hptm.	48934/IV.A.
1616	Horczak Antoni	Obltn.	2242/II.B.
1617	Hordliczka Jan Karol	Kpt.Ltn.	1771/XI.B.
1618	Dunin-Horkowicz Mieczysław	Ltn.	1764/XI.B.
1619	Hornung Władysław	Obltn.	796/XI.B.
1620	Hornung Zbigniew	Ltn.z.S.	249/XVIII.C.
1621	Horodecki Janusz	Obst.Ltn.	6938/XXI.A.
1622	Horodeński Czesław	Ltn.	250/XVIII.C.
1623	Horodko Bronisław	Ltn.	251/XVIII.C.
1624	Horodyski Józef	Hptm.	36/XI.B.
1625	Horodyski Tadeusz	Obltn.	67/IX.C.
1626	Horoszewicz Zbigniew	Obltn.	49252/IV.A.
1627	Horsthemke Bernard	Ltn.	1241/X.A.
1628	Horzelski Zygmunt	Obltn.	366/XI.B.
1629	Hoser Jerzy	Ltn.	1330/XI.A.
1630	Hoszard Tadeusz	Mjr.	1772/XI.B.
1631	Hromada Henryk	Obltn.	19817/XVIII.A.
1632	Hrycek Stanisław	Mjr.	48519/IV.A.
1633	Hryniewiecki Jerzy	Ltn.	255/XVIII.C.
1634	Hubert Wilhelm	Obltn.	252/XVIII.C.
1635	Hubicki Stanisław	Ltn.	798/XI.B.
1636	Hudycz Tadeusz	Ltn.	222/II.B.
1637	Hulanicki Eugeniusz	Obltn.z.S.	254/XVIII.C.
1638	Hulanicki Jeremi	Ltn.z.S.	253/XVIII.C.
1639	Hulla Kazimierz	Hptm.	697/IV.C.
1640	Humbla Władysław	Fld.Ltn.	460/XI.A.
1641	Hübner Henryk	Ltn.	910/IX.
1642	Hütter Zygmunt	Hptm.	68/IX.C.
1643	Hypszer Leon	Ltn.	19187/XVIII.A.
1644	Iberszer Stanisław	Obltn.	18/XI.B.
1645	Ickowski Stanisław	Ltn.	393/X.A.
1646	Ida Alfons	Ltn.	799/XI.B.
1647	Idziak Roman	Ltn.	1248/XXI.A.
1648	Igielski Ludwik	Ltn.	256/XVIII.C.
1649	Ignaczak Edward	Obltn.	19176/XVIII.A.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
1650	Ihnatowicz-Nieczuja Ludwik	Obst.Ltn.	1241/X.C.
1651	Illeczko Lesław	Ltn.	257/XVIII.C.
1652	Illesewicz Włodzimierz	Ltn.	15369/
1653	Illg Karol	Mjr.	713/II.B.
1654	Insarew-Roszczyń Waldemar	Obltn.	5107/XVIII.A.
1655	Irlicht Stefan Adolf	Ltn.	23/IX.B.
1656	Irzyk Stanisław	Hptm.	52739/X.B.
1657	Isaak Waldemar	Ltn.	1031/II.B.
1658	Iskierko Michał	Hptm.	1773/XI.B.
1659	Iwanczewski Longin	Ltn.	1333/II.B.
1660	Iwanicki Mieczysław	Ltn.	5133/XVIII.A.
1661	Iwanicki Stanisław	Ltn.	425/XI.A.
1662	Iwaniec Antoni	Ltn.	1705/XI.B.
1663	Iwaniuk Jarosław	Ltn.	375/XI.B.
1664	Iwanko Włodzimierz	Ltn.	258/XVIII.C.
1665	Iwanowski Eugeniusz	Ltn.	455/IX.B.
1666	Iwanowski Stefan	Obst.g.S.	201/II.B.
1667	Iwański Stefan	Hptm.	52738/X.B.
1668	Iwaszkiewicz Ignacy	Hptm.	478/IX.B.
1669	Iwiński Kazimierz	Ltn.	52896/X.A.
1670	Izdebski Franciszek	Ltn.	42/XI.B.
1671	Iznoskoff Aleksander	Mjr.	16931/XVIII.A.
1672	Izraelowicz Juliusz	Ltn.	78/XI.A.
1673	Izydoreczy Józef	Ltn.	2208/II.B.
1674	Iżycki Andrzej	Obltn.	510/IX.B.
1675	Iżycki Tadeusz	Obltn.	618/X.A.
1676	Jabczyński Czesław	Ltn.	259/XVIII.C.
1677	Jabłoński Mieczysław I.	Ltn.	1898/II.B.
1678	Jabłoński Mieczysław II.	Ltn.	48877/IV.A.
1679	Jabłoński Olgierd	Ltn.	348/II.B.
1680	Jabłoński Stanisław	Ltn.	260/XVIII.C.
1681	Jabłoński Stefan	Ltn.	1571/XI.B.
1682	Jacewicz Czesław	Ltn.	459/IX.B.
1683	Jachimowicz Romuald	Ltn.	823/IX.B.
1684	Jachimowski Aleksander	Ltn.	190/XI.B.
1685	Jachimowski Michał	Obltn.	1678/XI.B.
1686	Jachnik Franciszek	Hptm.	3212/II.D.
1687	Jackowiak Mieczysław	Ltn.	1911/II.B.
1688	Jackowski Adam	Ltn.	1680/II.B.
1689	Jackowski Edward	Hptm.	70/IX.C.
1690	Jackowski Romuald	Ltn.	206/VII.B.
1691	Jacynicz Mieczysław	Kpt.Ltn.	31004/XVIII.A.
1692	Jaczynowski Stanisław	Obltn.	803/XI.B.
1693	Jaczyński Tadeusz	Ltn.	804/XI.B.
1694	Jaeschke Jan	Hptm.	1944/II.B.
1695	Jagielski Adam	Kpt.Ltn.	261/XVIII.C.
1696	Jagła Paweł	Obltn.	807/XI.B.
1697	Jagocki Jan	Ltn.	262/XVIII.C.
1698	Jagodziński Alojzy Piotr	Ltn.	2271/II.B.
1699	Jagodziński Paweł	Ltn.	836/XI.A.
1700	Jagodziński Zenon	Ltn.	615/XI.A.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
1701	Jakacki Tadeusz	Ltn.	795/II.B.
1702	Jakiel Andrzej	Ltn.	180/XVIII.B.
1703	Jakiel Stanisław	Obltn.	567/XI.A.
1704	Jakimow Teodor	Obltn.	2903/II.B.
1705	Jakimowicz Eugeniusz	Ltn.	263/XVIII.C.
1706	Jakowicz Alfred	Ltn.	972/II.B.
1707	Jakubaszko Kazimierz	Ltn.	324/X.A.
1708	Jakóbczyński Jerzy	Obltn.	512/XI.A.
1709	Jakubowicz Józef	Obltn.	72/IX.C.
1710	Jakubowski Czesław	Ltn.	5121/XVIII.A.
1711	Jakubowski Jerzy	Ltn.	264/XVIII.C.
1712	Jakubowski Lucjusz	Ltn.z.S.	265/XVIII.C.
1713	Jakubowski Stefan	Ltn.	742/XI.A.
1714	Jakubowski Tadeusz	Hptm.	49107/IV.A.
1715	Jakubowski Tadeusz	Ltn.	266/XVIII.C.
1716	Jakubowski Władysław	Ltn.	182/XVIII.B.
1717	Jakubowski Włodzimierz	Ltn.	321/XVIII.A.
1718	Jałowiec Zygmunt	Ltn.	192/XI.B.
1719	Jamka-Koperski Franciszek	Mjr.	25068/XVIII.A.
1720	Jamrozik Zdzisław	Ltn.	183/XVIII.B.
1721	Janca Bogdan	Ltn.	339/X.C.
1722	Janczewski Marian Stanisław	Kpt.Ltn.	267/XVIII.C.
1723	Janiak Antoni	Ltn.	184/XVIII.B.
1724	Janiak Mieczysław	Obltn.	361/XI.A.
1725	Janicki Florian	Obltn.	450/IX.
1726	Janicki Kornel	Obltn.	845/II.B.
1727	Janicki Stanisław	Ltn.	423/XI.A.
1728	Janicki Tadeusz	Hptm.	989/II.B.
1729	Janicki Zbigniew	Ltn.	185/XVIII.B.
1730	Janiczek Tadeusz	Hptm.	52740/X.B.
1731	Janiec Józef	Ltn.	389/X.A.
1732	Janik Stanisław	Obst.Ltn.	682/X.A.
1733	Janik Stanisław	Ltn.	20850/II.B.
1734	Janikowski Zdzisław	Obltn.	267/XI.A.
1735	Janiszewski Alfons	Ltn.	268/XVIII.C.
1736	Janiszewski Bolesław	Ltn.	810/XI.B.
1737	Janiszewski Jan Nester	Ltn.	1622/XI.B.
1738	Janiszewski Kazimierz	Obltn.	811/XIb
1739	Jankiewicz Alfred	Ltn.	269/XVIIIc
1740	Jankowski Aleksander	Ltn.	7447/XVIIIa
1741	Jankowski Augustyn	Obltn.	1330/IIb
1742	Jankowski Bronisław	Ltn.	812/XIb
1743	Jankowski Czesław	Obltn.	813/XIb
1744	Jankowski Eugeniusz	Hptm.	73/IXc
1745	Jankowski Henryk	Obltn.	442/XIa
1746	Jankowski Karol	Ltn.	186/XVIIIb
1747	Jankowski Kazimierz	Ltn.	271/XVIIIb
1748	Jankowski Lucjan	Hptm.	31212/XVIIIa
1749	Jankowski Stanisław	Hptm.	814/XIb
1750	Jankowski Stefan	Ltn.	2173/IIb
1751	Jankowski Tadeusz	Obltn.	2145/IIa

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
1752	Jankowski Teofil	Hptm.	74/IXc
1753	Jankowski Wacław	Rtm.	815/XIb
1754	Jankowski Wacław	Ltn.	187/XVIIIb
1755	Jankowski Władysław	Ltn.	188/XVIIIb
1756	Janowicz Eugeniusz	Ltn.	2008/IIb
1757	Janowicz Ryszard	Hptm.	5420/XVIIIa
1758	Janowski Franciszek	Mjr	38/XIb
1759	Janowski Henryk	Hptm.	883/XIa
1760	Janowski Kazimierz	Ltn.	4770/XVIIIa
1761	Janowski Mieczysław	Ltn.	272/XVIIIc
1762	Janowski Stanisław	Obltn.	747/IX
1763	Janowski Tadeusz	Obst.Ltn.	243/Xa
1764	Janowski Wiktor	Ltn.	273/XVIIIb
1765	Janowski Witold	Ltn.	509/IXa
1766	Janowski Władysław	Hptm.	723/IXb
1767	Janta-Połczyński Adam	Ltn.	473/IXb
1768	Janus Henryk	Ltn.	393/XIa
1769	Januszewski Roman	Obltn.	700/IXa
1770	Jańczak Leonard	Ltn.	906/IXb
1771	Jarczak Edmund	Ltn.	1421/XIa
1772	Jarczewski Józef	Obltn.	1775/XIb
1773	Jarecki Czesław	Hptm.	52637/Xa
1774	Jarmiński Jan	Hptm.	75/IXc
1775	Jarmuła Wincenty	Obltn.	5108/XVIIIa
1776	Jarnuszkiewicz Jerzy	Ltn.	275/XVIIIc
1777	Jaroch Edward	Obltn.	48816/IVA
1778	Jarosiński Franciszek	Ltn.	1285/XIa
1779	Jarosiński Stanisław	Ltn.	274/XVIIIc
1780	Jarosz Henryk	Obltn.	368/XIb
1781	Jarosz Juliusz	76/IXb	Juliusz
1782	Jarosz Kazimierz	Ltn.	40/XIb
1783	Jaraszewicz Stanisław	Hptm.	663/IXb
1784	Jaraszewski Józef	Obltn.	621/Xa
1785	Jaraszewski Marian	Hptm.	48998/IVa
1786	Jarząbczyk Feliks	Ltn.	191/XVIIIb
1787	Jarząbkiewicz Marian	Rtm.	817/XIb
1788	Jarzemski Leon	Obltn.	717/IXb
1789	Jarzębiński Artur	Hptm.	1399/XIa
1790	Jarzyna Władysław	Ltn.	192/XVIIIb
1791	Jarzyński Konrad	Ltn.	1254/Xa
1792	Jasienowski Czesław	Ltn.	1062/IIb
1793	Jasiński Jan	Ltn.	1776/XIb
1794	Jasiewicz Jerzy	Mjr	6933/St.XXIa
1795	Jasinowski Michał	Obltn.	648/IVc
1796	Jasiński Ignacy	Mjr	403/IXa
1797	Jasiński Jan	Ltn.	1250/IIb
1798	Jasiński Józef	Obltn.	627/IXb
1799	Jasiński Marian	Ltn.	277/XVIIIc
1800	Jasiński Marian	Obst.Ltn.	579/IXb
1801	Jasiński Walery	Obst.Ltn.	77/IXb
1802	Jasionowski Henryk	Obltn.	1962/IIb

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
1803	Jaskorzyński Kazimierz	Ltn.	278/XVIIIc
1804	Jaskułowski Józef	Ltn.	687/XIa
1805	Jaster Bruno	Ltn.	2108/XVIIIa
1806	Jastrzębski Czesław	Obltn.	369/XIb
1807	Jastrzębski Edward	Ltn.	280/XVIIIc
1808	Jastrzębski Jan	Mjr	820/XIb
1809	Jaszczurowski Włodzimierz	Ltn.	195/XIb
1810	Jaszczyk Klemens	Ltn.	75074/Xb
1811	Jaszczyński Józef	Ltn.	1276/XIa
1812	Jaszczyński Zygmunt	Ltn.	7454/XVIIIa
1813	Jaśkowiak Franciszek	Ltn.	279/XVIIIc
1814	Jaśkowski Lech	Ltn.	1255/Xa
1815	Jaśniewicz Mieczysław	Ltn.	819/XIb
1816	Jaworek Stefan	Ltn.	196/XIb
1817	Jaworski Adam	Hptm.	298/IXc
1818	Jaworski Antoni	Ltn.	194/XVIIIb
1819	Jaworski Bogusław	Hptm.	1120/Xa
1820	Jaworski Cyprian	Ltn.	955/IIb
1821	Jaworski Eugeniusz	Ltn.	48792/IVb
1822	Jaworski Ignacy Henryk	Ltn.	281/XVIIIc
1823	Jaworski Roman	Ltn.	282/XVIIIc
1824	Jaworski Stanisław	Ltn.	283/XVIIIc
1825	Jaworski Tomasz	Obltn.	239/XVIIIa
1826	Jaworski Witold	Ltn.	284/XVIIIc
1827	Jaworski Witold	Ltn.	180/Xa
1828	Jaworski Zbigniew	Obltn.	52903/Xb
1829	Jaworski Zdzisław	Ltn.	725/IXb
1830	Jazowy Józef	Ltn.	370/XIb
1831	Jeleń Ignacy	Hptm.	717/IIb
1832	Jeliński Jerzy	Hptm.	371/XIb
1833	Jelonkiewicz Ferdynand	Ltn.	48786/IVa
1834	Jenczewski Piotr	Ltn.	823/XIb
1835	Jendrasiak Franciszek	Fldw.Ltn.	3015/Xa
1836	Jenner Roman	Ltn.	285/XVIIIc
1837	Jesionowski Tadeusz	Obltn.	824/XIb
1838	Jasionowski Zygmunt	Ltn.	1572/XIb
1839	Jeszke Henryk	Hptm.	1134/Xa
1840	Jewasiński Edmund	Ltn.	78/IXc
1841	Jezierski Mikołaj	Obltn.	1740/XIb
1842	Jezierski Zygmunt	Ltn.	287/XVIIIb
1843	Jeziorowski Mieczysław	Mjr Artz.	48522/IVa
1844	Jeżewski Tadeusz	Obltn z.s.	286/XVIIIc
1845	Jeżewski Wawrzyniec	Obltn.	825/XIb
1846	Jeżowski Bolesław	Hptm.	372/XIb
1847	Jędrusiak Eugeniusz	Obltn.	1868/IIb
1848	Jędrychowski Czesław	Ltn.	1017/IIb
1849	Jędryczek Ryszard	Ltn.	855/IXb
1850	Jędryszek Marian	Ltn.	195/XVIIIb
1851	Jędrzejczyk Józef	Ltn.	904/IIb
1852	Jędrzejak Tadeusz	Ltn.	48883/IVa
1853	Jędrzejczak Jan	Ltn.	513/XIa

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
1854	Jędrzejczak Witold	Ltn.	785/IXb
1855	Jędrzejewski Zdzisław	Ltn.	521/IIb
1856	Jędrzejowski Antoni	Ltn.	624/IIb
1857	Jęglet Michał	Hptm.	991/IIb
1858	Joachimiak Leon	Ltn.	288/XVIIIc
1859	Joch Rudolf	Hptm.	826/XIb
1860	Jochemczyk Alojzy	Ltn.	569/Xa
1861	Jodko Leon	Obltn.	892/IXb
1862	Jodkowski Jan	Ltn.	735/IIb
1863	Johanowicz Zygmunt	Ltn.	827/XIb
1864	Jonszta Teodor	Ltn.	302/XIa
1865	Jopp Franciszek	Ltn.	1248/Xa
1866	Jordan Edwin	Hptm.	806/IIb
1867	Jougan Alfred	Kpt.Ltn.	1005/XIa
1868	Józefcki Jan	Ltn.	20133/XVIIIa
1869	Józefiak Edmund	Ltn.	198/XVIIIb
1870	Józefowicz Kazimierz	Mjr	21/VIIc
1871	Józkiewicz Marian Dr.	Mjr	75036/Xb
1872	Juchnicki Stanisław	Ltn.	290/XVIIIc
1873	Judziński Julian	Hptm.	737/IXb
1874	Julski Maksymilian	Ltn.	373/XIb
1875	Jung Eugeniusz	Ltn.	639/Xa
1876	Jung Grzegorz	Hptm.	79/IXc
1877	Juniewicz Władysław	Ltn.	200/XVIIIb
1878	Junik Jan	Ltn.	292/XVIIIc
1879	Junker Franciszek	Obst.Ltn.	80/IXc
1880	Juń Erazm	Ltn.	291/XVIIIc
1881	Jura Jacek	Obst.Ltn.	480/IXb
1882	Juras Wilhelm	Obltn.	197/XIb
1883	Juraszek Tadeusz	Ltn.	828/XIb
1884	Jurczyk Tadeusz	Ltn.	293/XVIIIc
1885	Jurczyński Juliusz	Obltn.	20106/XVIIIa
1886	Jurek Chrystian	Ltn.	19806/XVIIIa
1887	Jurkiewicz Antoni	Ltn.	33811/XVIIIa
1888	Jurkiewicz Bogumil	Obltn.	354/XIa
1889	Jurkiewicz-Sas Tadeusz	Ltn.	3824/Xc
1890	Jurkowicz Faustyn	Hptm.	14/IXb
1891	Jurkowski Franciszek	Obltn.	1160/Xa
1892	Jurkowski Józef	Ltn.	294/XVIIIc
1893	Juroszek Michał	Ltn.	471/IIb
1894	Jurowski Stanisław	Ltn.	832/IXa
1895	Jurzykowski Zbigniew	Ltn.	374/XIb
1896	Juszczakiewicz Zdzisław	Obltn. z.s.	31005/XVIIIa
1897	Juszczyk Leszek	Hptm.	81/IXc
1898	Juszkiewicz Jan	Rtm.	5418/XVIIIa
1899	Juszkiewicz Medard	Hptm.	457/Xa
1900	Juszkiewicz Mieczysław	Hptm.	52745/Xb
1901	Juszkiewicz Stanisław	Obltn.	418/IXb
1902	Juściński Czesław	Rtm.	829/XIb
1903	Juzwa Zygmunt	Obst.Ltn.	82/IXc
1904	Jużak Bronisław	Ltn.	19804/XVIIIa

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
1905	Jamka Franciszek	Asp.Pol.	1565/Xa
1906	Kabaciński Julian	Ltn.	839/XIb
1907	Kabza Wojciech	Obltn.	8116/XVIIIa
1908	Kabziński Edmund	Ltn.	1257/Xa
1909	Kabziński Jan	Ltn.	376/XIb
1910	Kacperski Kazimierz	Hptm.	1380/XIa
1911	Kaczak Antoni	Ltn.	832/XIb
1912	Kaczanowicz Ireneusz	Ltn.	295/XVIIIc
1913	Kaczanowski Onufry	Hptm.	5684/XVIIIa
1914	Kaczkowski Władysław	Ltn.	203/XVIIIb
1915	Kaczmarczyk Antoni	Oberst.Ltn.	1741/XIb
1916	Kaczmarczyk Romuald	Obltn.	857/XIa
1917	Kaczmarczyk Stefan	Oberst.Ltn.	20760/XVIIIa
1918	Kaczmarek Alfons	Ltn.	1842/XIb
1919	Kaczmarek Bernard	Obltn.	833/XIb
1920	Kaczmarek Józef	Ltn.	296/XVIIIc
1921	Kaczmarek Karol	Ltn.	1246/XIa
1922	Kaczmarek Stefan	Ltn.	748/IXb
1923	Kaczmarek Walenty	Ltn.	104/Xa
1924	Kaczmarek Władysław	Ltn.	297/XVIIIc
1925	Kaczor Bolesław	Ltn.	9/IXb
1926	Kaczorowski Henryk	Hptm.	300/IXc
1927	Kaczorowski Józef	Ltn.	481/XIb
1928	Kaczorowski Karol	Ltn.	298/XVIIIc
1929	Kaczorowski Klemens	Obltn.	435/IXb
1930	Kaczorowski Marian	Hptm.	48964/IVa
1931	Kadulski Aleksander	Obltn. z s.	299/XVIIIc
1932	Kafliński Tadeusz	Ltn.	300/XVIIIc
1933	Kahane-Kochański Stanisław	Ltn.	19540/XVIIIa
1934	Kahanek Wilhelm	Hptm.	840/IIb
1935	Kahle Alfons	Ltn.	301/XVIIIc
1936	Kaj Antoni	Ltn.	929/Xa
1937	Kajak Henryk	Ltn.	19821/XVIIIa
1938	Kajda Walerian	Ltn.	836/XIb
1939	Kalandyk Józef	Oberst.Ltn.	75012/Xb
1940	Kalawski Marian	Ltn.	1261/Xa
1941	Kaleta Gustaw	Ltn.	298/XIa
1942	Kaleta Tadeusz	Ltn.	302/XVIIIc
1943	Kalina Jan	Obltn.	275/XIa
1944	Kalinka Wacław	Hptm.	84/IXc
1945	Kalinowski Henryk	Ltn.	841/XIb
1946	Kalinowski Michał	Ltn.	2059/IIa
1947	Kaliński Emil	Hptm.	207/XVIIIb
1948	Kaliński Władysław	Ltn.	209/XVIIIb
1949	Kaliński Władysław	Ltn.	755/IIb
1950	Kaliski Stanisław	Ltn.	1706/XIb
1951	Kalisz Józef	Ltn.	5692/XVIIIa
1952	Kalisz Marian	Hptm.	22484/XVIIIa
1953	Kalitowicz Stanisław	Ltn.	304/XVIIIc
1954	Kaller Stanisław	Ltn.	210/XVIIIb
1955	Kalek Stanisław	Ltn.	590/IXb

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
1956	Kałka Lucjan	Ltn.	32228/XIIa
1957	Kałosowski Jan	Ltn.	615/IIb
1958	Kałuża Józef	Obltn.	768/XIa
1959	Kałuża Marian	Ltn.	305/XVIIIc
1960	Kałużka Teodor	Ltn.	719/XIa
1961	Kamiński Janusz Tadeusz	Obltn.	211/XVIIIb
1962	Kamiński Leon	Ltn.	2255/XIb
1963	Kamiński Stefan	Ltn.	1917/IIb
1964	Kamieniarz Piotr	Ltn.	306/XVIIIc
1965	Kamiński Bolesław	Hptm.	49204/IVa
1966	Kamiński Bogusław	Obltn.	7779/XVIIIa
1967	Kamiński Edward	Ltn.	842/XIb
1968	Kamiński Jan	Obltn.	131/VIIb
1969	Kamiński Kazimierz	Ltn.	395/XIa
1970	Kamiński Maksymilian	Ltn.	641/Xa
1971	Kamiński Marian	Ltn.	19808/XVIIIa
1972	Kamiński Stanisław	Ltn.	48897/IVa
1973	Kamiński Tomasz	Ltn.	5458/XVIIIa
1974	Kamiński Wacław	Ltn.	20362/XVIIIa
1975	Kamiński Zenon	Ltn.	307/XVIIIc
1976	Kamiński Zygmunt	Ltn.	2081/IIb
1977	Kamionowski Stanisław	Ltn.	175/Xa
1978	Kamler Wacław	Ltn.	308/XVIIc
1979	Kania Franciszek	Ltn.	948/Xa
1980	Kaniak Tadeusz	Obltn.	4750/XVIIIa
1981	Kaniewski Ryszard	Ltn.	582/XIa
1982	Kaniowski-Zagłoba Roman	Mjr	1398/XIb
1983	Kantarowicz Kacper	Obltn.	805/IIa
1984	Kantecki Lech	Obltn.	1573/XIb
1985	Kantor Edward	Hptm.	199/XIb
1986	Kantor Jerzy	Ltn.	310/XVIIIc
1987	Kański Władysław	Mjr	844/XIb
1988	Kapała Bolesław	Obltn.	845/XIb
1989	Kapczyński Feliks	Ltn.	48824/IVa
1990	Kapitaniak Bolesław	Mjr	311/XVIIIc
1991	Kapkowski Stanisław	Ltn.	592/IXb
1992	Kaplinowski Józef	Ltn.	312/XVIIIc
1993	Kaptureczak Lucjan	Ltn.	20818/IIId
1994	Kapuściński Jan	Obltn.	810/IXb
1995	Kara Józef	Ltn.	213/XVIIIb
1996	Kara Tadeusz	Obltn.	1386/IIb
1997	Karałów Stanisław	Ltn.	314/XVIIIc
1998.	Karasek Stefan	Ltn.	846/XIb
1999	Karasiński Zygmunt	Oberst.	48502/IVa
2000	Karaś Eugeniusz	Obltn.	850/XIb
2001.	Karaś Franciszek	Ltn.	313/XVIIIc
2002	Karaś Włodzimierz	Ltn.	308/XIa
2003	Karaśkiewicz Edmund	Obltn.	779/XIb
2004.	Karaśkiewicz Zygmunt	Ltn.	847/XIb
2005	Karbowiak Tadeusz	Hptm.	9/Xa
2006	Karbownik Tadeusz	Ltn.	7763/XVIIIa

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
2007	Karczewski Bogusław	Obltn.	37/VIIc
2008	Karczewski Lechosław	Ltn.	849/XIb
2009	Karczewski Zdzisław	Obltn.	562/Xa
2010	Karczmarczyk Kazimierz	Ltn.	19811/XVIIIa
2011	Karczmarz Stefan	Obltn.	48948/IVa
2012	Karnażycki Stanisław	Obltn.	120/XIb
2013	Karnkowski Jan	Obltn.	853/XIb
2014	Karnkowski Ludwik	Ltn.	562/IXa
2015	Karolczak Jan	Obltn.	766/XIa
2016	Karolczak Walenty	Obltn.	75059/Xb
2017	Karolczyk Roman	Mjr	721/IXb
2018	Karp Zdzisław	Ltn.	2204/IIb
2019	Karpiński Adam	Ltn.	44/XIb
2020	Karpiński Czesław	Ltn.	214/XVIIIb
2021	Karpiński Henryk	Ltn.z.s.	315/XVIIIc
2022	Karpiński Jan	Ltn.	854/XIb
2023	Karpiński Józef	Ltn.	1794/IIb
2024	Karpiński Kazimierz	Felom.Ltn.	215/XVIIIb
2025	Karpiński Marian	Ltn.	316/XVIIIc
2026	Karpiński Stefan	Ltn.	1795/IIb
2027	Karpiński Zygmunt	Obltn.	1161/Xa
2028	Karpowicz Henryk	Ltn.	317/XVIIIc
2029	Karpowicz Seweryn	Ltn.	318/XVIIIc
2030	Karpowicz Stanisław Witold	Ltn.	3256/IIb
2031	Karsch Janusz	Ltn.	1707/XIb
2032	Karski Andrzej	Ltn.	198/XIb
2033	Karśnicki Feliks	Obltn.	855/XIb
2034	Karyszkowski Zdzisław	Ltn.	777/XIa
2035	Kasierski Zygfryd	Ltn.	217/Xa
2036	Kasperkiewicz Kazimierz	Ltn.	15371/IIId
2037	Kasperkiewicz Zygmunt	Obltn.	856/XIb
2038	Kasperski Robert	Kpt.Ltn.	319/XVIIIc
2039	Kasprzyk Artur	Hptm.	45/XIb
2040	Kassjaniuk Zygmunt	Ltn.	320/XVIIIc
2041	Kasztelowicz Jan	Obestr.	1777/XIb
2042	Kaszubowski Franciszek	Ltn.	1853/IIb
2043	Kaszubski Eugeniusz	Hptm.	486/IIb
2044	Kawalec Tadeusz	Ltn.	973/IIb
2045	Kawecki Adam	Obltn.	857/XIb
2046	Kawka Euzebiusz	Ltn.	902/IXb
2047	Kayzer Leon	Hptm.	24/VIIc
2048	Kazatel Jan	Ltn.	218/XVIIIb
2049	Kazibutowski Stanisław	Ltn.	380/XIb
2050	Kaźmierczak Franciszek	Ltn.	48811/IVa
2051	Kaźmierczak Józef	Hptm.	860/XIb
2052	Kazimierczak Kazimierz	Ltn.	688/XIa
2053	Kazimierczak Roman	Ltn.	321/XVIIIc
2054	Kazirod Marian	Ltn.	20/Xa
2055	Kazubiński Franciszek	Ltn.	1708/XIb
2056	Kaźmierczak Stanisław	Ltn.	200/XIb
2057	Kaźmierczyk Błażej	Ltn.	1603/XIa

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
2058	Kaźmierski Henryk	Hptm.	52747/Xb
2059	Kaźmierski Józef	Ltn.	322/XVIIIc
2060	Kaźmirowicz Kazimierz	Ltn.	323/XVIIIc
2061	Kącki Mieczysław	Hptm.	897/XIa
2062	Kądalski Stefan	Ltn.	206/XVIIIb
2063	Kądziołek Jerzy	Ltn.	905/IIb
2064	Kąkolewski Apolinary	Ltn.	838/XIb
2065	Kąkolewski Henryk	Ltn.	1040/XIa
2066	Kąkolewski Maksym	Obltn.	75060/Xb
2067	Kekusz Grzegorz	Ltn.	862/XIb
2068	Kelhoff Samuel	Ltn.	324/XVIIIc
2069	Kempiński Lech	Ltn.	1538/Xb
2070	Kenig Eustachy	Hptm.	49225/IV
2071	Kenig Marian	Hptm.	65/XVIIIa
2072	Kentro Bolesław	Mjr	20/VIIc
2073	Kędzia Stanisław	Obltn.	86/IXc
2074	Kędzierski Wiesław	Ltn.	326/XVIIIc
2075	Kędzior Stanisław	Ltn.	219/XVIIIb
2076	Kępa Józef	Obltn.	25/Xa
2077	Kęsiak Zygmunt	Ltn.	375/Xa
2078	Kęsy Stanisław	Obltn.	1256/XIa
2079	Kęsy Władysław	Hptm.	122/XVIIIa
2080	Kiciński Jerzy	Obltn.	128/Xa
2081	Kiciński Józef	Ltn.	796/XIa
2082	Kiedrzyński Jerzy	Ltn.	405/XIa
2083	Kiejdana Stefan	Mjr dr.vett.	1591/Xa
2084	Kiejno Jan	Ltn.	1127/XIa
2085	Kielar Franciszek	Hptm.	2151/IIb
2086	Kielat Zygmunt	Ltn.	48858/IVa
2087	Kieler Józef	Ltn.	2118/IIb
2088	Kielbratowski Alfons	Ltn.	863/XIb
2089	Kielczewski Aleksander	Hptm.	88/XVIIIa
2090	Kielczewski Witold	Rtm.	1778/XIb
2091	Kielczewski Władysław	Obltn.	52909/Xb
2092	Kielkowski Wiktor	Hptm.	864/XIb
2093	Kierst Tadeusz	Mjr	6/IIc
2094	Kierwiński Włodzimierz	Mjr	865/XIb
2095	Kierys Edward	Obltn.	382/XIb
2096	Kierzkowski Bronisław	Ltn.	1548/Xa
2097	Kierzkowski Władysław	Hptm.	725/IIb
2098	Kizeweter Edward	Ltn.	2158/XIb
2099	Kizeweter Ludomir	Hptm.	48554/IVa
2100	Kiesewetter Tadeusz	Obltn.	25480/XVIIa
2101	Kieszniewski Stanisław	Hptm.	327/XVIIIc
2102	Kietliński Mieczysław	Ltn.	703/IXb
2103	Kiffer Jan	Hptm.	88/IXc
2104	Kijewski Stanisław	Obltn.	90/IXc
2105	Kiljański Rajmund	Ltn.	222/XVIIIb
2106	Kinal Wacław	Ltn.	903/IXb
2107	Kinast Jan	Ltn.	328/XVIIIc
2108	Kinast Stefan	Ltn.	1443/IIb

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
2109	Kinast Wacław	Ltn.	866/XIb
2110	Kinczel Michał	Ltn.	329/XVIIIc
2111	Kinderman Borys	Ltn.	1074/IIb
2112	Kinderman Ludwik	Ltn.	927/Xa
2113	Kinka Władysław	Ltn.	1267/Xa
2114	Kinowski Marian	Ltn.	330/XVIIIc
2115	Kirchmayer Witold	Hptm.	201/XIb
2116	Kirschner Leon	Ltn.	383/XIb
2117	Kisiel Józef	Ltn.	2245/XIb
2118	Kisielewski Adam	Obltn.	656/XIa
2119	Kisielewski Ludwik	Ltn.	464/XIa
2120	Kisielewski Zygmunt	Ltn.	2165/IIb
2121	Kisieliński Stefan	Obltn.	564/Xa
2122	Kiśluk Jan	Obltn.	19797/XVIIIa
2123	Kita Aleksander	Obltn.	7769/XVIIIa
2124	Kita Władysław	Ltn.	867/XIb
2125	Kitala Mieczysław	Ltn.	384/XIb
2126	Kitlas Władysław	Ltn.	5696/XVIIIa
2127	Kiwała Józef	Ltn.	1543/Xb
2128	Klaczynski Kazimierz	Obltn.	868/XIb
2129	Klag Maksymilian	Hptm.	91/IXc
2130	Klajn Feliks	Ltn.	1268/Xa
2131	Klakla Jan	Mjr	408/Xa
2132	Klamut Adam	Ltn.	1870/IIb
2133	Klar (Clar) Tadeusz	Obltn.	870/XIb
2134	Klarner Tadeusz	Ltn.	331/XVIIIc
2135	Klarowicz Witold	Ltn.	684/IXb
2136	Klassek Edward	Ltn.	1376/IIc
2137	Klatka Stanisław	Hptm.	332/XVIIIc
2138	Klaue Franciszek	Obltn.	871/XIb
2139	Klebba Stefan	Ltn.	224/XVIIIb
2140	Kleczewski-Rawicz Adam	Ltn.	7425/XVIIIa
2141	Klee Otton	Ltn.	767/IIb
2142	Klejment Bolesław	Hptm.	326/Xa
2143	Klejnowski Paweł	Ltn.	872/XIb
2144	Klementowski Feliks	Ltn.	476/IIb
2145	Klemżyński Firmin Antoni	Ltn.	7448/XVIIIa
2146	Kleszcz Adam	Ltn.	385/XIa
2147	Kleszcz Józef	Ltn.	333/XVIIIc
2148	Klewiń Wiesław	Ltn.	349/IIb
2149	Klich Józef	Obltn.	204/XIb
2150	Klim Jerzy	Ltn.	879/XIb
2151	Klimas Jakub	Hptm.	830/XIb
2152	Klimaszewski Jan	Ltn.	881/XIb
2153	Klimaszewski Witold	Ltn.	334/XVIIIc
2154	Klimczak Ludwik	Ltn.	1709/XIb
2155	Klimczewski Wincenty	Ltn.	1513/XIb
2156	Klimczyk Teofil	Ltn.	205/XIb
2157	Klimek Józef	Obltn.	206/XIb
2158	Klimkiewicz Zbigniew	Obltn.	935/IXb
2159	Klimosz Stanisław	Ltn.	225/XVIIIb

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
2160	Klimżyński Franciszek	Ltn.	1269/Xa
2161	Klimcewicz Bolesław	Ltn.	53/IIb
2162	Klincewicz Edward	Ltn.	226/XVIIIb
2163	Kliszczyński Witold	Ltn.	18799/XVIIIa
2164	Klonowski Franciszek	Ltn.	1400/IIa
2165	Klonowski Józef	Obltn.	874/XIb
2166	Kloschek Jan	Ltn.	688/IXb
2167	Kloska Józef	Ltn.	784/XVIIIa
2168	Kluczewski Romuald	Ltn.	1548/IIb
2169	Kluczyński Alfons	Ltn.	2212/IIb
2170	Kluczyński Antoni	Obltn.	2211/XIb
2171	Kluczyński Czesław	Hptm.	1361/XIa
2172	Kluczyński Józef	Obltn.	876/XIb
2173	Kluczyński Józef	Obltn.	605/XIa
2174	Kluczyński Wacław	Oberst.	75006/Xb
2175	Klukowski Antoni	Ltn.	877/XIb
2176	Klus Karol	Ltn.	105/XIa
2177	Kluz Julian	Ltn.	603/IXb
2178	Kluz Stefan	Obltn.	230/XVIIIb
2179	Kłodawski Stanisław	Ltn.	974/IIb
2180	Kłos Franciszek	Ltn.	451/XIa
2181	Kłosiński Edward	Ltn.	470/XVIIIa
2182	Kłyszewski Wacław	Ltn.	335/XVIIIc
2183	Knapik Karol	Obltn.	621/IIb
2184	Kneblewski Włodzimierz	Ltn.	1390/XIa
2185	Knepel Michał	Hptm.	52751/Xb
2186	Knioła Witold	Ltn.	336/XVIIIc
2187	Knisz Henryk	Ltp.	337/XIIc
2188	Knopiński Mieczysław	Ltn.	338/XVIIIc
2189	Knothe Jan	Ltn.	883/XIb
2190	Knothe Jerzy	Ltn.	1780/XIb
2191	Koba Jan	Ltn.	339/XVIIIc
2192	Kobiela Wawrzyniec	Ltn.	340/XVIIIc
2193	Kobielski Ireneusz	Obesrt.Ltn.	1523/Xa
2194	Kobierzycki Mieczysław	Obltn.	999/IIb
2195	Kobierzyński Tadeusz	Ltn.	884/XIb
2196	Kobus Alfons	Ltn.	48/Xa
2197	Kobus Stanisław	Ltn.	2294/IIb
2198	Kobus Tadeusz	Ltn.	231/XVIIIb
2199	Kobuszewicz Wacław	Obltn.	20676/XVIIIa
2200	Kobyłarz Stanisław	Hptm.	993/IIb
2201	Kobyliński Wacław	Hptm.	1819/IIb
2202	Kobyliński Zygmunt	Ltn.	885/XIb
2203	Kochański Zygmunt	Obltn.	1271/Xa
2204	Kocik Feliks	Ltn.	8098/XVIIIa
2205	Kociński Feliks	Hptm.	1310/XIa
2206	Kocoń Mieczysław	Obltn.	207/XIb
2207	Kocyan Wilhelm	Ltn.	43/XIb
2208	Kocyłowski Marian	Hptm.	52752/Xb
2209	Koecher Jan	Ltn.	232/XVIIIb
2210	Koehler Leopold	Ltn.	1781/IXa

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
2211	Kofler Oskar	Ltn.	850/XIb
2212	Kokoszyk Stanisław	Ltn.	35/Xa
2213	Kokozow Włodzimierz	Ltn.	175/IIa
2214	Kokular Jerzy	Ltn.	20361/XVIIIa
2215	Kokular Marian	Mjr	1386/IIa
2216	Kolak Jan	Ltn.	341/XVIIIb
2217	Kolankowski Stefan	Ltn.	47/XIb
2218	Kolasa Klemes	Ltn.z.s.	343/XVIIIc
2219	Kolbusz Albin	Obltn.	93/IXc
2220	Kolek Stefan	Ltn.	5691/XVIIIa
2221	Kolendo Władysław	Ltn.	2253/XIb
2222	Kolendowski Edmund	Mjr	1577/XIb
2223	Koller Witold	Ltn.	888/XIb
2224	Kolmer Alfred	Ltn.	48/XIb
2225	Kolszewski Bohdan	Obltn.	889/XIb
2226	Kołacz Józef	Obltn.	465/XIa
2227	Kołaczek Stanisław	Ltn.	1742/XIb
2228	Kołaczkowski Józef	Ltn.	233/XVIIIb
2229	Kołakowski Alfred	Ltn.	342/XVIIIc
2230	Kołat Józef	Obltn.	903/XIb
2231	Kołat Wojciech	Ltn.	905/IXb
2232	Kolek Mieczysław	Ltn.	344/XVIIIc
2233	Końkowski Jan	Obltn.	52913/Xb
2234	Kołodziejak Zygmunt	Ltn.	345/XVIIIc
2235	Kołodziejczyk Józef	Ltn.	136/XIa
2236	Kołodziejski Franciszek	Obltn.	1638/IIb
2237	Kołodziejski Józef	Hptm.	49112/IVa
2238	Kołodmak Edward	Ltn.	234/XVIIIb
2239	Kołota Hipolit	Ltn.	235/XVIIIb
2240	Kołwa Tomasz	Ltn.	751/XIa
2241	Kołyso Paweł	Mjr	37/XVIIIa
2242	Komarnicki Józef	Obltn.	1527/IIb
2243	Komendo-Borowski Józef	Ltn.	3222/XVIIIa
2244	Komkowski Robert	Ltn.	236/XVIIIb
2245	Komorowski Edward	Ltn.	2273/IIb
2246	Komorowski Wacław	Obltn.	53915/Xb
2247	Komorowski Wincenty	Hptm.	94/IXc
2248	Komarek Andrzej	Ltn.	522/IXa
2249	Konarski Edmund	Ltn.	346/XVIIIc
2250	Konarski Stefan	Ltn.	347/XVIIIc
2251	Konarski Tadeusz	Korv-Kpt.	348/XVIIIb
2252	Konarzewski Czesław	Hptm.	839/IIb
2253	Konarzewski Jarosław	Ltn.	237/XVIIIb
2254	Konarzewski Konstanty	Ltn.	890/XIb
2255	Konasiewicz Tadeusz	Hptm.	1782/XIb
2256	Koncewicz Ryszard	Ltn.	349/XVIIIc
2257	Kondracki Jerzy	Ltn.	239/XVIIIb
2258	Konferowicz Stanisław	Obltn.	350/XVIIIc
2259	Konieczny Aleksander	Ltn.	351/XVIIIc
2260	Konieczny Kazimierz	Ltn.	52669/Xa
2261	Konieczny Mieczysław	Ltn.	352/XVIIIb

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
2262	Konieczny Stanisław	Fldw-Ltn.	23161/ST.IIa
2263	Konieczny Stanisław	Ltn.	353/XVIIIc
2264	Konikowski Jan	Obltn.	3830/Xc
2265	Konkorski Jan	Hptm.	353/XIa
2266	Kononowicz Piotr	Ltn.	241/XVIIIb
2267	Konopnicki Władysław	Ltn.	624/XVIIIb
2268	Konopski Eugeniusz	Hptm.	5103/ST.Ib
2269	Konopski Stanisław	Ltn.	355/XVIIIc
2270	Konowalski Mieczysław	Fldw-Ltn.	242/XVIIIb
2271	Konwicky Mieczysław	Ltn.	358/XVIIIb
2272	Konwiński Władysław	Ltn.	599/IXb
2273	Kończak Czesław	Ltn.	354/XVIIIc
2274	Kopczyński Józef	Hptm.	52754/Xb
2275	Kopczyński Kazimierz	Ltn.	33807/XVIIIa
2276	Kopczyński Stanisław	Ltn.	892/XIb
2277	Kopczyński Szymon Tadeusz	Obltn.	893/XIb
2278	Kopczyński Tomasz	Ltn.	356/XVIIIc
2279	Kopczyński Wacław	Obltn.	5105/XVIIIa
2280	Kopczyński Władysław	Hptm.	95/IXc
2281	Kopczek Alfred	Ltn.	32006/IIb
2282	Koperski Jan	Ltn.	707/XIa
2283	Kopeński-Jamka Franciszek	Mjr	25068/XVIIIa
2284	Koprowicz Antoni	Ltn.	3228/IIId
2285	Koprowicz Tadeusz	Ltn.	357/XVIIIc
2286	Koprowski Jan	Ltn.	1549/Xb
2287	Koprowski Jan	Obltn.	894/XIb
2288	Kopytowski Czesław	Hptm.	301/IXc
2289	Korcz Marian	Ltn.	1783/XIb
2290	Korezyński Jan Zbigniew	Ltn.	48793/IVa
2291	Kordas Jan	Ltn.	244/XVIIIb
2292	Koreywo Władysław	Mjr	96/XIb
2293	Korkozowicz Ignacy	Ltn.	7434/XVIIIa
2294	Kornas Stanisław	Ltn.	50/XIb
2295	Kornicki Alfred	Ltn.	174/Xa
2296	Korolkiewicz Eugeniusz	Hptm.	354/IIb
2297	Korolkiewicz Zygmunt	Ltn.	246/XVIIIb
2298	Korona Hipolit	Ltn.	400/Xa
2299	Korowaj Kazimierz	Obltn.	32391/XIIIa
2300	Korsak Aleksander	Mjr	49218/IVa
2301	Korsak Bohdan	Ltn.	786/IIb
2302	Korsak Edmund	Ltn.	2068/IIb
2303	Kortas Józef	Ltn.	19814/XVIIIa
2304	Korwek Bolesław	Ltn.	1877/IIb
2305	Korwin-Kijuć Jerzy	Obltn.	445/IXa
2306	Korybutiak Zygmunt	Ltn.	520/IXb
2307	Korytowski Melchior	Ltn.	411/IIb
2308	Korzeniowski Antoni	Obltn.	361/XVIIIc
2309	Korzeniowski Juliusz/Julian/	Ltn.	1005/IIb
2310	Korzistka Henryk	Ltn.	211/XIb
2311	Korzon Władysław	Obltn.	45/VIIc
2312	Kosandiak Roman	Ltn.	248/XVIIIb

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
2313	Kosiak Izidor	Ltn.	1274/Xa
2314	Kosicki Antoni	Ltn.	2299/IIb
2315	Kosicki Henryk	Mjr	75038/Xc
2316	Kosikowski Kazimierz	Ltn.	383/XVIIIc
2317	Kosiński Alojzy	Ltn.	5701/XVIIIa
2318	Kosiński Jan	Ltn.	250/XVIIIb
2319	Kosiorek Stanisław	Ltn.	364/XVIIIc
2320	Kosko Edmund	Ltn.	365/XVIIIc
2321	Kosmał Ludwik	Obltn.	277/Xa
2322	Kosmański Zygmunt	Ltn.	706/IXb
2323	Kisobucki Albert	Hptm.	456/Xa
2324	Kossowicz Michał	Ltn.	52/XIb
2325	Kossowski Kazimierz	Ltn.	252/XVIIIb
2326	Koss Walerian	Ltn.	2210/IIa
2327	Kossakowski Jerzy	Kpt.Ltn.	366/XVIIIc
2328	Kossakowski Ryszard	Obltn.	484/XIb
2329	Kossakowski Władysław	Ltn.	97/IXc
2330	Kossak Stefan	Ltn.	251/XVIIIb
2331	Kossobudzki Jerzy	Ltn.	898/XIb
2332	Kossobudzki Stefan	Hptm.	34/VIIc
2333	Kostecki Jan	Ltn.	367/XVIIIc
2334	Kostecki Stanisław	Obltn.	809/IIb
2335	Kostek Franciszek	Mjr	208/XIb
2336	Kostewicz Henryk	Ltn.	19539/XVIIIa
2337	Kostkiewicz Bolesław	Obltn.	899/XIb
2338	Kostrzanowski Roman	Ltn.	357/Xa
2339	Kostrzewa Adam	Obltn.	901/XIb
2340	Kostrzewski Roman	Hptm.	836/IIb
2341	Kostuch Władysław	Ltn.	2159/IIb
2342	Kostyrka Aleksander	Ltn.	103/Xa
2343	Koszarek Kazimierz	Ltn.	902/XIb
2344	Koszutski Jan	Obltn.	1784/XIb
2345	Koszyk Miłosz	Ltn.	793/IXb
2346	Koszykowski Henryk	Ltn.	253/XVIIIb
2347	Kość Aleksander	Mjr	896/XIb
2348	Kościelnicki Leon	Ltn.	249/XVIIIb
2349	Kościelny Jan	Ltn.	900/XIb
2350	Kościelski Stanisław	Obltn.	897/XIb
2351	Kościeszka Mieczysław	Hptm.	130/XVIIIa
2352	Kościuga Feliks	Obltn.	51/XIb
2353	Kość Michał	Ltn.	65/Xa
2354	Kośmider Leon	Feld.Ltn.	558/XIa
2355	Kośmiński Aleksander	Hptm.	52621/Xa
2356	Kot Antoni	Ltn.	369/XVIIIc
2357	Kotański Józef	Hptm.	99/IXc
2358	Kotański Wacław	Ltn.	370/XVIIIc
2359	Kotarski Roman	Ltn.	98/IXc
2360	Kotarski Stefan	Ltn.	1664/IIb
2361	Kotecki Andrzej	Obltn.	100/IXc
2362	Kotecki Antoni	Ltn.	2019/IIb
2363	Kotelnicki Tadeusz	Ltn.	865/IXb

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
2364	Kottik Adam	Hptm.	209/XIb
2365	Kotlarski Antoni	Obltn.	149/XIa
2366	Kotliński Edmund	Obltn.	872/IXa
2367	Kotowski Alfons Adam	Ltn.	371/XVIIIc
2368	Kotowski Jan	Ltn.	904/XIb
2369	Kotowski Stanisław	Obltn.	20113/XVIIIa
2370	Kotowski Zdzisław	Ltn.	905/XIb
2371	Kott Władysław	Ltn.	32Xa
2372	Kotyński Czesław	Obltn.	101/IXc
2373	Kowal Franciszek	Ltn.	56/IIb
2374	Kowal Kazimierz	Ltn.	372/XVIIIc
2375	Kowalak Zbigniew	Ltn.	627/XIa
2376	Kowalczyk Jan	Hptm.	48559/IIa
2377	Kowalczyk Józef	Hptm.	29/VIIc
2378	Kowalewicz Karol	Hptm.	624/IXb
2379	Kowalewski Adam	Ltn.	932/IIb
2380	Kowalewski Jan	Ltn.	908/XIb
2381	Kowalewski Marian	Obltn.	1825/XVIIIa
2382	Kowalewski Stanisław	Obltn.z.s.	373/XVIIIc
2383	Kowalik Jan	Ltn.	53/XIb
2384	Kowalik Kazimierz	Kptm.	306/Xa
2385	Kowalik Tadeusz	Ltn.	19189/XVIIIa
2386	Kowalski Adam	Ltn.	385/XIb
2387	Kowalski Aleksander Wiktor	Obltn.	907/XIb
2388	Kowalski Antoni	Obltn.	7295/XVIIIa
2389	Kowalski Benedykt	Ltn.	424/XVIIIa
2390	Kowalski Bronisław	Hptm.	604/Xa
2391	Kowalski Ignacy	Ltn.	1665/IIb
2392	Kowalski Jakób Józef	Ltn.	2000/IIa
2393	Kowalski Karol	Obltn.	52917/Xb
2394	Kowalski Leonard	Ltn.	1403/XIa
2395	Kowalski Marian	Ltn.	685/IIb
2396	Kowalski Michał	Rtm	910/XIb
2397	Kowalski Mieczysław	Ltn.	375/XVIIIc
2398	Kowalski Piotr	Hptm.	52756/Xb
2399	Kowalski Rościśław	Ltn.	598/XIa
2400	Kowalski Ryszard	Ltn.	258/XVIIIb
2401	Kowalski Stanisław	Fldw.Ltn	3094/Xa
2402	Kowalski Stanisław	Hptm.	20344/XVIIIa
2403	Kowalski Wacław	Ltn.	376/XVIIIc
2404	Kowalski Wincenty	Hptm.	76912/Ia
2405	Kowalski Władysław	Obltn.	12/IVc
2406	Kowalski Włodzimierz	Ltn.	925/IXa
2407	Kowalski Włodzimierz	Ltn.	48766/4a
2408	Kowalski Zbigniew	Obltn.z.s.	377/XVIIIc
2409	Kowarzyk Stanisław	Hptm.	1530/Xb
2410	Kowieski Zdzisław	Ltn.	259/XVIIIb
2411	Kozak Witold	Mjr	14/VIIc
2412	Kozakiewicz Władysław	Ltn.	1360/XIa
2413	Kozarski Józef	Obltn.	52918/Xb
2414	Koziczak Eugeniusz	Obltn.	52919/Xb

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
2415	Koziebrodzki Feliks	Ltn.	911/XIb
2416	Koziejko Leonid	Ltn.	378/XVIIIc
2417	Kozieradzki Józef	Mjr	2192/IIa
2418	Kozik Zygmunt	Hptm.	486/IXb
2419	Koziński Józef	Hptm.	48560/IVa
2420	Koziński Zygmunt	Ltn.	379/XVIIIc
2421	Kozioł Jan	Ltn.	705/IXb
2422	Kozioł Konstanty	Obltn.	6683/XVIIIa
2423	Koziorzębski Józef	Ltn.	380/XVIIIc
2424	Kozłowski Henryk	Ltn.	1710/XIb
2425	Kozłowski Jan	Ltn.	797/IIb
2426	Kozłowski Jan	Ltn.	2065/XIb
2427	Kozłowski Jerzy	Obltn.	1590/Xa
2428	Kozłowski Józef	Obltn.	794/XIa
2429	Kozłowski Konstanty	Rtm.	1618/XIb
2430	Kozłowski Lutomił	Obltn.	48612/IVa
2431	Kozłowski Maciej	Obltn.	913/XIb
2432	Kozłowski Marian	Ltn.	261/XVIIIb
2433	Kozłowski Piotr	Ltn.	1813/IIb
2434	Kozłowski Roman	Ltn.	212/XIb
2435	Kozłowski Roman	Ltn.	5447/XVIIIa
2436	Kozłowski Szczepan	Ltn.	2070/IIb
2437	Kozłowski Tadeusz	Obltn.	19174/XVIIIa
2438	Kozłowski Władysław	Rtm.	495/IXb
2439	Kozłowski Władysław	Obltn.	54/XIb
2440	Kozubek Jan	Hptm.	52757/Xb
2441	Kozyra Seweryn	Hptm.	1834/IIb
2442	Koźlak Jakób	Ltn.	819/IIb
2443	Koźluk Antoni	Ltn.	381/XIIIc
2444	Konig Tadeusz	Obltn.	886/IXb
2445	Krach Stanisław	Hptm.	28/VIIc
2446	Krajczyński Marian	Ltn.	854/IIb
2447	Krajewski Gabriel	Ltn.	7294/XVIIIa
2448	Krajewski Hipolit	Ltn.	102/IXb
2449	Krajewski Jan	Ltn.	914/XIb
2450	Krajewski Leon	Obltn.	48613/IXb
2451	Krajewski Tadeusz	Ltn.	5432/XVIIIa
2452	Krajewski Zbigniew	Ltn.	382/XVIIIc
2453	Krajewski Zbigniew	Obltn.	915/XIb
2454	Krakowczyk Paweł	Obltn.	1595/XIa
2455	Krakowian Edmund	Obltn.	3057/IIb
2456	Krakowski Antoni	Ltn.	32850/Xiii
2457	Krakowski Franciszek	Ltn.	75077/Xa
2458	Krakowski Józef	Ltn.	1430/XVIIIa
2459	Krakowski Władysław	Ltn.	383/XVIIIc
2460	Kramer Jan	Ltn.	262/XVIIIb
2461	Kramer Tadeusz	Ltn.	567/IXb
2462	Krankowski Stanisław	Obltn.	263/XVIIIb
2463	Krantz Adam	Ltn.	20369/XVIIIa
2464	Krasnodębski Ignacy	Obltn.	103/IXc
2465	Krasoń Stanisław	Ltn.	1270/Xa

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
2466	Krasowski Józef	Hptm.	104/IXc
2467	Krasowski Józef Jerzy	Obltn.	48732/R/IVa
2468	Krassowski Zdzisław	Ltn.	384/XVIIIc
2469	Krasuski Adam	Ltn.	156/Xa
2470	Kraszewski Kazimierz	Ltn.z.s.	385/XVIIIc
2471	Kraszewski Seweryn	Ltn.	386/XViiiC
2472	Kraszyna Fryderyk	Ltn.	386/Xa
2473	Krautforst Janusz	Hptm.	20692/XVIIIa
2474	Krautforst Wiesław	Obltn.	336/Xa
2475	Krauze Henryk	Ltn.	40225/St.Ia
2476	Krawczenko Stanisław	Ltn.	48925/IVa
2477	Krawczyk Aleksander	Kpt.Ltn.	31215/XVIIIa
2478	Krawczyk Antoni	Ltn.	387/XVIIIa
2479	Krawczyk Jan	Ltn.	7422/XVIIIa
2480	Krawczyk Józef	Ltn.	570/IXb
2481	Krawczyk Stanisław	Ltn.	48906/IVa
2482	Krawczyński Stefan	Ltn.	48755/IVa
2483	Krawiec Andrzej	Obltn.	1018/IIb
2484	Kreft Brunon	Ltn.	265/XVIIIc
2485	Kreft Franciszek	Ltn.	1281/Xa
2486	Kreft Hunert	Ltn.	3855/Xc
2487	Kreskowski Tomasz	Ltn.	380/XIa
2488	Kręcioch Marian	Hptm.	386/XIb
2489	Kręcki Tomasz	Ltn.	917/XIb
2490	Kręgielski Zdzisław	Ltn.	1780/Viii
2491	Kriegseisen Adam Józef	Hptm.	28078/XVIIIa
2492	Kristman Władysław	Ltn.	1282/Xc
2493	Krogulecki Tadeusz	Ltn.	52623/Xb
2494	Kroh Władysław	Ltn.	1917/IIb
2495	Krojceberg Edward	Ltn.	388/XVIIIc
2496	Krokowski Tadeusz	Ltn.	266/XVIII B
2497	Kronhold Władysław	Hptm.	56/XI B
2498	Kropidłowski Barnard	Obltn.	1785/XI B
2499	Kropiwnicki Zygmunt	Obltn.	52921/X B
2500	Krotkiewski Janusz	Ltn.	1436/XI A
2501	Król Aleksander	Fldw.Ltn.	3095/X A
2502	Król Antoni	Ltn.	1338/II A
2503	Król Czesław	Obltn.	890/IX B
2504	Król Wilhelm	Ltn.	387/XI B
2505	Królak Czesław	Ltn.	389/XVIII C
2506	Królikowski Alfred	Ltn.	1033/II B
2507	Krótki Edmund	Obltn.	568/XI A
2508	Krótki Rudolf	Ltn.	919/XI B
2509	Króżel Józef	Obltn.	105/IX C
2510	Krug Stanisław	Hptm.	4742/XVIII A
2511	Kruk Franciszek	Ltn.	391/XVIII C
2512	Krukierk Bronisław	Hptm.	215/XI B
2513	Krukowski Bogusław	Obltn.	392/XVIII C
2514	Krukowski Józef	Obltn.	754/XI A
2515	Krupa Stanisław	Ltn.	1603/XI A
2516	Krupnik Józef	Hptm.	1989/II B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
2517	Krusche Harald	Ltn.	700/IX A
2518	Krusz Stanisław	Obltn.	216/XI B
2519	Kruszewski Jerzy	Ltn.	18504/XVIII A
2520	Kruża Mieczysław	Ltn.	179/X A
2521	Krych Władysław	Ltn.	268/XVIII B
2522	Krys Franciszek	Ltn.	915/IX B
2523	Krygowski Kazimierz	Hptm.	695/XVIII C
2524	Kryk Leonard	Ltn.	2311/II B
2525	Krynicky Zygmunt	Ltn.	269/XVIII B
2526	Kryński Zdzisław	Ltn.	920/XI B
2527	Krys Adolf	Ltn.	820/II B
2528	Krysiński Jan	Obltn.	52922/X B
2529	Krysiuk Bronisław	Ltn.	1788/II B
2530	Krystek Stanisław	Ltn.	48889/IV A
2531	Kryszan Czesław	Ltn.	397/XVIII C
2532	Kryś Tadeusz	Ltn.	2224/II B
2533	Krzak Hilary	Ltn.	1894/II B
2534	Krzak Jan	Obltn.	15728/II B
2535	Krzemiński Andrzej	Ltn.	634/IX B
2536	Krzemiński Edmund	Ltn.	271/XVIII B
2537	Krzemiński Zdzisław	Ltn.	398/XVIII C
2538	Kzesak Józef	Obltn.	767/XI A
2539	Kzesinski Piotr	Ltn.	272/XVIII B
2540	Krzętowski Antoni	Ltn.	48740/IV A
2541	Krzętowski Włodzimierz	Obltn.	270/XVIII B
2542	Krzymowski Roman	Ltn.	1275/II A
2543	Krzyszkowski Tadeusz	Obltn.	452/IX A
2544	Krzyształowicz Wojciech	Ltn.	63/VII C
2545	Krzysztołowicz Aleksander	Ltn.	396/XVIII C
2546	Krzysztoń Zbigniew	Ltn.	19546/XVIII A
2547	Krzysztonorski Antoni	Hptm.	997/II B
2548	Krzyściak Jan	Mjr.	8197/XVIII A
2549	Krzywicki Paweł	Ltn.	399/XVIII C
2550	Krzywiec Wacław	Ltn.z.S.	30829/XVIII A
2551	Krzywiecki Tadeusz	Ltn.	312/XI A
2552	Krzywoń Jerzy	Ltn.	663/II B
2553	Krzywosiński Jerzy	Ltn.	1680/XI B
2554	Krzywoszyński Włodzimierz	Obltn.	19795/XVIII A
2555	Krzyżan Kazimierz	Ltn.	3854/XI C
2556	Krzyżanek Franciszek	Ltn.	273/XVIII B
2557	Krzyżaniak Bronisław	Ltn.	2177/II B
2558	Krzyżaniak Wincenty	Ltn.	853/II B
2559	Krzyżanowski Adam	Obltn.	488/XI A
2560	Krzyżanowski Antoni	Hptm.	52759/X B
2561	Krzyżanowski Bogdan	Ltn.	1009/St.XI A
2562	Krzyżanowski Henryk	Ltn.	923/XI B
2563	Krzyżanowski Józef	Obltn.	456/XI A
2564	Krzyżanowski Marian	Hptm.	924/XI B
2565	Krzyżanowski Olgierd	Ltn.	942/XI B
2566	Krzyżanowski Ryszard	Ltn.	768/II B
2567	Krzyżanowski Władysław	Ltn.	1213/XI A

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
2568	Krzyżostaniak Bolesław	Ltn.	400/XVIII C
2569	Książkiewicz Narcyz	Ltn.	779/XI A
2570	Książkiewicz Stanisław	Ltn.	274/XVIII B
2571	Ksyk Edward	Rtm.	52760/X B
2572	Kubal Franciszek	Hptm.	25484/XVIII A
2573	Kubasik Edmund	Ltn.	911/IX B
2574	Kubiak Leon	Ltn.	276/XVIII B
2575	Kubiak Wojciech	Fldw.Ltn.	173/XI A
2576	Kubica Marian	Cbltn.	926/XI B
2577	Kubicki Anzelm	Ltn.	1955/II B
2578	Kubicki Janusz	Ltn.	927/XI B
2579	Kubicki Leopold	Ltn.	977/XVIII B
2580	Kubicki Stanisław	Obltn.	1786/XI B
2581	Kubiczek Antoni	Ltn.	1711/XI B
2582	Kubiczek Tadeusz	Ltn.	1067/XI A
2583	Kubik Władysław	Ltn.	485/XI A
2584	Kubin Adam	Mjr.	108/IV C
2585	Kubin Stanisław	Ltn.z.S.	402/XVIII C
2586	Kubrak Stanisław	Ltn.	4769/XVIII A
2587	Kuchar Mieczysław	Ltn.	278/XVIII B
2588	Kucharczyk Włodzimierz	Ltn.	279/XVIII B
2589	Kucharski Antoni	Obltn.	403/XVIII C
2590	Kucharski Bolesław	Ltn.	404/XVIII C
2591	Kucharski Edward	Ltn.	405/XVIII C
2592	Kucharski Franciszek	Hptm.	109/IX C
2593	Kucharski Jerzy	Ltn.	526/IX B
2594	Kucharski Marian	Obltn.	929/XI B
2595	Kuchciak Stanisław	Obltn.	506/IX B
2596	Kuchciński Bronisław	Ltn.	1504/X A
2597	Kucia Jan	Ltn.	4775/XVIII A
2598	Kuciak Leon	Ltn.	604/XI A
2599	Kuciel Stanisław	Off.Asp.	1566/X A
2600	Kuciński Stanisław	Ltn.	1644/II B
2601	Kuczkowski Ignacy	Korv.Kpt.	406/XVIII C
2602	Kuczkowski Stanisław	Ltn.	1582/XI B
2603	Kuczma Stanisław	Hptm.	110/IX C
2604	Kuczyński Eugeniusz	Ltn.	111/IX C
2605	Kuczyński Julian	Obltn.	931/XI B
2606	Kuczyński Wilhelm	Ltn.	19544/XVIII A
2607	Kud Jan	Ltn.	1032/II B
2608	Kuhn Tadeusz	Ltn.	11395/II B
2609	Kuik Józef	Hptm.	776/II B
2610	Kujawa Jan	Ltn.	139/XI A
2611	Kujawa Tadeusz	Hptm.	75/IV C
2612	Kujawski Antoni	Ltn.	32744/XVIII A
2613	Kujawski Stanisław	Ltn.	4884/IX B
2614	Kukieła Zygmunt	Obltn.	20678/XVIII A
2615	Kukielka Stanisław	Korv.Kpt.	407/XVIII C
2616	Kukliński Roman	Hptm.	1135/X A
2617	Kukucz Jerzy	Ltn.	932/XI B
2618	Kukulski Jan	Ltn.	896/II B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
2619	Kula Bernard	Obltn.	574/XI A
2620	Kulasiński Aleksander	Ltn.	1665/II B
2621	Kulawiak Kazimierz	Ltn.	48781/IV A
2622	Kulawik Piotr	Obltn.	973/II B
2623	Kulawik Stefan	Ltn.	528/X A
2624	Kulbabiński Leon	Hptm.	933/XI B
2625	Kuleczycki Józef	Mjr.	1681/XI B
2626	Kulesza Edmund	Ltn.	2349/II B
2627	Kulesza Stanisław	Ltn.	5437/XVIII A
2628	Kulesza Zdobysław	Obltn.	114/IX C
2629	Kuligowski Jakub	Hptm.	115/IX C
2630	Kulikowski Witold	Ltn.	7303/XVIII A
2631	Kuliński Piotr	Ltn.	408/XVIII C
2632	Kuliński Stefan	Ltn.	934/XI B
2633	Kulisa Stanisław	Ltn.	409/XVIII C
2634	Kulisiewicz Edward	Ltn.	791/IX B
2635	Kulisiewicz Tadeusz	Obltn.	935/XI B
2636	Kulisz Stefan	Ltn.	1059/II B
2637	Kulla Klemens	Ltn.	936/XI B
2638	Kullmann Wilhelm	Obltn.	937/XI B
2639	Kulwieć Eugeniusz	Ltn.	2085/II B
2640	Kulakowski Feliks	Ltn.	1193/XI A
2641	Kunachowicz Andrzej	Obst.	1787/XI B
2642	Kunce Antoni	Obltn.	19180/XVIII A
2643	Kuncewicz Leon	Ltn.	410/XVIII C
2644	Kuncewicz Michał	Ltn.	281/XVIII B
2645	Kunicki Kazimierz	Ltn.	4870/IV A
2646	Kunicki Władysław	Obltn.	282/XVIII B
2647	Kuniczkowski Zygmunt	Hptm.	1788/XI B
2648	Kunowski Marian	Ltn.	2232/II D
2649	Kunzelman Romuald	Ltn.	229/X A
2650	Kupczun Antoni	Obltn.	432/X A
2651	Kupczyk Hieronim	Ltn.	283/XVIII B
2652	Kupść Stanisław	Ltn.	49140/IV A
2653	Kuraś Jan	Ltn.	5778/XVIII A
2654	Kurbiel Franciszek	Hptm.	302/IX C
2655	Kurecz Stanisław	Obstltn.	48507/IV A
2656	Kurczyński Andrzej	Ltn.	938/XI B
2657	Kurdziel Marian	Ltn.	411/XVIII C
2658	Kurek Stanisław	Ltn.	217/XI B
2659	Kurek Walter	Ltn.	1236/X A
2660	Kurkowski Eugeniusz	Ltn.	413/XVIII C
2661	Kurkowski Zbigniew	Ltn.	2286/II A
2662	Kurnatowski Maciej	Ltn.	619/XI B
2663	Kuropieska Józef	Hptm.	59/XI B
2664	Kurowski Antoni	Ltn.	85/XVIII B
2665	Kurowski Edmund	Ltn.	48817/II B
2666	Kurowski Franciszek	Obltn.	48661/IV A
2667	Kurowski Franciszek	Ltn.	963/II B
2668	Kurowski Hieronim	Obltn.	898/IX B
2669	Kurowski Michał	Ltn.	70080/X B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
2670	Kurowski Stanisław	Ltn.	1642/II B
2671	Kurowski Stanisław	Ltn.	1354/II B
2672	Kurowski Stefan	Ltn.	414/XVIII C
2673	Kurpisz Kazimierz	Obltn.	521/XI A
2674	Kurski Longin	Ltn.	18801/XVIII A
2675	Kurys Antoni	Obltn.	2030/II B
2676	Kurz Edmund	Ltn.	20679/XVIII A
2677	Kurzak Józef	Ltn.	390/XI B
2678	Kurzawa Stanisław	Ltn.	48879/IV A
2679	Kurzępa Tadeusz	Ltn.	415/XVIII C
2680	Kuryłowicz Tadeusz	Hptm.	1789/XI B
2681	Kuś Józef	Obltn.	1981/II B
2682	Kuś Stanisław	Obltn.	617/II B
2683	Kuś Wojciech	Mjr.	939/XI B
2684	Kuśmidrowicz Michał	Ltn.	1712/XI B
2685	Kuśmierski Józef	Ltn.	1713/XI B
2686	Kuśnierz Jan	Ltn.	416/XVIII C
2687	Kutrowski Kazimierz	Ltn.	1912/II B
2688	Kutzner Jerzy	Ltn.	1714/XI B
2689	Kutzner Stefan	Hptm.	22103/XVIII A
2690	Kuznowicz Jan	Ltn.	418/XVIII C
2691	Kuźma Adolf	Ltn.	417/XVIII C
2692	Kuźmicki Kazimierz	Ltn.	940/XI B
2693	Kühnbeck Leon	Hptm.	113/IX C
2694	Kwapiński Jan	Obstln.	118/IX C
2695	Kwapisiewicz Franciszek	Ltn.	414/IX B
2696	Kwapiszewicz Mieczysław	Ltn.	32355/XIII A
2697	Kwapisz Edward	Ltn.	529/IX A
2698	Kwarciański Józef	Ltn.	10/II C
2699	Kwasowski Jan	Ltn.	798/II B
2700	Kwaśniewski Jan	Hptm.	119/IX C
2701	Kwiatkiewicz Euzebiusz	Ltn.	906/II B
2702	Kwiatkowski Alfons	Ltn.	288/XVIII B
2703	Kwiatkowski Antoni	Hptm.	1600/XI A
2704	Kwiatkowski Gabriel	Ltn.	52604/X A
2705	Kwiatkowski Józef	Ltn.	752/XI A
2706	Kwiatkowski Józef	Ltn.	1072/II B
2707	Kwiatkowski Kazimierz	Ltn.	289/XVIII B
2708	Kwiatkowski Leonard	Ltn.	1034/II B
2709	Kwiatkowski Seweryn	Obltn.	5427/XVIII A
2710	Kwiatkowski Stanisław	Ltn.	660/X A
2711	Kwiatkowski Stanisław	Obltn.	941/XI B
2712	Kwiatkowski Teogen	Ltn.	419/XVIII C
2713	Kwiatosiński Kazimierz	Ltn.	642/II B
2714	Kwiatyński Władysław	Obltn.	5109/XVIII A
2715	Kwieciński Stanisław	Obltn.	120/IX C
2716	Kycia Michał	Korv.Kpt.	122/IX C
2717	Kopański Władysław	Obltn.	670/IX B
2718	Labus Erwin	Ltn.	420/XVIII C
2719	Lackowski Władysław	Ltn.	292/XVIII B
2720	Lalicyński Bronisław	Obstln.	32302/XVIII A

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
2721	Lampkowski Franciszek	Ltn.	407/X A
2722	Lamprecht Henryk	Ltn.	1/II C
2723	Lamprecht Teodor	Ltn.	423/XVIII C
2724	Landau Stanisław Tadeusz	Ltn.	938/II B
2725	Landowski Antoni	Rtm.	124/IX C
2726	Landowski Józef	Ltn.	946/XI B
2727	Landsman Edward	Obltn.	947/XI B
2728	Landy Adam Antoni	Ltn.	2/IX B
2729	Langer Bogumił	Ltn.	2227/II B
2730	Langer Bolesław	Ltn.	420/X A
2731	Lapeta Stanisław	Ltn.	296/XVIII B
2732	Lasiota Józef	Hptm.	427/XVIII C
2733	Lakownicki Janusz	Obltn.	52928/X B
2734	Laskowski Józef	Hptm.	218/XI B
2735	Laskowski Kazimierz	Hptm.	127/IX C
2736	Laskowski Stefan	Ltn.	338/XVII A
2737	Laskowski Tadeusz	Rtm.	125/IX C
2738	Laskowski Teodor	Obltn.	2113/II B
2739	Lasocki Bolesław	Ltn.	219/XI B
2740	Lasoń Jan	Obltn.	220/XI B
2741	Laubert Stanisław	Ltn.	298/XVIII B
2742	Laudowicz Paweł	Ltn.	762/XI A
2743	Launer Ryszard	Korv.Kpt.	128/IX C
2744	De Laurans Bogdan	Ltn.	907/IX B
2745	Laurentowski Franciszek	Ltn.	428/XVIII C
2746	Lausz Stefan	Obltn.	1715/XI B
2747	Lazanowicz Zygmunt	Ltn.	2009/II B
2748	Lebeda Antoni	Ltn.	429/XVIII C
2749	Lebiedzki Piotr	Obltn.	774/IX B
2750	Lebiedz Antoni	Obltn.	120/X A
2751	Lebioda Marcin	Obltn.	952/XI B
2752	Lebowicz Leon Artur	Ltn.	165/XI A
2753	Lech Konstanty	Obltn.z.S.	430/XVIII C
2754	Lech Leon	Ltn.	953/XI B
2755	Leciejowicz Tadeusz	Hptm.	392/XI B
2756	Legień Władysław	Obltn.	816/IX B
2757	Legutko Władysław	Mjr.	75042/X B
2758	Lehowitz Zygmunt	Ltn.	52929/X B
2759	Lehrhaft Wiktor	Ltn.	162/XI A
2760	Leitl Franciszek	Hptm.	1947/II B
2761	Leja Kazimierz	Ltn.	299/XVIII B
2762	Lejter Henryk	Ltn.	1030/XI A
2763	Lelono Czesław	Ltn.	48853/IV A
2764	Lelo Tadeusz	Mjr.	49217/IV A
2765	Lelonkiewicz Marian	Ltn.	682/XI A
2766	Lemanowicz Władysław	Obltn.	20109/XVIII A
2767	Lemańczyk Edmund	Ltn.	4612/XVIII A
2768	Lemirski Władysław	Obltn.	937/IX B
2769	Lemke Bernard	Ltn.	1294/X A
2770	Lempart Franciszek	Ltn.	20515/St.II D
2771	Lenartowicz Stanisław	Ltn.	2010/II B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
2772	Lenczewski Tadeusz	Hptm.	129/IX C
2773	Lenczewski Szczepan	Obltn.	885/IX B
2774	Leniusz Waław	Ltn.	431/XVIII C
2775	Leonik Józef	Obltn.	40227/I A
2776	Leontowicz Kazimierz	Obltn.	221/XI B
2777	Leontowicz Stefan	Hptm.	587/IX B
2778	Lepczak Bronisław	Obltn.	64/XI B
2779	Lepczak Jan	Ltn.	472/XVIII C
2780	Lepiesz Witold	Obltn.	2309/II B
2781	Lesikowski Bogdan	Ltn.	731/II B
2782	Lesiński Stanisław	Obltn.	32107/XVIII A
2783	Lesisz Franciszek	Ltn.	457/XI A
2784	Lesser Eugeniusz	Hptm.	130/IX C
2785	Lessiński Mieczysław	Obst.	52647/X B
2786	Leszczyński Stanisław	Ltn.z.S.	30830/XVIII A
2787	Leszczyński Stanisław	Hptm.	52764/X B
2788	Leńkow Franciszek	Ltn.	433/XVIII C
2789	Leńniewski Jan	Rtm.	4744/XVIII A
2790	Leńniewski Stanisław	Ltn.	49195/IV A
2791	Leńniowski Mieczysław	Hptm.	1423/XI A
2792	Leńny Alojzy	Ltn.	1295/X A
2793	Levittoux Juljusz	Mjr.	131/IX C
2794	Lewandowski Adam	Ltn.	300/XVIII B
2795	Lewandowski Aleksander	Ltn.	393/XI B
2796	Lewandowski Alfred	Obltn.	271/XI A
2797	Lewandowski Józef	Mjr.	222/XI B
2798	Lewandowski Józef	Ltn.	474/II B
2799	Lewandowski Lucjan	Obltn.	806/IX A
2800	Lewandowski Marian	Ltn.	1643/II B
2801	Lewandowski Władysł. Włodzimierz	Ltn.	446/IX A
2802	Lewandowski Zbigniew	Ltn.	94/XI A
2803	Lewański Waław	Mjr.	429/IX A
2804	Lewaszkiewicz Walerian	Mjr.	19792/XVIII A
2805	Lewczak Stanisław	Ltn.	301/XVIII B
2806	Lewczyński Mieczysław	Ltn.	531/XI A
2807	Lewicki Henryk	Ltn.	2066/II B
2808	Lewicki Stanisław	Obltn.	15376/II D
2809	Lewicki Zdzisław	Ltn.	1296/X A
2810	Lewinger Aleksander	Obltn.	51/XI A
2811	Lewinger Mieczysław	Obltn.	50/XI A
2812	Lewiński Henryk	Ltn.	957/XI B
2813	Lewiński Józef	Obltn.	145/XVIII A
2814	Lewiński Kazimierz	Obltn.	5422/XVIII A
2815	Lewiński Michał	Obltn.	1256/XXI A
2816	Lewkowicz Anatol	Obltn.	1388/II B
2817	Leźnicki Marian	Hptm.	394/XI B
2818	Lib Szymon	Hptm.	1585/XI B
2819	Liber Czesław	Ltn.	104/XI A
2820	Liber Mieczysław	Ltn.	61/X A
2821	Liberski Władysław	Ltn.	565/XI A
2822	Libner Józef	Ltn.	436/XVIII C

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
2823	Libura Inocenty	Obltn.	395/XI B
2824	Licbarski Ryszard	Ltn.	2274/II B
2825	Lichnowski Antoni	Hptm.	7434/XVIII A
2826	Liczmański Franciszek	Obltn.	220/X A
2827	Ligarzewski Zygmunt	Mjr.	65/XI B
2828	Ligocki Edmund	Ltn.	541/XI A
2829	Limanowski Wacław	Ltn.	19545/XVIII A
2830	De Lindenhain-Locher Henryk	Ltn.	437/XVIII C
2831	Lindner Edward	Obltn.	133/X A
2832	Lindner Sławomir	Obltn.	438/XVIII C
2833	Lindner Władysław	Hptm.	958/XI B
2834	Linka Paweł Piotr	Obltn.	959/XI B
2835	Lipczyński Jan	Obltn.	133/IX C
2836	Lipczyński Julian	Ltn.	1297/X A
2837	Lipiński Bronisław	Ltn.	1299X A
2838	Lipiński Edmund	Ltn.	1743/XI B
2839	Lipiński Leonard	Hptm.	132/IX C
2840	Lipka Józef	Obltn.	750/IX B
2841	Lipka Leon	Ltn.	303/XVIII B
2842	Lipko Ludwik	Hptm.	52765/X B
2843	Lipnicki Feliks	Ltn.	304/XVIII B
2844	Lipowski Stefan	Ltn.	1889/II B
2845	Lipski Józef	Ltn.z.S.	30832/XVIII A
2846	Lipski Stefan	Ltn.	439/XVIII C
2847	Lipski Zbigniew	Hptm.	1790/XI B
2848	Lisicki Józef	Ltn.	440/XVIII C
2849	Lisiecki Jan	Obltn.	814/IX B
2850	Lisiecki Roman	Ltn.	305/XVIII B
2851	Lisiecki Włodzimierz Jerzy	Hptm.	52766/X B
2852	Liskowski Leon	Ltn.	20371/XVIII A
2853	Lisowski Kazimierz	Ltn.	442/XVIII C
2854	Lisowski Stanisław	Ltn.	306/XVIII B
2855	Lisowski Tadeusz	Ltn.	857/II B
2856	Lissner Teodor	Ltn.	912/IX B
2857	Liśkiewicz Marian	Ltn.	441/XVIII C
2858	Litkowski Leon	Ltn.	677/XI A
2859	Litwin Józef	Ltn.	984/XI B
2860	Liwski Marcelin	Ltn.	2058/II B
2861	Loewenstamm Stanisław	Hptm.	52767/X B
2862	Loodtt Bolesław	Ltn.	443/XVIII C
2863	Lorek Alfons	Ltn.	444/XVIII C
2864	Lorek Eugeniusz	Ltn.	634/X A
2865	Lorek Jan	Ltn.	311/XVIII B
2866	Loranc Stanisław	Ltn.	923/II B
2867	Loryński Stefan	Ltn.	697/IX B
2868	Loryś Henryk	Ltn.	986/XI B
2869	Lotys Mieczysław	Ltn.	870/IX B
2870	Löw Abraham	Ltn.	445/XVIII C
2871	Lubczyński Stanisław	Ltn.	43/X A
2872	Lubieniecki Bronisław	Hptm.	2321/XVIII A
2873	Lubierski Bogdan	Obltn.	991/XI B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
2874	Lublicki Jerzy	Ltn.	447/XVIII C
2875	Luboradzki Stanisław	Obltn.	992/XI B
2876	Lucht Felicjan	Ltn.	20684/XVIII A
2877	Ludwiczak Witalis	Ltn.	154/XI A
2878	Ludwig Jan	Hptm.	48697/IV A
2879	Ludwiszewski Stanisław	Ltn.	1716/XI B
2880	Luer Zbigniew	Hptm.	903/XI A
2881	Luks Julian	Ltn.	1306/X A
2882	Lula Stefan	Ltn.	446/XVIII C
2883	Luśniak Stefan	Ltn.	709/XI B
2884	Lutrzykowski Antoni	Obltn.	3225/II D
2885	Luty-Lutowski Antoni	Ltn.	1568/X C
2886	Lück Piotr	Hptm.	1424/XI A
2887	Łabaziewicz Włodzimierz	Ltn.	291/XVIII B
2888	Łada Bolesław	Ltn.	943/XI B
2889	Łada Franciszek	Ltn.	1291/X A
2890	Łada Paweł	Obltn.	421/XVIII B
2891	Łada-Czarnowski Leonard	Obltn.	944/XI B
2892	Łaganowski Stanisław	Hptm.	52769/X B
2893	Łagisz Antoni	Ltn.	576/X A
2894	Łagoński Kazimierz	Ltn.	467/XI B
2895	Łaguna Witold	Hptm.	123/IX C
2896	Łakomski Wacław	Ltn.	48799/IV A
2897	Łakomy Mieczysław	Ltn.	422/XVIII C
2898	Łanowiecki Władysław	Ltn.	424/XVIII C
2899	Łanucha Ludwik	Ltn.	34/X A
2900	Łapawa Jan	Fldw-Ltn.	3090/X A
2901	Łapiński Eugeniusz	Ltn.	1292/X A
2902	Łapiński Tadeusz	Ltn.	426/XVIII C
2903	Łapiński Wacław	Hptm.	898/XI A
2904	Łapiński Witold	Hptm.	948/XI B
2905	Łaszewicz Antoni	Ltn.	854/IX A
2906	Łaszewski Jerzy	Obltn.	126/IX C
2907	Łata Kazimierz	Fldw-Ltn.	293/XVIII B
2908	Łatkiewicz Jerzy	Ltn.	858/II B
2909	Łatkowski Jan	Hptm.	2114/II B
2910	Ławacz Karol	Mjr.	62/XI B
2911	Ławcewicz Leon	Obltn.	949/XI B
2912	Ławniczak Feliks	Ltn.	49244/IV A
2913	Łazuta Władysław	Ltn.	9519/XI B
2914	Łącki Julian	Obltn.	1252/XI A
2915	Łączka Ryszard	Ltn.	1816/II B
2916	Łączkowski Konstanty	Hptm.	2130/II B
2917	Łączyński Antoni	Ltn.	80307/I A
2918	Łączyński Mieczysław	Obltn.	809/IX A
2919	Łempicki Jerzy	Obltn.	2780/XVIII A
2920	Łęgowski Alfons	Ltn.	52606/X A
2921	Łękowski Mieczysław	Ltn.	1706/II B
2922	Łobodowski Jan	Ltn.	66/XI B
2923	Łoc Rafał	Ltn.	308/XVIII B
2924	Łodziński Tadeusz	Ltn.	707/IX A

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
2925	Łodziński Zdzisław	Ltn.	1301/X A
2926	Łonicki Janusz	Obltn.	52932/X B
2927	Łopaciuk Józef	Ltn.	309/XVIII B
2928	Łapacki Władysław	Ltn.	310/XVIII B
2929	Łopuszyński Marian	Ltn.	2223/II B
2930	Łoś Ludwik	Hptm.	661/IX B
2931	Łowicki Lechosław	Ltn.	763/XI A
2932	Łoza Stanisław	Hptm.	52770/X B
2933	Łoziński Henryk	Obltn.	1820/II B
2934	Łoziński Roman	Rtm.	989/XI B
2935	Łoziński Witold	Obltn.	312/XVIII B
2936	Łuba Stefan	Ltn.	117/XI A
2937	Łubiński Stanisław	Obltn.	434/IX A
2938	Łubkowski Bronisław	Ltn.	746/IX B
2939	Łucki Karol	Ltn.	225/XI A
2940	Łuczak Franciszek	Ltn.	1435/XI A
2941	Łuczak Leon	Ltn.	448/XVIII C
2942	Łuczkowski Ludomir	Hptm.	690/X A
2943	Łucznik Bronisław	Ltn.	2300/II B
2944	Łuczyński Jerzy	Ltn.	705/XI B
2945	Ługowski Marian	Ltn.	4/II C
2946	Łukasiak Stefan	Ltn.	916/IX B
2947	Łukasiewicz Eugeniusz	Ltn.	707/XI B
2948	Łukaszewicz Kazimierz	Ltn.	450/XVIII C
2949	Łukasiewicz Marian	Hptm.	611/X A
2950	Łukasik Andrzej	Obltn.	2190/II B
2951	Łukasik Antoni	Hptm.	1839/II A
2952	Łukasik Teodor	Ltn.	449/XVIII C
2953	Łukaszewicz Edmund	Obltn.	715/IX A
2954	Łukaszewicz Józef	Ltn.	4771/XVIII A
2955	Łukaszewicz Józef Gwidon	Ltn.	706/XI B
2956	Łukaszewicz Stanisław	Ltn.	789/IX A
2957	Łukaszewicz Stefan	Ltn.	48765/IV A
2958	Łukaszkiewicz Roman	Ltn.	3227/II D
2959	Łukomski Alfred	Ltn.	451/XVIII C
2960	Łukowski Henryk	Hptm.	708/XI B
2961	Łuniewski Erazm	Hptm.	2027/II B
2962	Łuszczewski Henryk	Hptm.	25479/XVIII A
2963	Łuszczkiewicz Jan	Korv-Kpt.	31213/XVIII A
2964	Łuszczyna Tadeusz	Ltn.	710/XI B
2965	Łużecki Jan	Hptm.	322/XI B
2966	Łyczkowski Waław	Obltn.	439/IX A z-eg
2967	Łyczyński Lucjan	Ltn.	1307/X A
2968	Łysakowski Eryk	Ltn.	52607/X A
2969	Łyskawa Alfons	Ltn.	799/II B
2970	Łyskowski Edmund	Obltn.	1165/X A
2971	Łyszkiewicz Kazimierz	Ltn.	2352/II B
2972	Łyżwiński Bogusław	Ltn.z.S.	452/XVIII C
2973	Łazarewicz Antoni	Ltn.	2/II C
2974	Mac Tomasz	Ltn.	4777/XVIII A
2975	Mach Aleksander	Ltn.	1900/II B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
2976	Mach Jan	Mjr.	75043/X B
2977	Mach Mikołaj	Obltn.	1717/XI B
2978	Macherski Mieczysław	Obltn.	508/IX A
2979	Macherski Stanisław	Obltn.	804/IX B
2980	Macheta Stanisław	Ltn.	249/XI A
2981	Machnikowski Stanisław	Obltn.	125/XI A
2982	Machowicz Jan	Ltn.	68/XI B
2983	Machowski Kazimierz	Ltn.	315/XVIII B
2984	Machura Franciszek	Ltn.	397/XI B
2985	Machutta Jan	Ltn.	993/XI B
2986	Macias Kazimierz	Ltn.	227/XI B
2987	Macichowski Józef	Ltn.	93/X A
2988	Macidłowski Roman	Ltn.	750/XI A
2989	Maciejek Eugeniusz	Ltn.	8110/XVIII A
2990	Maciejewski Eugeniusz	Ltn.	454/XVIII C
2991	Maciejewski Franciszek	Ltn.	1427/XI A
2992	Maciejewski Jan	Hptm.	837/II B
2993	Maciejewski Maksymilian	Ltn.	455/XVIII C
2994	Maciejewski Wincenty	Obltn.	2214/II B
2995	Macierewicz Zbigniew	Ltn.	1379/XI A
2996	Macioł Antoni	Obltn.	630/IX B
2997	Maciołowski Stanisław	Obltn.	994/XI B
2998	Mackiewicz Stanisław	Ltn.	995/XI B
2999	Maculewicz Jan	Ltn.	48962/IV A
3000	Maculewicz Władysław	Ltn.	134/IX C
3001	Maczyński Jan	Ltn.	52622/X B
3002	Maćkowski Władysław	Hptm.	52771/X B
3003	Madej Adam	Mjr.	19/VII C
3004	Madejczyk Eugeniusz	Hptm.	1136/X A
3005	Madejski Marian	Hptm.	52772/X B
3006	Mader Bernard	Ltn.	456/XVIII C
3007	Mader Edward	Ltn.	457/XVIII C
3008	Madeyski Marian	Obltn.	436/XI A
3009	Madeyski Stefan	Ltn.	228/XI B
3010	Mafteniuk Zdzisław	Ltn.	6683/XVIII A
3011	Magdziarz Stefan	Ltn.	1682/XI B
3012	Maib Gerard	Ltn.	460/XVIII C
3013	Maj Aleksander	Ltn.	308/X A
3014	Majblum Szymon	Ltn.	118/II A
3015	Majcherski Konrad	Hptm.	613/X A
3016	Majchrowski Marian	Ltn.	319/XVIII B
3017	Majewski Eligiusz	Hptm.	136/IX C
3018	Majewski Jerzy	Ltn.	399/XI B
3019	Majewski Kazimierz	Obltn.	1791/XI B
3020	Majewski Roman	Hptm.	1792/XI B
3021	Majewski Tadeusz	Obltn.	5423/XVIII A
3022	Majewski Walter	Ltn.	320/XVIII B
3023	Majewski Wilhelm	Hptm.	52774/X B
3024	Majkowski Tadeusz	Ltn.	997/XI B
3025	Majorek Aleksander	Obltn.	998/XI B
3026	Majorek Leonard	Ltn.	321/XVIII B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
3027	Majorkiewicz Saturnin	Obltn.	999/XI B
3028	Makać Józef	Ltn.	1309/X A
3029	Makarewicz Mieczysław	Ltn.	566/IX B
3030	Makarowski Stefan	Ltn.	322/XVIII B
3031	Makarski Antoni	Ltn.	461/XVIII C
3032	Makles Franciszek	Ltn.	736/IX B
3033	Makosz Bronisław	Ltn.	48668/IV A
3034	Makowski Franciszek	Ltn.	323/XVIII B
3035	Makowski Jan	Obltn.	1268/XI A
3036	Makowski Karol	Obltn.	325/XVIII B
3037	Makowski Ludwik	Obltn.	32873/XIII A
3038	Makowski Tadeusz	Hptm.	137/IX C
3039	Makowski Tadeusz	Obltn.	326/XVIII B
3040	Makowski Zdzisław	Ltn.	327/XVIII B
3041	Makulski Marian	Ltn.	1841/II B
3042	Malanowicz Antoni	Obltn.	676/IX B
3043	Malanowski Franciszek Zdzisław	Obltn.	1002/XI B
3044	Malanowski Jerzy	Ltn.	48910/IV A
3045	Malanowski Józef	Obltn.	549/IX B
3046	Malanowski Indomir	Ltn.	327/XI A
3047	Malawski Tadeusz	Ltn.	431/XI A
3048	Malcher Roman	Ltn.	328/XVIII B
3049	Malchrowicz Florian	Ltn.	633/IX A
3050	Malczyk Józef	Obltn.	70/XI B
3051	Malec Stanisław	Obltn.	1067/II B
3052	Malecki Stanisław	Mjr.	242/X B
3053	Malejewski Eugeniusz	Ltn.	703/XI A
3054	Maleszak Marian	Ltn.	329/XVIII B
3055	Maleszka Edmund	Ltn.	1640/XI B
3056	Malewski Konrad	Ltn.	1718/XI B
3057	Malicki Bernard	Ltn.	832/II B
3058	Malicki Stanisław	Obltn.	330/XVIII B
3059	Malik Janusz	Ltn.	868/IX A
3060	Malik Wiesław	Obltn.	379/X A
3061	Malinowski Bronisław	Obltn.	1003/XI B
3062	Malonowski Izidor	Hptm.	1793/XI B
3063	Malinowski Józef	Obltn.	1369/XI A
3064	Malinowski Józef	Ltn.	331/XVIII B
3065	Malinowski Kazimierz	Ltn.	1502/X A
3066	Malinowski Szczepan	Hptm.	5101/XVIII A
3067	Malinowski Tomasz	Ltn.	1005/XI B
3068	Malinowski Wacław	Ltn.	140/IX C
3069	Malinowski Witold	Ltn.	272/X A
3070	Maliński Maksymiljan	Ltn.	684/II B
3071	Maliszewski Bolesław	Obltn.	2297/II B
3072	Mallow Tadeusz	Ltn.	333/XVIII B
3073	Malowańczyk Wacław	Ltn.	5450/XVIII A
3074	Małachowski Czesław	Rtm.	1001/XI B
3075	Małaszczek Eugeniusz	Obltn.	699/IX B
3076	Małecki Eugeniusz	Obltn.	138/IX C
3077	Małecki Julian	Hptm.	464/XVIII C

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
3078	Małecki Stefan	Ltn.	1007/XI B
3079	Małecki Wacław	Hptm.	49228/IV A
3080	Małek Jan	Ltn.	139/IX C
3081	Małek Piotr	Ltn.	463/XVIII C
3082	Małek Stanisław	Obltn.	32452/XIII A
3083	Małkowski Jan	Ltn.	332/XVIII B
3084	Małkowski Stanisław	Ltn.	48969/IV A
3085	Małolepszy Marian	Ltn.	1019/XI B
3086	Małolepszy Stanisław	Ltn.	6949/XXI A
3087	Małolepszy Tadeusz	Ltn.	1008/XI B
3088	Mały Feliks	Ltn.	366/X A
3089	Mamak Władysław	Ltn.z.S.	1758/VIII A
3090	Mamrzyński Jan	Ltn.	28/IX B
3091	Mandryk Marian	Ltn.	821/II B
3092	Mandzel Jan	Ltn.	40/XI B
3093	Mania Jan	Obltn.	473/X A
3094	Maniak Stanisław	Mjr.	1849/XVIII C
3095	Maniewski Marian	Ltn.	75081/X B
3096	Manikowski Witold	Ltn.	48830/IV A
3097	Manczak Kazimierz	Ltn.	48636/IV A
3098	Mańkowski Bogdan	Kpt.Ltn.	31006/XVIII A
3099	Marchel Stanisław	Hptm.	32158/XIII A
3100	Marchelewski Bolesław	Ltn.	1857/II B
3101	Marchilewicz Alfred	Hptm.	142/IX C
3102	Marchlewski Franciszek	Ltn.	52592/X A
3103	Marchocki Marian	Ltn.	229/XI B
3104	Marcinek Józef	Obltn.	401/XI B
3105	Marciniak Edmund	Ltn.	465/XVIII C
3106	Marciniak Franciszek	Hptm.	1509/X A
3107	Marciniak Kazimierz	Hptm.	19172/XVIII A
3108	Marciniak Wincenty	Obltn.	1795/XI B
3109	Marcinkaniec Władysław	Ltn.	639/IX B
3110	Marcinkiewicz Józef	Mjr.	26691/XVIII A
3111	Marcinkowski Czesław	Ltn.	334/XVIII B
3112	Marcinkowski Kazimierz	Ltn.	391/X A
3113	Marcinowski Włodzimierz	Ltn.	769/II B
3114	Marczak Stanisław	Hptm.	35/XI B
3115	Marek Eugeniusz	Obltn.	402/XI B
3116	Marek Konrad	Ltn.	69/X A
3117	Marek Sylwester	Ltn.	466/XVIII C
3118	Marek Tadeusz	Hptm.	1309/II B
3119	Margas Władysław	Ltn.	336/XVIII B
3120	Maricz Mieczysław	Ltn.	21731/XVIII A
3121	Markofka Wilhelm	Ltn.	490/XI B
3122	Markiewicz Ignacy	Obltn.z.S.	892/XVIII C
3123	Markiewicz Wacław	Ltn.	337/XVIII B
3124	Markiewicz Władysław	Ltn.	467/XVIII C
3125	Markowski Edmund	Ltn.	1013/XI B
3126	Markowski Henryk	Ltn.	339/XVIII B
3127	Markowski Janusz	Obltn.	758/IX B
3128	Markowski Ryszard	Ltn.	1311/X A

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
3129	Markowski Stanisław	Ltn.	20491/II D
3130	Markowski Tadeusz	Ltn.	340/XVIII B
3131	Markus Mieczysław	Ltn.	157/XII A
3132	Markuszewski Leon	Ltn.	5697/XVIII A
3133	Markwitz Władysław	Ltn.	888/IX B
3134	Marona Włodzimierz	Ltn.	230/XI B
3135	Marowski Robert	Ltn.	49241/IV A
3136	Marski Jerzy	Ltn.	341/XVIII B
3137	Marszałek Antoni	Ltn.	342/XVIII B
3138	Marszałek Jan	Mjr.	231/XI B
3139	Marszałek Stanisław	Ltn.	105/X A
3140	Marszałkowski Roman	Ltn.	2186/II B
3141	Martini Roman	Ltn.	32339/XIII A
3142	Martyna Władysław	Obltn.	4753/XVIII A
3143	Martiński Franciszek	Ltn.	1416/XI A
3144	Marusznik Marian	Ltn.	642/XI A
3145	Marx Jerzy	Hptm.	2129/II B
3146	Marynowski Tadeusz	Hptm.	7433/XVIII A
3147	Marzęcki Józef	Ltn.	1015/XI B
3148	Marzyński Dawid	Obltn.	1418/XI A
3149	Maselewski Jan	Ltn.	2207/II B
3150	Maselkowski Otton	Obltn.	19175/XVIII A
3151	Masian Jan	Ltn.	468/XVIII C
3152	Maskowicz Stanisław	Hptm.	38/VII C
3153	Masłoń Wacław	Ltn.	343/XVIII B
3154	Masłowski Eugeniusz	Ltn.	344/XVIII B
3155	Masłowski Kazimierz	Hptm.	1794/XI B
3156	Mastalerz Roman	Ltn.	144/XI A
3157	Mastalski Stanisław	Mjr.	143/IX C
3158	Maszczyk Kazimierz	Ltn.	2174/II B
3159	Maszczyk Mieczysław	Obltn.	1166/X A
3160	Maszner Wiktor	Ltn.	469/XVIII C
3161	Matczak von Gwiazdecki Edward	Ltn.	48861/IV A
3162	Matczyński Stefan	Ltn.	1587/XI B
3163	Mateja Jerzy	Ltn.	404/XI B
3164	Matejkowski Aleksander	Hptm.	52777/X A
3165	Matela Karol	Ltn.	471/XVIII C
3166	Maternowski Adolf	Ltn.	405/XI B
3167	Mateuszczyk Józef	Ltn.	871/XI A
3168	Matuszak Feliks	Ltn.	156/XI A
3169	Matuszak Franciszek	Hptm.	1948/II B
3170	Matuszek Eryk	Rtm.	54945/XX B
3171	Matuszek Rudolf	Obstltn.	233/XI B
3172	Matuszewicz Władysław	Mjr.	535/IX A
3173	Matuszewski Cezary	Obltn.	1009/XI B
3174	Matuszewski Olgierd	Ltn.	1016/XI B
3175	Matuszewski Władysław	Ltn.	1018/XI B
3176	Matuszewski Zygfryd	Ltn.	1299/XI A
3177	Matyja Bronisław	Ltn.	1339/XVIII A
3178	Matys Józef	Ltn.	307/XI A
3179	Matysek Alfons	Obltn.	1020/XI B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
3180	Matysiewicz Ryszard	Ltn.	770/II B
3181	Matyszkiewicz Eugeniusz	Ltn.	1313/X A
3182	Maurer Wawrzyniec	Ltn.	419/IX B
3183	May Karol	Obltn.	1021/XI B
3184	Mayer Kazimierz	Ltn.	1903/XVIII C
3185	Mayer Stefan	Mjr.	71/XI B
3186	Mayerberg Roman	Ltn.	52639/X A
3187	Maziarz Jan	Hptm.	1385/XI A
3188	Maziarz Tadeusz	Hptm.	5416/XVIII A
3189	Mazierski Władysław	Ltn.	472/XVIII C
3190	Mazoń Władysław	Hptm.	72/XI B
3191	Mazur Antoni	Hptm.	1530/X A
3192	Mazurak Edward	Obltn.	1023/XI B
3193	Mazurek Antoni	Ltn.	1315/X A
3194	Mazurek Jan	Ltn.	181/X A
3195	Mazurek Karol	Mjr.	405/IX A
3196	Mazurkiewicz Bogumił	Ltn.	473/XVIII C
3197	Mazurkiewicz Bolesław	Hptm.	476/IX B
3198	Mazurkiewicz Edward	Hptm.	2039/IX B
3199	Mazurkiewicz Józef	Ltn.	522/II B
3200	Mazurkiewicz Stanisław	Obltn.	73/XI B
3201	Mazurkiewicz Wiktor	Obltn.	403/XI B
3202	Mączak Antoni	Ltn.	8106/XVIII A
3203	Mączka Leon	Obltn.	48733/IV A
3204	Mączka Ryszard	Ltn.	48797/IV A
3205	Mączyński Czesław	Ltn.	685/XI A
3206	Mądrzykowski Stefan	Ltn.	317/XVIII B
3207	Medyński Jan	Hptm.	1796/XI B
3208	Megiel Stanisław	Ltn.	345/XVIII B
3209	Mejnartowicz Leon	Ltn.	445/X A
3210	Melcer Józef	Fldw-Ltn.	1003/XI A
3211	Melchinkiewicz Tadeusz	Ltn.	7453/XVIII A
3212	Meller Józef	Ltn.	475/XVIII C
3213	Meller Marian	Ltn.	476/XVIII C
3214	Mendakiewicz Władysław	Ltn.	1719/XI B
3215	Menel Benedykt	Ltn.	923/IX A
3216	Mensch Kazimierz	Hptm.	1025/XI B
3217	Menzel Rudolf	Ltn.	477/XVIII C
3218	Mer Michał	Ltn.	478/XVIII C
3219	Meres Bolesław	Ltn.	479/XVIII C
3220	Merkisz Leonard	Obltn.	1026/XI B
3221	Merklejn Kazimierz	Obltn.	480/XVIII C
3222	Merło Stanisław	Ltn.	844/IX B
3223	Messner Edward	Ltn.	482/II B
3224	Meuszyński Jarosław	Ltn.	408/XI B
3225	Męciński Zdzisław	Ltn.	3861/XC/153/XA
3226	Mędrzycki Zenon	Obltn.	873/IX B
3227	Michalak Henryk	Ltn.	410/XI B
3228	Michalak Jan	Hptm.	52779/X B
3229	Michalak Kazimierz	Ltn.	597/IX B
3230	Michalak Leon	Obltn.	48617/IV A

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
3231	Michalewski Antoni	Mjr.	49223/IV A
3232	Michalik Karol	Obltn.	177/8113/XVIII A
3233	Michalski Henryk	Ltn.	462/XI A
3234	Michalski Hilary	Ltn.	1027/XI B
3235	Michalski Maksymilian	Ltn.	483/XVIII B
3236	Michalski Marian	Obltn.	411/XI B
3237	Michalski Roman	Ltn.	484/XVIII C
3238	Michalski Stanisław	Obltn.	485/XVIII C
3239	Michalski Stefan	Ltn.	1028/XI B
3240	Michalski Tadeusz	Ltn.	348/XVIII B
3241	Michalski Wiktor	Ltn.	1029/XI B
3242	Michalski Zbigniew	Obltn.	144/IX C
3243	Michałkiewicz Marian	Obltn.	672/II B
3244	Michałkiewicz Roman	Ltn.	475/XI A
3245	Michałowski Jerzy	Ltn.	511/IX B
3246	Michałowski Kazimierz	Obltn.	240/XVIII A
3247	Michałowski Roman	Ltn.	481/XVIII C
3248	Michałowski Wiesław	Ltn.	482/XVIII C
3249	Michałowski Włodzimierz	Ltn.	364/X A
3250	Michałowski Zygmund	Hptm.	1274/XI A
3251	Michelini Otto	Obltn.	1167/X A
3252	Michniewicz Tadeusz	Ltn.	487/XVIII C
3253	Michniewicz Tadeusz	Ltn.	2069/II B
3254	Michónski Józef	Obltn.	1704/II B
3255	Michónski Stefan	Ltn.	235/XI A
3256	Mickiewicz Tadeusz	Ltn.	488/XVIII C
3257	Midura Franciszek	Mjr.	412/XI B
3258	Miechowiak Jan	Ltn.	8100/XVIII A
3259	Mieczkowski Bogdan	Ltn.	1030/XI B
3260	Miecznikowski Stanisław	Hptm.	413/XI B
3261	Mieczyński Leon	Ltn.	519/IX B
3262	Mieczyński Tadeusz	Ltn.	917/XI A
3263	Miedzianowski Tadeusz	Hptm.	1031/XI B
3264	Mielczarek Józef	Obltn.	15694/II D
3265	Mielczarski Józef	Obltn.	503/XI A
3266	Mielnicki Bolesław	Hptm.	1032/XI B
3267	Mielnik Wiktor	Ltn.	550/II A
3268	Mieluk Piotr	Ltn.	489/XVIII C
3269	Mierowski Tadeusz	Ltn.	49201/IV A
3270	Mierzejewski Antoni	Obltn.	1033/XI B
3271	Mierzejewski Piotr	Obltn.	19799XVIII A
3272	Mierzejewski Roman	Ltn.	349/XVIII B
3273	Mierzwa Edward	Ltn.	490/XVIII C
3274	Mierzwiński Ludwik	Ltn.	829/IX B
3275	Mierzwiński Zygmunt	Mjr.	1797/XI B
3276	Mieszkowski Emil	Obltn.	1002/XI A
3277	Mieszkowski Stanisław	Kpt-Ltn.	491/XVIII C
3278	Mieszkowski Szczepan	Ltn.	648/XI A
3279	Mietliński Eugeniusz	Ltn.	145/IX C
3280	Miezian Edward	Ltn.	444/X A
3281	Miękisz Wiktor	Obltn.	847/II A

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
3282	Mięsowicz Albin	Ltn.	5445/XVIII A
3283	Miga Stanisław	Obltn.	235/XI B
3284	Mika Marian	Ltn.	550/XI A
3285	Mika Stanisław	Ltn.	1257/XXI A
3286	Mikienko Antoni	Obltn.	764/XI A
3287	Mikiszko Wiktor	Obltn.	510/XI A
3288	Miklas Feliks	Mjr.	146/IX C
3289	Mikołajczak Leon	Ltn.	350/XVIII B
3290	Mikołajczuk Piotr	Obltn.	52387/XIII
3291	Mikołajczyk Stanisław	Ltn.	414/XI B
3292	Mikołajewski Henryk	Ltn.	19816/XVIII A
3293	Mikołajewski Zygmunt	Obltn.	147/IX C
3294	Mikołajtis-Michałowski Ludwik	Mjr.	148/IX C
3295	Mikosz Stanisław	Rtm.	97/X A
3296	Mikoszewski Stefan	Obltn.	351/XVIII B
3297	Miksa Henryk	Obltn.	1036/XI B
3298	Mikulski Józef	Obltn.	492/XVIII C
3299	Mikulski Józef	Ltn.	352/XVIII B
3300	Mikuła Józef	Obltn.	246/XI B
3301	Mikusiewicz Michał	Ltn.	1034/XI B
3302	Milczarek Władysław	Ltn.	1000/XI B
3303	Milczyński Stefan	Ltn.	530/X A
3304	Miler Zdzisław	Ltn.	1799/XI B
3305	Milewski Czesław	Obltn.	149/IX C
3306	Milewski Jan	Ltn.	762/IX B
3307	Milewski Janusz	Rtm.	1037/XI B
3308	Milewski Stanisław	Ltn.	353/XVIII B
3309	Milewski Stanisław	Ltn.	494/XVIII C
3310	Miller Ryszard	Ltn.	1345/XI B
3311	Milowicz Stanisław	Ltn.	112/X A
3312	Miluski Ludwik	Ltn.	468/XVIII A
3313	Miładowski Kazimierz	Kpt.-Ltn.	493/XVIII C
3314	Milecki Tadeusz	Ltn.	1798/XI B
3315	Milek Bolesław	Mjr.	714/II B
3316	Miłobędzki Henryk	Ltn.	766/IX
3317	Minecki Kazimierz	Rtm.	454/X A
3318	Mingajło Jerzy	Ltn.	48895/IV A
3319	Miniewski Kazimierz	Hptm.	52781/X B
3320	Minkina Jerzy	Ltn.	150/IX C
3321	Minkowski Jan	Ltn.	1800/XI B
3322	Miodek Edward	Hptm.	495/XVIII C
3323	Mirecki Bolesław	Ltn.	19186/XVIII A
3324	Mirecki Jerzy	Hptm.	151/IX C
3325	Mirecki Jerzy	Ltn.	770/IX B
3326	Mirowski Jan	Hptm.	408/IX B
3327	Mirowski Jan	Hptm.	49111/IV A
3328	Mirowski Stefan	Ltn.	152/IX C
3329	Mirowski Witold	Ltn.	496/XVIII C
3330	Misiak Tadeusz	Ltn.	497/XVIII C
3331	Misiewicz Leonard	Ltn.	498/XVIII C
3332	Misiewicz Władysław	Ltn.	1338/XVIII A

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
3333	Misiewski Eustachy	Hptm.	52782/X B
3334	Misiuk Andrzej	Ltn.	1085/II B
3335	Missala Jerzy	Ltn.	666/II B
3336	Mistygacz Stanisław	Ltn.	1590/XI B
3337	Miszewski Adam	Ltn.	38/X A
3338	Miszewski Antoni	Hptm.	584/XI A
3339	Miszewski Stanisław	Hptm.	153/IX C
3340	Miśkiewicz Bogusław	Ltn.	783/IX
3341	Mitkiewicz-Prus Seweryn	Ltn.	1168/XI B
3342	Mizerski Jerzy	Hptm.	237/XI B
3343	Mizerski Stefan	Obltn.	499/XVIII C
3344	Mizgalski Czesław	Hptm.	1137/X A
3345	Mizgalski Karol Feliks	Kpt-Ltn.	500/XVIII C
3346	Miziołek Ryszard	Ltn.	5434/XVIII A
3347	Mleczo Jan	Ltn.	1253/XI A
3348	Mlicki Józef	Ltn.	1040/XI B
3349	Mładanowicz Edmund	Obltn.	1018/XI A
3350	Młodzianowski Stanisław	Hptm.	303/IX C
3351	Młodzianowski Wacław	Obst.	1801/XI B
3352	Młodzianowski Zbigniew	Ltn.	501/XVIII C
3353	Młodziejowski Jerzy	Ltn.	502/XVIII C
3354	Młodkowski Tadeusz	Ltn.	355/XVIII B
3355	Młynarski Andrzej	Ltn.	1552/X A
3356	Mochtak Kazimierz	Ltn.	356/XVIII B
3357	Modzelewski Wyszosław	Ltn.	503/XVIII C
3358	Modzelewski Zygmunt	Ltn.	869/IX B
3359	Modrzejewski Józef	Ltn.	509/XI A
3360	Mogilnicki Edward	Ltn.	5112/XVIII A
3361	Mogilnicki Jan	Ltn.	5113/XVIII A
3362	Mohuczy Adam	Freg-Kpt.	31003/XVIII A
3363	Mohuczy Aleksander	FregpKpt.	504/XVIII C
3364	Mojkowski Stanisław	Ltn.	5455/XVIII A
3365	Mokrosz Rudolf	Obltn.	115/XI A
3366	Mokrzejcki Antoni	Obltn.	1520/X A
3367	Molenda Zygmunt	Ltn.	2011/II B
3368	Molka Adam	Mjr.Dr.	15557/IV A
3369	Molski Henryk	Ltn.	1356/XI A
3370	Mołodyński Antoni	Ltn.	505/XVIII C
3371	Mołodyński Mieczysław	Obltn.	52941/X B
3372	Monarski Jerzy	Ltn.	254/X A
3373	Monarski Paweł	Ltn.	357/XIII B
3374	Mondzielewski Leon	Obltn.	2107/XVIII A
3375	Moniuszko Stanisław	Hptm.	608/X A
3376	Montak Stefan	Ltn.	1042/XI B
3377	Moraczewski Jan	Hptm.	154/IX C
3378	Moraczewski Leon	Obltn.	2243/II B
3379	Morawski Adam	Obltn.	1043/XI B
3380	Morawski Franciszek	Obltn.	2261/II B
3381	Morawski Henryk	Ltn.	79/XI B
3382	Morawski Henryk	Ltn.	1893/II B
3383	Morawski Kazimierz	Ltn.	893/XVIII C

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
3384	Morawski Kazimierz	Ltn.	7426/XVIII A
3385	Morawski Ludwik	Ltn.	506/XVIII C
3386	Morawski Ludwik	Ltn.	1645/II B
3387	Morawski Władysław	Obltn.	183/XVIII A
3388	Morcinek Roch	Ltn.	3219/II D
3389	Mordwiłko Michał	Hptm.	155/IX C
3390	Mordzewski Kazimierz	Hptm.	52784/X B
3391	Morisson Marian	Ltn.	1436/XI B
3392	Morisz Waław	Ltn.	238/XI B
3393	Moroniewicz Mieczysław	Ltn.	1867/II B
3394	Morąki Zbigniew	Ltn.	416/XI B
3395	Moryło Aleksander	Ltn.	239/XI B
3396	Morzkowski Ignacy	Hptm.	48570/IV A
3397	Mosiński Stefan	Mjr.	1044/XI B
3398	Mossakowski Józef	Ltn.	1838/II B
3399	Mossakowski Władysław	Ltn.	508/XVIII C
3400	Mossoczy Rornald	Mjr.	8/II C
3401	Mostek Adam	Hptm.	407/IX B
3402	Mostowik Józef	Kpt.Ltn.	509/XVIII C
3403	Mostowski Władysław	Obltn.	1848/II B
3404	Moszczeński Mieczysław	Obltn.	1045/XI B
3405	Moszczeński Władysław	Obltn.	428/XI A
3406	Moszyński Stanisław	Obltn.	611/XI A
3407	Mościcki Aleksander	Ltn.	507/XVIII C
3408	Mościcki Czesław	Ltn.	7773/XVIII A
3409	Mościcki Henryk	Ltn.	358/XVIII B
3410	Mościcki Ludwik	Rtm.	1269/XXI A
3411	Motyliński Władysław	Ltn.	1046/XI B
3412	Motz Mieczysław	Ltn.	698/XI A
3413	Mol Józef	Ltn.	109/XI A
3414	Mrall Albin	Ltn.	695/XI A
3415	Mroczkiewicz Lech	Ltn.	1047/XI B
3416	Mroczkowski Zygmunt	Ltn.	360/XVIII B
3417	Mroziński Józef	Ltn.	1324/X A
3418	Mroziński Józef	Obltn.	15377/II D
3419	Mrożawski Jerzy	Ltn.	15372/II D
3420	Mroz Jan	Obltn.	240/XI B
3421	Mroz Jan	Ltn.	511/XVIII C
3422	Mroz Michał	Ltn.	359/XVIII B
3423	Mroz Stanisław	Ltn.	2303/II B
3424	Mroz Zdzisław	Ltn.	512/XVIII A
3425	Mrugowski Leon	Ltn.	1048/XI B
3426	Mrzygłód Konstanty	Obltn.	241/XI B
3427	Mucha Piotr	Ltn.	242/XI B
3428	Muchnicki Stanisław	Hptm.	243/XI B
3429	Muchowski Józef	Obltn.	588/IX B
3430	Mudzo Jan	Ltn.	7765/XVIII A
3431	Mukułowski Teodor	Obltn.	1050/XI B
3432	Mulczyński Bernard	Obltn.	11/X A
3433	Murawski Edmund	Ltn.	516/XI A
3434	Murmelstein Efraim	Ltn.	48912/IV A

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
3435	Musiał Stanisław	Hptm.	52786/X B
3436	Musiałek Zbigniew	Ltn.	157/IX C
3437	Musidłowski Konrad	Ltn.	19822/XVIII A
3438	Muskat Tadeusz	Ltn.	1802/XI B
3439	Muszkat Kazimierz	Ltn.	2088/II B
3440	Muszyński Michał	Hptm.	1053/XI B
3441	Muszyński Mieczysław	Ltn.	820/IX B
3442	Muszyński Wiktor	Ltn.	2175/II B
3443	Muszyński Zygmunt	Rtm.	623/IX A
3444	Muśkiewicz Marian	Ltn.	525/X A
3445	Muśnicki Kazimierz	Ltn.	1052/XI B
3446	Muśnicki Stanisław	Ltn.	1259/XI A
3447	Miller Leonard	Mjr.	712/XI B
3448	Mycielski Stanisław	Ltn.	514/XVIII C
3449	Myrdzik Kazimierz	Ltn.	601/IX B
3450	Mysliński Zygmunt	Ltn.	761/II B
3451	Mżyk Alojzy	Ltn.	473/II B
3452	Michalewski Antoni	Mjr.	49223/IV A
3453	Moroz Roman	Ltn.	2302/II B
3454	Naborowski Zbigniew	Obltn.	808/XX A
3455	Nadobnik Kazimierz	Ltn.	1055/XI B
3456	Nagoszewer Josyp	Ltn.	364/XVIII B
3457	Nagorski Edward	Hptm.	1056/XI B
3458	Nahorski Michał	Obltn.	1803/XI B
3459	Nakoneczny Jan	Obltn.	291/X A
3460	Nalegowicz Gwido	Ltn.	33808/XVIII A
3461	Nalepa Stefan	Hptm.	81/XI B
3462	Nalewajko Władysław	Ltn.	8/IX B
3463	Namysłowski Józef	Ltn.	82/XI B
3464	Namysłowski Władysław	Obltn.	1644/XI B
3465	Napieralski Stanisław	Obltn.	1170/X A
3466	Napiórkowski Jan	Ltn.	515/XVIII C
3467	Napiórowski Stefan	Ltn.	516/XVIII B
3468	Napora Franciszek	Ltn.	517/XVIII C
3469	Naprawa Władysław	Mjr.	1804/XI B
3470	Narel Jan	Hptm.	32825/XIII A
3471	Narzyński Edward	Ltn.	518/XVIII C
3472	Nasiadek Władysław	Ltn.	575/XI A
3473	Nasiadko Antoni	Ltn.	1856/II B
3474	Nast Janusz	Ltn.	2304/II B
3475	Nastrożny Franciszek	Ltn.	365/XVIII B
3476	Natanson Ludwik	Ltn.	519/XVIII C
3477	Nałkański Stefan	Ltn.	1326/X A
3478	Nawrat Jan Józef	Mjr.	1805/XI B
3479	Nawrocik Stanisław	Obltn.	1057/XI B
3480	Nawrocki Alfons	Ltn.	140/XI A
3481	Nawrocki Bronisław	Ltn.	20117/XVIII A
3482	Nawrot Tadeusz	Ltn.	1865/II B
3483	Nazarko Józef	Ltn.	1862/II B
3484	Nechay Mieczysław	Ltn.	520/XVIII C
3485	Nejman Mieczysław	Obltn.	426/XVIII A

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
3486	Ners Longin	Ltn.	48785/IV A
3487	Neterowicz Józef	Ltn.	1329/X A
3488	Netter Tadeusz	Ltn.z.S.	521/XVIII C
3489	Neugebaer Zygmunt	Hptm.	52787/X B
3490	Neuman Bogdan	Ltn.	1060/XI B
3491	Neuman Franciszek Stefan	Ltn.	1084/II B
3492	Neuman Ludwik	Ltn.	186/X A
3493	Neuman Roman	Ltn.	20360/XVIII A
3494	Newel Władysław	Ltn.	679/IX B
3495	Niciński Władysław	Obltn.	415/IX A
3496	Niczko Henryk	Ltn.	1951/II A
3497	Nieborak Maksymilian	Obltn.	1061/XI B
3498	Nieciengiewicz Bolesław	Mjr.	16096/VII A
3499	Nieczuj-Ihnatowicz Ludwik	Obstltn.	1241/II A
3500	Niedbał Marian	Ltn.	760/XI A
3501	Niedziałkowski Jan	Ltn.	373/X A
3502	Niedzielski Leon	Hptm.	1062/XI B
3503	Niedzielski Marian	Obltn.	417/XI B
3504	Niedzielski Stefan	Ltn.	1569/X A
3505	Niedźwiedzki Zygmunt	Ltn.	661/X A
3506	Niegołowski Andrzej	Obltn.	1063/XI B
3507	Nieliwodzki Jan	Ltn.	522/XVIII C
3508	Nielubszyc Bolesław	Ltn.	3853/X C
3509	Niemczyk Leon	Ltn.	95/X A
3510	Niemczyk Paweł	Ltn.	368/XVIII B
3511	Niemczyk Stanisław	Ltn	83/XI.B
3512	Niemczyk Stanisław	Ltn	84/XI B
3513	Niemczynowicz Bohdan	Mjr	158/IX C
3514	Niemierko Mieczysław	Hptm	48571/IVA
3515	Niemirowicz-Szczytt Władysław	Obltn	52949/X B
3516	Nienartowicz Jan	Obltn	661/II B
3517	Nieprzecki Jan	Obltn	1258/XIA
3518	Nierobiński Bolesław	Ltn	623/XVIII C
3519	Niesiołowski Paweł	Hptm	52788/X B
3520	Niesłuchowski Stanisław	Obltn	52658/X B
3521	Niessner Władysław	Ltn	563/X A
3522	Nieszkowski Edmund	Rtm	1065/XIB
3523	Nieszporek Stefan	Ltn	419/XI B
3524	Nietresta Henryk	Hptm	1066/XI B
3525	Niewiadowski Alfred	Ltn	420/XI B
3526	Niewodniczański Ludwik	Hptm	1139/X A
3527	Niezgoda Zygmunt	Ltn	371/XVIII B
3528	Niezgodziński Bronisław	Hptm	48951/IV A
3529	Niezgódka Wacław	Obltn	53950/X B
3530	Nikolay Stanisław	Obltn	135/X A
3531	Nisiobędzki Marian	Ltn	372/XVIII B
3532	Nitka Mieczysław	Ltn	247/XI B
3533	Niwiński Leopold	Hptm	48651/IV A
3534	Nizioński Kazimierz	Mjr	604/II B
3535	Nizioński Władysław	Ltn	790/II B
3536	Nizio Paweł	Ltn	1842 II B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
3537	Niżnik Stanisław	Ltn	2125/II B
3538	Nochowicz Marian	Ltn	1068/XI B
3539	Nodzyński Władysław	Ltn	425/XI
3540	Noga Stanisław	Obltn	421/XI B
3541	Nogalski Wacław	Ltn	524/XVIII C
3542	Norbert Stefan	Ltn	1069/XI B
3543	Norski Adam	Obltn	745/IX B
3544	Nosowicz Leonard	Obltn	52951/X B
3545	Nowacki Bolesław	Obltn	1073/XI B
3546	Nowacki Jan	Obltn	44/XI A
3547	Nowacki Marian	Ltn	1047/XI B
3548	Nowacki Witold	Ltn	952/II B
3549	Nowaczyński Bogusław	Ltn	159/IX C
3550	Nowaczyński Jan	Ltn	1078/XI B
3551	Nowaczyński Tadeusz	Hptm	1079/XI B
3552	Nowak Bolesław	Ltn	749/IX B
3553	Nowak Edmund	Ltn	1070/XI B
3554	Nowak Jan	Ltn	665/XI A
3555	Nowak Józef	Obstltn	52682/X B
3556	Nowak Kazimierz	Obltn	625/XI A
3557	Nowak Mieczysław	Ltn	724/IX B
3558	Nowak Roman	Ltn	1071/XI B
3559	Nowak Stanisław	Ltn	1081/II B
3560	Nowak Walenty	Obst	1806/XI B
3561	Nowak Władysław	Ltn	160/IX C
3562	Nowak Władysław	Ltn	1693/II B
3563	Nowak Wojciech	Hptm	1621/X A
3564	Nowakowski Czesław	Obltn	373/XVIII B
3565	Nowakowski Edward	Ltn	525/XVIII C
3566	Nowakowski Feliks	Obltn	2934/II B
3567	Nowakowski Jan	Hptm	249/XI B
3568	Nowakowski Jan Mirosław	Ltn	526/XVIII C
3569	Nowakowski Jerzy	Ltn	20358/XVIII A
3570	Nowakowski Józef	Obltn	1072/XIB
3571	Nowakowski Kazimierz	Ltn	656/II B
3572	Nowakowski Leon	Ltn	4781/XVIII A
3573	Nowakowski Ludwik	Mjr	1075/XI B
3574	Nowakowski Radosław	Kpt-Ltn	31723/XVIII A
3575	Nowakowski Tomasz	Obstltn	715/II B
3576	Nowakowski Zbigniew	Hptm	36/VII C
3577	Nowakowski Zbigniew	Ltn	470/IX B
3578	Nowakowski Zenon	Obltn	162/IX C
3579	Nowakowski Zygmunt	Hptm	1833/II B
3580	Nowicki Andrzej	Ltn	514/IX B
3581	Nowicki Brunon Zygfryd	Ltn	527/XVIII C
3582	Nowicki Franciszek	Hptm	901/XI A
3583	Nowicki Gerald	Hptm	1362/II B
3584	Nowicki Kazimierz	Obltn	20104/XVIII A
3585	Nowicki-Osuch Kazimierz	Hptm	779/II B
3586	Nowicki Leon	Hptm	164/IX C
3587	Nowicki Mieczysław	Ltn	374/XVIII B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
3588	Nowicki Stanisław	Mjr	163/IX C
3589	Nowicki Tomasz	ltm Dr	1080/XI B
3590	Nowicki Zygmunt	Korv-Kpt	528/XVIII C
3591	Nowicki Zygmunt	Hptm	19818/XVIII A
3592	Nowicki Zygmunt	Ltn	4759/XVIII A
3593	Nowiński Bogusław	Ltn	1913/II B
3594	Nowiński Stanisław	Ltn	547/XI A
3595	Nowobilski Władysław	Hptm	1981/XI B
3596	Nowocię Leon	Obltn	248/XI B
3597	Nowoczyn Leon	Hptm	585/XI A
3598	Nowolecki Władysław	Ltn	930/II B
3599	Nowosad Feliks	Ltn	367/X A
3600	Nowosadowski Bohdan	Ltn	48920/IV A
3601	Nowosielski Aleksander	Mjr	12/VII C
3602	Nowosielski Julian	Ltn	367/XI A
3603	Nowosielski Zbigniew	Hptm	152/VIB
3604	Nowoświat Jan	Ltn	652/XI A
3605	Nozderko Paulin	Ltn	377/XVIII B
3606	Norczewski Czesław	Ltn	734/IX A
3607	Nyka Józef	Ltn	545/XI A
3608	Obmiński Stanisław Witold	Ltn	30828/XVIII A
3609	Obniski Zbigniew	Ltn	19807/XVIII A
3610	Oborski Augustyn Mieczysław	Ltn	529/XVIII C
3611	Obtłłowicz Władysław	Obltn	52952/X B
3612	Obuchowicz Jan	Obltn	477/IX A
3613	Ochędusko Bronisław	Ltn	530/XVIII C
3614	Ochman Julian	Ltn z.S	531/XVIII C
3615	Oćwieja Antoni	Ltn	4922/IX B
3616	Odejewski Alfons	Ltn	532/XVIII C
3617	Odrobiński Bolesław	Obltn	1031/XI B
3618	Odrowąż-Pieniążek Czesław	Ltn	1810/XI B
3619	Ody Zygmunt	Ltn	557/IX A
3620	Ogórkiewicz Hipolit	Hptm	725/IV C
3621	Ogrodowicz Adam	Ltn	580/X A
3622	Ogrodowski Kazimierz	Obltn	424/XI B
3623	Ojrzanowski Piotr	Mjr	165/IX C
3624	Okińczyc Emil	Obltn	533/XVIII C
3625	Okińczyc Jan	Obltn	1085/XI B
3626	Okińczyc Leon	Ltn	1084/XI B
3627	Okniński Euzebiusz	Ltn	2244/II B
3628	Oko Eugeniusz	Ltn	765/IX B
3629	Okolo-Kalak Jerzy	Obltn	1085/Xi B
3630	Okolo-Kalak Stanisław	Obltn	152/X B
3631	Okolowicz Mieczysław	Ltn	771/II B
3632	Okurowski Konstanty	Obltn	52953?X B
3633	Okuszek Roman	Ltn	534/XVIII C
3634	Olbrych Antoni	Ltn	1554/X A
3635	Olbrys Mieczysław	Ltn	1368/XI A
3636	Olech Eugeniusz	Obltn	880/IX B
3637	Olech Stanisław	Ltn	485/X A
3638	Olechowski Bohdan	Mjr	1805/II B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
3639	Olechowski Tadeusz	Ltn	1087/XI B
3640	Olechowski Zygmunt	Ltn	379/XVIII B
3641	Olejarczyk Edward	Obltn	425/XI B
3642	Olejniak Franciszek	Obltn	380/XVIII B
3643	Oleksiak Stefan	Ltn	2089/II B
3644	Olesiejuk Józef	Ltn	2063/II B
3645	Olesiński Mieczysław	Ltn	1441/XI A
3646	Oleszczuk Aleksander	Ltn	292/X A
3647	Oleszczuk Franciszek	Hptm	48573/IV A
3648	Olkowski Tadeusz	Ltn	1094/XI B
3649	Olkowski Władysław	Ltn	535/XVIII C
3650	Olsienkiewicz Henryk	Ltn	381/XVIII B
3651	Olsienkiewicz Mirosław	Ltn	692/XI A
3652	Olszański Aleksander	Obltn	49134/IV A
3653	Olszański Jerzy	Ltn	931/II B
3654	Olszański Józef	Ltn	932/II B
3655	Olszewski Czesław	Ltn	39/X A
3656	Olszewski Franciszek	Obltn	738/XI A
3657	Olszewski Franciszek	Ltn	1088/XI B
3658	Olszewski Kazimierz	Ltn	1090/XI B
3659	Olszewski Konstanty	Hptm	49190/IV A
3660	Olszewski Romuald	Obltn	19802/XVIII A
3661	Olszewski Stanisław Edward	Mjr	1092/XI B
3662	Olszewski Stanisław	Ltn	1669/XI B
3663	Olszewski Stanisław	Ltn	448/XI A
3664	Olszewski Zygmunt	Ltn	908/II B
3665	Oltarzewski Ludwik	Ltn	1334/X A
3666	Oltarzewski Tadeusz	Ltn	382/XVIII B
3667	Ołyński Zygmunt	Ltn	62/X A
3668	Omański Stanisław	Obltn	52957/X B
3669	Omelań Włodzimierz	Ltn	536/XVIII C
3670	Omielanowicz Czesław	Obltn	963/XI A
3671	Onak Jan	Ltn	15092/XVIII A
3672	Opala Antoni	Obltn	587/XI A
3673	Opara Jan	Ltn	1721/XI B
3674	Oplustil Mieczysław	Ltn	250/XI B
3675	Oppman Jerzy	Obltn	11/IX B
3676	Opyrchał Władysław	Ltn	166/IX C
3677	Orchowski Wacław	Mjr	167/IX C
3678	Orczewski Wiktor	Obltn	48846/IV A
3679	Orda Witold	Ltn	420/IX A
3680	Ordyczyński Mikołaj	Obstltn	1807/XI B
3681	Orkisz Franciszek	Ltn	553?/XI A
3682	Orleański Henryk	Hptm	842/II B
3683	Orlik Marian	Ltn	495?/XI B
3684	Orłowski Antoni	Ltn	383/XVIII B
3685	Orłowski Jan	Ltn	690/IX B
3686	Orłowski Jerzy	Ltn	1841/XI B
3687	Orłowski Józef	Hptm	434/X A
3688	Orłowski Kazimierz	Obltn	1095/XI B
3689	Orłowski Samuel	Ltn	384/XVIII B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
3690	Orłowski Szczepan	Hptm	85/XI B
3691	Orpikowski Eugeniusz	Ltn	1723/II B
3692	Orzechowski Wacław	Ltn	49235/IV
3693	Orzeł Zbigniew	Obltn	844/II B
3694	Orzeszko Florenty	Obltn	1097/XI B
3695	Orzychowski Stanisław	Obltn	386/XVIII B
3696	Osiecki Stanisław	Hptm	155/VI B
3697	Osiński Michał	Mjr	23/VII C
3698	Osmelak Władysław	Ltn	649/XI A
3699	Ossowski Janusz	Obltn	1098/XI B
3700	Ossowski Radosław	Ltn	19805/XVIII A
3701	Ostapowicz Stanisław	Obstltn	658/IX A
3702	Ostaszkievicz Jerzy	Hptm	875/XI A
3703	Ostaszewski Wacław	Obltn	1303/XI A
3704	Osten-Sacken Kazimierz	Hptm	1099/XI B
3705	Ostar Kazimierz	Ltn	539/XVIII C
3706	Ostrihansky Ludwik	Hptm	1100/XI B
3707	Ostrowski Aleksander	Ltn	540/XVIII C
3708	Ostrowski Edward	Obltn	534/IX B
3709	Ostrowski Jerzy	Obltn	169/ IX C
3710	Ostrowski Józef	Ltn	541/XVIII C
3711	Ostrowski-Szpigel Józef	Obltn	1665/XI B
3712	Ostrowski Stefan	Ltn	874/IX B
3713	Ostrowski Tadeusz	Ltn	1055/II B
3714	Ostrowski Witold Maciej	Ltn	192/XI A
3715	Ostrowski Zbigniew	Obltn	1684/XI B
3716	Ostrowski Zbigniew	Ltn	2262/II B
3717	Osycko Włodzimierz	Obltn	1171/X A
3718	Osmielak Bolesław	Ltn	1901/Ii B
3719	Otawski Artur	Ltn	542/XVIII C
3720	Otfinowski Sergiusz	Obltn	9/II C
3721	Otto Henryk	Ltn	543/XVIII C
3722	Otto Michał	Mjr	20345/XVIII A
3723	Otworowski Stefan	Hptm	6948/XXI A
3724	Owczarzak Bernard	Ltn	1103/XI B
3725	Owczarski Stefan	Ltn	387/XVIII B
3726	Owerkowicz Władysław	Obltn	684/IX B
3727	Owoc Kazimierz	Ltn	1959/II B
3728	Owoc Marian	Ltn	197/X A
3729	Owoc Wacław	Ltn	477/IX A
3730	Oyrzanowski Władysław	Ltn	20119/XVIII A
3731	Oziemkiewicz Paweł	Ltn	833/IX A
3732	Oziemblowski Tadeusz	Fldv.Ltn	280/XI A
3733	Ożarowski Henryk	Ltn	947/II B
3734	Ożyński Wacław	Obltn	732/IX B
3735	Orzeł Jerzy	Ltn	357/XVIII C
3736	Pabjan Mieczysław	Ltn	1891/II B
3737	Pacho Wacław	Ltn	52653/X A
3738	Pacewicz Franciszek	Ltn	2279/II B
3739	Pacewicz Stanisław	Ltn	545/XVIII C
3740	Pach Zenon	Ltn	727/IX B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
3741	Pachoński Mieczysław	Obltn	270/XI A
3742	Paciorkowski Tadeusz	Ltn	833/II B
3743	Paciorkowski Witold	Ltn	546/XVIII C
3744	Paciukanis Jan	Ltn	547/XVIII C
3745	Packiewicz Lubomir	Rtm	170/IX C
3746	Pacuski Adam	Obltn	466/X A
3747	Pacześniak Józef	Mjr	402/IX A
3748	Paczkowski Jerzy	Ltn	578/X A
3749	Paczkowski Stanisław	Hptm	1808/XI B
3750	Paczosa Władysław Aleksy	Ltn	253/XI B
3751	Padlewski-Skorupka Jerzy Adam	Ltn	549/XVIII C
3752	Pajak Franciszek	Mjr	492/IX A
3753	Pajak Tadeusz	Ltn	2012/II B
3754	Pajak Władysław	Hptm	7032/XXI
3755	Pajak Władysław	Obltn	621/XI A
3756	Pajewski Witold	Obltn	171/IX C
3757	Pajewski Władysław	Obltn	48731/IV A
3758	Pakosiński Stanisław	Ltn	922/IX B
3759	Palacz Edward	Ltn	568/IX A
3760	Palacz Roman	Ltn	388/XVIII b
3761	Palenker Marian	Obltn	902/II B
3762	Palecki Jerzy	Hptm	5681/XVIII A
3763	Palica Józef	Obltn	550/XVIII C
3764	Palica Władysław	Ltn	1475/II A
3765	Paliński Stefan	Obltn	551/XVIII C
3766	Paliński Tadeusz	Ltn	937/II B
3767	Paliński Zbigniew	Ltn	433/XI A
3768	Paliszewski Zbigniew	Ltn	1106/XI B
3769	Paluchowski Marian	Ltn	417/XI A
3770	Pałaszewski Fabian	Ltn	2233/II B
3771	Pałaszewski Mieczysław	Ltn	426/XI B
3772	Pałka Franciszek	Hptm	2216/II B
3773	Pałka Wincenty	Hptm	77670/XVIII A
3774	Pałucki Bolesław	Ltn	1107/XI B
3775	Pałys Bolesław	Obltn	52960/X B
3776	Panasiuk Grzegorz	Ltn	552/XVIII C
3777	Panczakiewicz Władysław	Ltn	1109?XI B
3778	Pancerz Kazimierz	Obltn	1108/XI B
3779	Paniński Stefan	Obltn	296/XI A
3780	Pankowski Henryk	Ltn	1114/XI B
3781	Pannert Stefan	Hptm	777/II B
3782	Pańka Józef	Ltn	15380/Ii D
3783	Pańka Zygmunt	Obltn	704/XI A
3784	Pańkowski Jerzy	Obltn	668/IX A
3785	Pappelbaum Edmund	Obltn z S	553/XVIII C
3786	Paprocki Antoni	Ltn	5120/XVIII A
3787	Paprocki Kazimierz	Ltn	1110/XI B
3788	Paprocki Tomasz Eugeniusz	Ltn	554/XVIII C
3789	Paprzycki Edward	Ltn	2049/II B
3790	Papuszka Michał	Fldv-Ltn	504/XI A
3791	Para Mieczysław	Mjr	660/IX A

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
3792	Parafianowicz Eugeniusz	Rtm	173/IX C
3793	Parat Walenty	Hptm	7766/XVIII A
3794	Parfus Stanisław	Ltn	1125/XI B
3795	Partyka Czesław	Ltn	2340/II B
3796	Parzyszek Wacław	Obltn	192/IX C
3797	Pasda Zygmunt	Ltn	555/XVIII C
3798	Pasikowski Wilhelm		390/XVIII Ltn
3799	Pasiński Florian	Ltn	556/XVIII C
3800	Pasiński Roman	Obltn	599/XI A
3801	Pasiorowski Tadeusz	Obltn	700/XI A
3802	Pasternak Kazimierz	Ltn	506/XI A
3803	Pasternak Stefan	Ltn	254/XI B
3804	Pasternak Wojciech	Ltn	87/XI B
3805	Pastuszewski Jamarý	Hptm	1118/XI B
3806	Paszkiewicz Juljusz	Obltn	1538/X A
3807	Paszkowski Henryk	obltn	557/XVIII C
3808	Paszkowski Jan	Ltn	558/XVIII C
3809	Paszkowski Jerzy	Ltn	7302/XVIII A
3810	Paszkowski Kazimierz	Obltn	932/IX B
3811	Paszkowski Roman	Ltn	1593/XI B
3812	Paszotta Kazimierz Jan	Mjr	1119/B
3813	Paterski Stanisław	Ltn	1339/X A
3814	Patora Florian	Ltn	20372/XVIII A
3815	Patyk Józef	Ltn	392/XVIII B
3816	Pauli Janusz	Ltn	2047/II B
3817	Paulik Roman	Hptm	393/XVIII B
3818	Paully Marian	Ltn	255/XI B
3819	Paulus Antoni	Ltn	632/XI A
3820	Pawecki Tadeusz	Ltn	394/XVIII B
3821	Pawelec Antoni	Ltn	581/XVIII A
3822	Pawelec Henryk	Ltn	786/XVIII A
3823	Pawelski Ludwik	Obltn	261/X A
3824	Pawelski Stanisław	Ltn	73/X A
3825	Pawelski Wincenty	Ltn	640/X A
3826	Pawelczak Tadeusz	Hptm	428/XI B
3827	Pawelczyński Henryk	Ltn	559/XVIII C
3828	Pawełek Michał	Hptm	52789/X B
3829	Pawiński Stefan	Obltn	380/X A
3830	Pawlak Piotr	Hptm	414/X A
3831	Pawlas Stefan	Ltn	560/XVIII C
3832	Pawlicki Edmund	Ltn	1113/XI B
3833	Pawłowicz Bohdan	Obltn	175/IX C
3834	Pawłowicz Edmund	Ltn	1111/XI B
3835	Pawłowicz Stanisław	Ltn	395/XVIII B
3836	Pawłowski Aleksander	Hptm	174/IX C
3837	Pawłowski Jan Antoni	Hptm	2053/II B
3838	Pawłowski Kazimierz	Ltn	290/XI
3839	Pawłowski Konstanty	Ltn	5116/XVIII A
3840	Pawłowski Longin	Ltn	1824/II B
3841	Pawłowski Michał	Ltn	500/X A
3842	Pawłowski Tadeusz	Ltn	561/XVIII C

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
3843	Pawłowski Władysław	Mjr	176/IX C
3844	Pawłowski Władysław	Obltn	2176/II B
3845	Pawłowski Władysław	Ltn	396/XVIII B
3846	Pawłowski Włodzimierz	Ltn	1420/XI A
3847	Pawłowski Zdzisław	Ltn	1121/XI B
3848	Paczkowski Franciszek	Ltn	548/XVIII C
3849	Pagowski Franciszek Gustaw	Ltn	1105/XI B
3850	Pehlke Jerzy	Ltn	562/XVIII C
3851	Pelczar Kazimierz	Ltn	256/XI B
3852	Pelowski Ignacy	Obltn	1809/XI B
3853	Pelz Witold	Obltn	177/IX C
3854	Pelz Zbigniew	Ltn	1125/XI B
3855	Pełka Józef	Fldv-Ltn	400/XVIII B
3856	Peresada Stanisław	Obltn	32100/XIII A
3857	Perkosz Mieczysław	Ltn	1899/II B
3858	Perlik Erwin	Ltn	1126/XI B
3859	Perlik Konrad	Ltn	3224/II D
3860	Pernak Mieczysław	Ltn	1340/X A
3861	Peroń Tadeusz	Obltn	430/XI E
3862	Perzanowski Romuald	Ltn	1071/II B
3863	Perzyna Mieczysław	Ltn	564/XVIII C
3864	Pestka Jan	Ltn	573/XI A
3865	Peters Edmund	Ltn	565/XVIII C
3866	Petri Kazimierz	Obltn	440/XI A
3867	Petrac?ni Feliks	Ltn	1080/II B
3868	Petrych Bronisław	Obltn	178/IX C
3869	Petrych Władysław	Ltn	384/X A
3870	Petryczkiewicz Franciszek	Ltn	402/XVIII B
3871	Peucker Włodzimierz	Obstltn	13/VII C
3872	Pezacki Romuald	Ltn	1128/XI B
3873	Pezala Józef	Ltn	640/XI A
3874	Pęczkowski Czesław	Ltn	399/XVIII B
3875	Pępkiewicz Zdzisław	Ltn	1381/XI A
3876	Pęski Adam	Hptm	48935/IV A
3877	Pęski Aleksander	Ltn	5440/XVIII A
3878	Pęski Jan	Ltn z S	566/XVIII C
3879	Pfennig Marian	Ltn	1129/XI B
3880	Pfisterer Sergiusz	Hptm	540/IX B
3881	Pfondt Kazimierz	Ltn	444/XI A
3882	Piasecki Edward	Ltn	567/XVIII C
3883	Piasecki Franciszek	Fldv-Ltn	403/ XVIII B
3884	Piasecki Wiktor	Ltn	568/XVIII C
3885	Piasek Michał	Ltn	585/X A
3886	Piątkowski Aleksy Zenon	Ltn	454/IX A
3887	Piątkowski Jan	Mjr	474/IX B
3888	Piątkowski Józef	Ltn	985/II B
3889	Piątkowski Mieczysław	Ltn	569/XVIII C
3890	Piątkowski Zygmunt	Ltn	570/XVIII C
3891	Pichel Eugeniusz	Ltn	571/XVIII B
3892	Piecha Alfred	Ltn	1668/XI B
3893	Piechowiak Tadeusz	Ltn	1131/XI B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
3894	Piechowicz Kazimierz	Obltn	416/IX
3895	Piechowski Stefan	Ltn	407/XVIII B
3896	Piechota Roman	Ltn	1744/XI B
3897	Piecuch Stanisław	Obltn	432/XI B
3898	Pieczka Karol	Ltn	1045/II B
3899	Pieczonka Bolesław	Ltn	2155/II b
3900	Pieczonka Józef	Ltn	922/X A
3901	Pieczora Edward	Ltn	408/XVIII B
3902	Piekarek Mieczysław	Ltn	773/XI A
3903	Piekarniak German	Mjr	180/IX C
3904	Piekło Mieczysław	Mjr	48527/IV A
3905	Piela Herbert	Ltn	453/XI B
3906	Pieniążkiewicz Zbigniew	Obltn	884/IX B
3907	Pieńkowski Eugeniusz	Obltn	52963/X B
3908	Pieracki Roman	Fldv-Ltn	409/XVIII B
3909	Pierog Stanisław	Ltn	2038/II B
3910	Pierszkała Ignacy	Obltn	25964/X A
3911	Pierzchała Stanisław	Hptm	1134/XI B
3912	Pierzyński Andrzej	Ltn z S	572/XVIII C
3913	Pierzyński Ignacy	Obltn	843/II B
3914	Piesko Tadeusz	Hptm	258/XI B
3915	Piesowicz Stanisław	Hptm	917/II B
3916	Piestrzyński Klemens	Hptm	1132/XI B
3917	Pietkiewicz Ryszard	Ltn	434/XI B
3918	Pietkiewicz Stanisław	Obltn	410/XVIII B
3919	Pietraniec Antoni	Ltn	573/XVIII C
3920	Pietranowicz Józef	Ltn	49262/IV A
3921	Pietrański Tadeusz	Hptm	1685/XI B
3922	Pietras Bolesław	Ltn	574/XVIII C
3923	Pietras Kazimierz	Ltn	1133/XI B
3924	Pietras Zbigniew	Ltn	575/XVIII C
3925	Pietraszewski Piotr	Ltn	411/XVIII B
3926	Pietrusiewicz Stefan	Ltn	576/XVIII C
3927	Pietrusiński Sławomir	Ltn	577/XVIII C
3928	Pietrzak Feliks	Ltn	578/XVIII C
3929	Pietrzak Feliks	Ltn	605/IX B
3930	Pietrzak Jan	Ltn	18813/XVIII A
3931	Pietrzak Józef	Hptm	141/X A
3932	Pietura Kazimierz	Ltn	578/XVIII A
3933	Piedel Mieczysław	Ltn	753/XI A
3934	Piękny Stanisław	Hptm	18817/XVIII A
3935	Piętowski Ireneusz	Ltn	2278/II B
3936	Pigłowski Roman	Obltn	435/X A
3937	Pikała Eugeniusz	Ltn	18812/XVIII A
3938	Piklikiewicz Stanisław	Obltn	1852/II B
3939	Pikunas Kazimierz	Obltn	293/XI A
3940	Pilchowski Stefan	Obltn	1811/XI B
3941	Pilawski Witold	Obltn	52962/X B
3942	Pilitowski Wiesław	Ltn	200/X A
3943	Pill Jerzy	Obltn	52652/X A
3944	Pill Ryszard	Ltn	435/XI B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
3945	Piluk Roman	Ltn	6914/XXI A
3946	Piłat Feliks	Ltn	1781/XVIII A
3947	Piorun Feliks	Hptm	182/IX C
3948	Piorunkiewicz Edmund Stanisław	Obltn	183/IX C
3949	Pioruński Józef	Ltn	20116/XVIII A
3950	Piotrowicz Bronisław	Obltn	4752/XVIII A
3951	Piotrowicz Franciszek	Ltn	1138/XI B
3952	Piotrowicz Jerzy	Ltn	507/X A
3953	Piotrowicz Józef	Ltn	415/XVIII B
3954	Piotrowicz Stanisław	Hptm	1140/XI B
3955	Piotrowicz Stanisław Mieczysław	Ltn	579/XVIII C
3956	Piotrowski Alojzy	Ltn	19/X A
3957	Piotrowski Bolesław	Obltn	1723/XI B
3958	Piotrowski Lucjan	Ltn	417/XVIII B
3959	Piotrowski Marian	Ltn	259/XI B
3960	Piotrowski Witold	Ltn	215/X A
3961	Piotrowski Zdzisław	Obltn	256X A
3962	Piotrowski Roman	Ltn	48794/IV A
3963	Pióro Franciszek Seweryn	Fldv-Ltn	143/IV C
3964	Pisarek Marian	Hptm	461/X A
3965	Piszczkowski Władysław	Obltn	32799/XIII A
3966	Pituta August	Ltn	1914/II B
3967	Piusiński Witold	Ltn	20130/XVIII A
3968	Piwakowski Bronisław	Hptm	1281/XI A
3969	Piwakowski Feliks	Hptm	1596/XI B
3970	Piwakowski Stanisław	Obstltn	48508/IV A
3971	Piwakowski Zygmunt	Obltn	1458/II B
3972	Piwoński Henryk	Obltn	967/X A
3973	Piwarezyk Radzisław	Obltn	1142/XI B
3974	Pizło Janusz	Ltn	48739/IV A
3975	Plackowski Mariusz	Obltn	505/XI A
3976	Plackura Marian	Ltn	260/XI B
3977	Platonoff Stefan	Obstltn	185/IX C
3978	Plecan Mieczysław	Ltn	1342/X A
3979	Plenkiewicz Tadeusz	Obltn	48618/IV A
3980	Plenkiewicz Zdzisław	Ltn	581/XVIII C
3981	Plewiński Eugeniusz	Ltn	583/XVIII C
3982	Plewiński Janusz	Ltn	1056/II B
3983	Pluciński Feliks	Obltn	48619/IV A
3984	Plutecki Zygmunt	Ltn	1145/XI B
3985	Planeta Franciszek	Mjr	1524/X A
3986	Platkowski Stanisław	Obltn	1136/XI B
3987	Plawiński Wiktor	Obltn	5421/XVIII A
3988	Plawski Bolesław	Ltn	419/XVIII B
3989	Plawski Władysław	Ltn	420/XVIII B
3990	Płochacz Piotr	Hptm	1505/X A
3991	Płodowski Piotr	Hptm	186/IX C
3992	Płończak Tadeusz	Ltn	579/XVIII A
3993	Płoński Stanisław	Ltn	421/XVIII B
3994	Płoski Tadeusz	Ltn	422/XVIII B
3995	Płoski Stanisław	Ltn	11/II C

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
3996	Płoszko Józef	Ltn	1144/XI B
3997	Plotek Franciszek	Ltn	52591/X A
3998	Plotnicki-Nozdryn Jan	Ltn	1333/X A
3999	Plucieniak Franciszek	Ltn	584/XVIII C
4000	Plociennik Teofil	Ltn	1038/XI A
4001	Pływacz Stanisław	Ltn	48737/IV a
4002	Pniewski Zbigniew	Ltn	666/XI A
4003	Pobłocki Brunon	Ltn	780/XI A
4004	Pocilas Roman	Ltn	423/XVIII B
4005	Podbielski Roman	Obltn	52966/X B
4006	Podciechowski Ryszard	Ltn	1305/XI A
4007	Podczaski Jakub	Ltn	1044/II B
4008	Podebry Stefan	Obltn	436/XI B
4009	Podejma Antoni	Ltn	586/XVIII C
4010	Podemski Józef	Obltn	564/XI A
4011	Podgoreczny Józef	Obltn	619/II B
4012	Podgorski Anastazy	Ltn	1148/XI B
4013	Podhalec Stanisław	Hptm	187/IX C
4014	Podhorecki Bohusław Zygmunt	Ltn	54/XVIII C
4015	Podhorodenski Henryk	Obltn	1150/XI B
4016	Podkowik Arnold	Ltn	437/XI B
4017	Podlaski Tadeusz	Ltn	640/II B
4018	Podniesiński Marian	Hptm	90/XI B
4019	Podolak Michał	Obltn	25075/XVIII A
4020	Podraszko Marian	Hptm	1146/XI B
4021	Podrecki Bazyli	Ltn	261/XI B
4022	Podulka Antoni	Ltn	641/IX
4023	Podwin Marian	Hptm	188/IX C
4024	Pogoda Mieczysław	Ltn	543/XI A
4025	Pogodziński Jan	Ltn	679/XI A
4026	Pogonowski Leon	Ltn	2285/II A
4027	Pogoński Józef	Obltn	921/IX B
4028	Pogorzelski Tadeusz	Obltn	424/XVIII B
4029	Pogorzelski Wiktor	Ltn	48887/IV A
4030	Pogorzelski Władysław	Ltn	588/XVIII C
4031	Pohoski Gracjan	Ltn	1825/II B
4032	Pojda Zygmunt	Ltn	262/XI B
4033	Pokoniewski Tadeusz	Obltn	1000/II B
4034	Pokorny Edward	Ltn	300/XI A
4035	Pokrzywnicki Jarosław	Ltn	342/XI A
4036	Polaczek Jan	Obltn	189/IX C
4037	Polak Adam	Ltn	589/XVIII C
4038	Polak Adam	Ltn	1037/II B
4039	Polak Eugeniusz	Obltn	590/XVIII C
4040	Polak Zenon	Ltn	20364/XVIII A
4041	Polakowski Aleksander	Ltn	48843/IV A
4042	Polański Teofil	Mjr	75045/X B
4043	Polaszewski Leon	Ltn	19185/XVIII A
4044	Polegaj Michał	Hptm	52792/X B
4045	Polętyło Władysław	Hptm	52794/X B
4046	Poliszkievicz Jan	Ltn	592/XVIII C

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
4047	Polkowski Wacław	Obltn	1595/X A
4048	Polny Stanisław	Hptm	1154/XI B
4049	Polczyński-Janta Adam	Ltn	473/IX B
4050	Poloński Roman	Ltn	457/II B
4051	Pomianowski Jan	Hptm	1597/XI B
4052	Poniatowski Janusz	Ltn	518/IX A
4053	Poniecki Tadeusz	Ltn	492/XI A
4054	Ponikowski Wacław	Ltn	595/XVIII B
4055	Popiel Andrzej	Obltn	262/XI A
4056	Popiel Eugeniusz	Ltn	878/II B
4057	Popiel Maciej	Ltn	183/XI A
4058	Popiel Stanisław	Ltn	596/XIII C
4059	Popielak Franciszek	Ltn	12/II C
4060	Popiołek Eugeniusz	Ltn	19826/XVIII A
4061	Popkiewicz Szymon	Obltn	1157/XI B
4062	Popławski Henryk	Ltn	597/XVIII C
4063	Popławski Julian	Ltn	1158/XI B
4064	Popławski Stanisław	Ltn	429/XVIII B
4065	Poprawski Stanisław	Ltn	430/XVIII B
4066	Porada Władysław	Ltn	599/XVIII C
4067	Poreda Stanisław	Ltn	431/XVIII B
4068	Porowski Jerzy	Ltn	1814/II B
4069	Porwitt Władysław	Mjr	26692/XVIII A
4070	Posadzki Karol	Ltn	601/XVIII C
4071	Postrach Mieczysław	Obltn	1159/XI B
4072	Pośpiech Ludwik	Ltn	830/IX A
4073	Poteracki Władysław	Ltn	19825/XVIII A
4074	Potocki Adam	Hptm	93/XI B
4075	Potocki Andrzej	Obltn	602/XVIII C
4076	Potocki Hipolit	Hptm	1160/XI B
4077	Potocki Klemens	ltn.	94/XI.B
4078	Potocki Roman	Obltn z.s.	603/XVIII.C
4079	Potocki Tomasz	ltn.	95/XI.B
4080	Potoczny Kazimierz	ltn.	22/XI.A
4081	Potworowski Francizek	ltn.	1162/XI.B
4082	Potworowski Gustaw	ltn.	138/XI.A
4083	Potyrała Bolesław	ltn.	435/XVIII.B
4084	Pouch Jarosław	ltn.	551/X.A
4085	Powałowski Zyfryd	Obltn	604/XVIII.C
4086	Późniak Franciszek	ltn.	52593/X.C
4087	Pracel Edward	ltn.	605/XVIII.C
4088	Pracki Michał	Obltn	20349/XVIII.A
4089	Pracki Zygmunt	Hptm	290/X.A
4090	Praczyk Stanisław	Hptm	919/II.B
4091	Prażniewski Tadeusz	ltn.	48520/IV.A
4092	Prądyński Władysław	ltn.	1724/XI.B
4093	Preiss Marian	ltn.	1345/X.A
4094	Preiskorn Felis	ltn.	691/XI.A
4095	Prętkiel Władysław	ltn.	193/IX.C
4096	Prętkowski Władysław	ltn.	606/XVIII.C
4097	Proć Jan	ltn.	1076/II.B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
4098	Proń Henryk	ltn.	607/XVIII.C
4099	Proń Włodzimierz Edward	ltn.	1166/XI.B
4100	Prosiński Stanisław	ltn	1167/XI.B
4101	Proskurnicki Ludwik	Hptm	1430/XI.A
4102	Prowans Witod	Obltn z.s.	608/XVIII.C
4103	Pruszyński Marian	ltn	2069/II.C
4104	Proena Alfons	ltn	1165/XI.B
4105	Prus Stanisław	ltn	609/XVIII.C
4106	Pruszkowski Kazimierz	Obstltn	1533/II.A
4107	Pruszyński Zbigniew	ltn	2024/II.B
4108	Przedborski Samuel	ltn	49178/IV.A
4109	Przedlacki Jan	Obltn	720/IX.B
4110	Przedpolski Jerzy	ltn	758/XI.A
4111	Przegaliński Wiktor	ltn	610/XVIII.C
4112	Przewodowski Jan	ltn	437/XVIII.B
4113	Przeddziecki Antoni	Obltn	48847/IV.A
4114	Przeddziecki Henryk	ltn	194/IX.A
4115	Przeddziecki Marian	Obltn	673/II.B
4116	Przeddziecki Władysław	Hptm	1812/XI.B
4117	Przybojewski Leszek	Obltn	195/IX.C
4118	Przyborowski Henryk	Ltn	611/XVIII.C
4119	Przyborski Jan	Ltn	1172/XI.B
4120	Przybylski Jan	Ltn	1872/II.B
4121	Przybylski Jerzy	Ltn	1401/XI.A
4122	Przybylski Tadeusz	Ltn	1539/II.B
4123	Przybył Franciszek	Fldv.Ltn	438/XVIII.B
4124	Przybyłek Karol	Ltn	5131/XVIII.A
4125	Przybyło Wojciech	Obltn	17574/XVIII.A
4126	Przybyłowicz Jan	Obltn	879/IX.B
4127	Przybysławski Władysław	Obltn	52968/X.B
4128	Przybysz Andrzej	Hptm	32111/XIII.A
4129	Przybysz Marian	Ltn	553/IX.B
4130	Przybyszewski Jan	Ltn	439/XVIII.B
4131	Przybyszewski Zbigniew	Kpt.Ltn	612/XVIII.C
4132	Przychodzień Stanisław	Hptm	798/IX.B
4133	Przychodzień Wacław	Ltn	1082/II.B
4134	Przygodziński Józef	Ltn	602/XI.A
4135	Przygoński Józef	Ltn	49278/IV.A
4136	Przyjowski Wacław	Obltn	977/II.B
4137	Przysiężny Edward	Ltn	1177/XI.B
4138	Przywieczerski Stanisław	Ltn	237/X.A
4139	Pstruszewski Wiktor	Kpt.Ltn	31726/XVIII.A
4140	Pszczółkowski Mirosław	Obltn	1170/XI.B
4141	Pszczółkowski Wincenty	Ltn	913/IX.A
4142	Ptak Stanisław	Ltn	613/XVIII.C
4143	Ptasiewicz Juliusz	Ltn	614/XVIII.C
4144	Ptasiński Bernard	Ltn	19199/XVIII.A
4145	Ptasiński Mieczysław	Obltn	32782/XIII.A
4146	Ptaszycki Tadeusz	Obltn	1178/XI.B
4147	Ptaszyński Franciszek	Hptm	52796/X.B
4148	Puch Jan	Ltn	190/XI.A

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
4149	Puchalski Henryk	Ltn	801/II.B
4150	Puchalski Marian	Ltn	616/XVIII.C
4151	Puchalski Norbert	Obltn	5688/XVIII.A
4152	Puchalski Walenty	Ltn	615/XVIII.C
4153	Puciata Wandalin	Ltn	617/XVIII.C
4154	Pudelewicz Jan	Ltn	32008/XIII.A
4155	Pudelewicz Leon	Ltn	958/XI.A
4156	Pudelko Mieczysław	Ltn	20/532/II.B
4157	Pudelko Zygmunt	Ltn	618/XVIII.C
4158	Pudykiewicz Lucjan	Obltn	52970/X.B
4159	Puffke Kamil	Ltn	6/IX.B
4160	Puka Czesław	Hptm	263/XI.B
4161	Pukanic Zygmunt	Mjr.DRRa	70403/I.B
4162	Puliński Dionizy	Hptm	48576/IV.A
4163	Puławski Ludomir	Ltn	1179/XI.B
4164	Puppel Bernard	Ltn	635/XI.A
4165	Puszkarczyk Kazimierz	Ltn	26697/XVIII.A
4166	Puzyna Józef	Kpt.Ltn	30825/XVIII.A
4167	Puzyrewicz Jarosław	Ltn	1532/II.A
4168	Puzyrewski Piotr	Ltn	15367/II.D
4169	Pyda Emil	Obltn	111/XI.B
4170	Pyrkosz Jerzy	Obltn	52978/X.B
4171	Pyrowicz Ludwik	Hptm	48577/IV.A
4172	Pyriak Stefan	Ltn	1180/XI.B
4173	Pysiewicz Stefan	Ltn	773/II.B
4174	Pyster Józef	Ltn	619/XVIII.C
4175	Pyszczyński Emund	Obltn	1181/XI.B
4176	Pyszkowski Mieczysław	Ltn	7286/XVIII.A
4177	Pyszyński Eugeniusz	Ltn	1182/XI.B
4178	Pytel Lucjan	Ltn	442/XVIII.B
4179	Pytel Władysław	Ltn	909/IX.B
4180	Plewko Zdzisław	Ltn	582/IV.A
4181	Rabczak Mieczysław	Ltn	570/X.A
4182	Rabczuk Michał	Obltn	196/IX.C
4183	Rabijasz Alfred	Ltn	1318.X.A
4184	Rabiński Stefan	Ltn	2166/II.B
4185	Rabsztyń Jerzy	Ltn	146/XI.A
4186	Rachfalin Władysław	Ltn	1231/XI.A
4187	Rachwański Edward	Rittm.	1592/X.A
4188	Raciborski Stanisław	Ltn	2239/II.B
4189	Racięcki Adolf	Ltn	620/XVIII.C
4190	Racięcki Józef	Ltn	621/XVIII.C
4191	Racięcki Roman	Hptm	816/II.A.
4192	Racinkowski Michał	Ltn	5368/Stal.II.B
4193	Rackowski Karol	Obltn	1425/XI.A
4194	Raczykowski Antoni	Hptm	593/X.A
4195	Radaj Józef	Ltn	440/XI.B
4196	Radliński Adam	Hptm	449/IX.A
4197	Radliński Janusz	Ltn	445/XVIII.B
4198	Radliński Jerzy	Ltn	447/X.A
4199	Radoliński Wacław	Ltn	665/II.B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
4200	Radomski Stanisław	Ltn	2193/II.B
4201	Radomyski Kazimierz	Ltn	5130/XVIII.A
4202	Radoński Jerzy	Obltn	1185/XI.B
4203	Radtke Franciszek	Hptm	197/IX.C
4204	Radwan-Okuska Roman	Ltn	534/XVIII.C
4205	Radwanecki Karol	Ltn	98/XI.B
4206	Radwański Mieczysław	Hptm	146/I.A
4207	Radwański Zygmunt	Ltn	446/XVIII.B
4208	Radzikowski Władysław	Ltn	1599/XI.B
4209	Rafa Władysław	Obltn	264/XI.B
4210	Rafaski Józef	Ltn	623/XVIII.C
4211	Rafałowski Franciszek	Ltn	4558/XVIII.A
4212	Raj Marian	Obltn	1079/II.B
4213	Rajewski Czesław	Obltn	52979/X.B
4214	Rajpold Edward	Hptm	20101/XVIII.A
4215	Rajszyś Wiktor	Ltn	447/XVIII.B
4216	Rakiewicz Antoni	Ltn	624/XVIII.C
4217	Rakowski Michał	Ltn	857/IX.A
4218	Rakowski Stanisław	Obltn	1189/XI.B
4219	Rant Antoni	Ltn	20132/XVIII.A
4220	Rapaport Marian	Ltn	337/IV.C
4221	Rapp Tadeusz	Ltn	75085/X.B
4222	Raret Ignacy	Hptm	2131/II.B
4223	Rasiewicz Fryderyk	Ltn	20685/XVIII.C
4224	Rasiewicz Tadeusz	Ltn	625/XVIII.C
4225	Rasiński Tadeusz	Ltn	626/XVIII.C
4226	Raszek Stanisław	Hptm	198/IX.C
4227	Raszka Stefan	Ltn	442/XI.B
4228	Rataj Julian	Ltn	627/XVIII.C
4229	Ratajczak Czesław	Ltn	487/XI.B
4230	Ratajczak Franciszek	Fldwltm.	448/XVIII.B
4231	Ratajczak Leon	Ltn	1190/XI.B
4232	Ratajczak Stanisław	Obltn	20350/XVIII.A
4233	Ratajczyk Walerian	Ltn	1191/XI.B
4234	Ratulewski Bronisław	Ltn	616/II.B
4235	Ratyński Jerzy	Obltn	2061/II.B
4236	Rawa Mieczysław	Hptm	199/IX.C
4237	Rawicz-Kleczewski Adam	Ltn	7425/XVIII.A
4238	Razowski Mieczysław	Ltn	99/XI.B
4239	Rabalski Jan	Ltn	628/XVIII.C
4240	Rączka Alojzy	Ltn	670/XI.A
4241	Rap Tadeusz	Ltn	20356/XVIII.A
4242	Rebandel Janusz	Obltn	1813/XI.B
4243	Reemanik Rudolf	Ltn	20123/XVIII.A
4244	Reczuch Ferdynand	Ltn	700/X.A
4245	Redlich Jan	Obltn	3201/II.B
4246	Referewski Aleksander	Ltn	449/XVIII.B
4247	Reguła Józef	Ltn	479/IV.B
4248	Renerski Marian	Ltn	625/XVIII.C
4249	Reif Emil	Ltn	630/XVIII.C
4250	Reinhard Henryk	Ltn	450/XVIII.B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
4251	Reinhard Stanisław	Ltn	1192/XI.B
4252	Reinhard Zbigniew	Ltn	633/XI.B
4253	Reiss Władysław	Ltn	631/XVIII.C
4254	Rejewski Bolesław	Ltn	852/II.B
4255	Rekman Remigiusz	Obltn	1831/II.B
4256	Rekner Kazimierz	Obltn	632/XVIII.C
4257	Rekść Henryk	Obltn	20675/XVIII.A
4258	Rembeliński Stefan	Ltn	633/XVIII.C
4259	Remi Zenon	Ltn	1722/XI.B
4260	Repeta Bogusław	Ltn	1043/II.B
4261	Resterff Marian	Ltn	100/XI.B
4262	Reszka Wojciech	Ltn	1194/XI.B
4263	Retz Witold	Ltn	524/XI.A
4264	Rewerski Czesław	Obltn	8118/XVIII.A
4265	Rewski Janusz	Ltn	52625/X.A
4266	Reyman Tadeusz	Obltn	1001/XXI.A
4267	Redziński Stefan	Ltn	48967/IV.B
4268	Rękawek Jan	Obltn	201/IX.C
4269	Rekosiewicz Eugeniusz	Hptm	1597/XI.A
4270	Rechert Wiktor	Ltn	1196/XI.B
4271	Richter Julian	Hptm	1195/XI.B
4272	Rieger Fryderyk	Ltn	521/X.A
4273	Rieger Jan	Obltn	2220/II.A
4274	Rigall Aleksy	Hptm	1197/XI.B
4275	Robak Walenty	Ltn	265/XI.B
4276	Rochowicz Stefan	Ltn	635/XVIII.C
4277	Rochowski Stanisław	Ltn	7430/XVIII.A
4278	Roczniak Otto	Ltn	443/XI.B
4279	Rodo Aleksander	Hptm	596/X.A
4280	Rodo Romuald	Ltn	48643/IV.A
4281	Rodkiewicz Mieczysław	Ltn	44/X.C
4282	Rodziewicz Władysław	Ltn	636/XVIII.C
4283	Rochr Józef	Ltn	634/XVIII.C
4284	Rogala Juliusz	Ltn	1198/XI.B
4285	Rogaliński Mieczysław	Obltn	1199/XI.B
4286	Rogaliński Tadeusz	Ltn	202/IX.C
4287	Rogatko Kazimierz	Obltn	101/XI.B
4288	Rogowski A..... Stanisław	Obltn	1260/XI.B
4289	Rogowski Franciszek	Hptm	7776/XVIII.A
4290	Rogowski Jan	Obltn	631/IX.A
4291	Rogowski Jan	Ltn	453/XVIII.B
4292	Rogowski Kacper	Ltn	451/Xi.A
4293	Rogowski Mieczysław	Obltn	1173/X.A
4294	Rogosiński Kazimierz	Ltn	1915/II.B
4295	Rogosiński Stefan	Ltn	1201/XI.B
4296	Rogejski Bronisław	Hptm	893/XI.A
4297	Rojek Józef	Ltn	2305/II.B
4298	Rokicki Eustachy	Hptm	203/IX.C
4299	Rokicki Jerzy	Ltn	20693/XVIII.A
4300	Rokitawski Adam	Ltn	637/XVIII.C
4301	Rokossowski Adam	Ltn	1202/XI.B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
4302	Rokossowski Zdzisław	Hptm	667/IX.B
4303	Rola Lucjan	Ltn	638/XVIII.C
4304	Rolbiecki Wiktor	Obltn	52974/X.B
4305	Roliński Józef	Ltn	639/XVIII.C
4306	Roller Zygfryd	Ltn	1726/XI.B
4307	Rolny Stanisław	Hptm	52626/X.A
4308	Roloff Stanisław	Obltn	32823/XIII.A
4309	Roman Janusz	Ltn	204/IX.C
4310	Roman Kazimierz	Ltn	205/IX.B
4311	Roman Ryszard	Hptm	1945/II.B
4312	Romanowicz Edward	Obltn	1814/32195/XI.B
4313	Romanowski Czesław	Ltn	2306/Stal.I.A
4314	Romański Michał	Ltn	4767/XVIII.A
4315	Rombel Stanisław	Ltn	644/XI.A
4316	Rompalski Jan	Ltn	640/XVIII.C
4317	Rontaler Adam	Ltn	1203/XI.B
4318	Rontz Michał	Obltn	75064/X.B
4319	Ropejko Mieczysław	Ltn	636/IX.B
4320	Ropelewski Bolesław	Hptm	131/XVIII.A
4321	Rose Stanisław	Hptm	52798/X.B
4322	Rosiak Tadeusz	Ltn	524/IX.B
4323	Rosicki Mieczysław	Ltn	841/XVIII.C
4324	Rosicki Wincenty	Ltn	455/XVIII.B
4325	Rosiek Władysław	Ltn	444/XI.B
4326	Rosiński kazimierz	Hptm	1204/XI.B
4327	Roslan Henryk	Ltn	642/XVIII.C
4328	Roslanowski Kazimierz	Ltn	1073/II.B
4329	Rosel Stanisław	Ltn	7782/XVIII.A
4330	Rostalski Stefan	Hptm	52799/X.C
4331	Rostek Jan	Obltn	1605/XI.A
4332	Roztworowski Andrzej	Hptm	52800/X.A
4333	Rostworowski Henryk	Ltn	559/IX.A
4334	Rozsak Roman	Ltn	740/IX.B
4335	Roszczyk-I... Waldemar	Obltn	5107/XVIII.A
4336	Roszka Kazimierz	Ltn	477/XI.A
4337	Roszkiewicz Mieczysław	Hptm	49112/IV.A
4338	Roszkowski Eustachy	Ltn	1040/II.B
4339	Roszkowski Tadeusz	Ltn	267/XI.B
4340	Rościszewski Adam	Obltn	163/XVIII.A
4341	Rościszewski Stanisław	Maior	266/XI.B
4342	Roterman Władysław	Ltn	445/XI.B
4343	Rowiński Henryk	Ltn	209/II.B
4344	Rowiński Zbigniew	Ltn	1205/XI.B
4345	Rozbicki Tadeusz	Ltn	598/IX.B
4346	Rozenberg Aleksander	Ltn	223/IV.C
4347	Rozental Teodor	Ltn	1353/X.A
4348	Rozlau Leszek	Ltn	16271/XVIII.A
4349	Rozman Mieczysław	Ltn	1208/XI.B
4350	Rozmus Paweł	Ltn	128/XI.A
4351	Rozwadowski Romuald	Obltn	206/IX.C
4352	Rozwadowski Zbigniew	Ltn	643/XVIII.C

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
4353	Rożanowicz Marian	Obltn	268/XI.B
4354	Rożański Tadeusz	Ltn.	45/XVIII.B
4355	Rożkiewicz Mieczysław	Ltn.	1207/XI.B
4356	Rożnowski Stanisław	Ltn.	757/II.B
4357	Roz Antoni	Ltn.	48863/IV.A
4358	Rozakelski Marian	Ltn.	1354/X.A
4359	Różański Adam	Hptn.	1832/II.B
4360	Różecki Antoni	Hptn.	1815/II.B
4361	Rózewski Antoni	Ltn.	5119/XVIII.A
4362	Różycki Jan	Ltn.	1354/XI.A
4363	Różycki Karol	Mjr.	966/X.A
4364	Różycki Roman	Mjr.	1806/II.B
4365	Różyński Zygmunt	Obltn.	1846/II.B
4366	Rubach Stefan	Ltn.	2047/II.A
4367	Rudnicki Bolesław	Obltn.	1209/XI.B
4368	Rudnicki Józef	Rtn.	4745/XVIII.A
4369	Rudnicki Kazimierz	Ltn.	207/IX.C
4370	Rudnicki Kazimierz	Ltn.	644/XVIII.C
4371	Rudnicki Stanisław	Ltn.	7300/XVIII.A
4372	Rudnicki Tadeusz	Hptn.	132/X.A
4373	Rudnicki Tadeusz	Obltn.	208/XI.B
4374	Rudny Wiesław	Ltn.	458/XVIII.A
4375	Rudny Zenon	Obltn.	48975/IV.A
4376	Rudolf Stefan	Ltn.	17583/XVII.A
4377	Rudolf - ..wicz Zdzisław	Ltn.	1016/II.B
4378	Rudoni.. Tadeusz	Ltn.	459/XVIII.A
4379	Rudrof Stanisław	Ltn.	20366/XVIII.A
4380	Rudziński Karol	Ltn.	446/XI.B
4381	Rudziński Michał	Obltn.	1210/XI.B
4382	Rudziński Stanisław	Ltn.	626/XI.A
4383	Rudzki Józef	Obltn.	646/XVIII.C
4384	Rudzki Kazimierz	Ltn.	513/IX.B
4385	Rule Władysław	Hptn.	528/X.B
4386	Rolski Władysław	Ltn.	667/X.A
4387	Rumian Edmund	Hptn.	1227/XI.B
4388	Rupprecht Józef	Ltn.	76/X.A
4389	Rusin Edward	Ltn.	20094/XVIII.A
4390	Rusinowicz Eugeniusz	Ltn.	460/XVIII.B
4391	Rusnek Brunon	Ltn.	340/XI.A
4392	Ruszczyński Janusz	Ltn.	1602/XI.B
4393	Ruszkowski Józef	Obltn.	443/IX.A
4394	Ruszkowski Marian	Ltn.	1887/XI.B
4395	Ruszkowski Mieczysław	Ltn.	516/X.A
4396	Rutka Aleksander	Ltn.	7234/XVIII.A
4397	Rutkiewicz Józef	Ltn.	1211/XI.B
4398	Rutkowski Alfred	Ltn.	1358/X.A
4399	Rutkowski Bolesław	Ltn.	4768/XVIII.A
4400	Rutkowski Edward	Obltn.	1659/II.B
4401	Rutkowski Kazimierz	Ltn.	647/XVIII.C
4402	Rutkowski Ludwik	Obltn.	2238/II.B
4403	Rutkowski Ryszard	Ltn.	231/IX.C

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
4404	Rutkowski Ryszard Stanisław	Ltn.	416/?A
4405	Rutkowski Tadeusz	Hptn.	648/XVIII.C
4406	Rutkowski Wacław	Ltn.	649/XVIII.C
4407	Rutkowski Wincenty	Ltn.	1876/II.B
4408	Rutta Edward	Mjr.	1298/XXI.A
4409	Rutyna Władysław	Obltn.	636/XI.A
4410	Rux Wiktor	Ltn.	1358/XI.A
4411	Rybacki Henryk	Obltn.	1174/X.A
4412	Rybak Stefan	Hptn.	957/XII.B
4413	Rybarski Jerzy	Hptn.	7778/XVIII.A
4414	Rybiański Stanisław	Hptn.	52802/X.B
4415	Rybicki Czesław	Ltn.	462/XVIII.B
4416	Rybicki Jan	Hptn.	1212/XI.B
4417	Rybicki Marian	Ltn.	463/XIII.B
4418	Rybiński Kazimierz	Ltn.	1603/XI.B
4419	Rybka Edward	Ltn.	269/XI.B
4420	Rybkowski Albin	Ltn.	650/XVIII.C
4421	Rycaj Józef Zbigniew	Obltn.	232/IX.C
4422	Rycerski Aleksander	Hptn.	270/XI.B
4423	Rycerz Alfred	Mjr.	49224/IV.A
4424	Rychel Adam	Hptn.	651/XVIII.C
4425	Rychlicki Stanisław	Obltn.	1175/X.A
4426	Rychlicki Zbigniew	Ltn.	104/XI.B
4427	Rychlik Antoni	Ltn.	1555/X.A
4428	Rychlik Kazimierz	Ltn.	464/XVIII.B
4429	Rychter Edward	Ltn.	1027/XI.A
4430	Rycki Władysław	Ltn.	1214/XI.B
4431	Rydel Stefan	Hptn.	2120/II.B
4432	Rydliewicz Witold	Obltn.	46621/IV.A
4433	Rydlowski Stanisław	Ltn.	652/XVIII.C
4434	Rydzewski Stanisław	Obltn.	1807/II.B
4435	Rygiel Władysław	Hptn.	52803/X.B
4436	Ryglewicz Witold	Ltn.	2205/II.B
4437	Rylski Jerzy	Ltn.	653/XVIII.C
4438	Rylski Józef	Hptn.	52804/X.B
4439	Rylski Józef	Obltn.	444/IX.A
4440	Rybarczyk Wacław	Ltn.	654/XVIII.C
4441	Rynek Albin	Ltn.	1357/X.A
4442	Rynkiewicz Aleksander	Ltn.	862/II.B
4443	Rynkowski Jan	Ltn.	769/IX.B
4444	Rypiński Adam	Ltn.	607/XI.A
4445	Rypsen Roman	Hptn.	233/IX.C
4446	Ryszkowski Tadeusz	Ltn.	48820/IV.A
4447	Ryszpler Leopold	Ltn.	655/XVIII.C
4448	Rytel Ludwik	Ltn.	759/XI.A
4449	Rytwiński Witold	Obltn.	5429/XVIII.A
4450	Ryzek Florian	Ltn.	467/XVIII.B
4451	Rzaniak Józef	Ltn.	1378/XI.A
4452	Rzazenko Norbert	Ltn.	191/VI.B
4453	Rzeczkowski Józef	Hptn.	132/XVIII.A
4454	Rzehak Eugeniusz	Ltn.	953/II.B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
4455	Rzepecki Edward	Ltn.	656/XVIII.C
4456	Rzepecki Józef	Obltn.	1851/II.B
4457	Rzepakowski Lucjan	Ltn.	7424/XVIII.A
4458	Rzeszewski Tadeusz	Ltn.	1333/XI.A
4459	Rzewuski Leon	Obltn.	1215/XI.B
4460	Rzezuski Jan	Ltn.	507/XI.A
4461	Rzecznicki Mieczysław	Ltn.	2026/II.B
4462	Rzedawski Mieczysław	Obltn.	52981/X.B
4463	Rzymowski Kazimierz	Ltn.	19824/XVIII.A
4464	Rzewski Aleksy	Ltn.	5/IX.B
4465	Rzewski Kazimierz	Ltn.	469/XVIII.B
4466	Sablinski Mieczysław	Ltn.	834/II.B.
4467	Sachwarowicz Witold	Ltn.	657/XVIII.C.
4468	Saczuk Roman	Ltn.	701/II.B.
4469	Sadkowski Stefan	Ltn.	933/II.B.
4470	Sadkowski Wiktor	Ltn.	1682/II.B.
4471	Sadlewski Ludwik	Ltn.	685/II.B.
4472	Sadowski Kazimierz	Ltn.	469/II.B.
4473	Sadowski Mieczysław	Obltn.	808/II.B.
4474	Sadowski Stanisław	Obltn.	234/IX.C.
4475	Sadowski Stanisław	Ltn.	470/XVIII.B.
4476	Sadowski Tadeusz	Ltn.	471/XVIII.B.
4477	Sadowski Walerian	Obltn.	46/VII.C.
4478	Sadowski Władysław	Ltn.	472/XVIII.B.
4479	Sadrakała Adam	Ltn.	2036/II.B.
4480	Sadura Michał	Ltn.	658/XVIII.C.
4481	Safin Stanisław	Hptm.	52805/X.B.
4482	Sagała Zygmunt	Obltn.	927/II.B.
4483	Sagan Wojciech	Ltn.	309/IX.B.
4484	Sakowicz Władysław	Fregattenkapitan	210/IX.C.
4485	Salwik Jan	Hptm.	461/X.A.
4486	Sałkowski Józef	Ltn.	473/XVIII.B.
4487	Samborski Henryk	Obltn.	1219/XI.B.
4488	Samborski Stanisław	Hptm.	896/IX.B.
4489	Samczuk Roman	Hptm.	463/IX.B.
4490	Sanecki Zygmunt	Obltn.	32115/X.A.
4491	Sanicki Tadeusz	Ltn.	273/XI.B.
4492	Sankowski Bolesław	Obltn.	672/XI.B.
4493	Sankowski Stanisław	Ltn.	525/X.A
4494	Sapalski Felicjan	Ltn.	1545/X.B.
4495	Sapiecha Eustach	Ltn.	560/XI.A.
4496	Sapiecha Lew	Ltn.	1220/XI.B.
4497	Sapkowski Eugeniusz	Ltn.	659/XVIII.C.
4498	Sarama Marian	Ltn.	661/XVIII.C.
4499	Sarama Marcin	Ltn.	897/II.B.
4500	Sarbinowski Władysław	Hptm.	48580/IV.A.
4501	Sarnowski Leonard	Ltn.	474/XVIII.B.
4502	Sarnowski Stanisław	Ltn.	475/XVIII.B.
4503	Sasurkiewicz Tadeusz	Ltn.	3824/X.C.
4504	Sasykin Mikołaj	Ltn.	52982/X.B.
4505	Sattel Aleksy	Ltn.	2342/II.B.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
4506	Sauter Jan	Ltn.	951/II.B.
4507	Sauter Stefan	Hptm.	1816/XI.B.
4508	Sautycz Jan	Ltn.	660/XVIII.C.
4509	Sawczyski Tymoteusz Adam	Oberst.	601/II.B.
4510	Sawiński Mieczysław	Ltn.	1728/XI.B.
4511	Sawka Włodzimierz	Hptm.	1817/XI.B.
4512	Sądej Jan	Obltn.	48944/IV.A.
4513	Schauer Eugeniusz	Hptm.	52807/X.B.
4514	Schauer Szymon	Ltn.	202/XI.A.
4515	Schirmer Józef	Hptm.	32752/XIII.A.
4516	Schmal Michał	Obltn.	1539/X.A.
4517	Schmidt Aleksander	Hptm.	5102/XVIII.A.
4518	Schmidt Tadeusz	Ltn.	662/XVIII.C.
4519	Schneider Zygmunt	Obltn.	1376/XI.A.
4520	Scholl Roman	Ltn.	1015/II.B.
4521	Schroster Bernard	Obltn.	1225/XI.B.
4522	Schubert Franciszek	Hptm.	2039/II.B.
4523	Schubert Stanisław	Ltn.	530/XI.A.
4524	Schubert Stefan	Hptm.	19543/XVIII.A.
4525	Schulz	Ltn.	80363/XVIII.A.
4526	Schulz Leonard	Ltn.	1368/X.A.
4527	Schulz Ludwik	Ltn.	53655/X.A.
4528	Schulz Franciszek	Ltn.	519/XVIII.B.
4529	Schulz Kazimierz	Ltn.	1224/XI.B.
4530	Schuttenberg Tomasz	Ltn.	565/IX.A.
4531	Schwandt Jan	Obltn.	437/XI.A.
4532	Schwarz Kazimierz	Ltn.	576/XI.A.
4533	Segit Antoni	Ltn.	664/XVIII.B.
4534	Sejmicki Kazimierz	Obltn.	956/II.B.
4535	Semonowicz Mieczysław	Obltn.	19 6/II.B.
4536	Semik Tadeusz	Hptm.	615/X.A.
4537	Sempiński Tadeusz	Hptm.	1226/XI.B.
4538	Sempolewicz Roman	Ltn.	48812/IV. .
4539	Senatorski Leon	Obltn.	32788/XIII.A.
4540	Seraler Mieczysław	Ltn.	477/XVIII.B.
4541	Senissen Stanisław	Ltn.	276/XI.B.
4542	Serafin Dariusz	Ltn.	289/XI.A.
4543	Serafin Stanisław	Ltn.	666/XVIII.C.
4544	Serafin Wacław	Obltn.	1228/XI.B.
4545	Serba Stanisław	Hptm.	105/XI.B.
4546	Serednicki Stanisław	Hptm.	30/XII.C.
4547	Sergot Alfons	Ltn.	19541/XVIII.A.
4548	Serkowski Kazimierz	Obltn.	52988/X/B.
4549	Serwa Zbigniew	Ltn.	667/XVIII.C.
4550	Serwatko Jan	Ltn.	668/XVIII.C.
4551	Serwatowski Jan	Ltn.	1230/XI.B.
4552	Serwatowski Władysław	Ltn.	1229/XI.B.
4553	Sękiewicz Henryk	Ltn.	447/XI.B.
4554	Sękowski Henryk	Ltn.	274/XI.B.
4555	Sękowski Zygfryd	Ltn.	643/II.B.
4556	Sichrawa Mieczysław	Obltn.	2250/II.A.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
4557	Sicinski Adam	Rottm.	1232/XI.B.
4558	Sicinski Makary	Obltn.	20848/II.D.
4559	Sidorski Romuald	Oberstltm.	75019/X.B.
4560	Sieber Lesław	Ltn.	669/XVIII.C.
4561	Siech Bronisław	Ltn.	1703/II.B.
4562	Siedlecki Antoni	Hptm.	235/IX.C.
4563	Siedlecki Jan	Obltn.	241/XVIII.A.
4564	Siedlecki Kazimierz	Ltn.	670/XVIII.C.
4565	Siegenfeld Jerzy	Ltn.	212/IX.C.
4566	Siegmüller Bolesław	Ltn.	478/XVIII.B.
4567	Sielanko Józef	Kapitanlautran	671/XVIII.C.
4568	Siedlecki Juliusz	Obltn.	1239/XI.B.
4569	Siedlicki Władysław	Ltn.	328/X.A.
4570	Sielski Klemens	Ltn.	1606/XI.B.
4571	Sielski Roman	Ltn.	1048/II.B.
4572	Siemaszko Bartosz	Ltn.zur Seo.	1700/II.A.
4573	Siemaszko Konstanty	Kapitan zur Seo.	673/XVIII.C.
4574	Siemianowski Stefan	Ltn.	672/XVIII.C.
4575	Siemicki Bohdan	Ltn.	1745/XI.B.
4576	Siemieniec Józef	Obltn.	1236/XI.B.
4577	Siemiński Henryk	Obltn.	881/IX.B.
4578	Sieminski Władysław	Ltn.	1237/XI.B.
4579	Sieniewicz Zbigniew	Major	267/X.A.
4580	Sienkiewicz Tadeusz	Ltn.	7450/XVIII.A.
4581	Sienkiewicz Tomasz	Ltn.	674/XVIII.A.
4582	Siennicki Władysław	Ltn.	2013/II.B.
4583	Sienczak Władysław	Major	277/XI.B.
4584	Sierakowski Stanisław	Hptm.	1827/XVIII.A.
4585	Sieranski Aleksander	Hptm.	20868/XVIII.A.
4586	Sierko Władysław	Hptm.	1428/XVIII. .
4587	Sieroń Jan	Obltn.	32253/XIII. .
4588	Sierszulski Aleksander	Ltn.	1370/X.A.
4589	Siestrzowitewski Leonard	Ltn.	458/IX.B.
4590	Siewierski Mieczysław	Ltn.	939/II.B.
4591	Sikora Władysław	Ltn.	279/XI.B.
4592	Sikora Władysław	Ltn.	662/II.B.
4593	Sikorski Antoni	Ltn.	1371/XI.A.
4594	Sikorski Jan	Ltn.	48869/IV.A.
4595	Sikorski Janusz	Obltn.	6955/Stal.XI.
4596	Sikorski Janusz	Ltn.	479/XVIII.B.
4597	Sikorski Władysław	Major	603/II.B.
4598	Sikorski Zygmunt	Ltn.	753/II.B.
4599	Sidłowski Kazimierz	Ltn.	1238/XI.B.
4600	Siniarski Wacław	Ltn.	1240/XI.B.
4601	Sitkowski Jerzy	Ltn.	213/IX.C.
4602	Suchninski Maciej	Ltn.	1653/XI.B.
4603	Siudowski Alfred	Oberltm.	7774/XVIII.A.
4604	Siudowski Mieczysław	Obltn.	662/XI. .
4605	Siwadowski Karol	Ltn.	676/XVIII.C.
4606	Siwek Jan	Ltn.	1242/XI.B.
4607	Siwicki Kazimierz	Kapitanleutran	677/XVIII.C.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
4608	Siwicki Stanisław	Ltn.	7438/XVIII.A.
4609	Siwinski Marian	Obltn.	1243/XI.B.
4610	Siwy Jan	Ltn.	2182/II.B.
4611	Skalmewski Czesław	Obltn.	214/IX.C.
4612	Skarber Janusz	Ltn.	108/XI.A.
4613	Skarzynski Jerzy	Ltn.	1244/XI.B.
4614	Skarzynski Stanisław	Ltn.	58/XVIII.C.
4615	Skawiński	Ltn.	823/IX.B.
4616	Skawiński Witold	Obltn.	3229/II.D.
4617	Skiba Franciszek	Ltn.	1392/XI.A.
4618	Skibinski Stanisław	Ltn.	533/X.A.
4619	Skieleczyński Marek	Major	215/IX.C.
4620	Skimina Czesław	Major	20345/XVIII.A.
4621	Skoczowski Ludwik	Major	15367/XIII. .
4622	Skoczowski Jerzy	Ltn.	1247/XI.B.
4623	Skoczowski Zygmunt	Ltn.	1246/XI.B.
4624	Skonieczko Jan	Hptm.	308/IX.C.
4625	Skonieczny Mieczysław		1246/XI.B.
4626	Skoraszewski Stanisław	Ltn.	440/IX. .
4627	Skoroszewski Stanisław	Ltn.	1431/XI. .
4628	Skorupinski Kazimierz	Ltn.	792/IX. .
4629	Skorupka	Obltn.	523/XI. .
4630	Skorupski Feliks	Feldwltm.	316/XVIII.A.
4631	Skorupski Michał		439/XI.A.
4632	Skorupski Szymon	Obltn.	1249/XI.B.
4633	Skowron Antoni	Obltn.	216/IX.C.
4634	Skowronski Brunon	Ltn.	1007/II.B.
4635	Skowronski Jan	Ltn.	401/XVIII.B.
4636	Skowronski Jerzy	Ltn.zur Seo	678/XVIII.C.
4637	Skowronski Paweł	Ltn.	1571/X.A.
4638	Skolski Mieczysław	Ltn.	926/IX.A.
4639	Skretny Stanisław	Ltn.	20123/XVIII.A.
4640	Skrzeczowski Feliks	Ltn.	483/XVIII.B.
4641	Skrzydłowski Witold	Hptm.	1252/XI.B.
4642	Skrzypczak Józef	Ltn.	48801/IV.A.
4643	Skrzyskowski Józef		1251/XI.B.
4644	Skrzyszewski Jan	Obltn.	52982/XI.B.
4645	Skrzywan Ryszard	Ltn.	679/XVIII.C.
4646	Skrzywanek Janusz	Ltn.	860/IX.B.
4647	Skulimowski Zbigniew	Ltn.	640/IX.A.
4648	Skulski Leonard	Major	452/X/A.
4649	Skup Lucjan	Ltn.	5708/XVIII.A.
4650	Skup Stefan	Ltn.	2282/II.B.
4651	Skupinski Eugeniusz	Ltn.	485/XVIII.B.
4652	Skuratowicz Witold	Obltn.	424/IX.B.
4653	Skurezynski Longin	Ltn.	1253/XI. .
4654	Skwarski Józef	Ltn.	167 /II.
4655	Skwarski Stanisław	Ltn.	2281/II.B.
4656	Sławek Julian	Ltn zur Seo	681/XVIII.C.
4657	Sławinski Jan	Major	113/X.A.
4658	Sławinski Mieczysław	Obltn.	702/XI.A.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
4659	Sławinski Tadeusz	Ltn.	328/XI.A.
4660	Sławinski Tadeusz	Ltn.	659/XI.A.
4661	Sławinski Witold	Ltn.	682/XVIII.C.
4662	Sławomirski Julian	Obltn.	3829/X.C.
4663	Sławoszewski Dominik	Obltn.	32829/XII.A.
4664	Sławski Józef	Obltn.	48957/IV.A.
4665	Słodzinski Kazimierz	Ltn.	490/XVIII.B.
4666	Słomski Wawrzyniec	Ltn.	1378/X.A.
4667	Słonina Franciszek	Obltn.	620/II.B.
4668	Słonina Konrad	Ltn.	568/X.A.
4669	Słowatys Abraham Adam	Ltn.	491/XVIII.B.
4670	Słowik Marian	Obltn.	1828/XVIII.A.
4671	Słowik Tadeusz	Ltn.	1259/XI.B.
4672	Słowianski Jan	Obltn.	218/IX.C.
4673	Słubicki Zbigniew	Ltn.	683/XVIII.C.
4674	Smarzewski Kazimierz	Ltn.	3862/X.C.
4675	Smarzyński Kazimierz	Ltn.	18811/XVIII.A.
4676	Smala Józef	Obltn.	52642/X.B.
4677	Smocziski Józef	Ltn.	285/XI.B.
4678	Smoczyński Leon	Ltn.	1381/X.A.
4679	Smolarczyk Mieczysław	Ltn.	2168/II.B.
4680	Smolarz Albin	Ltn.	492.XVIII.B.
4681	Smolec Adam	Ltn.	112/XI.B.
4682	Smolanski Włodzimierz	Ltn.	593/IX.B.
4683	Smolanski Zbigniew	Obltn zur Seo	685/XVIII.C.
4684	Smolinski Bogdan	Ltn.	493/XVIII.B.
4685	Smoliński Józef	Ltn.	1262/XI.B.
4686	Smorągiewicz Jerzy	Ltn.	910/II.B.
4687	Smosarski Czesław	Hptm.	52809/X.B.
4688	Smosarski Paweł	Ltn.	1232/XI.A.
4689	Smusowicz Tadeusz	Hptm.	1819/XI.B.
4690	Smykowski Jerzy	Obltn.	52993/X.B.
4691	Snitze Gwidon	Ltn.	1688/XI.B.
4692	Snopek Bronisław	Ltn.	5093/XVIII.A.
4693	Snopkowski Jan	Ltn.	3828/II.D.
4694	Sobański Stanisław	Obltn.	564/IX.A.
4695	Sobczak Andrzej	Obltn.	487/IX.B.
4696	Sobczak	Ltn.	8852/X.C.
4697	Sobczyk Antoni	Feld.ltn.zur Seo	75089/X.B.
4698	Sobczyk Stanisław	Ltn.	1729/XI.B.
4699	Sobczyk Władysław	Hptm.	895/IX.B.
4700	Sobień Józef	Obltn.	109/XI.B.
4701	Sibieraj Józef	Ltn.	1383/X.A.
4702	Sobieralski Marian	Ltn.	1263/XI.B.
4703	Sobieski Jan	Ltn.	445/XI.A.
4704	Sobieszczański Jarosław	Hptm.	566/II.B.
4705	Sobieszczański Władysław	Ltn.	1264/II.B.
4706	Sobkowski Feliks	Hptm.	990/II.B.
4707	Sobociński Józef	Ltn.	1878/II.B.
4708	Sobociński Sylwester	Ltn.	519/XI.A.
4709	Sobolewski Antoni	Ltn.	831/IX.B.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
4710	Sobolewski Bolesław	Obltn.	449/XI.B
4711	Sobolewski Ewaryst	Ltn.	686/XVIII.C
4712	Sobolewski Zygmunt	Obltn.	494/XVIII.B
4713	Sobolski Zbigniew	Ltn.	688/XVIII.C
4714	Sobecki Stanisław	Ltn.	689/XVIII.C
4715	Sobol Edward	Obltn.	1852/II.B
4716	Sobol Tadeusz	Hptm.	49129/IV.A
4717	Sochacki Franciszek	Hptm.	48696/IV.A
4718	Sochanik Kazimierz	Hptm.	57/X.A
4719	Sochański Władysław	Obltn.	1507/X.A
4720	Sochoń Zygmunt	Ltn.	5117/XVIII.A
4721	Sojczyński Mieczysław	Ltn.	2109/II.B
4722	Sojda Józef	Ltn.	546/X.A
4723	Sokol Waław	Mjr.	222/IX.C
4724	Sokolewicz Julian	Ltn.	4/IX.A
4725	Sokołowski Aleksander	Ltn.	495/XVIII.B
4726	Sokołowski Bronisław	Ltn.	468/IX.B
4727	Sokołowski Józef	Ltn.	1384/X.A
4728	Sokołowski Marian	Ltn.	497/XVIII.B
4729	Sokołowski Mieczysław	Hptm.	19170/XVIII.A
4730	Sokołowski Piotr	Ltn.	641/II.B
4731	Sokołowski Władysław	Obltn.	15729/II.D
4732	Sokołowski Władysław	Fldw-Ltn	496/XVIII.B
4733	Sokołowski Witold	Ltn.	18513/XVIII.A
4734	Sokołowski Zbigniew	Ltn.	691/XVIII.C
4735	Sokołowski Zbigniew	Obltn.	52994/X.B
4736	Sokół Władysław	Obltn.	535/XI.A
4737	Sołomiański Mojżesz Michał	Ltn.	1921/II.A
4738	Sołony Roman	Ltn.	80119/XI.B
4739	Sołowski Włodzimierz	Obltn.	547/IX.A
4740	Sołtan Kazimierz	Rtm.	223/IX.C
4741	Sołtykowski Donat	Ltn.	935/II.B
4742	Sołtys Tadeusz	Obltn.	15689/II.D
4743	Sołtysiak Piotr Zbigniew	Obltn.	14/X.A
4744	Sołtysiński Bolesław	Ltn.	1267/XI.B
4745	Sołtysiński Lechosław	Ltn.	648/XI.A
4746	Sołtysiński Marian	Ltn.	686/II.B
4747	Sołtysiński Tadeusz	Ltn.	687/II.B
4748	Somnicki Roman	Freg-Kpt	692/XVIII.C
4749	Solta Czesław	Ltn.	530/IX.B
4750	Sosik Antoni	Obltn.	52997/X.B
4751	Sosnowski Jan	Ltn.	1268/XI.B
4752	Sosnowski Stanisław	Hptm.	1298/XI.A
4753	Sosnowski Tadeusz	Ltn.	1830/II.B
4754	Sośnicki Stanisław	Hptm.	1141/X.A.
4755	Sowa Maksymilian	Ltn.	110/XI.B
4756	Sowiński Józef	Ltn.	1269/XI.B
4757	Sowiński Stefan	Hptm.	224/IX.C
4758	Sowiński Zygmunt	Ltn.	1270/XI.B
4759	Sojka Antoni	Ltn.	1251/II.B
4760	Spasowski Henryk	Ltn.	859/IX.A.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
4761	Speichert Jerzy	Ltn.	178/XI.A.
4762	Spiechowicz Jerzy	Obltn.	1887/II.B.
4763	Spiechowicz Wacław	Ltn.	498/XVIII.B
4764	Splawiński Romuald	Hptm	52812/X.B
4765	Sprawka Franciszek	Ltn.	2221/II.B
4766	Spretke Jan	Obltn.	1394/XI.A
4767	Spychalski Ignacy	Obltn.	1178/X.A
4768	Spychalski Leon	Ltn.	290/XI.B
4769	Spychała Leon	Ltn.	487/XI.A
4770	Sprylak Stanisław	Hptm	1704/II.A
4771	Sroczyński Jan	Ltn.	1272/XI.B
4772	Sroczyński Roman	Ltn.	694/XVIII.C
4773	Sroczyński Władysław	Hptm	432/IX.B
4774	Sroka Konrad	Obltn.	1689/XI.B
4775	Srokowski Wiktor	Obltn.	207/VI.B
4776	Stablewski Stefan	Rtm	1822/XI.B
4777	Stachowiak Adam	Ltn.	1273/XI.B
4778	Stachowski Józef	Ltn.	714/XVIII.C
4779	Stachowski Mieczysław	Ltn.	520/XVIII.B
4780	Staich Antoni	Obltn.	5/VII.C
4781	Stala Jan	Obltn.	196/XI.A
4782	Staliński Janusz	Ltn.	643/II.B
4783	Stalkowski Feliks	Ltn.	49265/IV.A
4784	Stambrowski Zygmunt	Ltn.	715/XVIII.C
4785	Stanclik Antoni	Ltn.	291/XI.B
4786	Stanczewski Zygmunt	Ltn.	602/IX.B
4787	Standziak Michał	Hptm	1833/XI.B
4788	Stanecki Tadeusz	Ltn.	911/II.B
4789	Stanek Leopold	Obltn.	716/XVIII.C
4790	Stanek Lucjan	Obltn.	226/X.B
4791	Staniewicz Jerzy	Kpt.Ltn	717/XVIII.C
4792	Stanisławski Józef	Ltn.	227/IX.C
4793	Stanisławski Mikołaj	Ltn.	4788/XVIII.A
4794	Stanisławski Władysław	Ltn.	2056/II.B
4795	Staniszewski Antoni	Hptm	228/IX.C
4796	Staniszewski Franciszek	Ltn.	826/IX.B
4797	Staniszewski Stefan	Ltn.	521/XVIII.B
4798	Staniszkiewicz? Jerzy	Ltn.	448/IX.A
4799	Staniszkiewicz? Olgierd	Obltn.	447/IX.A
4800	Stankiewicz Czesław	Ltn.	522/XVIII.B
4801	Stankiewicz Edward	Ltn.	48666/IV.A
4802	Stankiewicz Stanisław	Hptm	20346/XVIII.B
4803	Stankiewicz Stanisław	Hptm	1834/XI.B
4804	Stankiewicz Tadeusz	Ltn.	523/XVIII.B
4805	Stanowski Henryk	Ltn.	2206/II.B
4806	Stapf Jan	Ltn.	718/XVIII.C
4807	Sztark Witold	Obstltn.	5415/XVIII.A
4808	Starkiewicz Witold	Hptm	1274/XI.B
4809	Starkachall Józef	Ltn.	167/IV.C
4810	Starnowski Józef	Ltn.	719/XVIII.C
4811	Staroszczyk Franciszek	Ltn.	159/X.A

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
4812	Starski Stefan	Ltn.	524/XVIII.B
4813	Starzak Adam	Ltn.	720/XVIII.C
4814	Starzewski Tadeusz	Obltn.	52996/X.B
4815	Starzyński Witold	Ltn.	2283/II.B
4816	Stasiak Jan	Ltn.	747/XI.A
4817	Stasiak Stanisław	Ltn.	20129/XVIII.A
4818	Stasierski Leon	Ltn.	152/X.A
4819	Stasinewski Wacław	Ltn.	721/XVIII.C
4820	Staszak Stefan	Ltn.	827/IX.B
4821	Staszczak Zygmunt	Ltn.	437/IX.B
4822	Staszewski Alexy	Ltn.	862/IX.B
4823	Staszewski Stanisław	Ltn.	525/XVIII.A
4824	Staszkiewicz Antoni	Ltn.	5128/XVIII.A
4825	Staśkiewicz Bohdan	Hptn	7439/XVIII.A
4826	Stawarz Sylwester	Ltn.	1825/XI.B
4827	Stawicki Henryk	Ltn.	2169/II.B
4828	Stawowy Karol	Ltn.	122/XI.A
4829	Steckel Ludwik	Ltn.	2237/II.B
4830	Stecki Samuel Stefan	Ltn.	169/XII.A
4831	Stecki Zbigniew	Ltn.	1083/II.B
4832	Steckiewicz Jerzy	Ltn.	723/XVIII.C
4833	Steckewicz Jan	Ltn.	2001/XI.B
4834	Stefaniak Piotr	Ltn.	528/XVIII.B
4835	Stefanicki Emil	Ltn.	867/IX.A
4836	Stefanowicz Edward	Obltn.	146/XVIII.A
4837	Stefanowicz Stanisław	Ltn.	2124/II.B
4838	Stefanowicz Władysław	Ltn.	48586/II.A
4839	Stefański Maksymilian	Ltn.	724/XVIII.C
4840	Stefański Zbigniew	Ltn.	1277/XI.B
4841	Stefański Zygmunt	Obltn.	1383/XI.A
4842	Steffen Wiktor	Ltn.	1278/XI.B
4843	Stein Tadeusz	Obltn.	1279/XI.B
4844	Stein Władysław	Obltn.	168/XII.A
4845	Steinbach Ignacy	Ltn.	725/XVIII.B
4846	Steinberg Henryk	Ltn.	515/XVIII.B
4847	Steinböck Jerzy	Ltn.	726/XVIII.C
4848	Steinhof Witold	Ltn.	1730/XI.B
4849	Steinlauf Józef	Obltn.	204/XI.A
4850	Stendera Stefan	Ltn.	727/XVIII.C
4851	Stepanoff Wiesław	Obltn.	229/IX.C
4852	Stepka Anastazy	Hptn	32264/XIII.A
4853	Sterczyński Czesław	Ltn.	292/IX.B
4854	Sterlegoff Aleksander	Ltn.	2057/II.B
4855	Steś Stefan	Hptn	1414/XI.A
4856	Steyer Włodzimierz	Kpt. Z.s	728/XVIII.C
4857	Stępień Janusz	Ltn.	729/XVIII.C
4858	Stępień Józef	Ltn.	1844/II.B
4859	Stępień Marian	Ltn.	230/IX.C
4860	Stępiński Zdzisław	Ltn.	1280/XI.B
4861	Stępkowski Jan	Hptn	1313/II.B
4862	Stępniewicz Zbigniew	Ltn.	20365/XVIII.A

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
4863	Stęślicki Zdzisław	Hptn	372/XI.A
4864	Stobnicki Julian	Ltn.	293/XI.B
4865	Stochelski Zenon	Obltn.	1282/XI.B
4866	Stojewski Kazimierz	Obltn.	1284/XI.B
4867	Stokłosiński Stefan	Mjr.	236/IX.C
4868	Stolarski Franciszek	Ltn.	1285/XI.B
4869	Stonawski Władysław	Ltn.	311/XI.A
4870	Stopa Bolesław	Ltn.	2156/II.B
4871	Storczyk Józef	Hptn	5417/XVIII.A
4872	Strada Gualbert	Ltn.	539/IX.B
4873	Straka Mieczysław	Ltn.	730/XVIII.C
4874	Strasz Józef	Ltn.	1731/XI.B
4875	Straszak Władysław	Ltn.	731/XVIII.C
4876	Strauch Jan	Ltn.	116/XI.B
4877	Strękowski Bolesław	Ltn.	237/IX.A
4878	Strenger Władysław	Ltn.	48950/IV.A
4879	Strobel Romuald	Hptn	1388/XI.B
4880	Strojecki Witold	Ltn.	501/XI.B
4881	Stronczak Władysław	Ltn.	732/XVIII.
4882	Stronczyński Konstanty	Ltn.	62/XII.C
4883	Strożek Piotr	Ltn.	700/XI.A
4884	Stróżyński Wiktor	Ltn.	479/XI.A
4885	Strugarek Stanisław	Ltn.	418/XI.A
4886	Strumieński Emil	Obstln.	1690/XI.B
4887	Strupczewski Jan	Obltn. Z.S	733/XVIII.C
4888	Strupczewski Stanisław	Obltn.	531/XVIII.B
4889	Strużyński Wacław	Ltn.	27/VII.C
4890	Strycharzewski Kazimierz	Ltn.	1732/XI.B
4891	Strykowski Czesław	Obltn.	734/XVIII.C
4892	Strzebak Henryk	Ltn.	374/XI.A
4893	Strzelczak Leonard	Obltn.	297/II.A
4894	Strzelecki Jan	Ltn.	533/XVIII.C
4895	Strzembicki Eustachy	Ltn.	735/XVIII.C
4896	Strzeżek Wacław	Ltn.	534/XVIII.B
4897	Strzyżewski Julian	Ltn.	864/II.B
4898	Strzyżewski Marian	Obltn.	1287/XI.B
4899	Styza Edward	Ltn.	535/XVIII.B
4900	Sucharski Józef	Ltn.	238/IX.C
4901	Sucharski Witold	Ltn.	495/XI.A
4902	Suchorski Jarosław	Obltn.	540/II.B
4903	Suczyński Ludwik	Hptn	450/X.A
4904	Sudnikowski Henrk	Ltn.	1060/II.B
4905	Sugier Stanisław	Obltn.	533/X.B
4906	Sujak Edward	Ltn.	696/XVIII.C
4907	Sujka Stanisław	Ltn.	1037/XI.A
4908	Sujkowski Andrzej	Mjr.	49 197/IV.A
4909	Sukniewicz Stefan	Ltn.	697/XVIII.C
4910	Sulewski Tadeusz	Ltn.	698/XVIII.C
4911	Sulgostawski Roman	Hptn	806/X.A
4912	Suligowski Wacław	Ltn.	699/XVIII.C
4913	Sulisz Kazimierz	Kpt. Ltn	31725/XVIII.A

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
4914	Sulski Hilary	Ltn.	1290/XI.B
4915	Supel Wacław	Ltn.	700/XVIII.C
4916	Supinski Konstanty	Hptn	52614/X.B
4917	Supinski Stefan	Hptn	1593/X.A
4918	Surak Kazimierz	Ltn.	701/XVIII.C
4919	Surowiec Jan	Ltn.	284/XI.B
4920	Surowiński Edward	Obltn.	1291/XI.B
4921	Sustersiść Tadeusz	Ltn.	702/XVIII.,
4922	Suszyński Bolesław	Mjr.	607/II.B.
4923	Sutkowski Zygmunt	Ltn.	703/XVIII.C
4924	Suwalski Józef	Ltn.	704/XVIII.C
4925	Suwała Eugenisz	Ltn.	1292/XI.B
4926	Suzakowicz Czesław	Obltn.	4749/XVIII.A
4927	Suzin Lech Marek	Obltn.	1180/X.A
4928	Suzin Mieczysław	Mjr.	52693/X.B
4929	Swoboda Dominik	Ltn.	711/XVIII.C
4930	Swoboda Władysław	Hptn	240/IX.C
4931	Swora Zdzisław	Obltn.	1297/XI.B
4932	Sworek Michał	Fldw-Ltn	3097/X.A
4933	Syczyło Rudolf	Ltn. Z.S	712/XVIII.C
4934	Symonowicz Henryk	Ltn.	1798/II.B
4935	Synowiec Władysław	Ltn.	243/IX.C
4936	Sypniewski Kazimierz	Ltn.	713/XVIII.C
4937	Sypniewski Witold	Obltn.	676/II.B
4938	Syrokomla-Syrekowski Jan Jerzy	Obltn.	1850/II.B
4939	Syrokomla-Syrokowski Włodzimierz	Obltn.	343/IX.C
4940	Syrzyceński Stanisław	Ltn.	503/XVIII.B.
4941	Szaad Albert	Hptm.	1300/XI.B.
4942	Szablewski Janusz	Ltn.	967/II.B.
4943	Szatkowski Piotr	Ltn.	736/XVIII.C.
4944	Szadurski Mieczysław	Hptm.	244/IX.B.
4945	Szafer Salomon Stefan	Ltn.	504/XVIII.B.
4946	Szaflarski Jan	Ltn.	21853/XVIII.A
4947	Szaflarski Józef	Hptm.	245/IX.C.
4948	Szafran Władysław	Ltn.	1384/XI.A
4949	Szafran Zygmunt	Ltn.	3223/II.D.
4950	Szafranowski Bogusław	Obltn.	17575/XVIII.A
4951	Szafranski Marian	Ltn.	286/XI.B
4952	Szajewski Ludwik	Obltn.	826/II.B.
4953	Szajbruz Mikołaj	Ltn.	224/IV.C.
4954	Szakowski Andrzej	Obltn.	48946/IV.A.
4955	Szalay Jerzy	Obltn.	1810/II.B.
4956	Szalek Franciszek	Mjr.	1820/XI.B.
4957	Szalewicz Kazimierz	Krv-Kpt.	737/XVIII.C.
4958	Szalewicz Wacław	Obst.	4/VII.C.
4959	Szalapieta Wacław	Obltn.	1302/XI.B.
4960	Szancer Stanisław	Mjr.	246/IX.C
4961	Szaniawski Marian	Ltn.	2170/II.B.
4962	Szarek Franciszek	Ltn.	1866/II.B.
4963	Szatkowski Zygmunt	Ltn.	4270/XVIII.A.
4964	Szatowski Jan	Hptm.	32810/XIII.A.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
4965	Szczaniecki Antoni	Ltn.	1369/X.A
4966	Szczawiński Jan	Ltn.	738/XVIII.C.
4967	Szczawiński Kazimierz	Ltn.	739/XVIII.C
4968	Szczęblewski Lucjan	Ltn.	19532/XVIII.A.
4969	Szczęblewski Włodzimierz	Ltn.	505/XVIII.B.
4970	Szczepaniak Czesław	Ltn.	740/XVIII.C.
4971	Szczepaniak Stanisław	Ltn.	2046/II.B
4972	Szczepaniuk Eustachy	Kpt-Ltn	741/XVIII.C.
4973	Szczepanowski Henryk	Oblt.	33806/XVIII.A.
4974	Szczepański Eugeniusz	Ltn.	1663/XI.B.
4975	Szczepański Józef	Obltn.	396/XI.A.
4976	Szczepański Józef I.	Ltn.	373/XI.A.
4977	Szczepański Józef II.	Ltn.	49232/XV.A.
4978	Szczepański Kazimierz	Hptm.	452/XI.B.
4979	Szczepański Michał	Ltn.	508/XVIII.B.
4980	Szczepański Walery	Hptm.	1304/XI.B.
4981	Szczepański Wojciech	Hptm.	988/II.B.
4982	Szczepiński Ludomir	Ltn.	419/XI.A.
4983	Szczerba Andrzej	Ltn.	754/IX.A.
4984	Szczerbiński Wiesław	Ltn.	409/XI.A.
4985	Szczęśniak Edmund	Ltn.	1389/X.B.
4986	Szczęśniewski Wacław	Obltn.	1305/XI.B.
4987	Szczęsnowicz Bogusław Eryk	Obltn.	509/XVIII.B.
4988	Szczęsny Kazimierz	Obltn.z S.	30827/XVIII.A.
4989	Szczęsny Marian	Ltn.	422/XI.A.
4990	Szczęsny Romuald	Hptm.	1306/XI.B.
4991	Szczudłowski Zdzisław	Ltn.	742/XVIII.C.
4992	Szczurek Wacław	Hptm.	2781/XVIII.A.
4993	Szczygielski Henryk	Hptm.	48590/IV.A.
4994	Szczygielski Ludwik	Hptm.	49216/IV.A.
4995	Szefer Henryk	Obltn.	75066/X.B.
4996	Szeffler Feliks	Obltn.	768/IX.B.
4997	Szempliński Kazimierz	Hptm.	1946/II.B.
4998	Szendzielosz Michał	Obltn.	579/XI.A.
4999	Szeps Ignacy	Ltn.	821/II.A.
5000	Szerenkowski Antoni	Hptm.	247/IX.C.
5001	Szerszenowicz Jerzy	Ltn.	744/XVIII.C.
5002	Szerszenowicz Józef	Ltn.	48943/IV.A.
5003	Szewc Stefan	Ltn.	1270/XI.A.
5004	Szewczuk Edward	Fldw-Ltn.	510/XVIII.B.
5005	Szewczyk Jan	Ltn.	288/XI.B.
5006	Szewczyk Stefan	Ltn.	1303/XI.B.
5007	Szewczyk Tadeusz	Ltn.	248/IX.C.
5008	Szkalarski Wacław	Hptm.	1950/II.B.
5009	Szkutnik Tadeusz	Ltn.	1008/II.B.
5010	Szlachcic Franciszek	Obltn.	745/XVIII.C.
5011	Szłazkiewicz Janusz	Ltn.	453/IX.A.
5012	Szlenk Stanisław	Obltn.	1135/XI.A.
5013	Szłosowski Antoni	Ltn.	297/X.A.
5014	Szłyk Bronisław	Obltn.	761/IX.B.
5015	Szłyk Władysław	Obltn.	1045/XI.A.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
5016	Szmigiel Franciszek	Hptm.	1313/XI.B.
5017	Szmoniewski Edward	Mjr.	5100/XVIII.A.
5018	Szmytkiewicz Marian	Ltn.	619/XI.A.
5019	Sznuk Kazimierz	Hptm.	249/IX.C.
5020	Szołewski Julian	Obltn.	48947/IV.A.
5021	Szopa Marcin	Rtm.	52818/X.B.
5022	Szopa Marian	Ltn.	746/XVIII.C.
5023	Szopiński Rajmund	Ltn.	622/XX.B
5024	Szopski Leszek	Obltn.	1422/XI.A.
5025	Szostak Władysław	Ltn.	604/IX.B.
5026	Szostakiewicz Kazimierz	Mjr.	62695/X.B.
5027	Szostek Kazimierz	Obltn.	762/II.B.
5028	Szota Piotr	Fldw-Ltn.	512/XVIII.B.
5029	Szpak Rudolf	Hptm.	344/X.A
5030	Szpala Leon	Ltn.	513/XVIII.B
5031	Szpet Zdzisław	Obltn.	632/IX.B.
5032	Szperka Dominik	Ltn.	514/XVIII.B.
5033	Szperliński Władysław	Ltn.	1315/XI.B
5034	Szpojankowski Jan	Hptm.	32763/XIII.A.
5035	Szprenga Leon	Ltn.	747/XVIII.C.
5036	Springier Stefan	Obst.	9/VII.C.
5037	Szpulecki Wacław	Hptm.	1821/XI.B.
5038	Szpunar Jan	Rtm.	52819/X.B.
5039	Szraj Bazyli	Ltn.	435/XI.A.
5040	Szrajbert Józef	Hptm.	250/IX.C.
5041	Sztajer Wacław	Ltn.	748/XVIII.C.
5042	Sztajner Zbigniew	Ltn.	2110/II.B
5043	Sztarejko Stanisław	Obst.	49340/IV.A.
5044	Szteinduchert Leszek	Obltn.	1337/XVIII.A.
5045	Sztampka Ireneusz	Hptm.	1316/XI.B.
5046	Sztranc Kazimierz	Ltn.	530/XVIII.B.
5047	Sztuka Franciszek	Hptm.	19815/XVIII.A.
5048	Sztukowski Stanisław	Ltn.	749/XVIII.C.
5049	Sztych Wacław	Ltn.	19196/XVIII.A.
5050	Szubert Kazimierz	Ltn.	2067/II.B.
5051	Szubert Roman	Obltn.	32589/XVIII.A.
5052	Szubiński Tadeusz	Ltn.	475/XI.B.
5053	Szubski Stanisław	Obltn.	251/IX.C.
5054	Szubzda Piotr Jan	Ltn.	3/II.C.
5055	Szukalski Władysław	Obltn.	19/IX.B.
5056	Szul Bronisław	Ltn z 3.	750/XVIII.C.
5057	Szulec Tadeusz	Ltn.	856/II.B
5058	Szulec Witold	Freg-Kpt	751/XVIII.C.
5059	Szulec Zygfryd	Ltn.	500/XI.B
5060	Szumański Antoni	Ltn.	4778/XVIII.A.
5061	Szumański Czesław	Ltn.	18918/XVIII.A.
5062	Szumarowski Józef	Ltn.	18810/XVIII.A.
5063	Szumiński Karol	Ltn.	287/XI.B.
5064	Szumski Władysław	Ltn.	516/XVIII.B.
5065	Szustak Witold	Ltn.	2231/II.B.
5066	Szwajkowski Marian	Ltn.	753/XVIII.C.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
5067	Szwarc Olgierd	Ltn.	48922/IV.A.
5068	Szwarc Tadeusz	Ltn.	754/XVIII.C.
5069	Szwed Franciszek Jan	Ltn.	7428/XVIII.A.
5070	Szwed Zygmunt	Ltn.	496/X.A.
5071	Szwefel Mieczysław	Ltn.	6927/XXI.A
5072	Szwemin Jerzy	Ltn.	517/XVIII.B.
5073	Szweryn Bogusław	Ltn.	1364/XI.A.
5074	Szwidowski Wacław	Ltn.	596/IX.A.
5075	Szychowski Klemens Julian	Ltn.	1714/II.A.
5076	Szychowski Witold	Obltn.	252/IX.C
5077	Szydłowski Bolesław	Obltn.	1847/II.B
5078	Szydlewski Brunon	Ltn.	19197/XVIII.A.
5079	Szydlewski Zygmunt	Hptm.	253/IX.C
5080	Szymak Zygmunt	Ltn.	383/X.A.
5081	Szymankiewicz Józef	Ltn.	1321/XI.B.
5082	Szymankiewicz Tadeusz	Rtm.	254/IX.C.
5083	Szymanowski Roman	Mjr.	52696/X.B
5084	Szymanowski Teodor	Ltn.	755/XVIII.C.
5085	Szymański Jan	Obltn.	756/XVIII.B.
5086	Szymański Stefan	Ltn.	518/XVIII.B.
5087	Szymański Tadeusz	Ltn.	757/XVIII.C.
5088	Szymański Zygmunt	Ltn.	1319/XI.B.
5089	Szymczak Stefan	Obltn.	2060/II.B.
5090	Szymczyk Zygmunt	Ltn.	1320/XI/B.
5091	Szymczykowski Teofil	Obltn.	19178/XVIII.A.
5092	Szymiczek Jerzy	Ltn.	97/XI.A.
5093	Szymkiewicz Jan	Ltn.	1885/II.B.
5094	Szymonis Piotr	Ltn.	1828/II.B.
5095	Szyndler Józef	Ltn.	1309/XI.B.
5096	Szynkarczuk August	Ltn.	578/XVIII.C.
5097	Szyszczyński Jan	Ltn.	1612/XI.B.
5098	Szysko Tadeusz	Ltn.	1049/II.B.
5099	Ściegosz Bohdan	Ltn.	633/XVIII/C.
5100	Ścisłowski Marian	Hptm.	430/IX.B.
5101	Śladkowski Zdzisław	Freg-Kpt	680/XVIII.C.
5102	Ślaski Janusz	Ltn.	470/XI.B.
5103	Ślaczka Tadeusz	Obltn.	49213/IV.A.
5104	Ślązak Janusz	Ltn.	486/XVIII.B.
5105	Śleziak Jan	Ltn.	70/X.A.
5106	Ślęczka Kazimierz	Ltn.	280/XI.B.
5107	Ślędziński Aleksander	Ltn.	3850/X.C.
5108	Śliwa Stanisław	Fldw-Ltn	487/XVIII.B.
5109	Śliwa Stefan	Hptm.	1258/XI.B.
5110	Śliwiński Edmund	Obltn.	217/IX.C.
5111	Śliwiński Józef	Ltn.	488/XVIII.B.
5112	Śliwiński Lucjan	Ltn.	499/XI.B.
5113	Śliwiński Stanisław	Obstltnt.	264/VI.E.
5114	Śliwiński Stefan	Hptm.	18808/XVIII.A.
5115	Śliwiński Zdzisław	Ltn.	550/X.A.
5116	Śliwowski Józef	Ltn.	281/XI.B.
5117	Śliwowski Wacław	Hptm.	282/XI.B.

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
5118	Śliżewicz Jerzy	Ltn.	489/XVIII.B.
5119	Śliżewicz Kazimierz	Hptm.	433/IX.B.
5120	Ślusarczyk Józef	Hptm.	219/IX.C.
5121	Ślusarczyk Ludwik	Hptm.	1818/XI.B.
5122	Ślusarski Arkadiusz	Ltn.	1260/XI.B.
5123	Śmiałowski Eugeniusz	Obltn.	20677/XVIII.A.
5124	Śmielecki Zbigniew	Ltn.	684/XVIII.C.
5125	Śmierzchalski Kazimierz	Ltn.	1261/XI.B.
5126	Śmigaj Bronisław	Obltn	774/II B
5127	Śmiłowski Paweł	Ltn	7 I/X A
5128	Śmitkowski Flawiusz	Hptm	283/XI B
5129	Śniegocki Leon	Ltn	312/XVIII A
5130	Śmigier Stanisław	Obltn	1241/ XI B
5131	Śpiewak Władysław	Obstltn	225/IX C
5132	Śpikowski Marcin	Hptm	1201/XI A
5133	Śrudka Tadeusz	Ltn	548/ XI A
5134	Świackiewicz Bolesław	Ltn	499/ XVIII B
5135	Światłowski Władysław	Ltn	20769/ XVIII A
5136	Świątek Romuald	Ltn	480/ II B
5137	Świątkowski Władysław	Ltn	760/ IX B
5138	Świba Stanisław	Mjr	2098/ II B
5139	Świdorski Konrad	Ltn	489/ XI A
5140	Świdorski Leonard	Ltn	2284/II B
5141	Świdowski Wacław	Ltn	596/IX B
5142	Świecki Władysław	Obltn	536/ X B
5143	Świeczkowski Edmund	Ltn	1651/ XI B
5144	Świerczewski Józef	Ltn	707/ XVIII C
5145	Świerczyński Aleksander	Ltn	501 /XVIII B
5146	Świerczyński Andrzej	Ltn	523/IX B
5147	Świerczyński Czesław	Ltn	81515/ I B
5148	Świerczyński Tadeusz	Obltn	151/XI A
5149	Świerczyński Zbigniew	Ltn	706/XVIII C
5150	Świerkocki Ryszard	Ltn	1233/ XI B
5151	Świerzynski Józef	Hptm	1295/ XI B
5152	Świetlik Wacław	Ltn	705/ XVIII C
5153	Świeykowski Emanuel	Obltn	708/ XVIII C
5154	Święcichowski Dominik	Ltn	441/ IX A
5155	Święcicki Jan	Ltn	5695/XVIII
5156	Świgoń Franciszek	Ltn	20125/XVIII A
5157	Świniarski Stanisław	Hptm	1357/ XI A
5158	Świostek Stanisław	Ltn	569/ IX B
5159	Świrko Tadeusz Władysław	Ltn	239/ IX C
5160	Świt Stefan	Ltn	1296/ XI B
5161	Świtacz Teofil	Ltn	502/ XVIII B
5162	Świtalski Kazimierz	Mjr	20099/XVIII A
5163	Świtalski Kazimierz	Korv-kap	710/ XVIII C
5164	Tabaczka Teofil	Ltn	918/IX B
5165	Tabaszewski Stanisław	Ltn	759/XVIII C
5166	Taberski Tadeusz	Ltn	828 /IX B
5167	Tabiszewski Adam	Hptm	484/ II B
5168	Taczalski Jerzy	Ltn	1365/XI A

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
5169	Taczanowski Kazimierz	Obltn	255/ IX C
5170	Taczanowski Teodor		48761/ IV A
5171	Tada Marian	Ltn	1733/ XI B
5172	Tajchert Karol	Ltn	760/XVIII C
5173	Talaga Jan	Obltn	101?/II B
5174	Talaga Stanisław	Fldn-ltn	1019/XI A
5175	Talar Czesław	Ltn	33 /IX B
5176	Talejko Witalis	Ltn	539/XI A
5177	Talik Władysław	Ltn	15731/II D
5178	Tanianis Bolesław	Obltn	5687/XVIII
5179	Tański Czesław	Obltn	628/ XI A
5180	Tapert Stefan	Obltn	537/XVIII B
5181	Taras Zygmunt	Ltn	2092/II B
5182	Tarasiński Józef	Ltn	1021/II B
5183	Tarasiuk Hieronim	Obltn	10105/ XVIII A
5184	Tarczyński Aleksander	Ltn	761/ XVIII C
5185	Tarczyński Franciszek	Obltn	1323/XI B
5186	Tarczyński Zdzisław	Ltn	762/ XIII C
5187	Targosz Adam	Ltn	733/IV C
5188	Tarkowski Jan	Ltn	538/XVIII B
5189	Tarkowski Józef	Ltn	539/XVIII B
5190	Tarnawski Władysław	Ltn	763 /XVIII C
5191	Tarnopolski Mieczysław	Ltn	1325 /XI B
5192	Tarnowski Konstanty	Ltn	541?XVIII B
5193	Tarnowski Witold	Ltn	782/ XI A
5194	Tasarek Tadeusz	Ltn	1326/XI B
5195	Taylor Leon	Ltn	1860/II A
5196	Tazber Tadeusz	Hptm	48593/IV A
5197	Tebuś Daniel	Ltn	2110/XVIII A
5198	Telechun Stanisław	Ltn	544/XVIII B
5199	Teleżyński Henryk	Ltn	1327/ XI B
5200	Teodoreczyk Józef	Ltn	697/XI A
5201	Terajewicz Marian	Ltn	764/XVIII C
5202	Terlecki Jerzy Leszek	Ltn	1328/XI B
5203	Terlikowski Antoni	Ltn	765/XVIII C
5204	Teselski Jarosław	Ltn	766/XVIII C
5205	Teśluk Michał	Ltn	767/XVIII C
5206	Teul Witalis	Ltn	2782/XVIII A
5207	Thieme Bohdan	Obltn	256/IX C
5208	Thomas Paweł	Ltn	546/ XVIII B
5209	Timler Tadeusz	Obltn	653/ XI A
5210	Timmel Kazimierz	Hptm	1826/XI B
5211	Titz Zygmunt	Ltn	768/ XVIII C
5212	Tkaczyk Bolesław	Obltn	1691/XI B
5213	Tkaczyk Gerard	Ltn	769/XVIII C
5214	Tkaczyk Wincenty	Obltn	1329/ XI B
5215	Tłołka Ferdynand	Ltn	770/ XVIII C
5216	Tomiak Aleksander	Ltn	20681/XVIII A
5217	Tomkiewicz Stanisław	Ltn	423/ IX B
5218	Tomkiewicz Zygmunt	Ltn	5214/ XVIII A
5219	Tomys Michał	Ltn	775/ XVIII C

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
5220	Topczewski Bolesław	Obltn	757/ IX B
5221	Topczewski Waław	Ltn	48875/IX A
5222	Topilko Wiktor	Ltn	544/ II B
5223	Topolski Stanisław	Hptm	257/IX C
5224	Torens Rajmund	Ltn	33341/ XIII A
5225	Tournelle Edmund	Ltn	776/XVIII
5226	Traczewski Zbigniew	Ltn	552/XVIII B
5227	Traczyk Romuald	Ltn	1350/XI A
5228	Traczyk Stefan	Ltn	777/XVIII C
5229	Trawiński Bogdan	Ltn	778/XVIII
5230	Trampeżyński Bogdan	Ltn	1333/XI B
5231	Treger Mieczysław	Ltn	779/XVIII C
5232	Trentowski Antoni	Hptm	297/XI B
5233	Trepka Witold	Obltn	534/XI A
5234	Tretiak Andrzej	Ltn	1334/XI B
5235	Trębski Wincenty	Ltn	780/XVIII C
5236	Trochimiak Marian	Ltn	1734XI B
5237	Trochimowicz Romuald	Ltn	803/ II B
5238	Trojanowski Edward	Ltn	1077/II B
5239	Trojanowski Mieczysław	Obltn	1092/XI B
5240	Trojanowski Wojciech	Ltn	1336/ XI B
5241	Trojański Józef	Ltn	1335/XI B
5242	Toboła Antoni	Ltn	912/II B
5243	Toczewski Zdzisław	Obltn	19181/XVIII A
5244	Tokarczyk Józef	Ltn	674/XI A
5245	Tołłoczko Stanisław	Obltn	811/IX B
5246	Tołwiński Bronisław	Hptm	1767/XI
5247	Tołwiński Stanisław	Ltn	1815/II B
5248	Tomalik Bronisław	Ltn	1625/XI B
5249	Tomanek Józef	Ltn	1875/II B
5250	Tomasiewicz Stefan	Ltn	771/XVIII C
5251	Tomasik Kazimierz	Ltn	772/XVIII C
5252	Tomaszewski Bernard	Ltn	1330/XI B
5253	Tomaszewski Jan	Obltn	53/XI A
5254	Tomaszewski Józef	Ltn	1331/XI B
5255	Tomaszewski Marian	Ltn	773/XVIII C
5256	Tomaszewski Mieczysław	Hptm	1144/ X A
5257	Tomaszewski Piotr	Ltn	639/II B
5258	Tomaszewski Ryszard	Ltn	737/XI A
5259	Tomaszewski Stanisław	Obltn	7780/XVIII A
5260	Tomaszewski Władysław	Obltn	1827/XI B
5261	Tomaszewski Bończa Zygmunt	Ltn	550/XVIII B
5262	Tomaszuk Bernard	Obltn	1332/XI B
5263	Tomaszunas Jerzy	Ltn	1778/11 A
5264	Tomeczak Józef	Obltn	1001/II B
5265	Tomeczak Władysław	Obltn	741/X A
5266	Tomeczuk Franciszek	Obstltn	10/VII C
5267	Tomeczyk Edward	Ltn	455/XI A
5268	Troszczyński Dyonizy	Ltn	553/ XVIII B
5269	Trus Piotr	Ltn	781/XVIII C
5270	Trzaska Józef	Ltn	161/X A

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
5271	Trzeciński Jan	Ltn	1338/XI B
5272	Trzebuchowski Czesław	Ltn	1609/XI A
5273	Trzeciak Czesław	Ltn	782/XVIII C
5274	Trzeciak Józef	Obltn	466/IX
5275	Trzop Władysław	Ltn	650/XI A
5276	Trzos Antoni	Obltn	455/XI B
5277	Tucholski Józef	Hptm	258/IX C
5278	Tuczapski Dionizy	Ltn	783/XVIII C
5279	Tułasiewicz Mieczysław	Ltn	784/XVIII C
5280	Tur Seweryn	Obltn	669/IX B
5281	Turek Antoni	Ltn	783/XVIII C
5282	Turkiewicz Edward	Hptm	1339/XI B
5283	Turkowski Józef	Ltn	7287/XVIII A
5284	Turowski Władysław	Ltn	573/IX B
5285	Turyczyn Władysław	Obstltn	259/IX C
5286	Turzański Mieczysław	Ltn	786/XVIII C
5287	Tuszyński Zygmunt	Ltn	518/XI A
5288	Tutak Kazimierz	Hptm	52825/X B
5289	Tuziak Jerzy	Ltn	2344/II B
5290	Twardowski Karol	Ltn	1255/XI B
5291	Twardowski Zygmunt	Ltn	1256/XI B
5292	Tworek Michał	Ltn	866/II B
5293	Tyczyński Emil	Obltn	636/II B
5294	Tylczyński Witold	Ltn	2286/II B
5295	Tymicki Feliks	Ltn	48872/IV A
5296	Tymiński Kazimierz	Ltn	773?IX B
5297	Tymirski Paweł	Obltn	554/XVIII B
5298	Tymusz Stanisław	Obltn	1433/XI A
5299	Tyrakowski Witold	Ltn	2171/II B
5300	Tyrankiewicz Witold	Mjr	1131/X A
5301	Tysza Józef	Ltn	5705/XVIII A
5302	Tyszkowski Władysław	Ltn	1342/XI B
5303	Uchański Roman	Ltn	34/IX B
5304	Udziela Eugeniusz	Obltn	15411/II D
5305	Udziela Mieczysław	Obstltn	260/IX C
5306	Uklejewski Roman	Obltn	719/IX B
5307	Ułankiewicz Stefan	Ltn	2784/XVIII A
5308	Ulejczyk Hipolit	Obltn	20108/XVIII A
5309	Ułasiewicz Stanisław	Ltn	791/XVIII C
5310	Umiastowski Jerzy	Ltn	787/XVIII C
5311	Umiastowski Zdzisław	Obltn	556/XVIII B
5312	Umiński Mieczysław	Ltn	899/II B
5313	Umbreit Józef	Obltn	1181/X A
5314	Ungeheier Stanisław	Obltn	1343/XI B
5315	Unger Jan	Ltn	120/XI B
5316	Unger Oswald	Hptm	788/XI A
5317	Uniatycki Michał	Ltn	557/XVIII B
5318	Uniowski Józef	Ltn	2307/II B
5319	Uniszewski Bolesław	Ltn	1363/XI A
5320	Urban Antoni	Obltn	49189/IV A
5321	Urban Jan	Obltn	25482/XVIII A

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
5322	Urban Leon	Ltn	1344/XI B
5323	Urban Władysław	Hptm	502/IX B
5324	Urbaniak Marian	Ltn	491/XI A
5325	Urbaniak Stefan	Ltn	384/XI A
5326	Urbaniak Stanisław	Ltn	121/XI B
5327	Urbanowicz Edmund	Hptm	262/IX C
5328	Urbanowicz Heliodor	Ltn	790/XVIII C
5329	Urbanowicz Mieczysław	Hptm	52826/X B
5330	Urbanowicz Witold	Hptm	263/IX C
5331	Urbański Jerzy	Ltn	559/XVIII B
5332	Urbański Kazimierz	Ltn	771/XI A
5333	Urbanski Maksymilian	Fldtn	648/IX A
5334	Urbański Tomasz	Hptm	261/IX C
5335	Urych Władysław	Ltn	849/IX B
5336	Uszok Emanuel	Ltn	122/XI B
5337	Uszński Teodor Ignacy	Mjr	423/II A
5338	Utzig Michał	Ltn	2345/II B
5339	Uziembło Adam	Ltn	793/XVIII C
5340	Użarowski Zbigniew	Ltn	729/XVIII C
5341	Vlasak Stanisław	Ltn	782/XI A
5342	Vogelsang Wacław	Ltn	475/XVIII A
5343	Vorbrich Bruno	Ltn	680/IX ?
5344	Wabiszewski Marian	Obltn	720/XI A
5345	Wachowiak Tadeusz Józef	Ltn	20370/XVIII A
5346	Wachowski Florian	Ltn	15087/X B
5347	Wachsman Daniel	Ltn	433/X A
5348	Wackerman Józef	Obltn	242/XI A
5349	Wacławik Stanisław	Hptm	265/IX C
5350	Wacławik Tadeusz	Obltn	111/XI A
5351	Wacławowicz Paweł	Hptm	1827/XI B
5352	Wacławski Jan	Ltn	1615/XI B
5353	Wacławski Wieńczysław	Ltn	24/X A
5354	Wadas Leon	Obltn	794/XVIII C
5355	Wadas Stanisław	Fldw-Ltn	8499/XI B
5356	Wadecki Marian	Ltn	521/IX B
5357	Wadowski Józef	Fldw-Ltn	560/XVIII B
5358	Wadzyński Antoni	Mjr	49341/IV A
5359	Wagner Henryk	Ltn z.S	796/XVIII C
5360	Wagula Karol	Hptm	547/XI B
5361	Wais Kazimierz	Obltn	730/II B
5362	Wajda Jan	Obltn	815/IX B
5363	Wajda Mikołaj	Ltn	5704/XVIII A
5364	Wajsfeld Tadeusz	Ltn	2015/II B
5365	Wakalski Kazimierz	Obltn	2259/II B
5366	Waksman Daniel Dawid	Ltn	433/X A
5367	Walczak Józef	Ltn	4752/IV A
5368	Walczak Tadeusz	Ltn	797/XVIII C
5369	Walczuk Lucjan	Ltn	798/XVIII C
5370	Walczynski Czesław	Obltn	267/IX C
5371	De Walden Stefan	Freg-kpt	31214/XVIII A
5372	Waldorf-Kubiczek Stefan	Ltg	5708/XVIII A

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
5373	Walejnis Zygmunt	Ltg	48899/IX A
5374	Walentowski Joachim	Ltg	1347/XI B
5375	Walentynowicz Franciszek	Ltg	1827/II B
5376	Walewski Stanisław	Hptm	799/XVIII C
5377	Walfisz Mieczysław	Ltg	1181/XI B
5378	Walicki Jan	Ltn	900/II B
5379	Waligóra Antoni	Ltn	157/XI B
5380	Waligóra Roman	Hptm	25/VII C
5381	Walinowicz Ignacy	Ltn	800/XVIII C
5382	Waliszewski Stanisław	Obltn	397/XI A
5383	Wallich Tadeusz	Obstltn	1801/II B
5384	Wallner Tadeusz	Hptm	1395/XI A
5385	Walocha Antoni	Hptm	280/VIE
5386	Wałek Mieczysław	Ltn	73/VII C
5387	Wandtke Antoni	Obst	6/VII C
5388	Wanek Jan	Ltn	1579/XVIII A
5389	Wanicki Mieczysław	Ltn	801/XVIII C
5390	Waniszyn Józef	Ltn	19282/IV A
5391	Wapiński Aleksander	Ltn	268/IX C
5392	Wapniarski Marcin	Ltn	481/XI A
5393	Warczygłowa Antoni	Ltn	1349/XI B
5394	Wardeński Janusz	Ltn	1747/XI B
5395	Wardziński Kazimierz	Obltn	511/II B
5396	Wargacki Roman	Ltn	802/XVIII C
5397	Warlik Antoni	Obltn	803/XVIII C
5398	Warnicki Eugeniusz	Hptm	1738/II A
5399	Waroczyk Florian	Ltn	562/XVIII B
5400	Warsicki Michał	Ltn	7441/XVIII A
5401	Warszawski Jan	Ltg	1396/X A
5402	Warwas Aleksander	Hptm	49203/IV A
5403	Warzybok Bronisław	Obstltn	123/XI B
5404	Wasilewski Jan	Ltn	804/II B
5405	Wasilewski Piotr	Hptm	2055/II B
5406	Wasilewski Piotr	Ltn	563/XVIII B
5407	Wasilewski Piotr	Ltg	48876/IV A
5408	Wasiukiewicz Waldemar	Ltn	1818/ II B
5409	Wasył Władysław	Ltg	299/XI B
5410	Waszkiewicz Kazimierz	Obltn	1351/ XI B
5411	Waszkiewicz Ludwik	Ltn	20114/XVIII A
5412	Waśniewski Aleksander	Ltn	18519/XVIII A
5413	Wawryka Edward	Hptm	1829/XI B
5414	Wawrzynkiewicz Jan	Ltn	565/XVIII B
5415	Wawrzyński Janusz	Obltn	1911/XVIII C
5416	Wayda Antoni	Hptm	301/XIV B
5417	Waygar Kazimierz		1584/X A Mjr
5418	Ważyński Jan	Ltn	804/XVIII c
5419	Wącnal Zbigniew	Ltn	2184/II B
5420	Wąsik Antoni	Ltn	7458/XVIII A
5421	Wąsik Józef	Ltn	709/XI A
5422	Wąsowicz Antoni	Korv-Kpt	805/XVIIIC
5423	Wąsowicz Jan	Ltn	644/II B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
5424	Wcisło Czesław	Ltn	458/XI B
5425	Wciórka Jan	Ltn	806/XVIII C
5426	Wdowiak Edmund	Ltn	48864/IV A
5427	Wdzłękoński Adolf	Obltn z.S	807/XVIII C
5428	Weber Artur	Obltn	44/VII C
5429	Weber Fardynand	Obltn	40419/ I A
5430	Weber Jerzy	Ltn	1254/XI A
5431	Weber Józef	Ltn	1353/XI B
5432	Weber Wilhelm	Hptm	583/XI A
5433	Wechsler Filip	Ltn	49280/IV A
5434	Wegner Aleksander	Ltn	1054/II B
5435	Wehr Tadeusz	Ltn	653/X A
5436	Weiland Joachim	Ltn	364/XI A
5437	Weiss Helmut Leon	Ltn	459/XI B
5438	Weiss Marian	Ltn	567/XVIII B
5439	Weissmann-Zawidowski Jerzy	Ltn	1410/XI B
5440	Wejman Ludwik	Ltn	808/XVIII C
5441	Wejrych Konstanty	Ltn	809/XVIII C
5442	Wejtko Tadeusz	Hptm	723/II B
5443	Welc Franciszek	Hptm	8198/XVIII A
5444	Welke Stefan	Obltn	5124/XVIII A
5445	Wencki Józef	Hptm	281/VI B
5446	Wenda Kazimierz	Obltn	1416/II B
5447	Wenda Kazimierz	Ltn	716/XI A
5448	Wengler Seweryn	Ltn	810/XVIII C
5449	Wereszczyński Juliusz	Ltn	1355/XI B
5450	Wereszczyński Władysław	Ltn	21732/XVIII A
5451	Werhun Marian	Ltn	1735/XI B
5452	Wernerowski Józef	Obltn	677/IX B
5453	Wernyhora Jan	Ltn	311/XVIII A
5454	Werobej Józef	Obst	615/ IV C
5455	Weroniczak Roman	Obltn	1356/XI B
5456	Werschler Stanisław	Ltn	303/XI
5457	Wesołowski Aleksander	Ltn	1357/XI B
5458	Wesołowski Franciszek	Ltn	1358/XI B
5459	Wesołowski Hubert	Ltn	540/XI A
5460	Weydmann Kazimierz	Obltn	1359/XI B
5461	Wędrychowski Adam	Ltn	1830/XI B
5462	Wędzikowski Stefan	Ltn	735/XI A
5463	Węglarz Władysław	Ltn	4920/VIII C
5464	Węgleński Stefan	Hptm	1748/XI B
5465	Węgorzewski Zygmunt	Ltn	812/XVIII A
5466	Węgrzecki Mieczysław	Obltn	506/XI A
5467	Węgrzyn Antoni	Ltn	813/XVIII C
5468	Węgrzyniak Jan	Fld-Ltn	566/XVIII B
5469	Węsiora Edmund	Ltn	1624/XI B
5470	Wichrzycki Jerzy	Obltn	1300/XI B
5471	Wiciak Władysław	Ltn	814/XVIII C
5472	Wiciński Józef	Hptm	124/XI B
5473	Widawski Antoni	Ltn	815/XVIII C
5474	Widort Stefan	Obltn	269/IX C

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
5475	Widuch Franciszek	Obltn	460/XI B
5476	Widyk Stefan	Ltn	373/XVIII B
5477	Wiecierzyński Władysław	Obst	20669/XVIII A
5478	Wiecki Alfons	Ltn	321/IX C
5479	Wieczorek Jan	Fldw-Ltn	1783/XVIII A
5480	Wieczorkiewicz Roman	Ltn	1363/XI B
5481	Wieczorkiewicz Władysław	Ltn	1678/II B
5482	Wielich Teodor	Ltn	575/XVIII B
5483	Wielicki Edmund	Ltn	648/XI A
5484	Wielopolski Antoni	Ltn	3216/II D
5485	Wielowieyski Ludwik	Ltn	696/IX A
5486	Więszczak Jerzy	Ltn	270/IX C
5487	Wiercioch Jan	Ltn	2287/II B
5488	Wieromicz Mikołaj	Ltn	16626/XII A
5489	Wierusz Ignacy	Obltn	1831/XI B
5490	Wierzbicki Antoni	Ltn	520/XI A
5491	Wierzbicki Gabriel	Ltn	1693/XI B
5492	Wierzbicki Józef	Ltn	304/ XI B
5493	Wierzbicki Mieczysław	Obltn	19177/ XVIII A
5494	Wierzbicki Władysław	Obltn	1364/XI B
5495	Wierzbicki Władysław	Ltn	816/XVIII C
5496	Wierzbicki Zbigniew	Ltn.	1365/XI B
5497	Wierzbowski Romuald	Ltn.	26694/XVIII A
5498	Wierzbowski Rudolf	Ltn.	48945/IV A
5499	Wierzbowski Stanisław	Ltn.	2037/II B
5500	Wierzbowski Stefan	Ltn.	4774/XVIII A
5501	Wierzbowski Mieczysław	Ltn.	1366/XI B
5502	Wierzbowski Józef	Kpt-Ltn	32190/XVIII A
5503	Wierzbowski Wiktor	Ltn.	576/XVIII B
5504	Wiese Hubert	Ltn.	1368/XI B
5505	Wiese Szymon	Ltn.	1369/XI B
5506	Wieteska Franciszek	Ltn.	577/XVIII B
5507	Wiewiórka Franciszek	Obltn	271/IX C
5508	Wiewiórowski Andrzej	Ltn.	1370/XI B
5509	Wiewiórowski Bernard	Ltn.	817/XVIII C
5510	Wiewiórowski Leon	Ltn.	578/XVIII B
5511	Więcek Stanisław	Mjr.	25069/XVIII A
5512	Więckowski Czesław	Ltn.	60/VII C
5513	Więckowski Michał	Ltn.	1371/XI B
5514	Więckowski Stanisław	Hptm.	48597/IV A
5515	Więckowski Stefan	Obltn	70229/I B
5516	Więckowski Władysław	Ltn.	818/XVIII C
5517	Więckowski Zenon	Ltn.	2347/II B
5518	Wikarski Tytus	Hptm.	462/XI B
5519	Wilczak Mieczysław	Ltn.	1217/XI A
5520	Wilczaszek Stanisław	Ltn.	20115/XVIII A
5521	Wilczek Józef	Obltn	7785/XVIII A
5522	Wilczek Stanisław	Hptm.	1372/XI B
5523	Wilczewski Mieczysław	Obstltn.	272/IX C
5524	Wileczyński Zygmunt	Hptm.	273/IX C
5525	Wilder Jan Antoni	Ltn.	2172/II B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
5526	Wiliński Stefan	Ltn.	819/XVIII C
5527	Wilk Zygmunt	Ltn.	19803/XVIII A
5528	Wilkanowicz Kazimierz	Obltn	782/II B
5529	Wilkiewicz Władysław	Obltn	274/IX C
5530	Wilkoński Wojciech	Mjr.	49185/IV A
5531	Willner Anatol	Ltn.	1373/XI A
5532	Wilski Andrzej	Ltn.	1373/XI B
5533	Wiltos Eugeniusz	Obltn	447/XI A
5534	Wilkojć Waław	Ltn.	580/XVIII B
5535	Winiecki Jan	Ltn.	1374/XI B
5536	Winkler Ignacy	Ltn.	581/XVIII B
5537	Winnicki Aleksander	Obltn	1375/XI A
5538	Winowski Tadeusz	Ltn.	1410/XI A
5539	Wiro-Kiro Władysław	Obltn	582/XVIII B
5540	Wiszniewski Włodzimierz	Obltn	527/XI A
5541	Wiszniewski Zbigniew	Hptm.	16630/XVIII A
5542	Wiśniewski Jan	Rtm	1375/XI B
5543	Wiśniewski Antoni	Ltn.	820/XVIII C
5544	Wiśniewski Czesław	Obltn	4754/XVIII A
5545	Wiśniewski Felicjan	Hptm.	899/IX B
5546	Wiśniewski Henryk	Ltn.	36/X B
5547	Wiśniewski Jan	Hptm.	1443/XI A
5548	Wiśniewski Józef	Ltn.	1392/II B
5549	Wiśniewski Józef	Ltn.	48949/IV A
5550	Wiśniewski Julian	Hptm.	1832/XI B
5551	Wiśniewski Klemens	Ltn.	821/XVIII C
5552	Wiśniewski Klemens	Ltn.	5123/XVIII A
5553	Wiśniewski Marian	Hptm.	275/IX C
5554	Wiśniewski Nikodem	Ltn.	491/ X A
5555	Wiśniewski Romuald	Ltn.	2035/II B
5556	Wiśniewski Stanisław	Ltn.	48880/IV A
5557	Wiśniewski Zdzisław	Ltn.	5118/XVIII A
5558	Wiśniowski Adam	Hptm.	822/XVIII C
5559	Wiśniowski Stanisław	Ltn.	1023/XI A
5560	Wiśniowski Wiktor	Ltn.	823/XVIII C
5561	Witak Stefan	Ltn.	583/XVIII B
5562	Witeczak Józef	Ltn.	1873/II B
5563	Witczuk Florian	Ltn.	824/XVIII C
5564	Witek Roman	Ltn.	2235/II B
5565	Witkowski Aleksander	Hptm.	49113/IV A
5566	Witkowski Bolesław	Obltn.	1069/XI A
5567	Witkowski Henryk	Hptm.	49284/IV A
5568	Witkowski Józef	Obltn.	19182/XVIII A
5569	Witkowski Marian	Ltn.	1022/XI A
5570	Witkowski Tadeusz	Obltn.	1442/XI A
5571	Witkowski Stanisław	Obltn.	729/XI A
5572	Witulski Kazimierz	Ltn.	1379/XI B
5573	Wize Krzysztof	Obltn.	1380/XI B
5574	Wizimierski Kazimierz	Obltn.	19798/XVIII A
5575	Wleklík Józef	Ltn.	2236/II B
5576	Wlekliński Zdzisław	Ltn.	411/XI A

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
5577	Władyniak Stefan	Ltn.	2183/II B
5578	Władziński Tadeusz	Ltn.	584/XIII B
5579	Włoczewski Tadeusz	Ltn.	826/XVIII C
5580	Włodarczak Józef	Obltn.	572/XI A
5581	Włodarski Dominik	Obltn.	629/IX B
5582	Włodarski Stanisław	Hptm.	19173/XVIII A
5583	Włodek Tadeusz	Ltn.	587/XVIII B
5584	Włodkowski Eugeniusz	Obltn.	20112/XVIII A
5585	Wnorowski Kazimierz	Obltn. z s.	827/XVIII C
5586	Wnuk Alojzy	Ltn.	515/XI A
5587	Wochnik Jerzy	Ltn.	628/IX B
5588	Woda Edmund	Obltn.	276/IX C
5589	Wodniak Apolinary	Ltn.	950/II B
5590	Wodniakowski Bogdan	Ltn.	828/XVIII C
5591	Wodowski Władysław	Obltn.	588 XVIII B
5592	Wodziński Jan	Obltn.	729/II B
5593	Woicki Witold	Ltn.	829/XVIII C
5594	Wojak Marian	Ltn.	746/XI A
5595	Wojciechowicz Adam	Ltn.	796 iX B
5596	Wojciechowski Antoni	Ltn.	1413/IX B
5597	Wojciechowski Bronisław	Ltn.	219../II A
5598	Wojciechowski Jan	Obltn.	830/XVIII C
5599	Wojciechowski Jerzy Adam	Hptm.	1883/XI B
5600	Wojciechowski Jerzy	Ltn.	464/XI B
5601	Wojciechowski Józef	Ltn.	755/IX B
5602	Wojciechowski Józef	Ltn.	2346/II B
5603	Wojciechowski Kazimierz	Ltn.	15702/II D
5604	Wojciechowski Marian	Ltn.	2229/II B
5605	Wojciechowski Michał	Ltn.	831/XVII C
5606	Wojciechowski Stanisław	Ltn.	413/iX A
5607	Wojciechowski Wacław	Ltn.	526/XI A
5608	Wojciechowski Wiktor	Obltn.	1427/XVIII A
5609	Wojcieszek Marian	Kpt	832/XVIII C
5610	Wojewoda Kazimierz	Obltn.	3.7/XI B
5611	Wojewski Wiktor	Ltn.	837/XVIII C
5612	Wojkowski Bogdan	Ltn.	838/XVIII C
5613	Wojnarowski Jan	Ltn.	592/XVIII B
5614	Wojnarowski Kazimierz	Hptm.	52834/X B
5615	Wojno Mieczysław	Obltn.	891/IX B
5616	Wojnowski Andrzej	Obltn.	1385/XI B
5617	Wojtał Edmund	Hptm.	277/IX
5618	Wojtałowicz Henryk	Ltn.	822/IX B
5619	Wojtanowicz Antoni	Obstltn	7.024 X B
5620	Wojtanowski Stanisław	Ltn.	1386/XI B
5621	Wojtasiewicz Józef	Hptm.	..8../X .
5622	Wojtaszek Bogdan	Ltn.	8../XVIII C
5623	Wojtkiewicz Stanisław	Ltn.	1387/XI B
5624	Wojtyński Wacław	Ltn.	841/XVIII C
5625	Wolański Czesław	Ltn.	1855/II B
5626	Wolff Stanisław Tadeusz	Ltn.	843/XVIII C
5627	Wolfranz Wiesław	Ltn.	844/XVIII C

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
5628	Wollak Jan	Ltn.	1737/XI B
5629	Wolniewicz Ludwik	Ltn.	845/XVIII C
5630	Wolski Henryk	Obltn.	311/XI B
5631	Wolski Jerzy	Ltn.	1918/II B
5632	Wolski Zenon	Ltn.	1694/XI B
5633	Wończyk Feliks	Ltn.	842/XVIII C
5634	Wołejko Jarosław	Ltn.	846/XVIII C
5635	Wołkowski Antoni	Ltn.	1369/XI B
5636	Wołodźko Norbert	Ltn.	627/II B
5637	Wołosz Kazimierz	Ltn.	27./IX C
5638	Wołoszczak Mieczysław	FLdw-Ltn.	1599/XI A
5639	Wołoszyk Leon	Obltn.	678/IX B
5640	Wołoszyn Stefan	Ltn.	1009/II B
5641	Wołoszyński Edward	Obltn.	900/XI A
5642	Wołoszyński Włodzimierz	Ltn.	594/XVIII B
5643	Wołowiec Stanisław	Hptm.	7/X A
5644	Wołowski Mirosław	Ltn.	847/XVIII C
5645	Woroniecki Witold	Hptm.	19793/XVIII A
5646	Woronkiewicz Mieczysław	Ltn.	4306/XVIII A
5647	Wośko Zygmunt	Obltn.	1739/XI B
5648	Woyda Ludwik	Ltn.	.../XVIII A
5649	Woyde Juliusz	Hptm.	279/XI C
5650	Woźniak Jan	Ltn.	84./XVIII C
5651	Woźniak Kazimierz	Obltn.	1372/XI A
5652	Woźniak Wilhelm	Ltn.	918/II B
5653	Woźniak Władysław	Ltn.	332/II B
5654	Woźniakowski Jan	Obst.	1884/XI B
5655	Woźniakowski Tadeusz	Ltn.	596/XVIII B?
5656	Woźnicki Franciszek	Obltn.	387/XI A
5657	Woźnicki Mieczysław	Obltn.	849/XVIII C
5658	Wódkiewicz Stanisław	Obltn.	1803/XVIII A
5659	Wójciak Roman	Ltn.	635/IX B
5660	Wójcik Andrzej	Ltn.	465/XI B
5661	Wójcik Bolesław	Ltn.	2288/II B
5662	Wójcik Dymitr	Ltn.	833/XVIII C
5663	Wójcik Józef	Obltn.	34984/IX A
5664	Wójcik Józef	Ltn.	1383/XI B
5665	Wójcik Julian	Ltn.	306/XI B
5666	Wójcik Kazimierz	Ltn.	834/XVIII C
5667	Wójcik Mieczysław	Ltn.	125/XI B
5668	Wójcik Piotr	Ltn.	363/XI A
5669	Wójcik Wacław	Ltn.	835/XVIII C
5670	Wójcik Zygmunt	Ltn.	561/XVIII B
5671	Wójcik Zygmunt	Ltn.	836/XVIII C
5672	Wójtowicz Antoni	Obltn.	75068/ X B
5673	Wójtowicz Czesław	Hptm.	126/XI B
5674	Wójtowicz Jan	Obltn.	.../XVIII C
5675	Wójtowicz Józef	Obltn.	894/II B
5676	Wójtowicz Michał	Obltn.	1811/II B
5677	Wroczyński Mieczysław	Hptm.	52836/X C
5678	Wróbel Jan	Hptm.	1390/XI B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
5679	Wróbel Mieczysław	Ltn.	49250/IV/A
5680	Wróbel Saturnin	Ltn.	4762/XVIII A
5681	Wróblewski Bohdan	Ltn.	1391/XI B
5682	Wróblewski Jan	Ltn.	7288/XVIII A
5683	Wróblewski Józef	Ltn.	48731/IV/A
5684	Wróblewski Kazimierz	Ltn. z s.	850/XVIII C
5685	Wróblewski Mieczysław	Ltn. z s.	851/XVIII C
5686	Wróblewski Witold	Hptm.	35/VII C
5687	Wrzesień Kazimierz	Ltn.	468/XI B
5688	Wrzesień Wacław	Obltn.	597/XVIII B
5689	Wrześniowski Tadeusz	Obstltn.	15/XVIII A
5690	Wujcik Władysław	Obltn.	4751/XVIII A
5691	Wunderlich Edward	Mjr.	7298/XVIII A
5692	Wyczółkowski Władysław	Hptm.	20347/XVIII A
5693	Wyderka Stanisław	Mjr.	2882/XVIII A
5694	Wydro Jan	Ltn.	313/XI B
5695	Wydźga Kamil	Ltn.	703/II B
5696	Wyganowski Tadeusz	Hptm.	464/IX B
5697	Wygocki Roman	Ltn.	747/XI A
5698	Wygocki Stefan	Ltn.	772/iX A
5699	Wypych Stanisław	Ltn.	37/IX B
5700	Wyrostek Michał	Obstltn.	855/XVIII C
5701	Wyrzykowski Leon	Hptm.	260/IX C
5702	Wyrzykowski Tadeusz	Hptm.	281/XI B
5703	Wyrzykowski Zygmunt	Ltn.	20881/XVIII A
5704	Wysocki Eugeniusz	Ltn.	853/XVIII C
5705	Wysocki Jan	Hptm.	52615/X B
5706	Wysocki Jan	Ltn.	284/II A
5707	Wysocki Józef	Ltn.	2550/II B
5708	Wysocki Stanisław	Ltn.	2121/II B
5709	Wysocki Tadeusz	Kpt-ltn.	854/XVIII A
5710	Wysocki Zygmunt	Ltn.	1444/XI A
5711	Wyszogota-Zakrzewski Włodzimierz	Hptm.	282/IX C
5712	Wyszyński Józef	Ltn.	776/II A
5713	Wyszyński Zbigniew	Ltn.	5452/XVII A
5714	Zabielski Edmund	Obltn.	1396/XI B
5715	Zabiełło Henryk	Ltn.	5124/XVII A
5716	Zabłocki Józef	Ltn.	90/X A
5717	Zaborowski Józef	Obltn.	1397/XI B
5718	Zaborowski Konstanty	Ltn.	48693/IV A
5719	Zaborski Ludwik	Ltn. z s.	30826/XVIII A
5720	Zachariasiewicz Władysław	Ltn.	647/II B
5721	Zacharzewski Walery	Obltn.	239/XI A
5722	Zacny Wincenty	Ltn.	924/II B
5723	Żaczek Zbysław	Obltn.	548/IX A
5724	Zadrożny Henryk	Ltn.	19809/XVIII A
5725	Zagłoba-Zygler Zdzisław	Ltn.	7444/XVIII A
5726	Zagrodzki Karol	Kpt-ltn.	?57/XVIII C
5727	Zagrodzki Wacław	Ltn. z s.	858/XVIII C
5728	Zahorski Wiktor	Hptm.	541/IX B
5729	Zajac Bolesław	Ltn.	664/XI A

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
5730	Zajac Bronisław	Obltn.	583/X B
5731	Zajac Czesław	Ltn.	283/IX C
5732	Zajac Jan	Ltn.	1835/XI B
5733	Zajac Teodor	Obltn.	601/XVIII B
5734	Zajaczek Kazimierz	Ltn.	1760/VIII A
5735	Zajczkowski Henryk	Ltn.	805/II B
5736	Zajczkowski Zygmunt	Ltn.	314/XI B
5737	Zajdlewicz Mieczysław	Obltn.	600/XVIII B
5738	Zakrzewski Alojzy	Hptm.	284/IX C
5739	Zakrzewski Bronisław	Ltn.	859/XVIII C
5740	Zahrzewski Eugeniusz	Ltn.	860/XVIII C
5741	Zakrzewski Franciszek	Obltn.	506/XI B
5742	Zakrzewski Jan	Ltn.	285/IX C
5743	Zakrzewski Kazimierz	Obltn.	5104/XVIII A
5744	Zakrzewski Tadeusz	Ltn.	1692/II B
5745	Zakrzewski Mirosław	Obltn.	9293/XVIII A
5746	Zakrzewski Tadeusz	Ltn.	4776/XVIII A
5747	Zalcenstein Edmund	Ltn.	849/IX B
5748	Zalejski Tadeusz	Ltn.	507/XI B
5749	Zaleski Bogusław	Obltn.	802/IX A
5750	Zaleski Czesław	Obltn.	286/IX C
5751	Zaleski Józef	Ltn.	5127/XVIII A
5752	Zaleski Stanisław	Hptm.	722/Ix B
5753	Zaleski Stanisław	Hptm.	1400/XI B
5754	Zaleski Władysław	Ltn.	15381/II D
5755	Zalewski Bolesław	Obltn. z s.	861/XVIII c
5756	Zalewski Lucjan	Obltn.	130/XI B
5757	Zalewski Stanisław	Obltn.	496/XI A
5758	Zaleski Tadeusz	Ltn.	2123/II B
5759	Zalewski Zygmunt	Ltn.	862/XVIII C
5760	Zalita Sylwester	FLdw-Ltn.	6708/II C
5761	Zalachowski Zdzisław	Ltn.	603/XVIII B
5762	Załęski Czesław	Obltn.	1722/II B
5763	Załuski Henryk	Ltn.	863/XVIII C
5764	Zambrzycki Stanisław	Hptm.	488/II B
5765	Zambrzycki Władysław	Ltn.	841/IX B
5766	Zaorski Michał	Hptm.	797/IX B
5767	Zaorski Stanisław	Ltn.	1057/II B
5768	Zaorski Zygmunt	Hptm.	287/IX C
5769	Zapiór Marian	Ltn.	20566/III A
5770	Zapolski Józef	Obltn.	1822/II B
5771	Zapolski Zygmunt	Hptm.	2152/ B
5772	Zaremba Józef	Ltn.	1406/XI B
5773	Zaremba Kazimierz	Ltn.	865/XVIII C
5774	Zaremba Stefan	Ltn.	412/IX B
5775	Zaręba Piotr	Ltn.	877/II B
5776	Zarudzki Miron Stanisław	Obltn.	1836/II B
5777	Zarzecki Stefan	Obltn.	1408/XI B
5778	Zarzycki Tadeusz	Ltn.	691/II B
5779	Zasada Antoni	Ltn.	740/XI A
5780	Zasada Marian	Ltn.	604/XVIII B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
5781	Zawada Józef	Ltn.	1749/II A
5782	Zawadzki Antoni	Obltn.	1409/XI B
5783	Zawadzki Bohdan	Ltn.	1773/II B
5784	Zawadzki Jan	Obltn.	605/XVIII B
5785	Zawadzki Józef	Ltn.	1393/XI A
5786	Zawadzki Mieczysław	Ltn.	527/II B
5787	Zawadzki Romuald	Ltn.	866/XVIII C
5788	Zawadzki Walenty	Mjr.	79/VI E
5789	Zawalnicki Władysław	Mjr.	52701/X B
5790	Zawiasa Wincenty	Ltn. z s.	867/XVIII C
5791	Zawidowski-Weissmann Jerzy	Ltn.	1410/XI B
5792	Zawistowski Karol	Ltn.	57/XI B
5793	Zawistowski Mieczysław	Ltn.	5689/XVIII A
5794	Zawitaj Witold	Hptm.	1411/XI B
5795	Zawodny Maksymilian	Ltn.	1412/XI B
5796	Zbiegień Franciszek	Ltn.	868/XVIII C
5797	Zborowski Józef	Obltn.	8199/XVIII A
5798	Zborowski Kazimierz	Obltn.	1413/XI B
5799	Zborowski-Zeydler Konstanty	Ltn.	1864/II B
5800	Zbożil Mieczysław	Ltn.	1575/X A
5801	Zbroja Wojciech	Ltn.	1739/XI B
5802	Zbrzeźniak Stanisław	Ltn.	48954/IV A
5803	Zbyszewski Andrzej	Ltn.	1854/II B
5804	Zdanowicz Henryk	Ltn.	606/XVIII B
5805	Zdanowski Kazimierz	Hptm.	1426/XI A
5806	Zdeb Wktor	Obltn.	607/XVIII B
5807	Zderkiewicz Antoni	Ltn.	626/XI A
5808	Zdun Eugeniusz	Ltn.	1961/II B
5809	Zdziemborski Feliks	Obltn.	869/XVIII C
5810	Zeitleben Stanisław	Obltn.	1415/XI B
5811	Zembał Marian	Obltn.	870/XVIII C
5812	Zembrzusi Mieczysław	Obltn.	20768/XVIII A
5813	Zenker Jan	Obltn.	32278/XIII A
5814	Zeń Onisim	Ltn.	25143/II A
5815	Zgirski-Dąbrowa Wacław	Obltn.	824/II B
5816	Zglenicki Tadeusz	Mjr.	1246/III B
5817	Zgliczyński Sławomir	Obltn.	469/XI B
5818	Zgorzelski Bronisław	Obltn.	508/XI B
5819	Zgorzelski Kazimierz	Ltn.	698/XVIII B
5820	Ziabicki Józef	Obltn.	882/IX B
5821	Ziejewski Janusz	Ltn.	20120/XVIII A
5822	Zieleniewski Rafał	Obstltn.	602/II B
5823	Zieleniewski Roman	Obltn.	1417/XI B
5824	Zieliński Adam	Ltn.	4765/XVIII A
5825	Zieliński Henryk	Ltn.	19184/XVIII A
5826	Zieliński Jan	Mjr.	319/XI B
5827	Zieliński Maksymilian	Ltn.	319/XI B
5828	Zieliński Tadeusz	Ltn.	1836/XI B 32619/XIII C
5829	Zieliński Zdzisław	Ltn.	875/XVIII C
5830	Zielke Stefan	Obst.	2/VII C
5831	Zielniak Józef	Ltn.	1418/XI B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
5832	Zielonka Wacław	Ltn.	1419/XI B
5833	Zielski Jan	FLdw-Ltn.	412/XI A
5834	Ziemia Stanisław	Hptm.	726/II B
5835	Ziemia Zygmunt	Obltn.	874/XVIII C
5836	Ziemiński Wiktor	Ltn.	1420/XI B
5837	Ziemlewski Feliks	Ltn.	1420/XI B
5838	Zienkiewicz Jarosław	Ltn.	691/IX B
5839	Zienkiewicz Bohdan	Ltn.	877/XVIII B
5840	Zięba Michał	Ltn.	873/XVIII C
5841	Zięcik Józef	Ltn.	317/XI B
5842	Ziętkiewicz Stanisław	Ltn.	858/IX B
5843	Ziemecki Zygmunt	Ltn.	941/II B
5844	Zimmer Antoni	Hptm.	320/XL B
5845	Zimmermann Franciszek	Hptm.	31/VII C
5846	Zimnal Kazimierz	Ltn.	1421/XL B
5847	Zimnowoda Julian	Ltn.	610/XVIII B
5848	Ziobrowski Michał	Hptm.	778/II B
5849	Ziombak Julian	Hptm.	48601/IV A
5850	Ziółkowski Andrzej	Ltn.	611/XVIII B
5851	Ziółkowski Antoni	Ltn.	612/XVIII B
5852	Ziółkowski Dyonizy	Obltn.	1422/XI B
5853	Ziółkowski Stefan	Obltn.	878/XVIII C
5854	Zitta Wilhelm	Hptm.	2291/II B
5855	Złomański Bolesław	Ltn.	48650/IV A
5856	Złotkowski Sylwester	Obltn.	817/IX B
5857	Złotnicki Tadeusz	Ltn.	18818/XVIII A
5858	Znaniński Piotr	Ltn.	1423/XI B
5859	Zodrow Leon	Ltn.	1277/XI A
5860	Zoll Józef	Ltn.	22359/XVIII A
5861	Zozuliński Bolesław	Ltn.	879/XVIII C
5862	Zub Michał	Hptm.	289/IX C
5863	Zubik Jan	Ltn.	880/XVIII C
5864	Zuchowicz Henryk	Obltn.	614/XVIII B
5865	Zuckerman Leon	Obltn.	615/XVIII B
5866	Zujewski Bernard	Hptm.	20519/II B
5867	Zuske Kazimierz	Mjr.	49214/IV A
5868	Zwartyński Stanisław	Hptm.	882/XVIII C
5869	Zwetler Edward	Ltn.	883/XVIII C
5870	Zwązek Władysław	Obltn.	19156/XVIII A
5871	Zwierzycki Zbigniew	Ltn.	884/XVIII C
5872	Zwoliński Henryk	Ltn.	619/XVIII B
5873	Zwolski Bogumił	Ltn.	620/XVIII B
5874	Zwolski Zygmunt	Ltn.	48763/IV A
5875	Zyblewski Bogusław	Ltn.	621/XVIII B
5876	Zygadłowicz Gustaw	Hptm.	48940/IV A
5877	Zygmunt Kazimierz	Ltn.	323/XI B
5878	Zygmunt Stanisław	Hptm.	48602/IV A
5879	Zylebr Aleksander	Ltn.	7772/XVIII A
5880	Żabicki Ryszard	Ltn.	4766/XVIII A
5881	Żabiński Konrad	Ltn.	449/XI A
5882	Żaboklicki Kazimierz	Obltn.	783/II B

Lp.	Nazwisko i imię	Stopień	Nr obozowy
5883	Żaboklicki Wojciech	Ltn.	856/XVIII C
5884	Żabowski Stanisław	Ltn.	5446/XVIII A
5885	Żakiewicz Zygmunt	Obltn.	2222/II B
5886	Żal Teofil	Hptm.	1077/II A
5887	Żarczyński Bolesław	Obltn.	864/XVIII C
5888	Żebrowski Jacek	Ltn.	1396/XI A
5889	Żebrowski Leon	Ltn.	908/IX B
5890	Żebrowski Tadeusz	Ltn.	886/XVIII C
5891	Żelazowski Tadeusz	Mjr.	288/IX C
5892	Żeleski Franciszek	Ltn.	1416/XI B
5893	Żelewski Jan	Ltn.	49286/IV A
5894	Żelisko Mieczysław	Obltn.	848/II B
5895	Żelkowski Stanisław	Obltn.	1300/XI A
5896	Żero Jan	Ltn.	871/XIII C
5897	Żero Władysław	Ltn.	872/XVIII C
5898	Żmich Alojzy	Ltn.	743/XI C
5899	Żmichowski Aleksander	Hptm.	49283/IV A
5900	Żmichowski Stefan	Ltn.	863/IX A
5901	Żmijewski Stanisław	Ltn.	471/XI B
5902	Żmuda Edward	Ltn.	321/XI B
5903	Żochowski Mieczysław	Ltn.	887/XVIII C
5904	Żochowski Stanisław	Ltn. z s.	888?XVIII C
5905	Żuchowicz Stefan	Ltn.	16646/III A
5906	Żukowski Albert	Ltn.	555/IX B
5907	Żukowski Stanisław	Ltn.	683/IX A
5908	Żułkwa Jerzy	Ltn.	617/XVIII B
5909	Żurakowski Antoni	Obst.	1837/XI B
5910	Żurawiński Stanisław	Ltn.	889/XVIII C
5911	Żurawka Jerzy	Ltn.	1622/XI B
5912	Żurawski Leon	Ltn.	1252/II B
5913	Żurawski Władysław	Obltn.	1062/II B
5914	Żurek Józef	Hptm.	32/VII C
5915	Żurek Stanisław	Ltn.	881/XVIII C
5916	Żurek Teofil	Ltn.	132/XI B
5917	Żurkowski Jan	Hptm.	1425/XI B
5918	Żurowski Stanisław	Ltn.	618/XVIII B
5919	Żwirski Stanisław	Mjr.	1838/XI B
5920	Żychoń Stanisław	Obltn.	1759/II A
5921	Życki Erazm	Ltn.	472/XI B
5922	Życki Stanisław	Ltn.	885/XVIII C
5923	Żydok Piotr	Ltn.	5698/XVIII A
5924	Żydowicz Kazimierz	Obltn.	498/XI A
5925	Żygowski Józef	Ltn.	890/XVIII C
5926	Żyllo Stanisław	Ltn.	623/XVIII B
5927	Żyluk Kazimierz	Ltn.	891/XVIII C
5928	Żyłko Franciszek	Ltn.	32266/VII C
5929	Żytowiecki Jerzy	Ltn.z S.	32189/XVIII A
5930	Żywociński Karol	Obltn.	1839/XI B
5931	Żyżniewski Mieczysław	Obltn.	1882/II B

Lista jeńców Oflagu nieujętych na liście „lubuskiej” – opracowana przez Stowarzyszenie Woldenberczyków

Lp.	Nazwisko, imię	Stopień wojskowy	Uwagi
1	Bitner Zdzisław	ppor.	na liście „lubuskiej ...” jako ppor. Zdzisław Büttner nr 446/XIA
2	Bożek Antoni	szeregowy	
3	Bratkowski (N)	wachmistrz	na tablicy pamiątkowej jako Jan Bratkowski
4	Burda Władysław	szeregowy	
5	Ciarkowski Kazimierz	ppor. lotnictwa	umieszczony na tablicy pamiątkowej
6	Ciszewski Ludwik	szeregowy	umieszczony na tablicy pamiątkowej
7	Degale Czesław	por.	na liście „lubuskiej...” jako Czesław Begale nr 98/XA
8	Dyda Marian	st. strzelec	umieszczony na tablicy pamiątkowej
9	Fabiński Jan	st. strzelec	umieszczony na tablicy pamiątkowej
10	Faczyński Stefan	kpt.	umieszczony na tablicy pamiątkowej
11	Gawroński Jan Lucjan	major	
12	Gradka Tomasz	st. strzelec	
13	Grymaszewski Józef	ppor. marynarki	umieszczony na tablicy pamiątkowej
14	Hajewski Lucjan	kpt	nr jeniecki 356 XIA /lista CMJW/
15	Iwaszkiewicz Edward	ppłk	nr jeniecki 101424/318 /lista CMJW/
16	Jabłoński Witold	major	nr jeniecki 802/XIB /lista CMJW/
17	Juściński Czesław	rotmistrz	nr jeniecki 725/XIA /lista CMJW/
18	Kasprzak Stanisław	szeregowy	umieszczony na tablicy pamiątkowej
19	Kieska Stanisław	st. strzelec	umieszczony na tablicy pamiątkowej
20	Klamer Tadeusz		pod tym nazwiskiem figuruje w dokumentach SEP, na liście „lubuskiej” figuruje Tadeusz Klarnier; możliwa pomyłka
21	Kluczowski Roman	podchorąży	
22	Kossobudzki Albert	kpt	na liście „lubuskiej ...” figuruje dwóch jeńców: Kossobudzki Stefan, nr 34/VIIIC oraz Kisobucki Albert nr 456/XA
23	Kotliński Adam	st. strzelec	umieszczony na tablicy pamiątkowej
24	Kowalewski Leon	st. strzelec	umieszczony na tablicy pamiątkowej jako Leon Kowalski nr jeniecki 1548/IIB
25	Kreiter Kazimierz	pchor..	członek obozowego klubu sportowego SKRA
26	Kruszewski Mieczysław	major	umieszczony na tablicy pamiątkowej
27	Kwiatkowski Feliks	st. strzelec	umieszczony na tablicy pamiątkowej
28	Landy Jan		na liście „lubuskiej ...” figuruje Adam Antoni Landy nr 2/IXB umieszczony na tablicy pamiątkowej
29	Lasota Stanisław		w dokumentach SEP występuje pod nr. 176/IXC, jednak na liście „lubuskiej” pod tym numerem figuruje Władysław Pawłowski
30	Lauer Ryszard	kmrdr, ppor. inż.	na liście „lubuskiej...” figuruje Ryszard Launer nr 907/IXB; umieszczony na tablicy pamiątkowej
31	Lenartowicz Kazimierz	ppor.	na liście „lubuskiej ...” figuruje ppor. Stanisław Lenartowicz nr 2010/IIB

Lp.	Nazwisko, imię	Stopień wojskowy	Uwagi
32	Lewandowski Wincenty	kapral	umieszczony na tablicy pamiątkowej nr jeniecki 128/IXC
33	Lindner Sławomir	kpt	na liście „lubuskiej...” figuruje kpt. Sławomir Libdner nr 438/XVIIIIC
34	Mucha Stefan	ppor.	na liście „lubuskiej ...” figuruje ppor. Piotr Mucha nr 242/XIB; na tablicy pamiątkowej jako podporucznik Stefan Mucha
35	Muśkiewicz	ppor.	na liście „lubuskiej ...” figuruje ppor. Marian Muśkie- wicz nr 525/XA
36	Orczynowicz Kazimierz	szeregowy	
37	Osuch-Nowicki Franciszek	kpt	na liście „lubuskiej ...” figuruje kpt. Kazimierz Nowic- ki-Osuch nr 779/IIB
38	Pazda Zygmunt	ppor.	na liście „lubuskiej ...” figuruje jako ppor. Zygmunt Pasda nr 555/XVIIIIC
39	Perzanowski Jerzy	ppor.	umieszczony na tablicy pamiątkowej nr jeniecki 775/IIB
40	Petecki Czesław Mieczysław	kpt dypl. art.	umieszczony na tablicy pamiątkowej nr jeniecki 420/IXB
41	Piechocki Leon	szeregowy	umieszczony na tablicy pamiątkowej nr jeniecki 442/IXA
42	Pierchlewicz Kazimierz	pchor..	członek obozowego klubu sportowego SKRA
43	Planeta Franciszek Tomasz	major art. p.lot.	
44	Popielniak Franciszek	ppor.	na liście „lubuskiej ...” figuruje Franciszek Popielak, nr 12/IIC
45	Porada Stanisław	ppor.	na liście „lubuskiej ...” figuruje Stanisław Poreda nr 431/XVIIIIB; umieszczony na tablicy pamiątkowej
46	Rabiej „N”	szeregowy	umieszczony na tablicy pamiątkowej jako strzelec Stefan Rabiej
47	Rachwalik Stefan Władysław	ppor.	na liście „lubuskiej ...” figuruje Władysław Rachfalin nr 1231/XIA
48	Sielanko Władysław	kpt.	nr jeniecki 4745/XVIII A
49	Skupień Władysław	szeregowy	
50	Słamira Franciszek	kpt.	na liście „lubuskiej..” figuruje por. Franciszek Słonina, nr 620/IIB; na tablicy pamiątkowej jako Franciszek Słonina
51	Starzec Tadeusz	pchor..	umieszczony na tablicy pamiątkowej; nr jeniecki 9444/IIA
52	Strusiewicz K.	ppłk. dypl.	powstaniec warszawski
53	Szapiro Fajwel	st. strzelec	umieszczony na tablicy pamiątkowej jako Feiweł Szapi- ro.
54	Szopa Józef	ppor.	na liście „lubuskiej ...” figuruje rtm. Marcin Szopa oraz ppor. Marian Szopa; umieszczony na tablicy pamiątkowej
55	Szymański Bernard	pchor.	członek obozowego klubu sportowego SKRA
56	Szymura Bronisław	pchor.	członek obozowego klubu sportowego SKRA
57	Tomiczek Henryk	pchor.	członek obozowego klubu sportowego SKRA

Lp.	Nazwisko, imię	Stopień wojskowy	Uwagi
58	Turecki Tadeusz		nr jeniecki 548/XVIIIIB /lista CMJW/
59	Ubrych Władysław	ppor.	nr jeniecki 550/XVIIIIB
60	Wasiak Michał	strzelec	nr jeniecki 7247/Stalag XIB
61	Wisła Antoni	st. strzelec	umieszczony na tablicy pamiątkowej
62	Wojtaszek Edward		potwierdzony przez Akademię Jakuba z Paradyża
63	Witowski Stanisław	kpt.	nr jeniecki 729/XIA
64	Zaborowski Franciszek	st. strzelec	umieszczony na tablicy pamiątkowej
65	Zborowski Bolesław	pchor.	członek obozowego klubu sportowego SKRA
66	Żarnecki Tadeusz	ppor.	wykładowca na obozowych kursach elektrotechniki